

joaquim maria machado de assis

quincas borba

biblioteca
bpt
pentru toţi

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

joaquim maria
machado de assis

quincas borba

ROMAN

TRADUCERE DE ELENA ROICU-BUCŞA

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI ● 1986
EDITURA MINERVA ● BUCUREŞTI

Machado de Assis
Obra completa, volume I,
Editôra José Aquilar Ltda,
Rio de Janeiro, 1959

CAPITOLUL I

Rubião contempla golful, era ora opt dimineaţa. Cine l-ar fi văzut cum stătea cu degetele vîrîte în cordonul halatului, la fereastra unei case impunătoare din Botafogo [1], ar fi crezut că admira ochiul acela de apă liniştită ; dar, de fapt, vă spun eu, se gîndea la altceva. Compara trecutul cu prezentul. Ce era el acum un an ? Profesor. Ce e acum ? Capitalist [2]. Se examinează, îşi priveşte papucii (nişte papuci din Tunis, care îi fuseseră dăruiţi de un prieten recent, Cristiano Palha), casa, grădina, golful, colinele şi cerul ; şi totul, de la papuci şi pînă la cer, absolut totul e cuprins în aceeaşi senzaţie de proprietate.

„Ca să vedeţi cum scrie Dumnezeu drept cu linii strîmbe" — îşi spune în sinea lui. „Dacă sora mea Piedade s-ar fi căsătorit cu Quincas [3] Borba, n-aş fi avut decît o speranţă de rudă colaterală. Nu s-a căsătorit ; amîndoi au murit, şi iată că mi-a rămas totul mie : aşa că ceea ce părea o nenorocire..."

CAPITOLUL II

Ce prăpastie există între raţiune şi inimă ! Raţiunea fostului profesor, ruşinată de acel gînd, dădu înapoi şi îşi căută alt subiect, o luntre care tocmai trecea ; inima, to-

---

[1] Cartier din Rio de Janeiro, lîngă mare (n.t.).

[2] În epoca aceea, cuvîntul desemna pe omul care trăia din rente (n.t.).

[3] Nume familiar de la Joaquim (n.t.).

tuşi, tresălta mai departe de bucurie. Ce o interesează pe ea luntrea sau vîslaşul, pe care ochii lui Rubião îi urmăreau, larg deschişi ? Ea, inima, îi spune că, de vreme ce sora sa Piedade trebuia să moară, a fost mai bine că nu se căsătorise ; ar fi putut să vină un fiu sau o fiică... Frumoasă luntre ! Mai bine aşa ! Ce supusă ascultă de vîslele omului ! Lucru cert e că acum ei sînt în cer !

CAPITOLUL III

Un servitor aduse cafeaua. Rubião luă ceaşca şi, în timp ce punea zahărul, observa pe furiş tava, care era din argint lucrat. Argint, aur, erau metalele la care ţinea cel mai mult ; nu îi plăcea bronzul, dar prietenul Palha îi spuse că era un material de valoare, şi aşa se explică existenţa celor două busturi din salon, un *Mefisto* şi un *Faust*. Totuşi, dacă ar fi trebuit să aleagă, ar fi ales tava ; o frumuseţe de argintărie, lucrătură fină şi desăvîrşită. Servitorul aştepta ţeapăn şi serios. Era spaniol ; şi nu fără să se împotrivească îl primise Rubião din mîinile lui Cristiano ; oricît i-a spus că era obişnuit cu mulatrii [1] lui din Minas [2] şi că nu voia limbi străine în casă, prietenul Palha a insistat, demonstrîndu-i necesitatea de a avea slujitori albi. Rubião cedă cu părere de rău. Pe bunul său servitor, pe care el voia să-l aşeze în salon ca pe o amintire de provincie, nu a putut să-l lase nici măcar în bucătărie, unde domnea un francez, Jean ; a fost degradat la alte munci.

— Quincas Borba e tare nerăbdător ? întrebă Rubião

[1] În Brazilia, termenul creol *(crioulo)* înseamnă negru sau mulatru. Din context reiese că este vorba de sclavi. Abolirea sclaviei se va face abia în 1888 (n.t.).
[2] Statul Minas Gerais (n.t.).

în timp ce își bea ultima înghițitură de cafea și aruncînd o ultimă privire spre tavă.

— *Me parece que sí* [1].

— Acum mă duc să-i dau drumul.

Nu se duse, mai rămase un timp privind mobilele. Căzîndu-i ochii pe niște mici gravuri englezești, care atîrnau pe perete deasupra celor două bronzuri, Rubião se gîndi la frumoasa Sofia, soția lui Palha ; făcu cîțiva pași și se duse să se așeze pe *pouf*, în mijlocul salonului, cu ochii pierduți...

„Chiar ea mi-a recomandat aceste două tablouri, cînd mergeam toți trei să vedem ce să cumpărăm. Era atît de frumoasă ! Însă ceea ce îmi place mai mult la ea sînt umerii, pe care i-am văzut la petrecerea dată de colonel. Ce umeri ! Parcă ar fi de ceară ; atît de netezi, atît de albi ! Și brațele la fel. Ah, brațele ! Ce bine făcute sînt !"

Rubião suspină, își încrucișă picioarele și-și lovi genunchii cu ciucurii halatului. Simțea că nu era cu totul fericit ; dar mai simțea că fericirea deplină nu era departe. Reconstituia în minte gesturi, priviri, complimente fără explicație, oare asta să nu însemne că ea îl iubea și chiar că îl iubea mult ? Nu era bătrîn ; împlinea patruzeci și unu de ani ; și, la drept vorbind, arăta mai puțin. Observația aceasta fu însoțită de un gest ; își mîngîie bărbia, pe care și-o rădea în fiecare zi, lucru pe care nu-l făcea înainte, din economie și pentru că îl socotea netrebuincios. Un simplu profesor ? Purta favoriți (mai tîrziu a lăsat să-i crească toată barba), atît de moi că îți făcea plăcere să-ți treci degetele prin ei... Și-și amintea prima întîlnire în stația Vassouras [2], unde Sofia și soțul ei s-au urcat în tren, în același vagon cu care el venea de la Minas ; acolo a întîlnit perechea aceea de ochi exuberanți,

---

[1] Mi se pare că da (sp.).

[2] Oraș situat la mijlocul distanței dintre Minas Gerais și Rio de Janeiro, căruia comerțul cu cafea i-a adus prosperitate și calea ferată (n.t.).

care parcă repetau îndemnul profetului : „Voi, toţi cei însetaţi, apropiaţi-vă de apă“. Nu avea atunci, ce-i drept, intenţii potrivite invitaţiei ; îl preocupa moştenirea, testamentul, succesiunea, lucruri ce trebuie explicate în primul rînd pentru a putea fi înţeles bine prezentul şi viitorul. Să-l lăsăm deci pe Rubião în salonul din Botafogo, lovindu-şi genunchii cu ciucurii halatului şi gîndindu-se la frumoasa Sofia. Vino cu mine, cititorule ; hai să-l vedem cîteva luni mai înainte, la căpătîiul lui Quincas Borba.

CAPITOLUL IV

Acest Quincas Borba, dacă mi-ai făcut poate onoarea să citeşti *Memoriile postume ale lui Brás Cubas*, este chiar acel naufragiat al existenţei, care apare, acolo, cerşetor, pe neaşteptate moştenitor şi inventatorul unei filosofii. Iată-l acum în Barbacena [1]. Cum a venit, s-a îndrăgostit de o văduvă, o doamnă de condiţie medie şi cu modeste mijloace de trai ; pe deasupra mai era şi atît de timidă, încît suspinele îndrăgostitului au rămas fără ecou. Se numea Maria da Piedade. Un frate al ei, care este tocmai Rubião, a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să-i căsătorească. Piedade a rezistat, apoi a făcut o pleurezie, care a băgat-o în mormînt.

Această scurtă idilă i-a legat pe cei doi bărbaţi. O fi ştiut Rubião că în Quincas Borba al nostru zăcea de pe atunci grăunciorul acela de rătăcire pe care odată un medic a crezut că i l-a descoperit ? Cu siguranţă că nu ;

---

[1] Oraş din Minas Gerais, care a fost bogat pe vremea exploatării miniere, la jumătatea secolului trecut, şi care mai tîrziu a decăzut (n.t.).

îl considera un om cu totul deosebit. Totuşi, lucru cert e că grăunciorul nu s-a dezlipit de pe creierul lui Quincas Borba, nici înainte, nici după boala care încet-încet l-a devorat. Quincas Borba avusese nişte rude, care muriseră încă din 1867 ; ultimul a fost unchiul care l-a lăsat moştenitorul bunurilor sale. Rubião rămăsese singurul prieten al filosofului. Conducea atunci o şcoală, pe care a închis-o ca să îngrijească de bolnav. Înainte de a fi profesor, pusese umărul în mai multe acţiuni care eşuaseră.

Sarcina de infirmier a durat mai mult de cinci luni, aproape şase. Nu se putea pune la îndoială îngrijorarea reală a lui Rubião, răbdător, cu surîsul pe buze, interesîndu-se de toate, urmărind cu atenţie prescripţiile medicului, dîndu-i medicamentele la oră fixă, ieşind la plimbare cu bolnavul, fără să uite nimic, nici îngrijirea casei, nici lectura ziarelor, că nici nu ajungea bine poşta din capitală sau din Ouro Prêto [1], şi ziarele erau şi citite.

— Eşti foare bun, Rubião, suspina Quincas Borba.

— Mare ispravă ! Ca şi cum tu ai fi rău !

Părerea declarată a medicului era că boala lui Quincas Borba mergea încet spre vindecare. Într-o zi, Rubião al nostru, însoţindu-l pe medic pînă la uşa de la stradă, îl întrebă care era adevărul în legătură cu starea prietenului său. Află că era pierdut, iremediabil pierdut ; dar că trebuia să-l încurajeze în continuare. De ce să-i facă moartea mai grea, dezvăluindu-i certitudinea ei ?...

— A, asta nu, îl întrerupse Rubião, pentru el moartea e o treabă uşoară. N-aţi citit pînă acum o carte pe care a scris-o mai de mult, nu ştiu ce dracu de Filosofie ?...

— Nu ; însă Filosofia e una şi să mori de-adevărat e alta ; la revedere.

---

[1] Capitala se afla la Rio de Janeiro. Ouro Prêto era, pe atunci, capitala statului Minas Gerais (n.t.).

CAPITOLUL V

Rubião își găsi un rival în inima lui Quincas Borba, un cîine, un frumos cîine de mărime mijlocie, cu părul de culoarea plumbului cu pete negre. Quincas Borba îl lua cu el peste tot, dormeau în aceeași cameră. Dimineața, cîinele își trezea stăpînul cățărîndu-se în pat, unde schimbau primele salutări. Una din extravaganțele stăpînului a fost să-i dea cîinelui propriul lui nume, și explica lucrul acesta din două motive, unul doctrinar, altul particular.

— Dat fiind că Humanitas, după doctrina mea, este principiul vieții și sălășluiește pretutindeni, există și în cîine, și deci acesta poate să primească un nume de persoană, fie creștin, fie musulman...

— Bine, dar de ce să nu-i pui mai bine numele de Bernardo ? spuse Rubião cu gîndul la un rival politic din localitate.

— Tocmai acesta este motivul particular. Dacă eu mor mai întîi, după cum presupun, voi supraviețui prin numele bunului meu cîine. Rîzi, nu-i așa ?

Rubião negă.

— Păi, ar trebui să rîzi, dragul meu. Pentru că nemurirea este porția mea, sau zestrea mea, sau cum s-o fi chemînd mai bine. Voi trăi veșnic prin marea mea carte. Totuși, cei care nu știu să citească, îl vor numi Quincas Borba pe cîine, și...

Auzind numele, cîinele alergă pînă la pat. Quincas Borba, înduioșat, îl privi pe Quincas Borba.

— Bietul meu prieten ! Bunul meu prieten ! Unicul meu prieten !

— Unic !

— Scuză-mă, și tu ești, o știu prea bine și îți mulțumesc mult ; dar unui bolnav i se iartă totul. Poate o fi început delirul. Dă-mi voie să mă uit în oglindă.

Rubião îi dădu oglinda. Bolnavul își contemplă cîteva secunde fața slăbită, privirea febrilă, în care descoperea

apropierea morții, către care mergea cu pas încet, dar sigur. Apoi, cu un surîs șters și ironic :

— Tot ce se vede pe dinafară corespunde întocmai cu ceea ce simt pe dinăuntru ; o să mor, dragul meu Rubião... Nu te strîmba, o să mor. Și ce-i cu asta, de ce ești așa de înspăimîntat ?

— Da, știu că ai o filosofie... Mai bine să vorbim despre cină ; ce avem azi ?

Quincas Borba se așeză pe marginea patului, lăsîndu-și să atîrne picioarele, a căror slăbiciune se ghicea prin pantaloni.

— Ce e ? Ce vrei ? spuse Rubião.

— Nimic, răspunse bolnavul zîmbind. O filosofie ! Cu cît dispreț îmi spui asta ! Repetă, hai, vreau să te mai aud o dată. O filosofie !

— Dar nu e dispreț... Crezi că aș fi eu în stare să disprețuiesc filosofia ? Spun doar că tu poți să crezi că moartea nu valorează nimic, pentru că tu ai probabil, argumente, principii...

Quincas Borba își căută cu picioarele papucii ; Rubião îi dădu mai aproape ; el și-i luă și începu să umble ca să-și dezmorțească picioarele. Mîngîie cîinele și-și aprinse o țigară. Rubião vru să-l îmbrace mai gros și-i aduse un surtuc, o vestă, un halat, un pardesiu, ca să-și aleagă. Quincas Borba le refuză cu un gest. Acum arăta altfel ; privirea sa îndreptată spre lăuntru vedea creierul lucrînd. După ce făcu mai mulți pași, se opri cîteva secunde în fața lui Rubião.

CAPITOLUL VI

— Ca să înțelegi bine ce este moartea și viața, e de ajuns să-ți povestesc cum a murit bunica mea.

— Cum s-a întîmplat ?

— Stai jos.

Rubião ascultă, dînd feței sale expresia celui mai mare interes posibil, în timp ce Quincas Borba continua să umble.

— S-a întîmplat în Rio de Janeiro — începu — în fața Capelei Imperiale, care atunci era Regală, într-o zi de sărbătoare ; bunica mea a ieșit, a străbătut tinda bisericii ca să se îndrepte spre litiera care o aștepta în Piața Palatului. Furnicar de lume. Mulțimea voia să vadă cum se urcau doamnele din lumea-bună în echipajele lor luxoase. Chiar în momentul în care bunica mea ieșea din biserică și se îndrepta spre litieră, puțin mai încolo, s-a întîmplat ca unul din catîrii înhămați la o trăsură să se sperie ; animalul a luat-o la fugă și celălalt l-a imitat ; îmbulzeală, vacarm ; bunica mea a căzut, și atît catîrii, cît și trăsura au trecut peste ea. A fost dusă pe brațe pînă la o spițerie din strada Direita, a venit un bărbier din aceia care iau sînge, dar era prea tîrziu ; avea capul spart, un picior rupt și un umăr scos, era toată numai sînge ; își dădu sufletul după cîteva minute.

— A fost într-adevăr o nenorocire, spuse Rubião.

— Nu.

— Nu ?

— Ascultă restul. Iată cum s-au petrecut lucrurile. Proprietarul trăsurii era în tinda bisericii și-i era foame, o foame grozavă, pentru că era tîrziu și el mîncase devreme și puțin. De acolo de unde era a putut să-i facă semne vizitiului ; acesta a dat bice catîrilor ca să se apropie de stăpîn. La jumătatea drumului, trăsura a întîlnit un obstacol și l-a doborît ; acest obstacol era bunica mea. Primul act din această serie de acte a fost un gest de conservare : lui Humanitas îi era foame. Dacă în locul bunicii mele ar fi fost un șobolan sau un cîine, sigur că bunica mea nu ar fi murit, dar faptul este același ; Humanitas trebuie să mănînce. Dacă în locul unui șobolan sau

unui cîine ar fi fost un poet, Byron sau Gonçalves Dias [1], cazul s-ar fi deosebit în sensul că ar fi pus la dispoziţie material pentru multe necroloage ; dar fondul s-ar menţine. Pînă acum încă nu s-a oprit în loc universul pentru că i-ar fi lipsit nişte poeme moarte în floare în capul vreunui bărbat ilustru sau mediocru ; dar Humanitas (şi acest lucru interesează în primul rînd), Humanitas trebuie să mănînce.

Rubião asculta, cu sufletul la gură, dorind sincer să înţeleagă ; dar nu reuşea să-şi dea seama cui atribuia prietenul său moartea bunicii. Cu siguranţă că proprietarul trăsurii, oricît de tîrziu ar fi ajuns acasă, n-ar fi murit de foame, în timp ce sărmana doamnă a murit de-adevărat şi pentru totdeauna. Îi explică cum putu mai bine aceste îndoieli şi apoi îi întrebă :

— Şi ce fel de Humanitas e acesta ?

— Humanitas este principiul. Dar nu, nu-ţi spun mai mult, nu eşti în stare să înţelegi acest lucru, dragul meu Rubião ; să vorbim despre altceva.

— Vorbeşte.

Quincas Borba, care tot timpul umblase de colo-colo, se opri cîteva clipe.

— Vrei să fii discipolul meu ?

— Vreau.

— Bine, încet-încet o să înţelegi filosofia mea ; în ziua în care o vei fi pătruns complet, ah !, în ziua aceea vei avea cea mai mare plăcere din viaţă, pentru că nu există vin care să te ameţească aşa cum te ameţeşte adevărul. Crede-mă, Humanitismul este punctul culminant al lucrurilor ; iar eu, care l-am formulat, sînt omul cel mai mare din lume. Uite, vezi cum mă priveşte credinciosul meu Quincas Borba ? Nu e el, este Humanitas...

— Dar ce fel de Humanitas este acesta ?

— Humanitas este principiul. Există în toate lucru-

[1] Este vorba de cel mai mare poet al romantismului brazilian (1823—1864) (n.t.).

rile o anumită substanță ascunsă și identică, un principiu unic, universal, etern, comun, indivizibil și indestructibil, sau, ca să folosesc limbajul marelui Camões :

Un adevăr care există în lucruri,
Care trăiește în tot ce e vizibil și invizibil.

Deci această substanță sau adevăr, acest principiu indestructibil, acesta este Humanitas. Așa îl numesc eu, pentru că rezumă universul, și universul este omul. Începi să înțelegi ?

— Puțin ; dar, chiar așa, cum se face că moartea bunicii tale...

— Nu există moarte. Întîlnirea a două expansiuni sau expansiunea a două forme poate determina suprimarea uneia din ele ; dar, la drept vorbind, nu există moarte, există viață, pentru că suprimarea uneia este condiția supraviețuirii celeilalte, și distrugerea nu atinge principiul universal și comun. De aici caracterul conservator și binefăcător al războiului. Imaginează-ți un cîmp de cartofi și două triburi înfometate. Cartofii ajung ca să hrănească numai unul din triburi, care așa ar căpăta forțe ca să traverseze muntele și să meargă de partea cealaltă, unde sînt cartofi din belșug ; dar, dacă cele două triburi își împart în pace cartofii, nu pot să se alimenteze suficient și vor muri de inaniție. Pacea, în acest caz, înseamnă distrugere ; războiul înseamnă conservare. Unul din triburi îl extermină pe celălalt și își ia prada de război. De aici bucuria victoriei, imnuri, aclamații, recompense publice și toate celelalte urmări ale acțiunilor războinice. Dacă războiul nu ar fi asta, n-ar mai exista asemenea demonstrații pentru motivul real că omul sărbătorește și iubește numai ceea ce este plăcut și avantajos, și pentru motivul rațional că nimeni nu laudă o acțiune care virtual îl distruge. Învinsului, ură sau compătimire ; învingătorului, cartofii.

— Bine, și părerea exterminatului ?

— Nu există exterminat. Dispare fenomenul ; substanţa este aceeaşi. N-ai văzut niciodată cum fierbe apa ? Trebuie să-ţi aminteşti că băşicile se fac şi dispar în continuu şi totul rămîne în aceeaşi apă. Indivizii sînt aceste băşici trecătoare.

— Bine ; părerea băşicii...

— Băşica nu are părere. În aparenţă, există oare ceva mai trist decît una din acele teribile ciume care devastează un punct de pe glob ? Şi, totuşi, acest pretins rău este o binefacere, nu numai pentru că suprimă organismele debile, incapabile să reziste, ci şi pentru că prilejuieşte observaţia, descoperirea drogului curativ. Igiena este consecinţa unor putrefacţii seculare ; o datorăm milioanelor de stricăciuni şi infecţii. Nimic nu se pierde, totul se cîştigă. Repet, băşicile rămîn în apă. Vezi cartea aceasta ? Este *Don Quijote*. Dacă eu distrug exemplarul meu, nu elimin opera, care rămîne eternă prin exemplarele viabile şi prin ediţiile posterioare. Eternă şi minunată, minunat eternă, ca şi lumea aceasta divină şi superdivină.

CAPTOLUL VII

Quincas Borba tăcu, istovit, şi se aşeză gîfîind. Rubião dădu fuga să-i aducă apă şi-l rugă să se culce ca să se odihnească ; dar bolnavul, după cîteva minute, îi răspunse că nu era nimic. Pierduse obiceiul de a ţine discursuri, asta era. Şi, îndepărtîndu-l cu un gest pe Rubião, ca să-l poată privi fără efort, începu o strălucită descriere a lumii cu toate minunăţiile ei. Amestecă idei proprii cu ale altora, tot felul de imagini, idilice, epice, în aşa fel încît Rubião se întreba cum era posibil ca un om în pragul morţii să poată vorbi atît de strălucit despre aceste subiecte.

— Du-te să te odihneşti puţin.

Quincas Borba rămase o clipă pe gînduri.
— Nu, o să fac o plimbare.
— Acum nu ; eşti prea obosit.
— Lasă ! Mi-a trecut.
Se ridică şi-şi puse părinteşte mîinile pe umerii lui Rubião.
— Eşti prietenul meu ?
— Mai încape vorbă !
— Atunci, spune-mi-o.
— Tot atît sau mai mult decît acest animal, răspunse Rubião, într-o izbucnire de duioşie.
Quincas Borba îi strînse mîinile.
— Bine.

CAPITOLUL VIII

A doua zi, Quincas Borba se trezi hotărît să meargă la Rio de Janeiro ; s-ar întoarce peste o lună, avea nişte treburi... Rubião rămase stupefiat. Dar boala ? Dar medicul ? Bolnavul răspunse că medicul era un şarlatan şi că boala trebuia înşelată la fel ca şi sănătatea. Boala şi sănătatea erau doi sîmburi ai aceluiaşi fruct, două stări ale Humanitasului.

— Mă duc pentru nişte probleme personale, încheie bolnavul, şi am, în afară de aceasta, un plan atît de sublim că nici măcar tu n-ai putea să-l înţelegi. Scuză-mi sinceritatea ; dar prefer să fiu sincer cu tine decît cu oricine altcineva.

Rubião crezu că, trecînd timpul, o să uite acest proiect, ca atîtea altele ; dar se înşelă. Pe de altă parte, bolnavul părea, într-adevăr, că se simte mai bine ; nu mai stătea în pat, ieşea pe stradă, scria. După o săptămînă trimise după notar.

— Notar? repetă prietenul.

— Da, vreau să-mi fac testamentul. Sau mai bine ne ducem acolo amîndoi...

S-au dus toţi trei, cîinele nu-l lăsa niciodată să plece pe domnul şi stăpînul său fără să-l însoţească. Quincas Borba îşi făcu testamentul, cu formalităţile de rigoare, şi se întoarse liniştit acasă. Rubião simţea cum îi bătea inima să-i spargă pieptul.

— Să fie limpede că nu te las să te duci singur în capitală, îi spuse prietenului.

— Nu, nu e nevoie să vii cu mine. Şi apoi, Quincas Borba nu merge, şi nu-l încredinţez nimănui altcuiva decît ţie. Las casa aşa cum e. Peste o lună mă întorc. Plec mîine ; nu vreau ca el să simtă că plec. Ai grijă de el, Rubião.

— Da, o să am grijă.

— Juri ?

— Pe lumina care mă luminează. Ce, sînt copil ?

— Să-i dai lapte la ore potrivite, mîncărurile obişnuite şi băile ; şi cînd ieşi la plimbare cu el ai grijă să nu scape. Nu, mai bine să nu iasă... să nu iasă...

— Du-te liniştit.

Quincas Borba plîngea pentru celălalt Quincas Borba. Nu a vrut să-l vadă cînd a plecat. Plîngea de-adevărat, lacrimi de nebunie sau de dragoste ; ori de care or fi fost, pleca lăsîndu-le bunului pămînt din Minas, ca pe cea din urmă sudoare a unui suflet neştiut, gata să cadă în abis.

CAPITOLUL IX

Mai tîrziu, lui Rubião îi trecu prin minte un gînd oribil. S-ar fi putut crede că el însuşi îşi îndemnase prietenul să facă această călătorie, ca să-l omoare mai repede

şi să intre în posesia testamentului, dacă o fi adevărat că-l inclusese şi pe el în testament. Simţi remuşcări. De ce nu folosise toate mijloacele ca să-l oprească ? Văzu cadavrul lui Quincas Borba, palid, respingător, ţintindu-l cu o privire răzbunătoare ; se hotărî, dacă deznodămîntul fatal s-ar fi produs cumva în timpul călătoriei, să renunţe la testament.

La rîndul său, cîinele trăia mirosind, gemînd, încercînd să fugă ; nu putea să doarmă liniştit, se scula de mai multe ori peste noapte, cutreiera casa şi se întorcea în colţul său. Dimineaţa Rubião îl chema în pat, şi cîinele alerga vesel la el ; credea că e stăpînul lui ; apoi vedea că nu e, dar primea mîngîierile şi el se gudura din nou, ca şi cum Rubião ar fi trebuit să-i transmită aceste dovezi de dragoste prietenului său sau să-l aducă pe el acolo. Se putea spune chiar că îl îndrăgise, şi pentru el aceasta era puntea care îl lega de existenţa anterioară. În primele zile nu mîncă. Cum suporta mai puţin setea decît foamea, Rubião reuşi să-l facă să bea lapte ; un timp i-a fost singurul aliment. După care îşi petrecea ore întregi tăcut, trist, ghemuit tot, sau, dacă nu, întins pe jos şi cu capul vîrît între labe.

Cînd medicul se întoarse, rămase uimit de curajul bolnavului ; trebuia să-l fi împiedicat să plece ; era moarte sigură.

— Sigură ?

— Mai devreme sau mai tîrziu. L-a luat cu el şi pe fericitul cîine ?

— Nu, domnule, e cu mine ; mi-a cerut să am grijă de el şi a plins, auziţi, a plîns de parcă nu şi-ar mai fi putut conteni plînsul. Adevărul e, adăugă Rubião ca să-l apere pe bolnav, adevărul e că acest cîine merită toată stima stăpînului : parcă ar fi om.

Medicul îşi scoase pălăria mare de pai ca să-i aranjeze panglica ; apoi surîse. Om ? Atunci omul ce pare a fi ? Rubião insista asupra acestui punct, dădea explicaţii ;

sigur că nu era om ca ceilalți oameni, dar avea ceva ce ținea de sentiment și chiar de judecată.

— Uite, o să vă povestesc o...

— Nu, nu, vă rog ; chiar acum trebuie să mă duc să văd un bolnav de erizipel... Dacă vin scrisori de la el și nu sînt secrete, aș vrea să le văd și eu, da ? Și salutări cîinelui, spuse în încheiere, cînd plecă.

Unii începuseră să-și bată joc de Rubião și de datoria neobișnuită pe care o avea de a păzi un cîine în loc să fie cîinele cel care să-l păzească pe el. Izbucneau hohotele de rîs, ploua cu porecle. Ce ajunsese profesorul ! Paznicul unui cîine ! Lui Rubião îi era frică de opinia publică. Într-adevăr, totul i se părea ridicol ; ocolea privirile mirate, se uita la animal cu dezgust, se înfuria pe sine însuși, detesta viața. Dacă n-ar fi fost speranța testamentului, oricît de puțin i-ar fi lăsat... Era imposibil să nu-i fi lăsat o amintire.

CAPITOLUL X

După șapte săptămîni sosi în Barbacena această scrisoare din Rio de Janeiro, scrisă de Quincas Borba cu propria sa mînă :

„Dragul meu domn și prieten,

Te-ai mirat desigur de tăcerea mea. Nu ți-am scris din anumite motive particulare etc. Mă voi întoarce în curînd ; dar vreau să-ți comunic de pe acum o chestiune secretă, foarte secretă.

Cine sînt eu, Rubião ? Sînt Sfîntul Augustin. Știu că o să rîzi, pentru că ești un ignorant, Rubião ; prietenia noastră mi-ar permite să-ți spun cuvinte mai crude, dar îți fac o concesie, care este și ultima. Ignorantule !

Ascultă, ignorantule. Sînt Sfîntul Augustin, am descoperit acest lucru alaltăieri : ascultă și taci. Totul este coincidență în viețile noastre. Și Sfîntul și eu ne-am petrecut o bucată de timp în plăceri și în erezie, căci eu consider erezie tot ceea ce nu corespunde doctrinei mele despre Humanitas ; amîndoi am furat, el, fiind mic, niște pere din Cartagina, eu, fiind ceva mai mare, un ceas de la prietenul meu Brás Cubas. Mamele noastre erau evlavioase și neprihănite. În sfîrșit, el credea, ca și mine, că tot ceea ce există este bun, și demonstrează acest lucru în capitolul XVI, cartea VII, din *Confesiuni*, cu singura deosebire că, pentru el, răul este o deviere a voinței, iluzie caracteristică pentru un secol înapoiat, concesie făcută unei idei greșite, dat fiind că răul nici măcar nu există și numai prima afirmație este adevărată ; toate lucrurile sînt bune, *omnia bona,* și cu asta basta.

Și cu asta basta, ingnorantule. Să nu povestești nimănui ceea ce ți-am încredințat acum, dacă nu vrei să-ți rup urechile. Taci, așteaptă, și mulțumește soartei că ai avut prieten un mare om ca mine, deși nu mă înțelegi. O să mă înțelegi. Cînd mă voi întoarce la Barbacena îți voi explica în termeni clari, simpli, potriviți cu puterea de înțelegere a unui măgar, adevărata noțiune a marelui om. Rămîi cu bine ; complimente sărmanului meu Quincas Borba. Să nu uiți să-i dai lapte ; lapte și băi ; încă o dată, rămîi cu bine... Al tău din toată inima,

Quincas Borba".

Rubião abia mai putea să țină hîrtia în mînă. După ce trecură cîteva clipe, își zise că putea să fie o glumă de-a prietenului său și citi din nou scrisoarea ; dar și a doua lectură îi confirmă prima impresie. Nu încăpea nici o îndoială ; era nebun. Bietul Quincas Borba ! Prin urmare ciudățeniile, frecventele indispoziții, elanurile fără nici un motiv, duioșiile nepotrivite nu erau altceva decît sem-

nele care anunţau ruina totală a creierului. Murea înainte de a muri cu adevărat. Şi era atît de bun! Atît de vesel! Uneori era şi impertinent, e adevărat; dar era din cauza bolii. Rubião îşi şterse ochii umezi de emoţie. Apoi îşi aminti de testament, şi asta îl mîhni şi mai mult, fiindcă-l făcea să-şi dea seama că pierdea un bun prieten.

Mai vru să citească încă o dată scrisoarea, de data aceasta fără grabă, oprindu-se la fiecare cuvînt şi analizîndu-l ca să-i vadă bine sensul şi să descopere dacă era într-adevăr gluma unui filosof. Felul acesta de a-l insulta glumind îi era cunoscut; dar restul confirma bănuiala dezastrului. Cînd ajunse aproape de sfîrşit, se opri înspăimîntat. S-ar putea întîmpla ca, în cazul în care se dovedea alienarea mintală a celui ce-şi făcuse testamentul, acesta să se anuleze, şi el să piardă ceea ce i-ar fi lăsat? Rubião simţi o ameţeală. Mai ţinea încă scrisoarea deschisă în mînă cînd îl văzu intrînd pe doctor, care venea după veşti de la bolnav; funcţionarul de la poştă îi spusese că tocmai trimisese o scrisoare. Aceea era?

— Aceasta este, dar...

— Are ceva secret?...

— Exact, e vorba de ceva secret, foarte secret; afaceri personale. Îmi daţi voie?

Şi spunînd acestea, Rubião puse scrisoarea în buzunar; medicul plecă, şi el respiră uşurat. Scăpase de pericolul de a divulga un document atît de grav prin care s-ar fi putut dovedi starea mintală a lui Quincas Borba. Cîteva minute mai tîrziu însă, se căi, trebuia să-i fi dat scrisoarea, simţi remuşcări, se gîndi să i-o trimită medicului acasă. Chemă un servitor; cînd acesta veni, el îşi schimbase din nou gîndul; consideră că era o imprudenţă; bolnavul se va întoarce în curînd — mai erau cîteva zile —, o să-l întrebe de scrisoare, o să-l acuze că e indiscret, denunţător... Slabe remuşcări, de scurtă durată.

— Nu vreau nimic, îi spuse servitorului. Şi din nou se gîndi la testament. Calculă suma. Mai puţin de zece

contos, nu se poate. Ar cumpăra o bucată de pămînt, o casă, ar cultiva una, alta, sau ar căuta aur. Mai rău ar fi dacă era mai puţin, cinci *contos*... Cinci ? Era puţin ; dar, în sfîrşit, s-ar putea să nu fie mai mult. Chiar dacă ar fi cinci, era un cîştig mai mic, dar era mai bine decît nimic. Cinci *contos*... Mai rău ar fi dacă testamentul s-ar anula. Puah, cinci *contos* !

CAPITOLUL XI

La începutul săptămînii următoare, cînd a primit ziarele de la Curte [1] (la care era încă abonat Quincas Borba), Rubião citi următoarea ştire într-unul din ele :

„A încetat din viaţă aseară domnul Joaquim Borba dos Santos, după ce a înfruntat boala cu o filosofie proprie. Era un om erudit şi angajat în lupta împotriva acelui pesimism galben şi rahitic care într-o zi va ajunge să fie boala secolului. Ultimele sale cuvinte au fost că durerea este o iluzie şi că Pangloss nu era atît de prost cum ne asigură Voltaire... Atunci însă începuse să delireze. Lasă o mare avere. Testamentul este în Barbacena."

CAPITOLUL XII

— Acum nu mai suferă ! suspină Rubião.

Apoi, citind cu atenţie ştirea, văzu că se vorbea despre el ca despre un om apreciat, stimat, căruia i se atribuia o

[1] Nume care se dădea capitalei Braziliei — pe atunci Rio de Janeiro — unde domnea împăratul Pedro al II-lea (n.t.).

polemică filosofică. Nici o aluzie la demență. Dimpotrivă, la sfîrșit se spunea că numai în ultimele clipe delira, din cauza bolii. Nu era rău ! Rubião citi încă o dată scrisoarea, și ipoteza glumei i se păru din nou verosimilă. Admise că Quincas Borba avea haz ; cu siguranță a vrut să-l păcălească ; l-a pomenit pe Sfîntul Augustin cum tot atît de bine ar fi putut să-l pomenească pe Sfîntul Ambrosio sau pe Sfîntul Hilario și a scris o scrisoare bizară tocmai ca să-l zăpăcească pe el, pînă se va întoarce, și atunci să rîdă de înșelătorie. Biet prieten ! Era sănătos, sănătos și mort. Da, acum nu mai suferea deloc. Văzînd cîinele, suspină :

— Bietul Quincas Borba ! Dacă ar ști că stăpînul a murit...

Apoi își zise :

„Acum, pentru că s-a terminat cu obligația, o să i-l dau cumetrei Angélica"...

CAPITOLUL XIII

Vestea dădu ocol orașului ; preotul, farmacistul casei, medicul, toți vrură să știe dacă era adevărat. Funcționarul de la poștă, care citise ziarele, îi aduse personal lui Rubião o scrisoare care sosise pentru el ; putea fi a defunctului, deși scrisul de pe plic era altul.

— Deci, pînă la urmă a dat ortul popii ? spuse el în timp ce Rubião deschidea scrisoarea, căuta semnătura și citea : *Brás Cubas*. Era un simplu bilet :

„Sărmanul meu prieten Quincas Borba a murit ieri la mine acasă, unde venise de cîtva timp zdrențăros și murdar : consecințe ale bolii. Înainte de a muri, m-a rugat să vă scriu, să vă dau îndeosebi această veste și să vă mulțumesc ; restul se va face după formalitățile legale".

Mulțumirile îl făcură pe profesor să pălească ; dar formalitățile legale îi readuseră sîngele în obraji. Rubião împături scrisoarea fără să zică nimic ; funcționarul mai vorbi despre alte lucruri și apoi plecă. Rubião dădu ordin unui servitor să meargă cu cîinele la cumătra Angélica și să-i spună că, deoarece ei îi plăceau atît de mult animalele, mai avea acum încă unul ; să se poarte bine cu el, căci așa era obișnuit ; și, în sfîrșit, să-i spună că numele cîinelui era același cu al stăpînului, care murise, Quincas Borba.

CAPITOLUL XIV

Cînd se deschise testamentul, Rubião aproape că leșină. Ghiciți de ce. Era unicul moștenitor al defunctului. Nici cinci, nici zece, nici douăzeci de *contos*, ci totul, întregul capital, cu specificarea bunurilor, cîteva case în capitală, una în Barbacena, sclavi, titluri, acțiuni la Banca Braziliei și la alte instituții, bijuterii, bani în numerar, cărți, totul trecea acum în mîinile lui Rubião, fără nici o excepție, fără să fi lăsat altcuiva nimic, nici pomeni, nici datorii. O singură condiție exista în testament : aceea ca moștenitorul să-l păstreze pe bietul său cîine Quincas Borba, nume pe care i l-a dat datorită marii afecțiuni ce i-o purta. Îi pretindea numitului Rubião să se poarte cu el cum s-ar fi purtat el însuși, să nu cruțe nimic pentru binele lui, să-l păzească cu strășnicie de boli, de fugă, de furt sau de moarte, pe care i-ar dori-o unii din răutate : să-l îngrijească, deci, ca și cum n-ar fi cîine, ci ființă omenească. De asemenea, îi punea condiția ca atunci cînd va muri cîinele, să-l îngroape decent într-un loc special și mormîntul să-l acopere cu flori și tot felul de plante frumos mirositoare ; și, pe lîngă acestea, să dezgroape oasele men-

ționatului cîine cînd va veni momentul potrivit și să le păstreze într-o urnă din lemn prețios, pe care să o așeze în locul cel mai de seamă din casă.

CAPITOLUL XV

Așa era clauza. Rubião o găsi firească, deoarece el se gîndise numai la moștenire. Sperase doar o parte, și prin testament îi revenise toată averea. Nu-i venea să creadă : a fost nevoie să i se strîngă îndelung mîinile, cu putere, puterea felicitărilor, ca să nu presupună că era minciună.

— Da, domnule, ați cîștigat ceva bănet, îi spunea proprietarul farmaciei care îi administrase leacurile lui Quincas Borba.

Moștenitor, și tot era mult spus ; darămite unicul... Acest cuvînt făcea și mai mare moștenirea. Moștenea tot, nici un ac mai puțin. Și cît o fi tot ?, se gîndea. Case, titluri, acțiuni, sclavi, haine, văsărie, cîteva tablouri pe care le avea în capitală, pentru că era om de gust și trata probleme de artă cu multă pricepere. Și cărți ? Trebuia să aibă multe cărți, cita multe din ele. Dar la cît se ridica oare tot ? O sută de *contos ?* Poate două sute. Era posibil ; n-ar fi de mirare să fie trei sute. Trei sute de *contos !* Trei sute ! Lui Rubião îi venea să joace în stradă. Apoi se liniștea ; chiar dacă ar fi două sute, sau o sută, era un vis pe care Tatăl Nostru i-l oferea, dar un vis din acelea care ar fi dorit să țină o veșnicie.

Amintirea cîinelui răsări în vîrtejul de gînduri care se roteau prin capul eroului nostru. Lui Rubião i se părea normală clauza, dar fără rost, pentru că el și cîinele erau doi prieteni, și nimic mai logic decît să fie împreună pentru a-și aminti de al treilea prieten, defunctul, autorul fericirii ambilor. Existau, fără îndoială, niște amănunte în

clauză, o poveste despre o anumită urnă şi nu mai ştia încă ce ; dar totul va trebui să se împlinească, chiar de-ar cădea cerul... Adică nu, corectă el, cu ajutorul lui Dumnezeu. Bun cîine ! Grozav cîine !

Rubião nu uita că de mult ori încercase să se îmbogăţească prin acţiuni care muriseră în faşă. Pe atunci se considera un nefericit, un *caipora* [1], cînd de fapt adevărul era că „Dumnezeu cînd îţi ajută, şi fierul se face plută". Şi dovada că nu era imposibil să te îmbogăţeşti era bogăţia lui de acum.

— Imposibil ? spuse cu voce tare. Îi e imposibil lui Dumnezeu să păcătuiască. Dumnezeu se ţine însă de cuvînt atunci cînd promite.

Aşa mergea, suind şi coborînd pe străzile oraşului, fără să se îndrepte spre casă, fără o ţintă precisă, cu inima bătînd din ce în ce mai tare. Deodată îi încolţi în minte o problemă serioasă : va locui în Rio de Janeiro sau va rămîne în Barbacena ? Era tentat să rămînă, să strălucească acolo unde fusese eclipsat, să-i facă „să rămînă cu gura căscată" pe cei care înainte nu-l băgau în seamă şi mai ales pe cei care rîdeau de prietenia cu Quincas Borba. Dar i se arăta imediat imaginea oraşului Rio de Janeiro, pe care el îl cunoştea, cu atracţiile sale, animaţia sa, teatre peste tot şi fete frumoase, „îmbrăcate după moda franţuzească". Hotărî că acolo era cel mai bine ; ar putea să revină de multe, multe ori în oraşul natal.

CAPITOLUL XVI

— Quincas Borba ! Quincas Borba ! Hei ! Quincas Borba ! strigă cînd intră în casă.

[1] Fiinţă fabuloasă, în mitologia indigenă braziliană, care aduce ghinion celor care o întîlnesc (n.t.).

Cîinele, nici pomeneală. Abia atunci își aminti că i-l trimisese cumetrei Angélica. Alergă la cumătra, care stătea departe. Pe drum îi veniră în minte tot felul de lucruri neplăcute, unele chiar de neînchipuit. Un lucru neplăcut era să fi fugit cîinele. Altul de neînchipuit era ca vreun dușman, aflînd de clauză și de cadou, să se fi dus acasă la cumătra să fure cîinele, să-l ascundă sau să-l omoare. În cazul acesta, moștenirea... Un nor îi trecu prin fața ochilor ; apoi începu să vadă mai limpede.

„Nu mă pricep la probleme juridice, se gîndea, dar mi se pare că n-am nimic de-a face cu asta. Clauza presupune cîinele viu sau existînd în casă ; dar dacă fuge sau moare, n-o să se inventeze un cîine ; prin urmare, intenția principală... Dar dușmanii mei sînt capabili să se lege de orice chichiță. Și odată clauza neîndeplinită..."

Ajuns aici, fruntea și palmele prietenului nostru se făcură apă. Alt nor îi trecu prin fața ochilor. Și inima îi bătea repede, repede. Clauza începea să i se pară extravagantă. Rubião se ruga tuturor sfinților, promitea să facă slujbe, zece slujbe... Dar iată casa cumetrei. Rabião grăbi pasul ; văzu pe cineva ; ea era ? da, ea era, rezemată de poartă și rîzînd.

— Ce e cu dumneata, cumetre ? Ce ciudat arăți. Parcă ai fi un bezmetic, după cum dai din mîini.

CAPITOLUL XVII

— Cumătră, unde e cîinele ? întrebă Rubião indiferent, dar palid la față.

— Intră și stai jos, răspunse ea. Care cîine ?

— Care cîine ? repetă Rubião din ce în ce mai palid. Păi cel pe care ți l-am trimis. Nu-ți aduci aminte că ți-am trimis un cîine, să-l ții cîteva zile aici, să se odihnească, să vedem dacă ?... în sfîrșit, un animal foarte drag. Nu

e al meu. Vin acum ca să... Dar ce, nu-ţi aduci aminte ?

— Ah ! Nici să nu-mi vorbeşti de urîciosul ăla ! răspunse ea repede, înghiţindu-şi vorbele.

Era mică de statură, tremura din orice pricină, şi cînd se aprindea pentru ceva i se umflau venele de la gît. Repetă că nici să nu-i pomenească de urîciosul ăla.

— Dar ce ţi-a făcut, cumătră ?

— Ce mi-a făcut ? Ce era să-mi facă, săracul de el ? Nu mănîncă nimic, nu bea, plînge de parcă ar fi o fiinţă omenească şi se învîrteşte toată ziua uitîndu-se peste gard, încercînd să scape.

Rubião răsuflă uşurat. Ea continuă să-i descrie starea cîinelui ; el, nerăbdător, voia să-l vadă.

— E acolo, în fund, în curtea mare ; e singur ca să nu se lege ceilalţi de el. Dar dumneata ai venit după el ? Nu mi s-a spus aşa. Parcă am înţeles că era pentru mine, că era un dar.

— Ţi-aş da cinci sau şase, dacă aş putea, răspunse Rubião. Dar nu pe ăsta ; nu e decît în grija mea. Dar fii pe pace, îţi promit un pui. Crede-mă, ţi-au adus din greşeală cîinele ăsta ca pe un dar.

Rubião mergea înainte ; cumătra, în loc să-i arate numai drumul, se luă după el. Iată şi cîinele, în ogradă, culcat departe de un blid cu mîncare. Cîini, păsări, mişunau dincolo de gard ; într-o parte era un coteţ ; mai încolo, porci ; şi mai încolo, o vacă culcată, dormita, şi două găini îi ciuguleau burta smulgîndu-i căpuşele.

— Uită-te la păunul meu ! spunea cumătra.

Dar Rubião era cu ochii pe Quincas Borba, care adulmeca neliniştit şi care tăbărî pe el cînd un negrişor deschise poarta ogrăzii. A fost o scenă de delir ; cîinele îi întorcea mîngîierile lui Rubião, lătrînd, sărind, lingîndu-i mîinile.

— Doamne ! Ce prietenie !

— Nici nu-ţi închipui, cumătră. La revedere, îţi promit un pui.

CAPITOLUL XVIII

Rubião și cîinele, cînd intrară în casă, simțiră și auziră prezența și vocea răposatului prieten. În timp ce cîinele mirosea peste tot, Rubião se așeză pe scaunul pe care stătuse atunci cînd Quincas Borba i-a povestit moartea bunicii cu explicații științifice. Reconstitui din memorie, deși în dezordine și în culori șterse, argumentul filosofului. Pentru prima dată își dădu seama de alegoria triburilor înfometate, și înțelese concluzia : „Învingătorului, cartofii !". Auzi clar vocea puțin răgușită a răposatului expunînd situația triburilor, lupta și rațiunea luptei, exterminarea unuia și victoria celuilalt, și murmură încetișor :

— Învingătorului, cartofii !

Ce simplu ! Ce limpede ! Își privi pantalonii uzați și vesta cîrpită și făcu constatarea că pînă nu de mult fusese, ca să zicem așa, un exterminat, o bășică ; dar că acum era un învingător. Nu încăpea nici o îndoială ; cartofii fuseseră făcuți pentru tribul care îl elimina pe celălalt, cu scopul de a urca pe pantele muntelui și de a căuta cartofii din partea cealaltă. Exact cazul lui. Va coborî din Barbacena ca să smulgă și să mănînce cartofii din capitală. I se potrivea să fie dur și neînduplecat, era puternic și tare. Și sărind în sus, entuziasmat, înălță brațele strigînd :

— Învingătorului, cartofii !

Îi plăcea formula, o găsea ingenioasă, sintetică și elocventă, pe lîngă faptul că era adevărată și profundă. Își imagină cartofii sub diversele lor forme, îi clasifică după gust, aspect, valoare nutritivă, se sătură anticipat de ospățul vieții. Era momentul să termine cu rădăcinile sărace și uscate, care înșelau numai stomacul, tristă hrană de ani lungi ; acum era rîndul abundenței, trăiniciei, durabilității ; să mănînci pînă mori și să mori în plapumă de mătase, ceea ce e mai bine decît în zdrențe. Și revenea la afirmația că trebuie să fie dur și neînduplecat și la

formula alegorici. Ajunse chiar să-şi imagineze o parafă pentru uzul său personal, cu această deviză : *ÎNVINGĂTORULUI, CARTOFII !*

Uită proiectul parafei ; dar formula dăinui în mintea lui Rubião cîteva zile în şir : Învingătorului, cartofii ! Nu o înţelesese înainte de testament ; dimpotrivă, am văzut că o găsea confuză şi fără sens. Pentru că, într-adevăr, un tablou depinde de unghiul din care e privit, şi cel mai bun mijloc de a aprecia biciul este să-l ţii în mînă.

CAPITOLUL XIX

Nu trebuie să uităm un fapt : Rubião şi-a asumat misiunea de a pune să se ţină o slujbă pentru sufletul defunctului, deşi ştia sau presimţea că nu era catolic. Quincas Borba nu făcea glume pe seama preoţilor, nici nu dispreţuia doctrina catolică ; dar nici nu vorbea de Biserică sau de slujitorii ei. Pe de altă parte, veneraţia pentru Humanitas îl făcea pe moştenitor să nu creadă că aceasta ar fi fost religia testatorului. Totuşi, puse să se ţină slujba, considerînd că nu era un act voluntar al mortului, ci o rugăciune a celor în viaţă ; consideră, de asemenea, că ar fi provocat un scandal în oraş dacă el, numit moştenitor de către defunct, nu i-ar fi dat protectorului său cinstirea de care nu sînt lipsiţi nici cei mai mizerabili şi avari din lumea asta.

Dacă anumite persoane nu apărură ca să nu fie martori la gloria lui Rubião, multe altele fură prezente — şi nu din lumea de rînd — şi observară durerea reală a fostului dascăl.

CAPITOLUL XX

Odată terminate pregătirile pentru intrarea în posesia moștenirii, Rubião încercă să meargă la Rio de Janeiro, unde urma să se instaleze cînd totul se va fi terminat. Trebuiau îndeplinite formalități în ambele orașe; dar lucrurile promiteau să meargă repede.

CAPITOLUL XXI

În stația Vassouras se urcară în tren Sofia și soțul ei, Cristiano de Almeida e Palha. Acesta era un tînăr de treizeci și doi de ani; ea mergea pe douăzeci și șapte sau douăzeci și opt. Se așezară pe cele două locuri din fața lui Rubião, aranjară coșulețele și pachetele cu cadouri pe care le aduceau din Vassouras, unde petrecuseră o săptămînă; își încheiară mantalele de călătorie și schimbară cîteva cuvinte cu voce joasă.

După ce trenul se puse în mișcare, Palha îl observă pe Rubião, al cărui chip, între atîtea persoane cu înfățișare posomorîtă sau plictisită, era singurul senin și mulțumit. Cristiano fu primul care legă conversația, spunîndu-i despre călătoriile pe calea ferată că erau foarte obositoare, la care Rubião răspunse că da; pentru cine era obișnuit cu spinarea măgarului, adăugă, calea ferată era obositoare și nu avea nimic plăcut; nu se putea nega, totuși, că era un progres.

— Așa e, fu de acord Palha. Progres, și încă mare.

— Sînteți agricultor?

— Nu, domnule.

— Locuiți în oraș?

— În Vassouras? Nu, am venit aici să ne petrecem

o săptămînă. Locuiesc în capitală. Nu aş fi bun de agricultor, deşi mi se pare o ocupaţie utilă şi onorabilă.

De la agricultură trecură la creşterea vitelor, la sclavie şi la politică. Cristiano Palha ocărî guvernul care introdusese în recentul comunicat imperial un cuvînt cu privire la proprietatea asupra sclavilor [1]; dar, spre marea sa mirare, Rubião nu-i împărtăşi indignarea. Avea intenţia să vîndă sclavii pe care testatorul i-i lăsase, cu excepţia unui slujitor ; dacă o să piardă ceva, restul moştenirii va acoperi diferenţa. Pe de altă parte, comunicatul imperial, pe care şi el îl citise, ordona să se respecte proprietatea actuală. Ce îl mai interesau viitorii sclavi, de vreme ce nu îi va cumpăra ? Slujitorul va fi eliberat imediat ce el va intra în posesia bunurilor. Palha schimbă subiectul şi trecu la politică, la Camere, la războiul din Paraguay, toate probleme generale, cărora Rubião le dădea mai multă sau mai puţină atenţie. Sofia nu prea asculta ; îşi mişca doar ochii, pe care îi ştia frumoşi, fixîndu-i cînd spre soţul ei, cînd spre interlocutor.

— O să rămîneţi la Curte sau vă întoarceţi în Barbacena ? întrebă Palha după douăzeci de minute de conversaţie.

— Dorinţa mea este să rămîn şi o să rămîn, răspunse Rubião ; m-a plictisit provincia ; vreau să mă bucur de viaţă. Poate o să plec în Europa, dar încă nu ştiu.

Ochii lui Palha străluciră deodată.

— Faceţi foarte bine ; şi eu aş face la fel dacă aş putea ; deocamdată nu pot. Probabil dumneavoastră aţi şi fost pe acolo.

— Nu am fost niciodată. Tocmai de aceea mi-a venit ideea să plec din Barbacena. Cerule sfînt ! E nevoie să te scuturi de lene. Încă nu ştiu cînd o să plec, dar trebuie...

— Aveţi dreptate. Se spune că acolo sînt multe lucruri splendide ; nici nu e de mirare, sînt mai bătrîni decît noi ;

---

[1] Poziţia coroanei, favorabilă abolirii sclaviei, dădea naştere unor serioase controverse de interese (n.t.).

dar îi vom ajunge ; ba sînt unele lucruri în care sîntem egali cu ei, și chiar deasupra. Capitala noastră, nu spun că poate să concureze cu Parisul sau Londra, dar e frumoasă, veți vedea...

— Am și văzut-o.

— Da ?

— Cu mulți ani în urmă.

— O veți găsi mai frumoasă acum ; a făcut progrese mari. Apoi, cînd o să mergeți în Europa...

— Dumneavoastră ați fost în Europa ? îl întrerupse Rubião, adresîndu-se Sofiei.

— Nu, domnule.

— Am uitat să v-o prezint pe soția mea, se grăbi să spună Cristiano.

Rubião se înclină respectuos și, întorcîndu-se spre soț, îi spuse zîmbind :

— Dar pe mine nu mă prezentați ?

Palha zîmbi și el ; făcu constatarea că nici unul din ei nu știa numele celuilalt și se grăbi să și-l spună pe al lui.

— Cristiano de Almeida e Palha.

— Pedro Rubião de Alvarenga ; dar toți îmi spun Rubião.

Schimbul de nume îi făcu să se simtă și mai bine. Sofia nu interveni, totuși, în conversație ; dădu frîu liber ochilor, care cedară, de bunăvoie, capriciilor ei. Rubião vorbea, zîmbea și asculta cu atenție cuvintele lui Palha, mulțumit de prietenia pe care i-o arăta un tînăr pe care nu-l văzuse niciodată. Ajunse să-i spună că puteau foarte bine să meargă împreună în Europa.

— O ! Eu nu voi putea să merg decît peste cîțiva ani, răspunse Palha.

— Nici eu nu spun că plec chiar acum ; nu voi merge așa de repede. A fost o simplă dorință, fără termen, care mi-a venit cînd am plecat din Barbacena ; voi merge, nu încape îndoială, dar mai încolo, cînd o vrea Dumnezeu.

Palha adăugă imediat :

— A ! Şi eu, cînd spun că peste cîţiva ani, mai ţin seama şi că voinţa lui Dumnezeu poate hotărî contrariul. Cine ştie dacă nu peste cîteva luni ? Divina Providenţă hotărăşte totul cel mai bine.

Gestul care însoţi aceste cuvinte era convingător şi evlavios ; dar nici Sofia nu-l văzu (îşi privea picioarele), şi nici chiar Rubião nu ascultă ultimele cuvinte. Prietenul nostru ardea de nerăbdare să-şi spună motivul care îl aducea în capitală. Confidenţa îi ardea gura, nu ştia cum s-o facă să ajungă mai repede la urechea tovarăşului de călătorie, şi nu-i dădea drumul doar dintr-o fărîmă de scrupul, şi aceea destul de slabă. Şi de ce să o ţină în el, dacă nu era o crimă şi avea să fie o chestiune publică ?

— Trebuie să mă ocup mai întîi de o succesiune, murmură în cele din urmă.

— Tatăl dumneavoastră ?

— Nu, un prieten. Un bun prieten care şi-a amintit să mă numească unicul său moştenitor.

— A !

— Unic. Credeţi-mă : sînt prieteni pe lumea asta, dar ca el, puţini. Era aur curat. Şi ce cap ! ce inteligenţă ! ce cultură ! În ultimul timp a fost bolnav şi din cauza aceasta nu prea mai avea răbdare, era capricios. Vă daţi seama, nu ? bogat şi bolnav, fără familie, sigur că avea anumite exigenţe... Dar era aur curat, aur verificat. Cînd credea în ceva, era statornic. Eram prieteni, dar niciodată nu mi-a spus nimic. Şi într-o bună zi, cînd a murit, s-a deschis testamentul şi m-am trezit cu tot. Aşa a fost. Moştenitor unic ! Ţineţi seama că nu există în testament nici un legat pentru altă persoană. Nu avea nici rude. Singura rudă pe care ar fi avut-o aş fi fost eu, dacă el s-ar fi căsătorit cu o soră de-a mea, care a murit, sărmana ! A rămas numai prieten ; dar el a ştiut să fie prieten, ce ziceţi ?

— Cu siguranţă, afirmă Palha.

Acum ochii lui nu numai că străluceau, ci scînteiau intens. Rubião pătrunsese într-o pădure deasă, unde îi cîntau toate păsărelele norocului ; se desfăta vorbind despre moştenire ; mărturisi că încă nu ştia suma totală, dar putea să calculeze cu aproximaţie...

— Cel mai bine e să nu calculaţi nimic, îl întrerupse Cristiano. În orice caz, credeţi că n-o să fie mai puţin de o sută de *contos* ?

— Nici vorbă !

— Păi, de la suma asta-n sus, puteţi aştepta liniştit. Şi încă ceva...

— Cred că nu mai puţin de trei sute...

— Încă ceva. Nu mai povestiţi cazul dumneavoastră unor persoane necunoscute. Vă mulţumesc pentru încrederea pe care mi-aţi arătat-o, dar să nu vă expuneţi la prima întîlnire. Discreţia şi înfăţişarea îndatoritoare nu merg întotdeauna mînă în mînă.

CAPITOLUL XXII

Ajunşi în capitală, la gară se despărţiră aproape familiar. Palha îşi oferi casa din Santa Teresa ; fostul profesor se ducea la „Hanul União“ şi şi-au făgăduit să se viziteze.

CAPITOLUL XXIII

A doua zi, Rubião simţi nevoia să-l aibă în preajmă pe noul său prieten din tren şi se hotărî să meargă în Santa Teresa chiar în seara aceea ; dar se întîmplă că Palha însuşi îl căută în cursul dimineţii. Venea să-l salute,

să vadă dacă se simțea bine acolo sau dacă prefera casa lui, care se afla mai sus. Rubião nu acceptă casa, dar acceptă avocatul, o rudă a lui Palha, om politic, pe care acesta i-l recomandă ca unul din cei mai de seamă, cu toate că era foarte tînăr.

— Acum trebuie folosit, pînă nu pretinde să i se plătească faima.

Rubião îl invită să ia masa împreună la prînz și îl însoți la biroul avocatului, în ciuda protestelor cîinelui, care voia să meargă și el. Totul se aranjă.

— Veniți să cinați cu mine, în Santa Teresa, îi spuse Palha la despărțire. Nu vă faceți griji, vă aștept acolo, încheie îndepărtîndu-se.

CAPITOLUL XXIV

Lui Rubião îi era rușine din cauza Sofiei ; nu știa cum să se poarte cu doamnele. Din fericire, își aminti de promisiunea pe care și-o făcuse lui însuși, să fie tare și neînduplecat. Se duse la cină. Binecuvîntată hotărîre Unde ar mai fi întîlnit astfel de ceasuri ? Sofia era, acasă mult mai bine decît în tren. Acolo purta un pardesiu care îi ascundea farmecele, chiar dacă își arătase ochii ; aici își arăta și ochii și trupul, strîns cu eleganță într-o rochie de muselină, etalîndu-și mîinile frumoase și puțin din braț. În plus, aici era stăpîna casei, vorbea mai mult se întrecea în atenții ; Rubião plecă zăpăcit.

CAPITOLUL XXV

Cină de multe ori acolo. Era timid și stîngaci. Vizitele regulate atenuară senzația din primele zile. Dar purta mereu ascuns, rău ascuns, un anume foc interior, pe

care nu-l putea stinge. Cît timp dură succesiunea și mai cu seamă denunțul făcut de cineva împotriva testamentului, invocînd faptul că Quincas Borba, dînd semne vădite de demență, nu putea să-și facă testamentul, Rubião al nostru avea alte preocupări ; dar denunțul a fost respins, succesiunea se apropia vertiginos de sfîrșit. Palha sărbători evenimentul cu o masă la care luară parte, în afară de ei trei, avocatul, procurorul și notarul. Sofia avea în ziua aceea cei mai frumoși ochi din lume.

CAPITOLUL XXVI

„Parcă și i-ar cumpăra de la vreo fabrică misterioasă, se gîndi Rubião, coborînd dealul ; niciodată nu i-am văzut ca azi".

Veni apoi mutarea în casa din Botafogo, una din cele moștenite ; a fost nevoie să o decoreze, și din nou prietenul Palha îl ajută mult pe Rubião, dirijîndu-l în ce privește gustul, informîndu-l, însoțindu-l la magazine și licitații. Uneori, după cum știm, mergeau toți trei ; pentru că sînt lucruri, spunea cu grație Sofia, pe care numai o doamnă le poate alege. Rubião accepta mulțumit și întîrzia cît putea cumpărăturile, cerînd explicații fără să fie nevoie, inventînd tot felul de urgențe, totul ca s-o țină pe tînăra femeie cît mai mult timp în apropierea sa. Ea se lăsa reținută, vorbea, explica, demonstra.

CAPITOLUL XXVII

Toate acestea treceau acum prin mintea lui Rubião, după micul dejun, în același loc unde l-am lăsat stînd și privind departe, foarte departe. Continua să se joace

cu ciucurii halatului. În sfîrşit îşi aminti că trebuia să se ducă să-l vadă pe Quincas Borba şi să-i dea drumul. Era obligaţia lui zilnică. Se ridică şi se îndreptă spre capătul grădinii.

CAPITOLUL XXVIII

„Ce păcat o mai fi şi ăsta care mă urmăreşte ! — se gîndea pe drum. Ea e căsătorită, o duce bine cu soţul ei, soţul e prietenul meu, în nimeni n-are încredere ca în mine... Ce tentaţii mai sînt şi astea ?“

Se oprea, şi tentaţiile se opreau şi ele. El, un Sfînt Antonio profan, se deosebea de anahoret prin aceea că el ceda ispitelor diavolului destul de uşor. Aşa se explică alternanţa monologurilor :

„E atît de frumoasă ! Şi pare să mă iubească atît de mult ! Dacă nici asta nu înseamnă să-ţi placă de cineva, nu ştiu ce ar putea să însemne a plăcea. Îmi strînge mîna cu atîta afecţiune, cu atîta căldură... Nu pot să mă retrag ; chiar dacă ei nu m-ar mai căuta, eu nu rezist să nu-i caut“.

Quincas Borba îi simţi paşii şi începu să latre. Rubião se grăbi să-i dea drumul ; era ca şi cum s-ar fi eliberat pe sine însuşi, pentru o clipă, de acea obsesie.

— Quincas Borba ! strigă deschizîndu-i poarta.

Cîinele ieşi dintr-un salt. Ce bucurie ! ce entuziasm ! ce tumbe în jurul stăpînului !, începu să-i lingă mîinile de mulţumire, dar Rubião îi dădu o lovitură care-l duru ; cîinele se dădu puţin înapoi, trist, cu coada între picioare ; apoi stăpînul pocni din degete, şi iată-l că se întoarce din nou cu aceeaşi bucurie.

— Potoleşte-te !, potoleşte-te !

Quincas Borba o ia după el prin grădină şi înconjoară casa, fie mergînd, fie sărind. Savurează libertatea, dar nu-l

scapă din ochi pe stăpîn. Ba miroase ceva, ba se oprește să-și scarpine o ureche, ba își caută un purice pe burtă, dar dintr-un salt cîștigă spațiul și timpul pierdut și din nou se lipește de picioarele stăpînului. I se pare că nici Rubião nu se gîndește la altceva, că acum se mișcă dintr-o parte în alta numai și numai ca să-l facă și pe el să umble și să recupereze timpul cît a fost închis. Cînd Rubião se oprește, el se uită în sus, în așteptare ; sigur, se gîndește la el ; la vreun plan, să iasă împreună sau ceva de genul ăsta. Nici nu-i trece prin cap posibilitatea vreunei lovituri cu piciorul sau cu dosul palmei. Are sentimentul încrederii și foarte scurtă memoria loviturilor. În schimb, mîngîierile îi rămîn întipărite, fixate pentru mult timp, chiar dacă au fost făcute cu gîndul în altă parte. Îi place să fie iubit. Se mulțumește să creadă că este într-adevăr.

Viața pe care o duce nu este nici întru totul bună, nici întru totul rea. Un negrișor e pus să-l spele în fiecare zi cu apă rece, obicei diabolic cu care el nu se obișnuiește defel. Jean, bucătarul, iubește cîinele, dar servitorul spaniol, nu. Rubião își petrece o bună parte din zi în afara casei, dar nu-l tratează rău și îl lăsă să meargă sus, să fie prezent la prînz și la cină, să-l însoțească în salon sau în birou. Uneori se joacă cu el ; îl face să sară. Dacă primește vizite și e nevoie de o anumită etichetă, îl trimite jos sau la locul lui și, cum niciodată nu vrea, spaniolul îl apucă, cu multă delicatețe la început, ca apoi să-l tragă cu forța de o ureche sau de o labă, să-l ducă departe și să-i închidă toate posibilitățile de comunicare cu casa :

— *Perro del infierno* [1].

Jignit, despărțit de prieten, Quincas Borba se duce atunci într-un colț și rămîne acolo mult timp, tăcut ; se foiește puțin, pănă-și găsește poziția definitivă, și

[1] Cîinele dracului (sp.).

închide ochii. Nu doarme, își strînge la un loc ideile, le combină, își amintește ; figura ștearsă a răposatului prieten îi apare poate de undeva de departe, de foarte departe, fragmentată, apoi se contopește cu cea a prietenului actual, și amîndoi formează o singură persoană ; apoi vin alte idei...

Sînt multe idei, prea multe idei ; în orice caz sînt idei de cîine, spoială de idei, poate și mai puțin decît spoială, ar spune cititorul. Adevărul e că acest ochi care se deschide din cînd în cînd ca să fixeze un punct în spațiu, atît de expresiv, pare să reflecte ceva ce strălucește pe dinăuntru, în adîncul a ceva ce nu știu cum să-l numesc, ca să exprime o parte canină care nu este coada și nici urechile. Biet grai omenesc !

În cele din urmă adoarme. Atunci imaginile vieții se joacă înlăuntrul lui, în visuri vechi, confuze sau recente, zdrențuite sau peticite. Cînd se trezește, uită supărarea ; are o expresie pe care n-aș numi-o melancolică, ca să nu-l copleșesc pe cititor. Se spune despre un peisaj că este melancolic, dar nu se spune așa ceva despre un cîine. Motivul nu poate fi altul decît că melancolia peisajului există în noi înșine, în timp ce dacă o atribuim cîinelui ar însemna să o lăsăm în afara noastră. Fie ce o fi, e ceva ce nu e bucuria de acum o clipă ; dar ajunge un fluierat al bucătarului sau un gest al stăpînului, și se termină totul, ochii strălucesc, plăcerea îl face să-și ridice boticul, și labele zboară de parcă ar fi aripi.

CAPITOLUL XXIX

Rubião își petrecu restul zilei bine dispus. Era duminică ; doi prieteni veniră să ia prînzul cu el, un tînăr de douăzeci și patru de ani, care toca primele așchii

din averea mamei, şi un bărbat de vreo patruzeci şi patru sau patruzeci şi şase, care acum nu mai avea ce să toace.

Carlos Maria se numea primul, Freitas cel de-al doilea. Lui Rubião îi plăcea de amîndoi, dar în moduri diferite ; nu numai vîrsta îl lega mai mult de Freitas, ci şi caracterul acestui bărbat. Freitas elogia totul, saluta fiecare fel de mîncare sau de vin cu cîte o frază specială, aleasă, şi pleca cu buzunarele pline de havane, dovedind în felul acesta că le prefera oricăror alte ţigări. I-a fost prezentat într-un local din strada Municipală, unde au cinat împreună o dată. Acolo auzise povestea omului, norocul şi ghinionul lui, însă fără să intre în amănunte. Rubião strîmbă din nas ; era desigur vreun naufragiat, a cărui prietenie nu i-ar aduce nici o plăcere personală şi nici consideraţie din partea opiniei publice. Dar Freitas il făcu să-şi schimbe repede prima impresie ; era vioi, interesant, glumeţ, vesel, ca unul care ar avea o rentă de cincizeci de *contos*. Pentru că Rubião povesti despre frumoşii trandafiri pe care îi avea, el îi ceru permisiunea de a veni să-i vadă ; era nebun după flori. Peste cîteva zile apăru, spuse că venea să vadă minunaţii trandafiri, că era o treabă de cîteva minute, că Rubião nu trebuie să se deranjeze dacă e ocupat. Dimpotrivă, lui Rubião îi făcu plăcere că omul nu uitase discuţia, coborî în grădină, unde el aştepta, şi îi arătă trandafirii. Freitas îi găsi admirabili ; îi cerceta cu atîta zel, încît era nevoie să-l smulgi de la o tufă ca să-l duci la alta. Ştia numele tuturor soiurilor şi indica pe deasupra multe specii pe care Rubião nu le avea, nici nu le cunoştea, descriindu-le şi arătînd cu mîna, aşa sau aşa, de mărimea asta (indica mărimea deschizînd şi îndoind degetul mare şi arătătorul), şi apoi numea persoanele care aveau exemplare frumoase. Dar ale lui Rubião erau din cele mai bune specii ; aceasta, de exemplu, era o specie rară, şi aceea la fel etc. Grădinarul îl asculta cu gura căscată. După ce totul a fost examinat, Rubião spuse :

— Poftiţi să luaţi ceva. Ce aş putea să vă ofer ?

Lui Freitas îi era indiferent, nu avea preferințe. Cînd ajunse sus, găsi casa foarte bine aranjată. Examină bronzurile, tablourile, mobilele, privi către mare.

— Da, domnule ! spuse, trăiți ca un hidalgo.

Rubião zîmbi : hidalgo, deși era doar o comparație, era un cuvînt care suna bine. Apăru servitorul spaniol cu tava de argint cu mai multe feluri de lichioruri și pahare ; acum era rîndul lui Rubião. Servi el însuși lichiorurile ; recomandă pentru sfîrșit unul care îi fusese dat ca fiind cel mai bun din cîte ar fi putut să existe pe piață. Freitas surîse neîncrezător.

— Poate să fie o exagerare, zise el.

Luă o înghițitură, o savură încet ; apoi a doua, apoi a treia. În sfîrșit, uimit, mărturisi că era un deliciu. De unde îl cumpărase ? Rubião răspunse că un prieten, proprietarul unui mare magazin de vinuri, îi dăruise o sticlă ; și lui îi plăcuse atît de mult, încît comandase trei duzini. Nu întîrziară să se strîngă legăturile. Și Freitas se duce să prînzească sau să cineze acolo de multe ori — chiar de mai multe ori decît vrea sau poate — pentru că e greu să reziști unui om atît de amabil și atît de doritor să vadă chipuri de prieteni.

CAPITOLUL XXX

Rubião îl întrebă odată :

— Spune-mi, domnule Freitas, dacă mi-aș pune în gînd să merg în Europa, dumneata ai fi în stare să mă însoțești ?

— Nu.

— De ce nu ?

— Pentru că eu sînt un prieten independent, și s-ar prea putea ca destul de repede să ne certăm pe parcurs.

— Îmi pare rău, pentru că dumneata ești vesel.

— Te înşeli, domnule ; port această mască surîzătoare, dar sînt trist. Sînt un arhitect de ruine. Mai întîi aş merge la ruinele de la Atena ; apoi la teatru, să văd *Săracul de la ruine*, o dramă lacrimogenă ; apoi la tribunal, la procesele pentru faliment, unde oamenii ruinaţi...

Şi Rubião rîdea ; îi plăcea felul acesta de a se purta expansiv şi sincer.

CAPITOLUL XXXI

Vrei şi reversul lui, cititorule curios ? Fii atent atunci la celălalt invitat la prînz ; Carlos Maria. Dacă primul se purta „expansiv şi sincer" — în sensul bun, elogios —, e limpede că acesta este exact opusul lui. Aşa că n-o să fie greu deloc să-l vezi cum intră în salon, încet, rece, şi superior, cum e prezentat lui Freitas, privind în altă parte. Freitas, care îl şi trimisese la dracu în mod cordial pentru întîrziere (este aproape de amiază), îi face curte acum în mod vădit, înălţîndu-i osanale.

De asemenea, poţi să vezi tu însuţi că Rubião al nostru, deşi îl place mai mult pe Freitas, simte pentru celălalt o mai mare consideraţie ; l-a aşteptat pînă acum şi l-ar aştepta pînă mîine. În schimb Carlos Maria nu are consideraţie pentru nici unul din ei. Examinaţi-l atent ; e un tînăr bine făcut, cu ochi mari şi apatici, foarte stăpîn pe el însuşi şi parcă întrucîtva stăpîn şi pe ceilalţi. Se uită peste umăr ; nu are un rîs jovial, ci zeflemitor. Acum, cînd se aşează la masă, cînd ia tacîmul, cînd desface şervetul, în tot ce face are aerul că face o favoare deosebită stăpînului casei — poate două —, aceea de a prînzi cu el şi aceea de a nu-l numi papă-lapte.

În ciuda acestor deosebiri de caractere, prînzul a fost vesel. Freitas devora tot, cu pauze, e drept, şi mărturisindu-şi că dacă prînzul s-ar fi servit la ora anunţată

(unsprezece) poate nu ar fi avut aceeași savoare. Acum era la primele îmbucături, care mențin foamea naufragiatului. Abia după vreo zece minute putu să vorbească, dispus să rîdă, gesticulînd și aruncînd tot felul de priviri, deșirînd un șirag de vorbe de duh și anecdote picarești. Carlos Maria asculta cea mai mare parte din ele cu seriozitate, ca să-l umilească, așa că Rubião, care îl găsea într-adevăr simpatic pe Freitas, nici nu mai îndrăznea să rîdă. Spre sfîrșitul mesei, Carlos Maria slăbi puțin coarda, se destinse, povesti cîteva aventuri amoroase ale altora ; Freitas, ca să-l măgulească, îi ceru una sau două personale. Carlos Maria izbucni în rîs.

— Ce rol ați vrea să joc ? îl întrebă.

Freitas se explică ; nu voia o apologie, ci fapte, îi cerea fapte ; nu vedea inconvenientul, nimeni n-ar fi fost în stare să presupună...

— Vă simțiți bine aici în Botafogo ? îl întrerupse Carlos Maria adresîndu-se stăpînului casei.

Freitas, întrerupt în felul acesta, își mușcă buzele și pentru a doua oară îl trimise la dracu pe acest tinerel. Se lipi de spătarul scaunului, țeapăn, grav, privind un tablou de pe perete. Rubião răspunse că se simțea bine, că plaja era minunată.

— Vederea e frumoasă, dar niciodată n-am putut să suport mirosul urît care se simte aici cîteodată, spuse Carlos Maria. Nu credeți ? continuă întorcîndu-se spre Freitas.

Freitas se dezlipi de spătarul scaunului și spuse ce credea, că și unul și celălalt puteau să aibă dreptate ; dar insistă că plaja, oricum, era splendidă ; vorbi fără să se arate supărat, nici încurcat ; avu pînă și amabilitatea să-i atragă atenția lui Carlos Maria că avea o bucățică de fruct rămasă pe vîrful mustății.

Ajunseră la sfîrșit, era puțin trecut de unu. Rubião, tăcut, reconstituia în minte prînzul, felurile de mîncare, și vedea cu plăcere paharele și resturile de vin, firimiturile împrăștiate, aspectul final al mesei înainte de cafea.

Din cînd în cînd arunca o privire spre livreaua lacheului. Îl surprinse pe Carlos Maria în flagrant delict, cu chipul radiind de plăcere, pe cînd scotea primele rotocoale de fum dintr-una din ţigările pe care el poruncise să li se servească. În momentul acesta intră servitorul cu un coşuleţ, acoperit cu un şervet de in, şi o scrisoare, care tocmai fuseseră aduse.

CAPITOLUL XXXII

— De la cine sînt ? întrebă Rubião.

— De la *dona* Sofia.

Rubião nu-i cunoştea scrisul ; îi scria pentru prima oară. Ce putea fi ? I se ghicea emoţia după faţă şi mîini. În timp ce deschidea scrisoarea, Freitas dezvelea familiar coşuleţul : erau căpşuni. Rubião citi emoţionat aceste rînduri :

„Vă trimit aceste fructe pentru prînz, dacă ajung la timp ; şi din porunca lui Cristiano, sînteţi somat să veniţi să mîncaţi cu noi, astăzi, neapărat. A dumneavoastră prietenă adevărată,

Sofia."

— Ce fructe sînt ? întrebă Rubião împăturind scrisoarea.

— Căpşuni.

— Au ajuns tîrziu. Căpşuni ? repetă fără să ştie ce spune.

— Nu trebuie să roşeşti, dragul meu prieten, îi spuse rîzînd Freitas, imediat ce ieşi servitorul. Astfel de lucruri i se întîmplă cui iubeşte...

— Cui iubeşte ? repetă Rubião roşindu-se de tot. Dar, puteţi să citiţi scrisoarea, să vedeţi...

Vru să le-o arate, dar se răzgîndi și o puse în buzunar. Era pe altă lume, pe jumătate zăpăcit, pe jumătate vesel ; Carlos Maria se amuză spunîndu-i că nu putea să ascundă că darul era de la o iubită. Și nu găsea nimic să-i reproșeze ; dragostea e o lege universală ; dacă era vorba de o femeie căsătorită, îi lăuda discreția...

— Dar, pentru Dumnezeu ! întrerupse amfitrionul.

— Văduvă ? E același lucru, continuă Carlos Maria ; discreția este aici chiar un merit. Cel mai mare păcat, după păcat, este darea în vileag a păcatului. Eu, dacă aș fi legiuitor, aș propune să fie arși toți oamenii vinovați de indiscreție în această materie ; și ar trebui să meargă la rug cum mergeau condamnații Inchiziției, cu deosebirea că, în loc de giulgiu, să poarte o mantie cu pene de papagal...

Freitas nu se putea opri din rîs și lovea în masă în chip de aplauze ; Rubião, puțin încurcat, susținea că nu era căsătorită, nici văduvă...

— Necăsătorită, atunci ? îi întoarse tînărul. Pe cînd căsătoria ? În sfîrșit, era și timpul. Căpșuni de logodnă, continuă luînd cîteva între degete. Au miros de alcov de fată și latină de preot.

Rubião nu mai știa ce să spună, în cele din urmă dădu înapoi și se explică ; erau de la soția unui bun prieten. Carlos Maria făcu cu ochiul ; Freitas interveni spunînd că, acum, da domnule, totul era limpede, dar că la început, misterul, coșulețul, chiar aerul căpșunilor — căpșuni adultere, spuse el rîzînd —, toate acestea dădeau chestiunii un aspect imoral și care îndeamnă la păcat ; dar acum totul era clar.

Băură cafeaua în tăcere ; apoi trecură în salon. Rubião se întrecea în amabilități, dar continua să fie preocupat. După cîteva minute, se simți satisfăcut de prima presupunere a celor doi invitați : aceea a unui amor adulter ; i se păru chiar că se apărase cu prea multă ardoare. Atîta timp cît nu spunea numele nimănui, putea să mărturisească că era, într-adevăr, o problemă intimă. Dar se pu-

tea întîmpla ca tocmai ardoarea cu care negase să strecoare o îndoială în sufletul celor doi, o bănuială... Aici zîmbi, consolat.

Carlos Maria se uită la ceas ; era ora două, trebuia să plece. Rubião îi mulţumi mult pentru amabilitate şi îl rugă să mai poftească ; ar fi putut să petreacă împreună duminicile, într-o discuţie plăcută şi prietenească.

— De acord ! exclamă Freitas apropiindu-se.

Îşi pusese în buzunar o jumătate de duzină de ţigări şi la plecare îi spuse lui Rubião la ureche :

— Aici ţin de obicei amintirile ; şase zile de delicii, un deliciu pe zi.

— Ia mai multe.

— Nu, voi veni să mai iau altă dată.

Rubião îi însoţi pînă la poarta de fier. Quincas Borba, cînd auzi voci, o zbughi din fundul grădinii şi veni să-i salute, în special pe stăpîn ; sări în jurul lui Carlos Maria, vru să-i lingă mîna ; tînărul se îndepărtă cu dezgust. Rubião îl lovi cu piciorul, ceea ce îl făcu să schelălăie şi să fugă. Se despărţiră.

— Dumneata unde mergi ? îl întrebă Carlos Maria pe Freitas.

Freitas socoti că s-ar putea să meargă să facă vreo vizită în cartierul São Clemente şi vru să-l însoţească.

— Merg spre capătul plajei, spuse.

— Eu merg în partea opusă, replică celălalt.

CAPITOLUL XXXIII

Rubião îl urmări îndepărtîndu-se, intră în casă, se aşeză în salon şi citi încă o dată biletul de la Sofia. Fiecare cuvînt de pe acea pagină neaşteptată era un mister ; semnătura,

o capitulare. Doar atît : *Sofia*, nici un alt nume de familie sau al soțului. *Prietenă adevărată*, evident era o metaforă. Cît despre primele cuvinte : *Vă trimit aceste fructe pentru prînz*, respirau candoarea unui suflet bun și generos. Rubião văzu, simți, pipăi totul cu unica putere a instinctului și se trezi sărutînd hîrtia : mint, sărutînd numele, numele dat la botez în cristelniță, repetat de mamă, încredințat soțului ca o parte a contractului moral de căsătorie și acum răpit tuturor acestor origini și procesiuni, ca să i-l trimită lui, la sfîrșitul unei foi de hîrtie... Sofia ! Sofia ! Sofia !

CAPITOLUL XXXIV

— De ce ați venit așa de tîrziu ? îl întrebă Sofia de îndată ce apăru la poarta grădinii, în Santa Teresa.

— După prînz, care s-a terminat la ora două, mi-am pus în ordine niște hîrtii. Dar nu este chiar atît de tîrziu, continuă Rubião uitîndu-se la ceas ; e patru și jumătate.

— Întotdeauna e tîrziu pentru prieteni, replică Sofia cu un aer de reproș.

Rubião își dădu seama ; dar nu avu timp să riposteze. În fața sa, lîngă casă, erau așezate pe niște bănci de fier patru doamne, tăcute, privindu-l curioase ; erau în vizită la Sofia, și așteptau sosirea unui capitalist pe care-l chema Rubião. Sofia îl prezentă. Trei dintre ele erau măritate, și una domnișoară sau mai mult decît domnișoară. Avea treizeci și nouă de ani și niște ochi negri, obosiți de așteptare. Era fiica unui maior, pe nume Siqueira, care după puțin timp apăru în grădină.

— Palha mi-a vorbit despre dumneavoastră, spuse maiorul după ce fu prezentat lui Rubião. Vă jur că vă este un adevărat prieten. Mi-a povestit întîmplarea care v-a legat. În general, acestea sînt cele mai bune prietenii. Eu în o mie opt sute treizeci şi ceva, cu puţin înainte de majorat, am avut un prieten, cel mai bun dintre prietenii mei de pe atunci, pe care l-am cunoscut tot aşa, din întîmplare, în spiţeria lui Bernardes, poreclit *João cel cu pulpele frumoase*... Cred că fiindcă le folosise în tinereţe, între o mie opt sute unu şi o mie opt sute doisprezece. Cert e că porecla i-a rămas. Spiţeria era pe strada São José, acolo unde dă în strada Misericórdia... *João cel cu pulpele frumoase*... Trebuie să ştiţi că era un mijloc de a te îmbogăţi... Numele lui era Bernardes. João Alves Bernardes... Avea spiţeria pe strada São José. Se stătea mult timp acolo la discuţii, după-amiaza şi seara. Venea lumea cu manta şi baston ; unii cu felinar de mînă. Eu nu ; aveam numai manta... Aşa se mergea, cu manta ; Bernardes, João Alves Bernardes era numele lui ; era din Maricá, dar fusese crescut aici în Rio de Janeiro... *João cel cu pulpele frumoase*... era porecla lui ; se spune că, fiind tînăr, şi le-a etalat, se pare că era unul din fanţii oraşului. N-o să uit niciodată : *João cel cu pulpele frumoase*... Venea lumea cu manta...

Rubião încerca din răsputeri să se apere de ploaia aceasta de cuvinte ; dar se afla într-o situaţie fără ieşire. Peste tot numai ziduri. Nici o uşă deschisă, nici un adăpost, şi ploaia cădea. Dacă ar fi putut măcar să privească spre doamne, ar fi văzut, cel puţin, că era obiectul curiozităţii tuturor, şi mai ales al fiicei maiorului, *dona* Tonica ; dar nu putea ; asculta, şi maiorul ploua cu găleata. Palha a fost cel care i-a adus o umbrelă. Sofia se dusese să-i spună soţului ei că Rubião tocmai sosise ; cît ai clipi din ochi, Palha era în grădină şi-şi saluta prietenul, scuzîndu-se că ajunsese tîrziu. Maiorul, care explica încă o dată porecla spiţerului, îşi abandonă prada şi se duse la doamne ; după aceea ieşi în stradă.

CAPITOLUL XXXV

Doamnele căsătorite erau frumoase ; chiar şi cea necăsătorită nu trebuie să fi fost urîtă la douăzeci şi cinci de ani ; dar Sofia se distingea dintre toate.

N-o fi fost chiar atît de frumoasă cum o vedea prietenul nostru, dar era foarte frumoasă. Făcea parte din acea categorie de femei pe care timpul, ca un sculptor migălos, nu le creează dintr-o dată, ci le şlefuieşte mereu, zile întregi. Aceste sculpturi care se fac încet sînt minunate ; Sofia se apropia de douăzeci şi opt de ani ; era mai frumoasă decît la douăzeci şi şapte ; era de presupus că abia la treizeci sculptorul va face ultimele retuşuri, dacă nu cumva o să dorească să mai prelungească munca încă doi sau trei ani.

Ochii, de exemplu, nu sînt aceiaşi din tren, cînd Rubião al nostru vorbea cu Palha şi ei subliniau conversaţia... Acum par mai negri şi nu mai subliniază nimic ; îşi întocmesc repede planurile de acţiune, pe cont propriu, cu litere falnice şi groase, şi nu e un rînd sau două, sînt capitole întregi. Gura pare mai fragedă. Umeri, mîini, braţe sînt mai frumoase, şi chiar ea le face şi mai frumoase prin atitudini şi gesturi bine alese. Un amănunt pe care stăpîna n-a putut niciodată să-l suporte — ceea ce chiar şi lui Rubião i s-a părut la început că distonează cu restul feţei — era grosimea sprîncenelor ; totuşi, acum îi dădeau o notă cu totul aparte.

Se îmbracă bine ; îşi strînge mijlocul şi bustul cu un pieptar de lînă fină de culoare castanie, lucru simplu, de bun-gust. Poartă în urechi două perle veritabile, un cadou pe care i l-a făcut Rubião de Paşti.

Frumoasa doamnă este fiica unui vechi funcţionar public. S-a căsătorit la douăzeci de ani cu Cristiano de Almeida e Palha, comerciant la vamă, care avea atunci douăzeci şi cinci de ani. Soţul cîştiga bani, era foarte descurcăreţ, activ şi avea stofă pentru afaceri, mirosea ocaziile şi

împrejurările prielnice. În 1864, cu toate că era nou în meserie, a ghicit — nu se poate folosi alt termen —, a ghicit falimentele bancare [1].

— Ceva o să se întîmple zilele astea ; atîrnă de un fir. La cel mai mic semnal de alarmă, totul se va prăbuşi.

Lucrul cel mai rău este însă că tot ce cîştiga cheltuia, şi chiar mai mult. Îi plăcea să trăiască bine ; multe petreceri, rochii scumpe şi bijuterii pentru soţia lui, decoraţiuni pentru casă, mai ales dacă era ceva la modă, îi înghiţeau tot cîştigul prezent şi o bună parte din cel viitor. Doar la mîncare era reţinut. Mergea de multe ori la teatru, fără să-i placă, şi la dans, unde nu prea se distra, dar nu mergea atît pentru el, cît pentru ca să strălucească ochii soţiei sale, ochii şi sînii. Avea această unică vanitate ; etala decolteul soţiei sale ori de cîte ori putea, pînă şi unde nu putea, numai ca să le arate celorlalţi ce noroc avea el. Era astfel un adevărat rege Candaules, care ducea o viaţă mai discretă într-un fel şi mai publică într-alt fel.

Şi pentru că am ajuns aici, trebuie să-i facem dreptate soţiei. La început, a cedat fără chef dorinţelor soţului ; dar de aşa natură au fost dovezile de admiraţie pe care le-a primit şi într-o asemenea măsură orice poate deveni o obişnuinţă, încît a terminat prin a-i face plăcere să fie văzută, văzută bine, spre desfătarea şi incitarea celorlalţi. Să n-o facem mai sfîntă, nici mai puţin sfîntă decît este. Pentru exigenţele vanităţii îi ajungeau ochii, surîzători, neliniştiţi, promiţători, numai promiţători ; putem să-i comparăm cu felinarul de la poarta unui han unde nu mai e loc pentru oaspeţi. Felinarul făcea să se oprească toată lumea, aşa era frumuseţea culorii şi distincţia formei ; oamenii se opreau, priveau şi treceau mai departe. Pentru

[1] Crizele comerciale au fost numeroase în acea perioadă, marcînd integrarea ţării în circuitul financiar mondial. A rămas vestit falimentul bancherului Souto, la care se va face aluzie mai departe în text (n.t.).

ce să deschidă larg ferestrele ? Le-a deschis în cele din urmă ; dar ușa, dacă putem numi astfel inima, era zăvorîtă, şi încă bine zăvorîtă.

CAPITOLUL XXXVI

„Doamne ! Ce frumoasă e ! Aş fi în stare să înfrunt un scandal !" — se gîndea Rubião în seara aceea, cu spatele la fereastră, privind-o pe Sofia, care îl privea şi ea pe el.

O doamnă cînta. Cei trei soţi care veniseră în vizită îşi întrerupseră jocul de cărţi de afară şi veniseră pentru o clipă în salon, s-o asculte pe cîntăreaţă ; era soţia unuia din ei. Palha, care o acompania la pian, nu vedea admiraţia reciprocă a soţiei sale şi a capitalistului. Nu ştiu dacă se poate spune acelaşi lucru despre celelalte persoane. Una din ele, da, precis îi vedea : *dona* Tonica, fiica maiorului.

„Doamne ! Ce frumoasă e ! Aş fi în stare să înfrunt un scandal !" — se gîndea Rubião, sprijinit cu spatele de fereastră şi cu ochii pierduţi spre frumoasa doamnă care îl privea.

CAPITOLUL XXXVII

Se înţelege de ce *dona* Tonica observa admiraţia reciprocă a celor doi. De cînd venise Rubião, ea nu avea altă grijă decît să-l atragă. Bieţii ei ochi de treizeci şi nouă de ani, ochi singuri, fără tovarăşi pe pămînt, pe punctul de a aluneca de la oboseală spre disperare, avură cîteva licăriri. Să-i întoarcă de o mie şi una de ori, să şi-i dea peste cap, era singura ei grijă. Nimic n-a cruţat ca să-i înarmeze pentru cucerirea capitalistului.

Inima, puţin dezamăgită, tresăltă din nou. Ceva îi spunea că acest *mineiro* [1] bogat era hărăzit de cer să-i rezolve problema căsătoriei. Era mai bogat decît ar fi cerut-o ea ; nu cerea bogăţii, cerea un soţ. Toate campaniile le-a întreprins fără să ia în considerare aspectul pecuniar ; în ultima vreme tot scădea, scădea, scădea din pretenţii ; ultima campanie a fost declanşată pentru a cuceri un student sărac... Dar cine ştie dacă cerul nu-i destina tocmai un om bogat ! *Dona* Tonica avea încredere în naşa ei, Sfînta Fecioară a Imaculatei Concepţiuni, şi luă cu asalt fortăreaţa cu multă artă şi curaj.

„Toate celelalte sînt căsătorite", se gîndi.

Nu întîrzie să priceapă că Rubião şi Sofia se înţelegeau din ochi ; observă, totuşi, că privirile Sofiei erau mai rare şi mai fugare, fenomen care i se păru explicabil din cauza prudenţei care se impunea în acea situaţie. Poate că se iubesc... Această bănuială o întristă ; dar dorinţa îndelungată şi speranţa o învăţaseră că un bărbat, după ce a iubit o dată sau de mai multe ori, se putea gîndi foarte bine să se căsătorească. Problema era să reuşeşti să-l atragi ; perspectiva de a se căsători şi a avea o familie ar fi putut să ucidă orice altă înclinaţie din partea lui, în cazul că ar fi existat vreuna.

Iat-o reînnoindu-şi eforturile. Toate farmecele ei fură chemate la post, şi ascultară, deşi puţin cam ofilite. Mişcări cu evantaiul, tremur al buzelor, privirile piezişe, mers legănat de colo-colo ca să-şi arate eleganţa corpului şi talia fină, totul a fost folosit. Era de fapt vechea tactică în acţiune ; nimic nu-i reuşise pînă atunci, dar la loterie întotdeauna e aşa : odată te pomeneşti cu un bilet care răscumpără toate pierderile.

Totuşi, acum, seara, în momentul cînd se cînta la pian, *dona* Tonica fu izbită de extazul în care căzuseră şi unul şi celălalt. Nu mai încăpea nici o îndoială ; nu mai erau privirile aparent întîmplătoare, scurte, de pînă atunci, era

[1] Originar din statul Minas Gerais (n.t.).

o contemplare ce elimina restul salonului. *Dona* Tonica simţi croncănitul celebrului corb al dispersării. *Quoth the Raven : NEVER MORE*[1].

Chiar şi aşa, ea continuă lupta ; făcu în aşa fel ca Rubião să vină să se aşeze lîngă ea cîteva clipe şi încercă să spună lucruri frumoase, fraze pe care şi le amintea din romane, altele pe care însăşi melancolia situaţiei i le inspira. Rubião asculta şi răspundea, dar era neliniştit atunci cînd Sofia părăsea salonul şi nu mai puţin cînd se întorcea. O dată se dovedi din cale-afară de distrat. *Dona* Tonica îi mărturisea că ar fi vrut foarte mult să cunoască Minas, şi mai ales Barbacena. Cum era acolo aerul ?

— Aerul, repetă mecanic celălalt.

O privea pe Sofia, care în acel moment stătea în picioare, cu spatele la el, vorbind cu două doamne care stăteau jos. Rubião îi admiră încă o dată silueta, bustul bine marcat, subţire jos, voluminos sus, ieşind parcă din şoldurile rotunjite ca un mănunchi de frunze dintr-un urcior. Iar capul se putea spune că era ca o magnolie unică, semeaţă, înfiptă în mijlocul buchetului. Asta admira Rubião cînd *dona* Tonica îl întrebă despre aerul din Barbacena, şi el repetă ce spusese ea, fără ca măcar să folosească tonul interogativ.

CAPITOLUL XXXVIII

Rubião era convins. Niciodată sufletul Sofiei n-a părut că-l invită pe al lui cu atîta insistenţă să zboare împreună spre tărîmuri interzise, acolo de unde se întorc, mai întot-

---

[1] Corbul zise : niciodată (engl.). Aluzie la celebrul poem al lui E. A. Poe.

deauna, bătrîne şi obosite. Unele nu se mai întorc. Altele rămîn la jumătatea drumului. Multe nu trec de streaşină...

CAPITOLUL XXXIX

Luna era magnifică. În munţi, între cer şi cîmpie, pînă şi sufletul cel mai puţin îndrăzneţ ar fi fost în stare să atace o armată duşmană şi s-o distrugă. Imaginaţi-vă ce s-ar fi întîmplat dacă această armată era prietenă. Se aflau în grădină. Sofia îi dăduse braţul ca să meargă să vadă luna. O invitase pe *dona* Tonica, dar sărmana fată răspunsese că îi amorţise un picior, că o să vină mai tîrziu, şi nu s-a mai dus.

Cei doi rămaseră tăcuţi un moment. Prin ferestrele deschise se vedeau oaspeţii care discutau şi bărbaţii care terminaseră jocul de cărţi. Grădina era mică ; dar vocea omenească posedă toate notele şi tonurile, şi cei doi puteau să spună poeme întregi fără să fie auziţi.

Rubião îşi aminti o comparaţie veche, foarte veche, culeasă din nu ştiu ce poezie de prin 1850, sau din orice altă pagină de proză din toate timpurile. Numi ochii Sofiei stelele pămîntului şi stelele ochii cerului. Totul spus încet, cu voce tremurată.

Sofia rămase uluită. Imediat îşi îndreptă trupul, care se sprijinea de braţul lui Rubião. Era aşa de obişnuită cu timiditatea lui... Stele ? Ochi ? Vru să-i spună să nu glumească cu ea, dar nu găsi cum să formuleze răspunsul fără să respingă o convingere care era şi a ei, sau, atunci, fără să-l încurajeze să meargă înainte. De aceea urmă un lung moment de tăcere.

— Cu o deosebire, continuă Rubião. Stelele sînt mai puţin frumoase decît ochii dumitale şi, la drept vorbind,

nici nu ştiu ce sînt stelele ; dacă Dumnezeu le-a pus atît de sus, a făcut-o pentru că nu puteau fi văzute de aproape fără să piardă mult din frumuseţe... Dar ochii dumitale, nu ; sînt aici, aproape de mine, mari, luminoşi, mai luminoşi decît cerul...

În vervă, fără frică, Rubião părea cu totul altul. Nu se opri aici ; vorbi încă mult, dar nu ieşi din cercul acesta de idei. Avea puţine ; şi situaţia în care se găsea, cu toată neaşteptata schimbare a omului, tindea mai degrabă să-l inhibe decît să-i inspire idei noi. Sofia nu ştia ce să facă. Îşi pusese în poală un porumbel blînd, liniştit, şi apărea acum un uliu, un uliu cu gheare şi înfometat.

Trebuia neapărat să răspundă, să-l oprească, să-i spună că mergea pe un drum pe care ea nu voia să meargă şi să facă totul fără ca el să se supere şi să plece... Sofia căuta ceva ; nu găsea, pentru că nu ştia dacă în această situaţie, după ea de nerezolvat, era mai bine să răspundă sau să lase impresia că nu înţelege. Îşi aminti propriile ei gesturi, vorbele dulci, atenţiile deosebite ; recunoştea că, într-o situaţie asemănătoare, nu ar putea să ignore sensul complimentelor care i se făceau. Dar să accepte că înţelegea şi totodată să nu-l îndepărteze de casa ei, iată punctul sensibil.

CAPITOLUL XL

Sus, pe cer, stelele păreau că rîd de această situaţie încurcată.

Dacă i-ar vedea luna, ar fi altceva ! Luna nu ştie să rîdă de alţii ; şi poeţii, care o găsesc nostalgică, ne-au avertizat că ea a iubit odată un oarecare astru rătăcitor, care

a abandonat-o după multe secole. Poate că încă se mai iubesc. Eclipsele ei (să mă ierte astronomia) poate nu sînt altceva decît întîlniri amoroase. Mitul Dianei care a coborît din cer ca să-l întîlnească pe Endimion poate fi foarte adevărat. Dar să cobori, asta e prea mult. Ce rău ar fi fost dacă cei doi se întîlneau chiar acolo, în cer, aşa cum se întîlnesc greierii în frunziş, aici, pe pămînt ? Noaptea, mamă bună, veghează pentru toţi.

Şi apoi, luna e solitară. Singurătatea dă întotdeauna un aer serios. Stelele, în grup, sînt ca fetele între cincisprezece şi douăzeci de ani, vesele, vorbăreţe, care rîd şi vorbesc în acelaşi timp despre tot şi despre toţi.

Nu neg că sînt caste ; dar cu atît mai rău, rîd de ceva ce nu înţeleg... Stele caste ! E întocmai cum le numesc teribilul Othello şi veselul Tristram Shandy. Aceste două extreme ale inimii şi spiritului sînt de acord într-un punct : stelele sînt caste. Şi ele auzeau tot (stele caste !), tot ceea ce gura îndrăzneaţă a lui Rubião îi spunea sufletului uluit al Sofiei. Omul prudent de atîtea luni era acum (stele caste !) un uşuratic. Poate vreţi să spuneţi că Diavolul o înşelase pe tînăra femeie cu cele două aripi mari de arhanghel pe care i le-a pus Dumnezeu ; pe neaşteptate, şi le-a vîrît în buzunar şi şi-a scos toca, arătîndu-şi cele două corniţe perfide înfipte în frunte. Şi rîzînd, cu rîsul acela strîmb al ticăloşilor, îi propunea să-i cumpere nu numai sufletul, ci sufletul şi trupul... Stele caste !

CAPITOLUL XLI

— Să mergem înăuntru, murmură Sofia.

Vru să-şi tragă braţul ; dar el i-l reţinu cu forţa. Nu ; de ce să plece ? Acolo era bine, foarte bine... Ce putea fi

mai bine ? Sau poate o plictisea ? Sofia răspunse că nu; dimpotrivă ; dar trebuia să meargă să vorbească cu musafirii... Erau de atîta timp acolo !

— Nu sînt decît zece minute, spuse Rubião. Ce sînt zece minute ?

— Dar poate şi-au dat seama de absenţa noastră...

Rubião se cutremură auzind acest posesiv : absenţa *noastră*. I se păru un început de complicitate. Fu de acord că poate şi-au dat seama de absenţa *noastră*. Avea dreptate, trebuiau să plece ; îi cerea numai un lucru, ba nu, două lucruri ; primul, să nu uite acele zece minute sublime ; al doilea, ca în fiecare seară, la ora zece, să privească Crucea Sudului, o va privi şi el, şi astfel gîndurile lor se vor întîlni acolo sus, între Dumnezeu şi oameni, apropiate, intime.

Invitaţia era poetică, dar numai invitaţia. Rubião o mînca din ochi pe tînăra femeie, cu o privire plină de foc, şi o ţinea de mînă ca să nu fugă. Nici ochii şi nici gestul nu aveau poezie. Sofia lui cît pe-aci să spună o vorbă aspră, dar imediat îşi reveni gîndindu-se că Rubião era un prieten bun al casei. Vru să rîdă, dar nu putu ; se arătă atunci supărată, puţin după aceea resemnată şi în cele din urmă rugătoare ; îi ceru să-i dea drumul pentru sufletul mamei lui, care trebuie să fi fost în cer... Rubião nu-şi amintea nici de cer, nici de mamă, nici de nimic. Ce era mama ?, ce era cerul ? — părea să spună chipul lui.

— Ah, mă dor degetele ! suspină ea încet.

Abia atunci el începu să-şi revină ; slăbi strînsoarea, fără să dea drumul degetelor.

— Bine, spuse el, dar mai întîi...

Se înclina ca să-i sărute mîna, cînd o voce, la cîţiva paşi, îl trezi de tot.

CAPITOLUL XLII

— Ei ! contemplaţi luna ? Într-adevăr, e minunată ; e o noapte pentru îndrăgostiţi... Da, minunată... De mult n-am mai văzut o noapte ca asta... Priviţi acolo, în jos, aburii care se ridică... Minunată ! pentru îndrăgostiţi... Îndrăgostiţilor întotdeauna le place luna. Pe vremea mea, în Icarai...

Era Siqueira, teribilul maior. Rubião nu ştia ce să spună ; Sofia, după ce trecură primele clipe, îşi recăpătă stăpînirea de sine ; răspunse că, într-adevăr, noaptea era frumoasă ; apoi povesti că Rubião susţinea sus şi tare că nopţile din Rio nu se puteau compara cu cele din Barbacena şi, apropo de asta, îi povestise o întîmplare cu un părinte Mendes... Mendes, nu-i aşa ?

— Mendes, da, părintele Mendes, murmură Rubião.

Maiorul abia putea să-şi ascundă uimirea. Văzuse mîinile lor una într-alta, capul lui Rubião uşor înclinat, retragerea rapidă a ambilor cînd el a intrat în grădină : şi din toate astea ieşea un părinte Mendes... O privi pe Sofia ; o văzu surîzătoare, liniştită, de nepătruns. Nici o teamă, nici o sfială ; vorbea cu atîta uşurinţă, încît maiorul crezu că nu văzuse bine. Dar Rubião dărîmă totul. Ruşinat, mut, nu făcu altceva decît să-şi scoată ceasul să vadă cît e, să-l ducă la ureche, ca şi cum i s-ar fi părut că nu mai merge, să-l şteargă apoi cu o batistă, încet, încet, fără să privească în altă parte...

— Bine, staţi de vorbă, mă duc să-mi văd prietenele, nu pot să le las singure. Bărbaţii au terminat blestematul acela de joc de cărţi ?

— Da, răspunse maiorul, privind-o curios pe Sofia. Da, şi chiar au întrebat de domnul ; de aceea am venit să văd dacă nu-l găsesc în grădină. De mult timp sînteţi aici ?

— Abia am venit, spuse Sofia.

Apoi, bătîndu-l uşurel pe umăr pe maior, trecu din grădină în casă ; nu intră pe uşa salonului, ci pe alta, care da în sufragerie ; aşa că atunci cînd intră în salon dinspre interior, părea că tocmai poruncise să se servească ceaiul.

Rubião, revenindu-şi, nu găsi nimic să spună, şi totuşi trebuia neapărat să spună ceva. Bună idee întîmplarea cu părintele Mendes ; mai rău era că nu exista nici un părinte şi nici o întîmplare, şi el nu era capabil să inventeze ceva. I se păru destul să spună :

— Părintele ! Acel Mendes ! Foarte amuzant părintele Mendes !

— Eu l-am cunoscut, spuse maiorul zîmbind. Părintele Mendes ? L-am cunoscut ; cînd a murit era canonic. A fost şi în Minas ?

— Cred că a fost, murmură celălalt uimit.

— Era de fapt din Saquarema ; n-avea un ochi, continuă maiorul ducînd degetul la ochiul stîng. L-am cunoscut bine, dacă o fi acelaşi ; poate să fie altul.

— Se poate.

— Cînd a murit era canonic. Era om cumsecade, îi plăcea să se uite la fetele frumoase, dar aşa cum te uiţi la un tablou de un pictor celebru ; şi ce pictor poate fi mai bun decît Dumnezeu ? spunea el. De cîte ori o vedea pe stradă pe *dona* Sofia, de exemplu, întotdeauna spunea : Astăzi am văzut-o pe frumoasa doamnă Palha... Cînd a murit era canonic ; era de fel din Saquarema... Şi, fie vorba între noi, avea gust... Într-adevăr, soţia prietenului nostru Palha este o perfecţiune, frumoasă la chip şi la trup ; eu aş zice mai degrabă bine făcută decît frumoasă... Ce credeţi ?

— Cred că da...

— Este o persoană la locul ei, excelentă gospodină, urmă maiorul, aprinzîndu-şi un trabuc.

Lumina chibritului dădu feţei maiorului o expresie de ironie sau de ceva mai puţin dur, dar nu mai puţin ostil. Rubião simţi că-i trece un curent rece prin şira spinării. O fi auzit ? O fi văzut ? O fi ghicit ? Avea în faţă un in-

discret sau un intrigant ? Chipul omului era de nepătruns ; oricum, mai bine să se gîndească la ce era mai rău. Iată-l acum pe eroul nostru în situația celui care, după ce înotase mult timp în apele liniștite de la mal, se trezește într-o bună zi în mijlocul valurilor înalte ; din fericire, și frica generează idei, și de data aceasta îi veni una : să-l lingușească pe interlocutor. Nu șovăi să-l găsească plăcut și interesant și să-i spună că avea o casă care-i stătea la dispoziție, pe plaja Botafogo, la numărul cutare. S-ar simți foarte onorat să aibă relații cu el. Avea puțini prieteni aici ; Palha, căruia îi era profund îndatorat, *dona* Sofia, o doamnă de un echilibru excepțional, și încă trei sau patru persoane. Locuia singur ; s-ar putea chiar să se retragă la Minas.

— Acum ?

— Nu spun acum, dar s-ar putea să fie cît de curînd. Știți că, pentru cineva care a trăit numai într-un loc, e destul de greu să se obișnuiască în altă parte.

— Depinde.

— Da, depinde... Dar asta e regula.

— O fi regula, dar dumneavoastră veți fi o excepție. Capitala e un diavol ; contractezi o pasiune, cum contractezi o răceală ; e de ajuns să te tragă un curent, și ești pierdut. Ascultați, aș îndrăzni să fac prinsoare că dumneavoastră : înainte de șase luni veți fi căsătorit...

„Nu a văzut nimic“, se gîndi Rubião.

Și apoi, vesel, spuse tare :

— Se poate, dar și în Minas se fac căsătorii ; și acolo sînt preoți.

— Dar nu mai e părintele Mendes, mormăi rîzînd maiorul.

Rubião zîmbi tulburat, fără să-și dea seama dacă observația maiorului era inocentă sau răutăcioasă. Tot maiorul schimbă subiectul și vorbi despre altele, despre vreme, despre oraș, despre minister, despre război, despre mareșalul López. Și să vedeți contrastul, cum totul depinde

de situaţie : ploaia aceasta, mai mare decît prima dată, i se păru lui Rubião al nostru o rază de soare. Iată că-şi alină sufletul la căldura discursului interminabil al maiorului, strecurînd cîte o vorbuliţă, dacă poate, şi aprobîndu-l mereu cu elogii. Şi din nou se gîndi că nu, nu văzuse nimic.

— Tată ! Tata e aici ? întrebă o voce de la uşa care da spre grădină.

Era *dona* Tonica ; venise să-l cheme ca să plece. Se servea ceaiul, e adevărat ; dar nu mai putea să stea, o durea capul, îi spuse tatălui încet. Apoi îi întinse mîna lui Rubião ; acesta o rugă să mai rămînă cîteva minute ; stimatul maior...

— Vă pierdeţi timpul, îl întrerupse maiorul, ea mă conduce.

Rubião îi puse la dispoziţie casa cu insistenţă ; îi ceru să-i fixeze o zi chiar în săptămîna aceea, dar maiorul îi răspunse că nu dispunea de o zi fixă ; va veni cînd va putea. Viaţa lui era foarte complicată ; avea problemele arsenalului, care erau multe, şi mai avea...

— Tată ! Să mergem !

— Să mergem. Vedeţi ? Nu pot să stau şi eu puţin de vorbă. Ţi-ai şi luat rămas bun ? Unde-mi este pălăria ?

CAPITOLUL XLIII

Pe drum în jos, *dona* Tonica asculta restul discursului tatălui, care schimbase subiectul, dar nu şi stilul, tot confuz şi încîlcit. Auzea fără să înţeleagă. Mergea adîncită în gînduri, trecînd în revistă seara, reconstituind privirile Sofiei şi ale lui Rubião.

Ajunseră acasă, pe strada Senatului ; tatăl se duse să se culce, fiica nu se culcă imediat, rămase pe un scăunel, lîngă scrin, unde avea o icoană a Sfintei Fecioare. Nu avea

gînduri paşnice, nici curate. Fără să ştie ce e dragostea, avea cunoştinţe despre adulter, şi Sofia i se păru respingătoare. Acum vedea în ea un monstru, jumătate om, jumătate şarpe, şi simţi că o urăşte, că era în stare să se răzbune cumplit, să-i spună totul soţului ei.

„Îi voi povesti tot, se gîndea, sau verbal, sau într-o scrisoare... Scrisoare nu ; îi voi spune totul personal, într-o zi".

Şi, imaginîndu-şi scena, intuia uimirea bărbatului, apoi indignarea, apoi insultele, vorbele aspre pe care avea să i le adreseze soţiei sale, mizerabilă, nedemnă, josnică... Toate aceste epitete sunau în concordanţă cu dorinţa ei, circula prin ele propria ei mînie ; se simţea satisfăcută înjosind-o în felul acesta, punînd-o la picioarele soţului, de vreme ce nu putea să facă acest lucru în faţa ei... Josnică, nedemnă, mizerabilă...

Acea explozie de furie interioară ţinu mult, aproape douăzeci de minute ; în cele din urmă, sufletul i se linişti şi-şi reveni. Imaginaţia nu putea să producă mai mult, şi realitatea imediată îi atrase privirea. Se uită în jurul ei, examină dormitorul de fată bătrînă, aranjat cu multă artă, arta aceea ingenioasă care face din bumbac mătase şi o panglică dintr-un petic vechi, care brodează, împleteşte, acoperind şi înveselind pe cît posibil goliciunea lucrurilor, împodobeşte pereţii trişti, dichiseşte puţinele mobile modeste. Şi totul părea pregătit ca să primească un mire iubit.

Unde am citit că, după o veche tradiţie, o fecioară din Israel, într-o anumită noapte a anului, aşteptase concepţia divină ? Fie unde o fi, comparînd-o cu cazul de faţă, singura deosebire este că nu e vorba doar de o noapte stabilită precis, ci de toate, toate, toate... Nici vîntul, care sufla afară, nu i-a adus niciodată bărbatul aşteptat, nici zorile albe, şi nici măcar nu i-au spus în ce colţ al pămîntului se afla. Nu avea altceva de făcut decît să aştepte, să aştepte...

Acum, odată astîmpărată imaginaţia şi resentimentul, se uită şi se tot uită la dormitorul solitar ; îi vin în minte prietenele de şcoală şi de familie, cele mai intime, căsătorite toate. Ultima dintre ele s-a căsătorit la treizeci de ani cu un ofiţer de marină, şi acest lucru a reînnoit speranţele prietenei rămasă necăsătorită, care nu cerea atît de mult, deşi uniforma a fost cel dintîi lucru care a atras-o la cinisprezece ani... Unde o să ajungă ? Cinci ani mai tîrziu, a împlinit treizeci şi nouă, şi nu mai era mult să facă patruzeci. Patruzeci de ani, fată bătrînă ; *dona* Tonica simţi un fior. Mai privi o dată în jurul ei, îşi aminti tot, se ridică dintr-o dată în picioare, se răsuci şi se aruncă pe pat, plîngînd în hohote...

CAPITOLUL XLIV

Să nu credeţi că durerea a fost în cazul acesta mai reală decît mînia : au fost la fel, doar efectele au fost diferite. Mînia n-a avut nici o urmare, umilirea a dezlănţuit un potop de lacrimi legitime. Şi totuşi nu i-a lipsit pornirea de a o strînge de gît pe Sofia, de a o călca în picioare, de a-i face inima bucăţi, aruncîndu-i în faţă grelele epitete pe care le pusese în gura soţului... Numai imaginaţie ! Credeţi-mă : există astfel de intenţii criminale. Cine ştie ? Prin sufletul acestei femei trecu acum o vagă reminiscenţă de la Caligula...

CAPITOLUL XLV

În timp ce unul plînge, altul rîde ; e legea acestei lumi, stimatul meu domn ; este perfecţiunea universală. Să plîngă toţi ar fi monoton, să rîdă toţi ar fi obositor ; dar o

bună repartizare a lacrimilor şi polcilor, a suspinelor şi sarabandelor, aduce sufletului universal varietatea necesară, şi aşa se obţine echilibrul vieţii.

Cel care rîde este sufletul lui Rubião. Ascultaţi cîntarea veselă, strălucitoare, cu care coboară dealul mărturisind lucrurile cele mai intime stelelor, e un fel de rapsodie compusă într-un limbaj pe care nimeni n-a putut să-l noteze, fiind imposibil să găseşti un semn care să-i reproducă exact termenii. Străzile pustii i se par pline de oameni, liniştea este un tumult, şi la toate ferestrele se arată femei, chipuri frumoase cu sprîncene groase, şi toate sînt Sofia, una şi aceeaşi Sofia. Din cînd în cînd, Rubião se gîndeşte că a fost îndrăzneţ, indiscret, îşi aminteşte episodul din grădină, împotrivirea, supărarea tinerei femei, şi începe să se căiască ; îl trec fiori, îl îngrozeşte ideea că ea ar putea să-i închidă uşa şi să rupă definitiv relaţiile ; şi asta numai pentru că se grăbise. Sigur, trebuia să aştepte ; ocazia nu era fericită ; invitaţi, multe lumini, ce idee să vorbească despre dragoste, fără prudenţă, fără scrupule ? ...Îi dădea dreptate ; făcea foarte bine să-l izgonească imediat.

— Am fost un nebun ! îşi zicea cu voce tare.

Nu se gîndea la masă, care a fost bogată, nici la vinuri, care au fost excelente, nici la luminaţie, potrivită unui salon cu femei elegante ; se considera nebun, nebun de legat.

Puţin mai tîrziu, acelaşi suflet care se acuzase se apăra. Sofia îl încurajase în tot ce făcuse : privirile insistente, apoi fixe, gesturile, cochetăriile, onoarea deosebită pe care i-o făcuse cerîndu-i să stea lîngă ea la masă, să fie atentă numai la el, să-i spună cu voce melodioasă lucruri drăguţe, ce însemnau toate acestea dacă nu îndemn şi încurajare ? Şi sufletul cel bun explica apoi situaţia neobişnuită în care se găsise tînăra femeie, după aceea, în grădină ; era pentru prima oară că auzea astfel de cuvinte în afară de cadrul conjugal, şi acolo, atît de aproape de cei-

lalţi, cu siguranţă trebuia să-i fi fost frică ; şi, în afară de aceasta, el îşi deschisese inima prea mult, şi asta a grăbit totul. Nici o gradare ; trebuia să fi înaintat pas cu pas şi să nu-i fi apucat mîinile cu atîta putere ca s-o supere. În concluzie, se simţea bădăran. Din nou îl cuprindea teama că îi vor închide uşile, se întorcea la consolările pe care i le aducea speranţa, la analiza atitudinilor tinerei femei, la invenţia ei cu părintele Mendes, minciună complice ; se gîndea şi la stima pe care i-o purta soţul ei... Aici se cutremură. Stima soţului îi trezi remuşcări. Nu era vorba numai că merita încrederea lui, ci şi că exista o anumită datorie pecuniară şi trei poliţe pe care Rubião le acceptase pentru el.

,,Nu pot, nu trebuie, îşi zicea în sinea lui : nu e bine să continui. E adevărat că, de fapt, nu sînt vinovat cu nimic ; ea mă provoacă de mult timp. Păi, să mă mai provoace şi acum ! Da, trebuie să rezist... I-am împrumutat banii aproape fără să mi-i ceară, pentru că el avea mare nevoie, şi eu mă simţeam îndatorat ; poliţele, da, poliţele el îi ceruse să le semneze, dar altceva nu mi-a mai cerut. Ştiu că e cinstit, că munceşte mult ; diavolul acela de femeie făcuse rău că se amestecase, cu ochii ei frumoşi şi chipul acela... Ce chip minunat, sfinţilor din cer ! Astăzi, de exemplu, era divină. Cînd braţul ei îl atingea pe al meu, la masă, deşi era mîneca..."

Tulburat, nesigur, se arăta preocupat de loialitatea pe care i-o datora prietenului, dar conştiinţa i se împărţea în două, o parte dojenind-o pe cealaltă, cealaltă dezvinovăţindu-se, şi amîndouă fiind dezorientate...

Ajunse în Piaţa Constituţiei. Umblase fără ţintă. Se gîndi să meargă la teatru, dar era tîrziu. Atunci se îndreptă spre piaţeta São Francisco, ca să ia o trăsură pînă în Botafogo. Găsi trei, care-i ieşiră imediat în cale, i se ofereau serviciile şi mai ales era elogiat calul, un cal bun, un animal excelent.

CAPITOLUL XLVI

Zgomotul de glasuri şi vehicule trezi un cerşetor care dormea pe treptele bisericii. Bietul de el se ridică, văzu ce se întîmplă şi se întoarse să se culce, se întinse cu burta în sus şi cu ochii deschişi se uita fix la cer. Cerul îl privea tot fix, tot nemişcat ca şi el, dar fără zbîrciturile cerşetorului, fără pantofii rupţi, fără zdrenţe, un cer senin, înstelat, liniştit, olimpic, la fel ca acela care a prezidat nunta lui Iacob şi sinuciderea Lucreţiei. Se priveau într-un fel de joc de înţelepciune, cu un anumit aer de majestăţi rivale şi liniştite, fără aroganţă nici meschinărie, ca şi cum cerşetorul i-ar fi spus cerului :

— Tot n-o să cazi peste mine.

Şi cerul :

— Nici tu n-o să urci la mine.

CAPITOLUL XLVII

Rubião nu era filosof ; comparaţia pe care o făcu între preocupările lui şi cele ale zdrenţărosului îi aduse în suflet numai o umbră de invidie. Acest vagabond nu se gîndeşte la nimic, îşi zise ; peste puţin timp va dormi dus, în timp ce eu...

— Urcaţi-vă, stăpîne, calul e bun. O să vă duc în cincisprezece minute.

Ceilalţi doi vizitii îi spuneau acelaşi lucru, aproape cu aceleaşi cuvinte :

— Stăpîne, veniţi aici şi-o să vedeţi...

— Uitaţi-vă la căluţul meu...

— Fiţi bun : sînt treisprezece minute de drum. În treisprezece minute veţi fi acasă.

Rubião, după ce eziță puțin, se urcă în trăsura care era lîngă el și porunci echipajului să-l ducă în Botafogo. Atunci își aminti de o întîmplare mai veche, uitată, sau poate întîmplarea i-a dat în mod inconștient soluția. Ori una, ori alta, Rubião recurse la amintire cu scopul de-a scăpa de senzațiile care puseseră stăpînire pe el în noaptea aceea.

Erau mulți ani de atunci. El era foarte tînăr și sărac. Într-o zi, la ora opt dimineața plecă de acasă, din strada Cano (Șapte septembrie), ajunse în piațeta São Francisco de Paula și de acolo o luă în jos pe Rua do Ouvidor. Mergea cufundat în gînduri : locuia la un prieten care începea să se poarte cu el ca și cum ar fi fost un oaspete de trei zile, și el era de patru săptămîni. Se spune că cei de trei zile miros urît ; mult mai repede miros urît morții, cel puțin în climatul acesta cald... Cert e că Rubião al nostru, sensibil ca un adevărat *mineiro* și suspicios ca un *paulista*[1], mergea încărcat de griji, gîndindu-se să plece cît mai repede. Se poate înțelege ușor că, de cînd a plecat de acasă, a intrat în piațeta São Francisco și a coborît pe Rua de Ouvidor pînă la Rua dos Ourives, nu a văzut și nu a auzit absolut nimic.

La colț cu Rua dos Ourives fu oprit de o grămadă de oameni și o procesiune ciudată. Un om, care după îmbrăcăminte era din justiție, citea cu voce tare o hîrtie, sentința. Mai erau judecătorul, preotul, soldați, curioși. Dar persoanele importante erau doi negri. Unul din ei, de statură mijlocie, slab, avea mîinile legate, ochii plecați, figura palidă și o frînghie în jurul gîtului ; capetele frînghiei le ținea celălalt negru. Acesta privea drept înainte și avea o înfățișare hotărîtă. Înfrunta cu curaj curiozitatea mulțimii. După ce s-a citit sentința, procesiunea a luat-o pe Rua dos Ourives ; venea de la închisoare și se îndrepta spre piața Moura.

---

[1] Originar din statul sau orașul São Paulo (n.t.).

Rubião, desigur, a fost impresionat. Cîteva secunde a fost exact ca acum, cînd a trebuit să aleagă o trăsură. Forțe interioare îl ațîțau, unele ca să se întoarcă la treburile lui, altele să se ducă să vadă cum îl spînzurau pe negru. Era ceva așa de rar să vezi un spînzurat ! Domnule, în douăzeci de minute totul s-a terminat ! Domnule, du-te să-ți vezi de treabă ! Și omul nostru închise ochii și se lăsă la voia întîmplării. Întîmplarea, în loc să-l ducă pe Rua de Ouvidor pînă la strada Quitanda, coti pe Rua dos Ourives, după procesiune. N-o să vadă execuția, se gîndi ; o să vadă numai cum era dus criminalul, fața călăului, ceremonia... Nu voia să vadă execuția. Din cînd în cînd se opreau toți, ieșea lumea la uși și ferestre și se citea din nou sentința. Apoi procesiunea își continua drumul cu aceeași solemnitate. Curioșii comentau crima, un asasinat în Mata-Porcos. Asasinul era descris ca un om cu sînge rece și feroce. Lui Rubião îi făcu bine să afle că avea asemenea însușiri ; acest lucru îi dădu putere să-l privească drept în față pe criminal, fără urmă de milă. Nu era un prototip al crimei ; groaza ascundea ticăloșia din sufletul lui. Fără să-și dea seama cum și cînd, se și afla în piața execuției. Acolo era adunată destulă lume. Împreună cu cei care veneau se formă o mulțime compactă.

„Să ne întoarcem“, își zise.

E drept că încă nu se urcase criminalul pe eșafod ; nu-l vor spînzura chiar acum ; mai era timp să fugă. Și în cazul în care ar rămîne, de ce n-ar închide ochii, cum a făcut un oarecare Alipio cînd a asistat la un spectacol cu fiare sălbatice ? Luați aminte că Rubião nu știa nimic despre acest tînăr din antichitate ; nu știa nici că închisese ochii și nici că-i deschisese la scurt timp, încet și stăpînit de curiozitate...

Dar iată criminalul urcînd pe eșafod. Un fior străbătu mulțimea. Călăul se pregăti. În acest moment piciorul

drept al lui Rubião făcu o mişcare în afară, ascultîndu-i dorinţa de a se întoarce ; dar stîngul, cuprins de sentimentul opus, rămase pe loc ; se luptară cîteva clipe... Uitaţi-vă la calul meu ! Vedeţi, e un animal frumos ! Stai binişor ! Să nu vă fie frică ! Rubião rămase aşa cîteva secunde, ceea ce a fost suficient ca să se ajungă la momentul fatal. Toţi ochii s-au fixat în acelaşi punct, ca şi ai săi. Rubião nu putea să înţeleagă ce animal era acela care-i muşca măruntaiele, nici ce mîini de fier îi apucaseră sufletul şi-l ţineau pe loc. Momentul fatal a fost într-adevăr un moment ; criminalul făcu cîţiva paşi, şovăi, călăul îl apucă cu o mişcare elegantă şi sigură ; o înfiorare străbătu mulţimea, Rubião a scos un ţipăt şi nu a mai văzut nimic.

CAPITOUL XLVIII

— Aţi observat ce bun e căluţul...

Rubião deschise ochii pe care-i ţinuse pe jumătate închişi şi văzu birjarul care scutura încet vîrful biciului, ca să mai înviorexe calul. În sinea lui se enervă pe el, pentru că îl scosese din lumea vechilor amintiri. Nu erau frumoase, dar erau vechi şi, ca bunele samaritene, îi dădeau să bea un elixir care părea în stare să-l vindece de prezent. Şi acum vizitiul îl deranja şi-l trezea. Urcau pe strada da Lapa ; calul, într-adevăr, parcă mînca pămîntul, ca şi cum ar fi coborît.

— Calul ăsta e o comoară, continuă vizitiul. E de necrezut. Aş putea să vă povestesc lucruri nemaipomenite. Sînt persoane care spun că sînt minciuni de-ale mele, dar nu, domnule, nu e aşa. Cine nu ştie că animalele care se

împrietenesc cel mai mult cu omul sînt calul şi cîinele ? De fapt, cîinele se spune că se împrieteneşte mai mult...

Cîinele îi aminti lui Rubião de Quincas Borba, care probabil îl aştepta acasă neliniştit. Rubião nu uita condiţia testamentului ; jurase să o îndeplinească cu stricteţe. E cazul să spunem că teama de a nu-l vedea fugind era legată de cea de a nu pierde averea. Nu-i erau de ajuns afirmaţiile avocatului ; nu există, îi spunea acesta, nu există în testament o clauză care să-i ia bunurile în caz că fugea cîinele ; averea nu putea să-i scape din mînă. Ce-l interesa fuga, dacă era chiar mai bine cu o problemă în minus ? Rubião accepta aparent explicaţia, dar, în fond, îl tortura îndoiala, ameninţarea unor acţiuni nesfîrşite, diversitatea opiniilor juridice asupra unei singure probleme, acţiunea vreunui invidios sau duşman şi, ceea ce rezuma tot, frica de a rămîne fără nimic. De aceea îl ţinea închis şi era păzit cu atîta străşnicie, iar acum simţea remuşcări pentru că îşi petrecuse după-amiaza şi seară fără să se gîndească măcar o singură dată la Quincas Borba.

„Sînt un ingrat !" — îşi zise.

Imediat se corectă ; era mai ingrat că nu se gîndise la celălalt Quincas Borba, care îi lăsase totul. Şi atunci îi trecu prin cap că cei doi Quincas Borba puteau fi una şi aceeaşi fiinţă, pentru că sufletul defunctului intrase în corpul cîinelui, nu atît ca să-şi ispăşească păcatele, cît pentru a-l păzi. O negresă din São João d'El Rei îi băgase în cap de pe cînd era copil ideea transmigraţiei. Ea spunea că sufletul încărcat de păcate intră în corpul unui animal ; jurase că ea cunoscuse un notar care se preschimbase în vulpe...

— Să nu uitaţi să-mi spuneţi unde e casa, îi spuse deodată birjarul.

— Opreşte.

CAPITOLUL XLIX

Cîinele lătră dinăuntru ; dar cînd Rubião intră, îl primi cu mare bucurie ; şi, oricît de plictisitor era, Rubião se grăbi să-l mîngîie. Posibilitatea că acolo ar fi putut fi testatorul îl făcea să-l treacă fiori. Urcară împreună scara de piatră ; rămaseră sus cîteva minute, în lumina felinarului pe care Rubião ordonase să fie lăsat aprins. Rubião era mai mult credul decît devotat ; nu avea argumente nici să atace, nici să apere ceva : era ca un pămînt veşnic virgin, în care se putea sădi orice. Viaţa din capitală îi imprimase încă o particularitate ; printre increduli, devenise incredul...

Privi cîinele, în timp ce aştepta să i se deschidă uşa. Cîinele îl privea în aşa fel, încît părea că era acolo înăuntru chiar defunctul Quincas Borba ; era aceeaşi privire meditativă a filosofului cînd cerceta probleme umane... Din nou îl trecură fiori ; dar frica, deşi era mare, nu era atît de mare încît să-i lege mîinile. Rubião le întinse spre capul animalului, scărpinîndu-i urechile şi ceafa.

— Sărmane Quincas Borba ! Îţi place stăpînul tău, e adevărat ? Rubião îl iubeşte foarte mult pe Quincas Borba...

Şi cîinele mişca încet capul, la dreapta şi la stînga, colaborînd astfel la buna împărţire a mîngîierilor pe cele două urechi clăpăuge ; apoi ridica botul ca să-l scarpine dedesubt, şi stăpînul se supunea ascultător ; şi atunci ochii cîinelui, pe jumătate închişi de plăcere, semănau cu ochii filosofului, în pat, cînd îi povestea lucruri pe care el le înţelegea prea puţin sau deloc... Rubião închise şi el ochii. I se deschise uşa ; se despărţi de cîine, dar aşa de drăgăstos, de parcă i-ar fi cerut să intre. Servitorul spaniol îl luă să-l ducă jos.

— Să nu-l loveşti, îi atrase atenţia Rubião.

Nu-l lovi ; dar numai faptul că trebuia să coboare era dureros, şi cîinele prieten scheună mult timp în grădină.

Rubião intră, se dezbrăcă şi se culcă. Ah !, avusese o zi plină de senzaţii diferite şi contradictorii, de la amintirile din cursul dimineţii şi prînzul cu cei doi prieteni, pînă la ideea din urmă cu metempsihoza, trecînd prin amintirea cu spînzuratul şi printr-o declaraţie de dragoste neacceptată, uşor respinsă şi, se pare, ghicită de ceilalţi... Amesteca totul ; mintea sa trecea de la una la alta ca o minge de cauciuc în mîinile unui copil. Totuşi, senzaţia cea mai puternică era cea pricinuită de dragoste. Rubião se mira de el însuşi şi se căia ; dar căinţa era opera conştiinţei, pe cînd imaginaţia nu-l izbăvea cu nici un preţ de figura frumoasei Sofia... Ora unu, două, trei... Sofia departe, jos lătratul cîinelui... Somnul dispreţuitor care nu vrea să vină... Cînd au şi trecut trei ore ? Trei şi jumătate... In sfîrşit, după multă frămîntare, somnul catadixi să vină, închise uşurel pleoapele, şi n-a fost nevoie decît de o clipă ; Rubião adormi înainte de ora patru.

CAPITOLUL L

Nu, scumpă doamnă, încă nu s-a terminat această zi atît de lungă ; nu ştim ce s-a petrecut între Sofia şi Palha, după ce toţi au plecat. S-ar putea chiar să găsiţi aici mai multă savoare decît în cazul cu spînzuratul.

Aveţi răbdare ; trebuie să ne întoarcem în Santa Teresa. Salonul este încă luminat, dar numai de o singură lampă ; s-au stins toate celelalte şi tocmai trebuia să se stingă şi ultima, cînd Palha porunci servitorului să mai aştepte puţin. Soţia voia să iasă, dar soţul o opri ; ea tresări.

— Petrecerea noastră a fost foarte frumoasă, spuse el.

— Aşa e.

— Siqueira e obositor, dar trebuie să ai răbdare ; e vesel. Fiica lui nu arăta rău. L-ai văzut pe Ramos cum devora tot ce i se punea în farfurie ? O să vezi că într-o bună zi o să-şi înghită şi soţia.

— Soţia ? spuse Sofia surîzînd.

— E grasă, de acord ; dar prima era mult mai grasă şi cred că n-a murit ; a înghiţit-o el, cu siguranţă.

Sofia, rezemată de canapea, rîdea de spiritele soţului. Mai comentară aşa cîteva episoade ale după-amiezii şi serii : apoi, mîngîindu-i părul soţului, Sofia îi spuse pe neaşteptate :

— Şi totuşi nu ştii cel mai de seamă episod al serii.

— Care a fost ?

— Ghiceşte.

Palha rămase tăcut un moment, privindu-şi soţia, să vadă dacă ghiceşte care fusese cel mai de seamă episod al serii. Nu putea să ghicească ; îşi aducea aminte mai multe, dar nu putea fi acelea ; Sofia clătina din cap.

— Atunci, spune-mi tu ce s-a întîmplat ?

— Nu ştiu ; ghiceşte.

— Nu pot. Hai, spune-mi.

— Cu o condiţie, răspunse ea ; fără supărare sau scandal.

Palha deveni mai serios. Supărare ? Scandal ? Ce dracu putea să fie ? se gîndea. Nu mai rîdea ; îi mai rămăsese doar o urmă de surîs forţat şi resemnat. O privi fix pe soţia sa şi o întrebă ce se întîmplase.

— Cu condiţia pe care ţi-am cerut-o ?

— Da, da. Ce s-a întîmplat ?

— Află că am auzit nici mai mult nici mai puţin decît o declaraţie de dragoste.

Palha îngălbeni. Nu promisese să nu îngălbenească. Îi plăcea de soţia sa, după cum ştim, pînă la punctul bizar de a o etala ; nu putea să rămînă rece auzind ştirea. Sofia văzu paloarea şi îi plăcu efectul produs ; ca să-l savureze mai mult, îşi înclină bustul, îşi trase părul spre spate, în

partea unde o deranja puțin, strînse acele de păr într-o batistă, apoi scutură capul, respiră adînc și luă mîinile soțului, care rămăsese în picioare.

— E adevărat, dragul meu, soția ta e curtată.

— Cine a fost nerușinatul ? întrebă el neliniștit.

— Răule, dacă continuăm așa, nu-ți mai spun nimic. Cine a fost ? Vrei să știi cine a fost ? Ascultă cu calm. A fost Rubião.

— Rubião ?

— Niciodată nu mi-am imaginat. Mi se părea timid și respectuos ; învață încă o dată că rasa nu te face călugăr. N-am auzit niciodată nici cel mai mic lucru din partea atîtor bărbați care vin aici. Mă privesc, desigur, pentru că nu sînt urîtă... De ce te plimbi așa dintr-o parte în alta ? Stai pe loc, pentru că nu vreau să ridic vocea... Așa... Să revenim la subiect. Nu mi-a făcut o declarație concretă...

— A, nu ? spuse cu însuflețire soțul.

— Nu, dar e același lucru.

Și după ce povesti ceea ce se petrecuse în grădină, de cînd sosiseră amîndoi pînă cînd apăruse maiorul, încheie :

— Atît a fost, dar e de ajuns ca să-ți dai seama că dacă nu a vorbit despre dragoste este pentru că nu s-a priceput, dar s-au priceput mîinile, căci mi-a strîns degetele... Numai atît, și tot e prea mult. Bine că nu te superi ; dar e necesar să-i închizi ușa, sau dintr-o dată, sau încetul cu încetul ; eu aș prefera dintr-o dată, dar accept ceea ce o să hotărăști tu. Cum ți se pare mai bine ?

Mușcîndu-și buza de jos, Palha continuă să o privească prostit. Se așeză, tăcut, pe canapea. Analiza situația. I se părea normal ca grațiile soției sale să-l subjuge pe un bărbat, și Rubião putea fi acel bărbat ; dar avea atîta încredere în Rubião, încît biletul pe care Sofia i-l trimisese împreună cu căpșunile fusese redactat chiar de el ; soția lui doar îl copiase, îl semnase și îl trimisese. Nici-

odată, totuşi, nu i-a trecut prin cap că prietenul va face declaraţii cuiva, cu atît mai puţin Sofiei, dacă era într-adevăr vorba de dragoste ; ar fi putut să fie doar vreun capriciu. Rubião o privea cam prea mult, e adevărat ; şi Sofia, cîteodată, le întorcea privirile bărbaţilor... Concesii de femeie frumoasă ; dar, în sfîrşit, atît timp cît ochii rămîneau ai ei, puteau să răspîndească în jur cîteva raze. Nu trebuie să fie gelos pe nervul optic, reflecta soţul.

Sofia se ridică în picioare, se duse să pună batista cu acele de păr pe pian şi aruncă o privire spre oglindă, ca să se vadă cu părul despletit. Cînd se întoarse pe canapea, soţul îi luă mîna rîzînd :

— Mi se pare că te-ai supărat mai mult decît ar fi meritat. Să compari ochii unei tinere cu stelele şi stelele cu ochii, la urma urmei e ceva ce se poate face în văzul tuturor, în familie, şi în proză sau în versuri pentru public. Vina este a persoanei care are ochi frumoşi. Şi apoi, cu toate cele ce mi-ai povestit, ştii doar că rămîne un provincial...

— Atunci şi diavolul e provincial, pentru că el nu mi s-a părut nici mai mult nici mai puţin decît diavolul. Şi ceea ce mi-a cerut, ca la o anumită oră să privesc Crucea Sudului pentru ca sufletele noastre să se întîlnească ?

— Asta da, miroase a amorezare, admise Palha, dar, cum bine vezi, este dorinţa unui suflet candid. Cam aşa cum vorbesc fetele la cincisprezece ani ; aşa cum vorbesc proştii dintotdeauna, ca şi poeţii ; dar el nu e nici domnişoară, nici poet.

— Cred că nu ; dar să-mi ia mîna ca să mă oprească cu forţa în grădină ?

Palha simţi un fior ; ideea atingerii mîinilor şi forţa folosită ca s-o reţină pe soţia sa, asta îl chinuia cel mai mult. Sincer, dacă ar fi putut, era în stare să se ducă la el şi să-i dea ceea ce merita. Alte raţionamente însă îl asaltară şi împrăştiară efectul produs de primul ; aşa încît

atunci cînd Sofia credea că l-a incitat, îl văzu ridicînd din umeri cu dispreț și răspunzîndu-i că într-adevăr era un gest grosolan.

— Și apoi, Sofia, poți să-mi spui cum de ți-a venit ideea să-l inviți să vadă luna ?

— Am chemat-o pe *dona* Tonica să ne însoțească.

— Dar cînd ai văzut că *dona* Tonica n-a acceptat, ar fi trebuit să găsești ce și cum să faci ca să nu mai mergi în grădină. Sînt lucruri de care ne dăm seama imediat. Tu ești cea care ai dat ocazia...

Sofia îl privi încruntîndu-și sprîncenele groase ; vru să răspundă, dar preferă să tacă. Palha continuă să dezvolte aceeași serie de considerații ; vina era a ei, nu trebuia să fi dat ocazia...

— Dar nu tu mi-ai spus că trebuie să-i arătăm o atenție deosebită ? Sigur că nu m-aș fi dus în grădină, dacă mi-aș fi închipuit ce s-ar putea întîmpla. Dar niciodată nu m-am așteptat ca un om atît de blajin, atît de nu știu cum, să-și piardă mințile și să-mi spună lucruri ciudate...

— De acum înainte să eviți luna și grădina, spuse soțul, străduindu-se să zîmbească...

— Dar, Cristiano, cum o să-i vorbesc prima dată cînd o să vină ? Nu o să îndrăznesc ; ascultă, cel mai bun lucru e să terminăm relațiile cu el.

Palha puse picior peste picior și începu să bată în pantof. Timp de cîteva secunde rămaseră tăcuți. Palha se gîndea la propunerea de a rupe relațiile ; nu pentru că ar fi vrut să accepte, ci pentru că nu știa cum să-i răspundă soției, care se simțea atît de jignită și se comporta cu atîta demnitate. Trebuia nici s-o dezaprobe, nici să accepte propunerea, și nu știa cum, nu-i venea nici o idee. Se ridică, își puse mîinile în buzunare și, după ce făcu cîțiva pași, se opri în fața Sofiei.

— Poate că ne necăjim pentru un simplu efect al vinului. A băut peste măsură, și partea lui și pe-a popii,

cum se zice ; nu ţine la băutură, s-a ameţit şi a dat drumul la ce avea pe dinăuntru... Da, nu neg că i-ai produs o oarecare impresie, aşa cum s-a întîmplat cu atîtea alte doamne. Acum cîteva zile a fost la o petrecere dansantă în Catete [1], şi s-a întors încîntat de doamnele pe care le văzuse acolo, mai ales de una, văduva Mendes...

Sofia îl întrerupse :

— De ce n-a invitat-o pe frumuseţea aceea să vadă Crucea Sudului ?

— Nu a cinat acolo, fireşte, şi nu era nici grădină, nici lună. Ceea ce vreau să-ţi spun este că *prietenul nostru* nu e în toate minţile. Poate că acum regretă ce a făcut, e ruşinat şi nu ştie cum să se explice, sau dacă, mai bine, să nu explice nimic... E foarte posibil să nu mai vină...

— Ar fi mai bine.

— ... Dacă nu-l chemăm, termină Palha.

— Dar, de ce să-l chemăm ?

— Sofia, îi spuse soţul aşezîndu-se lîngă ea. Nu vreau să intru în amănunte ; îţi spun numai că nu permit ca cineva să nu te respecte...

Urmă o mică pauză ; Sofia îl privea, aşteptînd.

— Nu permit, şi vai de cel care ar face-o, aşa cum vai de tine, dacă ai consimţi ; ştii că, în această privinţă, sînt de fier, şi că certitudinea prieteniei tale, sau, ca să vorbim clar, a dragostei pe care mi-o porţi, este lucrul care mă linişteşte. Aşa că, nu-mi fac nici o grijă în legătură cu Rubião. Fii convinsă că Rubião este prietenul nostru şi îi sînt îndatorat.

— Cîteva cadouri, cîteva bijuterii, lojă la teatru, nu sînt motive pentru ca eu să contemplu Crucea Sudului cu el.

— De-ar fi numai atît ! suspină comerciantul.

— Ce mai e ?

[1] Cartier în Rio de Janeiro (n.t.).

— Să nu intrăm în amănunte... Sînt alte lucruri... O să vorbim altă dată... Dar să nu te îndoieşti că nimic nu m-ar face să dau înapoi, dacă aş vedea vreun pericol în ceea ce mi-ai povestit. Nu există nici unul. Omul e un inocent, un primitiv.

— Nu.

— Nu ?

Sofia se ridică ; nici ea nu voia să intre în amănunte. Soţul îi luă mîna, ea rămase în picioare, tăcută. Palha, cu capul sprijinit de spătarul sofalei, o privea zîmbind, negăsind ce să spună. După cîteva minute, soţia sa declară că e tîrziu și că ar vrea să poruncească să se stingă luminile.

— Bine, replică Palha după o scurtă tăcere, îi voi scrie mîine să nu mai pună piciorul aici.

Îşi privi soţia aşteptînd vreo împotrivire. Sofia îşi freca sprîncenele, şi nu răspunse nimic. Palha repetă soluţia ; şi se prea poate ca de data aceasta s-o fi făcut cu sinceritate. Atunci soţia, cu un aer de plictiseală, zise :

— Uite, Cristiano... Cine îţi cere să scrii scrisori ? Îmi pare rău că ţi-am vorbit despre asta. Ţi-am relatat un act de lipsă de respect şi ţi-am spus că e mai bine să rupem relaţiile, treptat sau dintr-o dată.

— Şi cum se rup relaţiile dintr-o dată ?

— Închizîndu-i pur şi simplu uşa, dar nu zic să ajungem pînă acolo ; e destul, dacă vrei, treptat...

Era o concesie ; Palha o acceptă ; dar imediat se întunecă la faţă, lăsă mîna soţiei cu un gest de disperare. Apoi, cuprinzînd-o de mijloc, spuse cu voce mai ridicată decît pînă atunci :

— Dar, dragostea mea, îi datorez mulţi bani.

Sofia îi astupă gura şi privi speriată spre coridor.

— Bine, spuse, să terminăm cu asta. Voi vedea cum se poartă şi voi încerca să fiu mai rece cu el... În acest caz, însă, tu nu trebuie să te schimbi, ca să nu dai impresia că ştii ce s-a întîmplat. Voi vedea ce pot face.

— Tu știi cum e, ești cîteodată la ananghie în afaceri, apar multe nevoi... trebuie să faci o spărtură ici, alta dincolo... te-mpinge dracul ! De aceea... Dar hai să rîdem, draga mea ; nu are importanță. Știi că am încredere în tine.

— Hai să mergem, e tîrziu.

— Haide, repetă Palha sărutînd-o pe obraz.

— Mă doare tare rău capul, murmură ea. Cred că roua serii e de vină, sau toată povestea asta... Mă doare tare rău capul.

CAPITOLUL LI

Spălat, ras, pe jumătate îmbrăcat, Palha citea ziarele, așteptînd prînzul, cînd o văzu pe soția sa intrînd în birou, puțin cam palidă.

— Nu te simți bine ?

Sofia răspunse cu o mișcare din buze care putea să însemne și nu și da. Palha crezuse că peste zi îi va trece supărarea ; agitația din ajun, faptul că cinaseră tîrziu... Apoi îi ceru să-l lase să termine de citit un articol cu privire la o anumită problemă de afaceri. Era o discuție între doi comercianți, ca urmare a emiterii unor polițe ; în ajun scrisese unul din ei, astăzi venea răspunsul celuilalt. Un răspuns cuprinzător, spuse el terminînd lectura ; și îi explică pe larg soției sale problema polițelor, mecanismul operației, poziția celor doi adversari, atmosfera de scandal, toate acestea folosind un vocabular tehnic. Sofia asculta și suspina ; dar pentru despotimul profesiei nu există nici suspinele femeii, nici politețea bărbatului. Din fericire, prînzul fu adus.

Cînd rămase singură, prietena noastră, care abia gustase o supă, cam pe la ora două, se duse să stea la aer lîngă

ușa de serviciu, în grădină. Firește, se gîndi din nou la evenimentul din ajun. Nu se împăca nici cu ea însăși, nici cu Dumnezeu, nici cu diavolul. Regreta că-i povestise episodul soțului său și în același timp o enervau explicațiile pe care încercase el să i le dea. În vîrtejul gîndurilor, auzi clar cuvintele maiorului : ,,Ei !, contemplați luna ?", ca și cum pînă atunci frunzele pomilor le reținuseră și abia acum le repetau, cînd briza începuse să le miște. Sofia se cutremură. Siqueira era indiscret, indiscret în sensul că iscodea și se amesteca în problemele altora ; o fi chiar atît, încît să le și divulge ? Sofia se considera deja subiect de suspiciuni sau de bîrfă. Își făcea planuri. Nu o să mai viziteze pe nimeni ; sau va pleca undeva, la Nova Friburgo sau și mai departe. Cerința soțului ei de a-l primi pe Rubião ca mai înainte era exagerată ; mai ales după tot ce s-a întîmplat. Nevoind să asculte, dar nici să nu asculte, se gîndea să părăsească orașul, sub un pretext oarecare.

,,Vina a fost a mea !" — suspină ea.

De vină erau atențiile deosebite pe care i le arătase, amabilitățile, cadourile, serviciile făcute familiei și, în ajun, ochii aceia fixați îndelung asupra lui. Dacă n-ar fi fost asta... Așa se pierdea în nesfîrșite reflecții. Toate o enervau, plante, mobile, un greiere care cînta, zvonul de glasuri de pe stradă, zgomotul de farfurii din casă, umbletul încoace și încolo al servitoarelor, pînă și un biet negru bătrîn care, în fața casei, săpa cu greu un mic dîmb. Încordarea negrului o scotea din sărite.

CAPITOLUL LII

Tocmai atunci trecu un tînăr înalt, care o salută lung, zîmbind. Sofia îl salută și ea, puțin cam mirată și de persoană, și de gest.

„Cine o fi bărbatul acesta ?“ — își zise ea.

Și începu să se gîndească de unde îl cunoștea, pentru că, în adevăr, figura nu-i era străină, nici manierele, nici ochii apatici și mari. Unde l-o mai fi văzut ? Trecu în revistă mai multe case, fără să o ghicească pe cea adevărată ; la sfîrșit se gîndi la o petrecere dansantă la care fusese luna trecută, la un avocat care-și serba ziua de naștere. Asta era ; acolo îl văzuse, au dansat un cadril, el făcuse o concesie pentru că nu dansa niciodată ; își amintea că-i spusese multe lucruri plăcute, în legătură cu frumusețea feminină care, după cum spunea el, consta mai cu seamă în ochi și umeri. Ai ei, așa cum știm, erau magnifici. Și aproape că n-a mai vorbit despre altceva, doar de umeri și ochi ; apropo de unii sau de ceilalți îi povestise mai multe anecdote, unele lipsite de interes, dar vorbea atît de bine !, iar subiectul era făcut pentru ea ! Așa e ; acum își amintea că atunci cînd el se depărtase de ea, s-a apropiat Palha, s-a așezat lîngă ea pe scaun și i-a spus numele tînărului, pentru că ea nu-l auzise bine cînd îi fusese prezentat : era Carlos Maria, același de la prînzul lui Rubião al nostru.

— Este cel mai bine din salon, îi spuse soțul cu mîndrie, văzînd cît de mult se ocupase de ea.

— Dintre bărbați, preciză Sofia.

— Dintre doamne ești tu, răspunse el privind spre decolteul soției și scrutînd apoi sala cu privirea, cu acea expresie de posesiune și dominație pe care soția sa i-o cunoștea și care îi făcea bine.

Cînd termină cu tot ce-și amintea, tînărul trebuia să fi ajuns departe ; cel puțin fusese o întrerupere în succesiunea de nemulțumiri care-i invadaseră sufletul. Avea o durere în spate care se atenuase în momentul acela. Reveni imediat, îndărătnică, neplăcută ; Sofia se rezemă de scaun și închise ochii. Vru să vadă dacă putea să evadeze în vis, dar nu putu. Gîndurile erau tot atît de tenace ca și durerea și chiar mai rele decît ea. Din cînd în cînd un

fîlfîit de aripi, rapid, spărgea liniștea ; erau porumbeii de la o casă vecină care se întorceau la porumbar. La început Sofia deschise ochii, de vreo două ori ; apoi se obișnui cu zgomotul și îi lăsă închiși, să vadă dacă adormea. După un timp auzi pași pe stradă, și înălță capul, presupunînd că era Carlos Maria care se întorcea ; era un poștaș care-i aducea o scrisoare de la țară. I-o dădu chiar ei în mînă. Cînd ieși în grădină, poștașul se lovi de piciorul unei bănci și căzu pe brînci, împrăștiind scrisorile pe jos. Sofia nu putu să-și stăpînească rîsul.

CAPITOLUL LIII

Iertați-i rîsul acela. Știu bine că tulburarea, noaptea proastă pe care o avusese de neodihnă și groaza de ce o să se vorbească, totul contrastează cu acel rîs neașteptat. Dar, iubită cititoare, poate n-ai văzut niciodată căzînd un poștaș. Zeii lui Homer, și doar erau mulți zei, discutau odată în Olimp, foarte serios, ba chiar aprins. Mîndra Junona, geloasă din cauza discuțiilor dintre Tetis și Jupiter în favoarea lui Achile, îl întrerupe pe fiul lui Saturn. Jupiter tună și amenință ; soția tremură de mînie. Ceilalți urlă și suspină. Dar cînd Vulcan ia cupa de nectar și se duce șchiopătînd să-i servească pe toți, izbucni în Olimp un colosal hohot de rîs de nepotolit. De ce ? Scumpă doamnă, cu siguranță n-ai văzut niciodată căzînd un poștaș.

Uneori, nici nu trebuie să cadă ; alteori nici nu trebuie să existe. E de ajuns să ți-l amintești sau să ți-l imaginezi. Umbra umbrei unei amintiri grotești se proiectează în focul pasiunii celei mai odioase, și uneori surîsul înseninează chipul, oricît de fin ar fi, abia schițat. Să o lăsăm să rîdă și să-și citească scrisoarea de la țară.

CAPITOLUL LIV

După cincisprezece zile, odată cînd era acasă Rubião, apăru soţul Sofiei. Venea să-l întrebe ce se întîmplase cu el, unde se ascunsese, de nu se mai vedea ?, fusese bolnav ? sau nu-l mai interesau bieţii muritori de rînd ? Rubião mesteca în gură cuvintele, fără să poată închega o singură propoziţie. Între timp, Palha văzu că în salon era un bărbat care privea tablourile, şi coborî vocea.

— Scuză-mă, n-am văzut că aveai musafiri, spuse el.

— Să te scuz, de ce ? Este un prieten ca şi dumneata. Doctore, ţi-l prezint pe prietenul meu Cristiano de Almeida e Palha. Cred că ţi-am vorbit despre el. Prietenul meu, domnul avocat Camacho, João de Sousa Camacho.

Camacho înclină capul, spuse vreo două vorbe şi vru să plece ; dar Rubião interveni : nu domnule, rămîi. Amîndoi îi erau prieteni ; şi tocmai acum luna avea să lumineze frumosul golf Botafogo.

Luna, din nou luna, şi fraza aceasta : *Cred că ţi-am vorbit despre el,* îl zăpăciră în aşa hal pe noul sosit, încît nu putu să mai rostească nici un cuvînt timp îndelungat. Trebuie să adăugăm că nici stăpînul casei nu ştia ce să spună. Erau aşezaţi toţi trei, Rubião pe canapea, Palha şi Camacho pe scaune, unul în faţa celuilalt. Camacho, care avea bastonul în mînă, îl puse vertical între genunchi, proptindu-l cu nasul şi privind spre tavan. De afară se auzea zgomotul trăsurilor, tropotul cailor şi mai multe glasuri. Era ora şapte şi jumătate seara, sau mai mult, aproape opt. Tăcerea fu mai lungă decît era permis în asemenea ocazie ; nici Rubião, nici Palha nu-şi dădeau seama de acest lucru. Camacho, plictisit, se îndreptă spre fereastră şi spuse de acolo către ceilalţi doi :

— Iată, apare luna !

Rubião făcu o mişcare, Palha alta ; dar cît de diferite ! Rubião ca să meargă spre fereastră ; Palha parcă voia

să-l ia de gît. Ceda mai puțin unei posibile divulgări a aventurii decît amintirii violenței cu care el îi luase mîinile soției sale ca s-o atragă spre el. Și unul și celălalt se stăpîniră ; după puțin timp, Rubião, punîndu-și piciorul stîng peste cel drept, se întoarse spre Palha și îl întrebă :

— Știi că o să vă părăsesc ?

CAPITOLUL LV

La orice se aștepta Palha, numai la asta nu. Minia sa se transformă în uimire ; și imediat apăru o umbră de părere de rău, lucru la care cititorul se așteaptă mai puțin. Să-i părăsească ? Sigur, pleca din Rio de Janeiro, era pedeapsa pe care singur și-o aplica pentru fapta rea pe care o săvîrșise în Santa Teresa ; imediat se rușinase, regretase. Nu îndrăznea să apară în fața soției prietenului. Asta a fost prima concluzie la care ajunse Palha ; dar mai apărură și alte ipoteze. De exemplu, pasiunea încă mai persista, și plecarea sa ar fi un mijloc de a se depărta de persoana iubită. Ar mai fi putut interveni și vreun plan de căsătorie.

Ultima ipoteză aduse fizionomiei lui Palha un element nou, pe care nu știu cum să-l numesc. *Spleen ?* Distinsul Garrett nu găsea alt termen pentru astfel de senzații și nu trebuie să-l disprețuim pentru că e englez. Să-i zicem *spleen.* Adăugați părerea de rău a despărțirii, nu uitați mînia pe care primul a dominat-o în taină, și unii ar putea să creadă că sufletul acestui bărbat este ca o învelitoare făcută din petice. S-ar putea să fie așa ; sub aspect moral, o învelitoare dintr-o singură bucată e ceva atît de rar ! Important este să nu se confunde culorile unele cu altele, atunci cînd nu se succed simetric și regulat. Cum era cazul eroului nostru. La prima vedere, avea un aspect dezor-

donat ; dar dacă-i acordai mai multă atenţie, oricît de contrastante ar fi fost nuanţele, tocmai asta dădea unitatea morală a persoanei.

CAPITOLUL LVI

Dar, de ce îi părăsea Rubião ? Pentru ce motiv ? Ce probleme avea ?

A doua zi după întîmplarea din Santa Teresa se trezi ruşinat. Mîncă prost. Nu se putu gîndi la nimic ; îşi puse fără chef papucii africani, nu se uită la lucrurile frumoase, sau pur şi simplu de preţ, care împodobeau casa. Nu putu suporta cîinele mai mult de două minute ; îl primi în salon şi imediat îl trimise înapoi. Cîinele îi înşelă pe servitori şi se întoarse în salon, dar primi o palmă aşa de tare peste ureche, încît nu-i mai arse să se gudure ; se întinse pe jos cu ochii aţintiţi asupra prietenului.

Rubião regreta, era nervos, ruşinat. În capitolul X al cărţii s-a spus că remuşcările acestui om erau slabe, de scurtă durată ; nu s-a explicat însă natura acţiunilor care le puteau face să fie de scurtă sau de lungă durată. Acolo era vorba despre scrisoarea defunctului Quincas Borba, atît de grăitoare în legătură cu starea mintală a autorului ei şi pe care el nu i-a arătat-o medicului, putînd fi utilă ştiinţei sau justiţiei. Dacă ar fi dat scrisoarea, n-ar fi avut remuşcări, dar poate că nici moştenirea din testament, acea mică parte pe care o spera atunci de la bolnav. În cazul de faţă, era o tentativă de adulter. E adevărat că el de mult tot suspina şi simţea imbolduri interioare ; dar numai însufleţirea tinerei şi excitarea din momentul respectiv l-au împins să facă acea declaraţie respinsă. Odată ri-

sipiți aburii nopții, simțea nu numai umilire, ci și remușcări. Rezultatul este același, păcatele sînt diferite.

Să sărim peste tot ce a simțit și a gîndit în primele zile. Sperase ceva, un semn, duminică, un bilet ca acela de duminica trecută, cu sau fără căpșuni. Luni era hotărît să plece la Minas și avea să stea acolo două luni ; simțea nevoia să se refacă cu aerul din Barbacena. Nu se bizuia pe prezența domnului Camacho.

— Să ne părăsești ? întrebă, în sfîrșit, Palha.

— Cred că da ; mă duc la Minas.

Camacho, întorcîndu-se de la fereastră, se așeză pe scaunul pe care stătuse înainte.

—Ce Minas ? spuse el surîzînd. Deocamdată să nu vă gîndiți la Minas ; o să mergeți acolo cînd o să fie nevoie, și asta se va întîmpla nu peste mult timp.

Palha nu rămase mai puțin mirat de cuvintele lui ca de cele ale celuilalt. De unde răsărise omul acesta cu aerul de a-l conduce pe Rubião ? Îl privi ; era o persoană de statură potrivită, cu fața îngustă, barbă rară, bărbie ascuțită, urechi mari. Atît putu să vadă dintr-o privire rapidă. Mai observă că avea îmbrăcăminte fină, fără să fie de lux, și că nu purta încălțăminte proastă. Nu putu să-i cerceteze ochii, nici surîsul, nici manierele ; nu putu să remarce nici începutul de chelie, nici mîinile subțiri și păroase.

CAPITOUL LVII

Camacho era om politic. Licențiat în Drept, în 1844, al Facultății din Recife, se întorsese în provincia natală, unde începuse să profeseze ; dar avocatura nu era decît un pretext. Încă din Universitate scosese un ziar politic, fără un

partid bine definit, dar cu multe idei culese de ici-de colo şi expuse într-un stil cînd simplu, cînd bombastic. Cineva care a cules aceste prime roade ale lui Camacho a alcătuit o listă cu principiile şi aspiraţiile sale: *ordine pentru libertate, libertate pentru ordine; autoritatea nu poate abuza de lege, fără să lovească în ea însăşi; viabilitatea principiilor este o necesitate morală a naţiunilor noi ca şi a naţiunilor vechi; daţi-mi o politică bună şi vă voi da finanţe bune (Baronul Louis); să ne cufundăm în Iordanul constituţional; faceţi loc cutezătorilor, oameni ai puterii; ei vor fi sprijinul vostru etc. etc.*

În provincia sa natală, ordinea aceasta de idei trebui să cedeze în faţa altora; acelaşi lucru se poate spune şi despre stil. A înfiinţat acolo un ziar; dar fiind politica locală mai puţin abstractă, Camacho trebui să lase mai jos ţinta şi se coborî pînă la numiri de comisari, la acţiuni de provincie, la gratificaţii, la lupta cu ziarul advers şi la numiri oficiale şi neoficiale. Folosirea adjectivelor pretindea multă grijă. Nefast, risipitor, ruşinos, pervers au fost termeni obligatorii în timp ce ataca guvernul; dar cînd a trecut la apărare, din cauza schimbării preşedintelui, calificativele se schimbară şi ele; energic, instruit, drept, credincios principiilor, adevărată glorie administrativă etc., etc. Împuşcăturile au durat trei ani. La sfîrşitul acestei perioade, pasiunea politică domina sufletul tînărului avocat.

Membru al adunării locale, puţin după aceea al Camerei Deputaţilor, guvernatorul unei provincii de mîna a doua, datorită schimbării destinului, a citit în ziarele opoziţiei toate denumirile pe care le scrisese el odinioară, nefast, risipitor, ruşinos, pervers. Camacho a avut zile de glorie şi de cădere, s-a mişcat în afara şi în interiorul Camerei, a ţinut discursuri, a scris, a luptat continuu. Termină stabilindu-se în capitala imperiului. Deputat al concilierii partidelor, l-a văzut guvernînd pe marchizul de

Paraná şi a obţinut cîteva numiri, pe care le-a urmărit îndeaproape ; dar că e adevărat că marchizul îi cerea sfaturi şi obişnuia să-i încredinţeze planurile pe care le avea, nimeni nu poate afirma cu certitudine, pentru că el, fiind vorba de propriul său prestigiu, minţea cu uşurinţă.

Se poate presupune că voia să ajungă ministru şi a muncit ca să obţină acest lucru. A intrat în diferite grupări, după cum i se părea nimerit ; în Cameră perora îndelung despre subiecte administrative, acumula cifre, articole de legislaţie, fragmente de rapoarte, citate din autori francezi, prost traduse. Dar, vrînd să aibă şi pîinea şi cuţitul, era silit să constate că între ele se afla un zid ; şi cu cît omul nostru întindea mîna dorind să apuce cuţitul, acesta rămînea mereu de partea cealaltă, unde alte mîini îl apucau, mai mult sau mai puţin dornice sau uneori nepăsătoare.

Există celibatari în politică. Camacho intra treptat în acea categorie melancolică în care toate visele nupţiale dispăreau cu timpul ; dar nu avea superioritatea să abandoneze. Nimeni din cei care organizau un cabinet nu îndrăznea, deşi ar fi dorit-o, să-i dea un portofoliu. Camacho simţea că se apropie de sfîrşit ; ca să simuleze că avea influenţă, îi trata familiar pe puternicii zilei, povestea cu voce tare despre vizitele la miniştri şi la alţi demnitari de stat.

Avea ce să mănînce. Familia era mică : soţia, o fată care mergea pe optsprezece ani, un fiu de nouă ani, şi pentru atît îi aducea destul avocatura. Dar avea politica în sînge ; nu citea, nu urmărea altceva. De literatură, ştiinţele naturii, istorie, filosofie, arte, nu se interesa absolut deloc. Nici despre Drept nu ştia mare lucru ; mai păstra ceva din ceea ce primise la Facultate, la care se adăuga legislaţia ulterioară şi practica de barou. Cu asta argumenta mereu şi cîştiga.

CAPITOLUL LVIII

Cu cîteva zile mai înainte, mergînd să-și petreacă seara la un consilier, l-a văzut acolo pe Rubião. Se vorbea despre ascensiunea conservatorilor la putere şi dizolvarea Camerei. Rubião asistase la sesiunea în care ministerul Itaborai a cerut aprobarea bugetului. Încă tremura cînd povestea impresiile, descria Camera, tribunele, galeriile pline unde nu mai încăpea nici un ac, discursul lui José Bonifacio, moţiunea, votarea... Relatarea pornea de la un suflet simplu, e clar. Tulburarea cu care gesticula, căldura cu care vorbea aveau elocvenţa sincerităţii. Camacho îl asculta cu atenţie. Găsi ocazia să-l tragă într-o parte la fereastră şi să-i împărtăşească unele consideraţii grave în legătură cu situaţia. Rubião dădea din cap sau spunea din cînd în cînd cuvinte aprobatoare.

— Conservatorii nu rezistă mult la putere, îi spuse în cele din urmă Camacho.

— Nu ?

— Nu ; nu vor război, și trebuie să cadă neapărat. După cum vedeţi, nu m-am înșelat în orientarea ziarului.

— Ce ziar ?

— Vom discuta mai tîrziu.

A doua zi luară prînzul la „Hôtel de la Bourse", la invitaţia lui Camacho. Acesta îi povesti că înfiinţase, cu cîteva luni mai înainte, un ziar, cu unicul scop de a continua războiul, orice s-ar întîmpla... Rămînea tot foarte aprinsă disensiunea dintre liberali ; i s-a părut că cel mai bun mijloc de a-şi servi propriul partid era să-i ofere un teren neutru şi naţional.

— Şi acum ne cade foarte bine, conchise el, pentru că guvernul înclină spre pace. Mîine o să apară un articol de-al meu, foarte violent.

Rubião asculta totul, aproape fără să-și ia ochii de la el, mîncînd repede, în intervalul în care și Camacho își

înclina capul spre farfurie. Se bucura văzîndu-se confidentul unui om politic ; și, ca s-o spunem de la bun început, ideea de a intra în luptă ca să culeagă ceva după aceea, de exemplu un loc în Cameră, puse în mișcare aripi de aur în mintea prietenului nostru. Camacho nu-i spuse nimic mai mult ; îl căută a doua zi și nu-l găsi. Acum, puțin după ce sosise, venea Palha să-i întrerupă.

CAPITOLUL LIX

— Da, dar eu trebuie să plec la Minas, insistă Rubião.

— Pentru ce ? întrebă Camacho.

Palha îi puse aceeași întrebare. De ce să meargă la Minas, în afară de cazul că era o chestiune de scurt timp ? Sau era deja obosit de capitală ?

— Nu, absolut deloc ; dimpotrivă...

Dimpotrivă, îi plăcea mult ; dar locul natal, oricît de puțin frumos ar fi, un sătuc, te face să ai nostalgii ; mai ales cînd ai plecat fiind om în toată firea. Voia să revadă Barbacena. Barbacena era cel mai drag pămînt din lume. Timp de cîteva minute Rubião putu să se sustragă influenței celorlalți. Simțea pămîntul natal în ființa lui ; ambiții, vanități trecătoare, plăceri efemere, totul ceda în fața acestui *mineiro* cuprins de nostalgia locului său natal. Dacă în sufletul său a existat vreodată ipocrizie și a ascultat glasul interesului, acum era sufletul unui om care simțea mustrări de cuget pentru plăcerea simțită și care se obișnuia greu cu propria sa bogăție.

Palha și Camacho se priviră... Ah ! privirea aceea fu ca o carte de vizită schimbată între două conștiințe. Nici una nu-și spuse secretul, dar își văzură numele pe carton și se salutară. Da, era necesar să-l împiedice pe Rubião să plece; Minas ar putea să-l rețină. Fură de acord ca el să se ducă,

dar numai după cîteva luni ; și poate va merge și Palha. Niciodată n-a fost la Minas ; ar fi o ocazie excelentă.

— Dumneata ? întrebă Rubião.

— Da, eu ; de mult timp doresc să merg la Minas și la São Paulo. Uite, acum un an și ceva ne gîndeam dacă să mergem sau nu... Sofia e amatoare de astfel de călătorii. Îți amintești cînd ne-am întîlnit în tren ?... Veneam de la Vassouras ; dar la proiectul de a merge la Minas niciodată n-am renunțat. Vom merge toți trei.

Rubião se agăță de viitoarele alegeri ; dar aici interveni Camacho, afirmînd că nu era nevoie, că șarpele trebuia strivit chiar aici, în capitală ; nu va lipsi ocazia după aceea să meargă să-și omoare nostalgiile și să primească recompensa. Rubião se foi pe canapea. Recompensa ar fi, cu siguranță, carnetul de deputat. Viziune magnifică, ambiție pe care n-a avut-o niciodată cînd era doar un biet muritor de rînd... Și iată că acum ambiția îl invada, îi ascuțea toate poftele de mărire și glorie. Totuși mai insistă să facă o călătorie de cîteva zile și, ca să fiu mai exact, trebuie să jur că o făcu fără dorința de a i se accepta propunerea.

Luna strălucea : golful, văzut prin ferestrele acelea mari, avea aspectul seducător despre care nici un locuitor din Rio de Janeiro nu crede că ar putea să mai existe și în altă parte a lumii. Figura Sofiei se profilă în depărtare, pe coasta dealului, și se topi în lumina lunii ; ultima sesiune a Camerei, tumultuoasă, răsună în urechile lui Rubião... Camacho se duse pînă la fereastră și se întoarse imediat.

— Dar pentru cîte zile ? — întrebă el.

— Asta nu știu, dar puține.

— Oricum, mîine o să stăm de vorbă.

Camacho plecă. Palha mai rămase cîteva clipe, ca să-i spună că ar fi absurd să se întoarcă la Minas înainte ca ei să încheie socotelile... Rubião îl întrerupse. Socoteli ? Cine îi cerea socoteli ?

— Se vede bine că nu ești comerciant, spuse Cristiano.

— Nu sînt, într-adevăr ; dar datoriile se plătesc atunci cînd se poate. Între noi întotdeauna a fost așa. Sau poate... Fii sincer ; ai nevoie de bani ?

— Nu, nu am nevoie. Mulțumesc. Vreau să-ți propun o afacere, dar e nevoie de mai mult timp. Am venit să te văd ca să nu dau un anunț la ziar : „A dispărut un prieten pe nume Rubião, care are un cîine...".

Lui Rubião îi plăcu gluma. Palha plecă, și el îl conduse pînă la colțul străzii Marquês de Abrantes. La despărțire îi promise să-i facă o vizită în Santa Teresa, înainte de a pleca la Minas.

CAPITOLUL XL

Bietul Minas ! Rubião se întoarse acasă, singur, încet, gîndindu-se cum să facă să nu se ducă acolo. Și cuvintele celor doi îi umblau prin cap, ca niște peștișori de aur învîrtindu-se într-un glob de sticlă, în sus și în jos, strălucitori : *„aici trebuie strivit capul șarpelui"*, *„Sofia e amatoare de astfel de călătorii"*. Bietul Minas !

A doua zi primi un ziar pe care nu-l văzuse niciodată pînă atunci, *Atalaia* [1]. Articolul editorial lovea dur în minister ; concluzia, totuși, se referea la toate partidele și la națiunea întreagă : *Să ne cufundăm în Iordanul constituțional.* Lui Rubião i se păru excelent, încearcă să vadă unde se tipărea foia, ca să se aboneze. Era în strada Ajuda ; acolo se duse cînd ieși din casă ; acolo află că redactor era domnul avocat Camacho. Și alergă la biroul lui.

Dar, pe drum, chiar pe strada aceea, auzi :

---

[1] Turnul de pază (n.t.).

— Deolindo ! Deolindo ! striga disperată o femeie din poarta unei plăpumării.

Rubião auzi strigătul, se întoarse și văzu ce se întîmpla. O trăsură cobora strada, și un copilaș de trei sau patru ani tocmai traversa. Caii aproape că veneau peste el, oricît încerca birjarul să-i țină în frîu. Rubião se aruncă în fața cailor și smulse copilul din ghearele pericolului care-l pîndea. Mama, cînd îl primi din mîinile lui Rubião, nu mai putea să vorbească ; era palidă, tremura. Cîțiva oameni începură să se certe cu birjarul, dar un bărbat chel, care se afla în cupeu, îi spuse să-și continue drumul. Birjarul îl ascultă. Așa că, atunci cînd tatăl care era în plăpumărie ieși, birjarul dădea colțul străzii São José.

— Era să moară, spuse mama. Dacă nu era domnul acesta, nu știu ce s-ar fi ales din bietul meu copil.

Era un eveniment în cartier. Vecinii intrau să vadă ce i se întîmplase micuțului ; pe stradă, copilași albi și negri spionau curioși. Copilul abia dacă avea o zgîrietură la umărul stîng, făcută în cădere.

— N-a fost nimic, spuse Rubião ; în orice caz, nu mai lăsați copilul să iasă pe stradă ; e prea micuț.

— Mulțumesc, îi spuse tatăl ; dar unde vă este pălăria ?

Rubião băgă atunci de seamă că-și pierduse pălăria. Un băiețel zdrențăros care i-o ridicase de jos era în ușa plăpumăriei, așteptînd prilejul să i-o dea. Rubião îi întinse cîteva monede drept recompensă, lucru la care băiețelul nici nu se gîndise cînd se ridicase de jos pălăria. Nu o luase decît pentru a avea o participare activă la glorie și servicii. Totuși, acceptă monedele cu plăcere ; a fost poate prima idee pe care și-a format-o despre corupție.

— Dar, ia stați puțin, spuse din nou plăpumarul, v-ați rănit ?

Într-adevăr, prietenul nostru avea sînge pe mînă, o rană în palmă, ceva fără importanță ; abia acum începea să o simtă. Mama micuțului aiergă să caute un lighean și un

prosop, cu toate că Rubião spunea că nu era nimic, că nu merita osteneala să se deranjeze. Fu adusă apa ; în timp ce el își spăla mîna, plăpumarul dădu fuga pînă la farmacia din apropiere și aduse puțină tinctură de arnică. Rubião se doftorici, își legă mîna cu batista ; soția plăpumarului îi perie pălăria ; și, cînd plecă, amîndoi îi mulțumiră mult pentru binele de a le fi salvat fiul. Lumea care era la poartă și pe trotuar îi făcu loc.

CAPITOLUL XLI

— Ce aveți la mînă ? se interesă Camacho, îndată ce Rubião intră în birou.

Rubião îi povesti întîmplarea din strada Ajuda. Avocatul îi puse multe întrebări despre copil, părinți, numărul casei ; dar Rubião lăsa întrebările fără răspuns..

— Nu știți, cel puțin, numele micuțului ?

— Am auzit că-i spuneau Deolindo. Dar să trecem la ce mă interesează. Vin să mă abonez la ziarul dumneavoastră ; am primit un număr și vreau să contribui la...

Camacho răspunse că nu avea nevoie de abonamente. Cu abonamentele ziarul mergea bine. Avea nevoie de material pentru tipografie și să dezvolte conținutul, să lărgească tematica, să introducă mai multe știri, varietăți, traducerea vreunui roman în foileton, viața portului, lumea bursei etc. Are și anunțuri, după cum ați văzut !

— Da, domnule.

— Am aproape complet capitalul. Ajung zece persoane, și sîntem deja opt ; eu și încă șapte. Mai lipsesc două. Cu încă două persoane avem capitalul necesar.

„Cît o fi ?“ — se gîndi Rubião.

Camacho lovea cu o ascuțitoare marginea biroului, tăcut, privind pe furiș la celălalt. Rubião își plimbă pri-

virea prin cameră : puţine mobile, cîteva dosare pe o banchetă de lîngă avocat, rafturi cu cărţi, Lobão, Pereira e Sousa, Dalloz, *Dispoziţiile Regatului* şi un portret pe perete în faţa biroului.

— Ştiţi cine e ? întrebă Camacho arătîndu-i portretul.

— Nu, domnule.

— Uitaţi-vă cu atenţie.

— Nu-mi dau seama. Nunes Machado ?

— Nu, spuse fostul deputat cu o expresie de părere de rău. N-am putut obţine un portret bun de-al lui. Se vînd pe-aici nişte litografii care nu mi se par bune. Nu ; este marchizul.

— De Barbacena ?

— Nu, de Paraná ; este marele marchiz, prietenul meu drag. A încercat să împace partidele şi tocmai de aceea m-am înţeles cu el. A murit înainte de vreme ; opera începută n-a putut să meargă mai departe. Astăzi, dacă el ar vrea să continue, m-ar avea adversar. Nu, nici o împăcare ; război pe viaţă şi pe moarte. Va trebui să-i distrugem ; citiţi *Atalaia*, bunul meu camarad de luptă ; îl veţi primi acasă...

— Nu, domnule.

— De ce nu ?

Rubião lăsă ochii în jos în faţa nasului interogativ al lui Camacho.

— Nu, domnule ; sînt hotărît, vreau să-mi ajut prietenii. Să primesc ziarul gratuit...

— Păi, dacă v-am spus că mergem bine cu abonamentele, răspunse Camacho.

— Da, domnule, dar nu aţi spus şi că mai lipsesc două persoane ca să acopere capitalul ?

— Două, da ; pînă acum avem opt.

— Cît este capitalul ?

— Capitalul este de cincizeci de *contos*, cîte cinci de persoană.

— Atunci intru cu cinci.

Camacho îi mulțumi în numele cauzei. Avea intenția să-l invite să se asocieze cu ei ; era un drept dobîndit prin convingerea, prin încrederea, prin dragostea pentru problemele publice ale noului său prieten. Dat fiind că se înscrisese în mod spontan, îl ruga să-l ierte. I-a arătat lista cu ceilalți ; Camacho era primul ; intra cu ziarul, materialul existent, abonamentele și munca herculeană... Era să se corecteze, dar repetă curajos : munca herculeană. Putea să spună că era așa, fără rușine sau denaturare ; de copil a strivit vipere. Iar acum ajunsese să fie un viciu ; îi plăcea lupta, și-ar fi dat viața, înfășurat în drapel...

CAPITOLUL LXII

Rubião plecă. Pe coridor se întîlni cu o doamnă înaltă, îmbrăcată în negru, cu foșnet de mătase și mărgele. Cînd cobora scara, auzi vocea lui Camacho, mai puternică decît pînă atunci :

— O, doamna baroană !

La prima treaptă se opri. Vocea cristalină a doamnei tocmai pronunța primele cuvinte ; era o rugăminte. Baroană ! Și Rubião al nostru abia coborî, încet, ca să nu dea impresia că vrea să audă. Îi venea în nas un parfum fin și distins, care te amețea, parfumul lăsat de ea. Baroană ! Ajunse la ușa de la stradă ; văzu că era oprit un *coupé ;* lacheul aștepta în picioare pe trotuar, vizitiul pe capră, privind în jur : amîndoi în uniforme... Ce putea fi nou în toate acestea ? Nimic. O doamnă cu titlu, parfumată și bogată, cerînd ceva, poate ca să-și omoare plictiseala. Dar problema este că el, Rubião, fără să știe de ce, și în ciuda propriului său lux, se simțea tot fostul profesor din Barbacena...

CAPITOLUL LXIII

Pe stradă o întîlni pe Sofia, împreună cu o doamnă mai în vîrstă și alta tînără. Nu avu ochi pentru fizionomia celor două doamne ; privirile lui erau atrase doar de Sofia. Și-au vorbit cu timiditate, doar două minute, și și-au continuat drumul. Rubião se opri după ce făcuse cîțiva pași și se uită în urmă ; dar cele trei doamne mergeau fără să întoarcă înapoi capul. După cină, își zise :

„Să mă duc acolo astăzi ?"

Reflectă mult timp fără să rezolve nimic. Cînd era da, cînd nu. Remarcase ceva ciudat la ea ; dar își amintea că zîmbise, puțin, dar zîmbise. Lăsă problema în voia soartei. Dacă prima trăsură care va trece venea din dreapta, se va duce ; dacă venea din stînga, nu. Și rămase în mijlocul salonului, pe *pouf*, uitîndu-se pe fereastră. Peste puțin timp veni o trăsură pe două roți din stînga. Era hotărît ; nu va merge în Santa Teresa. Dar atunci ripostă conștiința ; ea voia să se respecte întocmai termenii propunerii ; o trăsură. O trăsură pe două roți nu era chiar o trăsură. Trebuia să fie ceea ce în mod obișnuit se numește trăsură, o caleașcă mare sau mică, sau chiar o trăsură deschisă. Tocmai atunci veniră din dreapta multe calești care se întorceau de la o înmormîntare. Se duse.

CAPITOLUL LXIV

Sofia îi întinse mîna amabilă, fără urmă de ranchiună. Cele două doamne cu care se plimbase erau cu ea, în rochii de casă ; i le prezentă. Tînăra îi era verișoară, cea în vîrstă îi era mătușă, acea mătușă de la țară, autoarea scrisorii pe care Sofia o primise în grădină din mîinile poșta-

șului, care după aceea căzuse. Mătușa se numea *dona* Maria Augusta ; avea o mică fermă, cîțiva sclavi și datorii pe care i le lăsase soțul ei, odată cu nostalgia. Fata era Maria Benedita, nume cu care se rușina, pentru că era de bătrînă, spunea ea ; dar mama îi răspundea că bătrînele fuseseră odată tinere și fetițe, și că numele potrivite persoanelor erau pură imaginație a poeților și autorilor de povestiri. Maria Benedita era numele bunicii ei, fina lui Luis de Vasconcelos, viceregele. Voia poate ceva mai mult ?

Îi povestiră toate acestea lui Rubião, fără ca ea să se rușineze. Sofia, fie ca să atenueze chestiunea, fie din alt motiv, adăugă că de fapt cele mai urîte nume puteau fi frumoase, după persoana care le purta. Iar Maria Benedita era un nume foarte frumos.

— Nu e așa ? încheie ea, întorcîndu-se spre Rubião.

— Lasă-te de glume, verișoară ! spuse Maria Benedita rîzînd.

Lesne putem să ne dăm seama că atît bătrîna, cît și Rubião nu au înțeles ce spusese ; bătrîna pentru că începuse să moțăie, Rubião pentru că mîngîia un cățeluș pe care i-l dăruise Sofiei, mic, suplu, vioi, jucăuș, cu ochii negri și un clopoțel la gît. Dar, cum stăpîna casei insista, el răspunse că da, fără să știe despre ce era vorba. Maria Benedita făcu o strîmbătură. În realitate, nu era o frumusețe ; nu trebuia să-i pretinzi ochi fascinanți, nici una din acele guri care parcă murmură ceva și atunci cînd nu spun nimic ; era naturală, fără sfieli de fată crescută la țară, și avea o drăgălășenie deosebită, care corecta nepriceperea în felul de a se îmbrăca.

Se născuse la țară și îi plăcea acolo. Satul Iguaçu era aproape. Din cînd în cînd venea la oraș să petreacă vreo cîteva zile ; dar după primele două, dorea să se întoarcă acasă. Educația sa a fost limitată : să citească, să scrie, să știe preceptele religiei și lucru de mînă. În ultima vreme (mergea pe nouăsprezece ani), Sofia o împinsese să învețe pianul ; mătușa consimți ; Maria Benedita veni la veri-

șoara ei și rămase acolo vreo optsprezece zile. Nu a suportat mai mult ; suferea din cauza absenței mamei și se întoarse la țară, lăsîndu-l consternat pe profesor, care descoperise în ea, încă din primele zile, un mare talent muzical.

— O, fără îndoială, e un mare talent !

Maria Benedita rîse atunci cînd verișoara îi povesti acest lucru, și niciodată nu mai putu să-l ia în serios pe profesor. Uneori, în mijlocul unei lecții, se pornea pe rîs ; Sofia încrunta sprîncenele, în semn de reproș, și bietul om întreba ce se întîmplă, apoi își găsea singur explicația : trebuia să fie vreo amintire de-a fetei ; și continua lecția. Nici pian, nici franceză, altă lipsă pe care Sofia cu greu putea să o ierte. *Dona* Maria Augusta nu înțelegea consternarea nepoatei. De ce să știe franceza ? Nepoata îi spunea că era absolut necesar, ca să converseze, să meargă la magazine, să citească un roman...

— Întotdeauna am fost fericită fără franceză, răspundea bătrîna, și „gîngăviții" de la țară sînt la fel : nu trăiesc mai rău decît mulatrii.

Într-o zi adăugă :

— Nu din cauza asta n-o să aibă pretendenți. Poate să se mărite, i-am și spus că poate să se mărite cînd vrea, că și eu m-am măritat ; și chiar să mă lase la țară, singură, să mor ca un animal neputincios...

— Mamă !

— Nu te supăra ; trebuie numai să apară ursitul. Cînd o să apară, du-te cu el, și lasă-mă pe mine, nimic mai mult. Vezi ce a făcut Maria José ? Locuiește tocmai în Ceará [1].

— Păi dacă soțul ei este judecător, argumenta Sofia.

— Fie ce-o fi ! Pentru mine e același lucru. O zdreanță se aruncă. Mărită-te, Maria Benedita, mărită-te cît mai repede ; eu o să mor cu Dumnezeu. N-o să am copii, dar o s-o am pe Maica Domnului, care este mama tuturor. Mărită-te, hai, mărită-te !

---

[1] Stat din nord-estul Braziliei (n.t.).

Starea aceasta de tulburare era simplu calcul ; voia de fapt s-o îndepărteze pe fată de căsătorie, inspirîndu-i groază și smerenie. Sau cel puțin s-o întîrzie. Nu cred că-și mărturisise acest păcat confesorului, nici măcar că ajunsese să fie conștientă de el ; era rezultatul unui vechi egoism bolnăvicios. *Dona* Maria Augusta fusese foarte iubită ; mama ei era nebună după ea, soțul ei a iubit-o pînă în ultima zi cu aceeași tărie. Odată morți amîndoi, deprimată de pierderea lor, voia să-și aline nostalgiile filiale și conjugale prin cele două fiice. Una îi scăpase, căsătorindu-se. Amenințată de singurătate, dacă și cealaltă s-ar fi căsătorit, *dona* Maria Augusta făcea tot ce putea ca să evite dezastrul.

CAPITOLUL LXV

Vizita lui Rubião a fost scurtă. La ora nouă se ridică discret, sperînd să audă vreun cuvînt din partea Sofiei, să-i ceară să mai rămînă încă puțin, să-l aștepte pe soțul ei, care trebuia să vină, un *Așa repede* ? spus cu mirare — dar nu se petrecu nimic din toate acestea. Sofia îi întinse mîna, pe care el abia putu s-o atingă. Cu toate acestea, tînăra femeie, în timpul vizitei, s-a purtat foarte natural, fără urmă de supărare... Desigur, nu i-a mai aruncat priviri insistente și grăitoare ca înainte ; parcă nu fusese nimic, nici bun, nici rău, nici căpșuni, nici lună. Rubião tremura, nu-și găsea cuvintele ; ea însă le găsea pe cele pe care le voia și, dacă trebuia să-l privească, o făcea direct și calm.

— Vă rog să-i transmiteți salutări prietenului Palha, îngînă el cu pălăria și bastonul în mînă.

— Mulțumesc ! S-a dus într-o vizită ; mi se pare că aud pași ; el trebuie să fie.

Nu era el ; era Carlos Maria. Rubião se miră să-l vadă acolo ; dar imediat se gîndi că prezenţa moşieresei şi a fiicei sale ar explica totul ; s-ar fi putut să fie chiar rude.

— Eram pe punctul de a pleca atunci cînd aţi intrat, îi spuse Rubião după ce îl văzu luînd loc lîngă *dona* Maria Augusta.

— A ! exclamă celălalt, privind portretul Sofiei.

Sofia merse pînă la uşă ca să-şi ia rămas bun de la Rubião ; îi spuse că soţul ei se va întrista că nu fusese acasă ; dar că vizita era foarte necesară. Afaceri... O să-şi ceară scuze.

— Ce scuze ? exclama Rubião.

Voia să mai adauge ceva ; dar strîngerea de mînă a Sofiei şi reverenţa pe care ea o făcu îi dădură de înţeles că era momentul să se despartă. Rubião se înclină şi, traversînd grădina, auzi vocea lui Carlos Maria în salon :

— O să-l pîrăsc pe soţul dumneavoastră, stimată doamnă ; este un om fără gust.

Rubião se opri.

— De ce ? întrebă Sofia.

— Ţine acest portret al dumneavoastră în salon, continuă Carlos Maria ; dumneavoastră sînteţi mult mai frumoasă, cu mult mai frumoasă decît tabloul. Comparaţi, doamnelor.

CAPITOLUL LXVI

„Cu cîtă uşurinţă vorbeşte ! se gîndi Rubião, după ce ajunse acasă, amintindu-şi cuvintele lui Carlos Maria. Să discreditezi tabloul numai ca să elogiezi persoana ! Şi asta cînd portretul este foarte bun."

Dimineaţa, în pat, avu o tresărire. Primul ziar pe care îl deschise fu *Atalaia*. Citi articolul editorial, nişte note de corespondent şi cîteva ştiri. Deodată, dădu peste numele lui :

— Ce e asta ?

Era chiar numele lui tipărit, strălucitor, repetat, nimic mai puţin decît o ştire despre episodul din strada Ajuda. După tresărire, urmă nemulţumirea. Ce dracu de idee mai era şi asta : să tipăreşti o întîmplare personală, profitînd de încrederea ce ţi s-a acordat ? Nu vru să citească nimic ; cînd ghici despre ce e vorba, aruncă ziarul pe jos şi luă altul. Din nefericire, îşi pierduse buna dispoziţie, citea fără să reţină, sărea rînduri întregi, altele nu le înţelegea sau se trezea la capătul unei coloane fără să-şi dea seama cum ajunsese pînă acolo.

După ce se sculă, se aşeză într-un fotoliu mic de lîngă pat, şi luă *Atalaia*. Aţinti cu privirea ştirea ; era mai mult de o coloană. O coloană şi ceva pentru un lucru atît de nesemnificativ ! se gîndi. Şi ca să vadă cum întrebuinţase Camacho hîrtia, îl citi tot, puţin cam în fugă, ruşinat de adjectivele folosite şi de descrierea dramatică a cazului.

— Bine mi-a făcut ! spuse cu voce tare. Cine m-a pus să fiu gură-spartă ?

Trecu în baie, se îmbrăcă, se pieptănă, avînd mereu în minte cancanul din ziar, supărat de publicarea unui lucru pe care el îl considera neînsemnat şi, ceva mai mult, de importanţa pe care i-o dăduse redactorul, ca şi cum era vorba de a-şi exprima opinia într-o chestiune politică. La micul dejun luă din nou ziarul, ca să citească alte lucruri, numiri ale guvernului, un asasinat în Garanhuns, buletinul meteorologic, pînă cînd, din nefericire, îi căzură din nou ochii pe ştire, şi atunci o citi pe îndelete. Acum Rubião îşi mărturisi că putea foarte bine să creadă în since-

ritatea redactorului. Entuziasmul limbajului se explica prin impresia pe care i-o produsese faptul ; acest lucru nu-i permisese să fie mai sobru. Era firesc. Rubião își aminti cum intrase în biroul lui Camacho, felul în care îi vorbise ; și de acolo se întoarse la faptul în sine. Așezat comod la biroul său, evocă scena : copilul, trăsura, caii, strigătul, saltul pe care l-a făcut împins de o pornire irezistibilă ; nici acum nu putea să-și explice acțiunea ; parcă i s-ar fi pus o pînză pe ochi... S-a repezit spre copil și cai, orb și surd, fără să țină seama de nici un risc... Și ar fi putut să rămînă acolo, sub copitele cailor, strivit de roți, mort sau rănit ; chiar dacă s-ar fi putut să nu fie decît rănit... S-ar fi putut sau nu s-ar fi putut ? Nu putea să nege că situația fusese gravă... Dovadă este că părinții și vecinii...

Rubião își întrerupse reflecțiile ca să citească din nou știrea. Era bine scrisă, nimic de zis. Reciti cu multă satisfacție unele paragrafe. Diavolul ăsta de om parcă ar fi asistat la scenă. Ce descriere ! Ce vioiciune a stilului ! Unele lucruri erau exagerate — de vină era memoria —, dar exagerarea nu era deloc rea. Și orgoliul pe care îl simți la vederea numelui său repetat de mai multe ori ? „Prietenul nostru, distinsul nostru prieten, curajosul nostru prieten..."

La prînz îi veni să rîdă de sine însuși ; i se păru că prea pusese la inimă totul. La urma urmei, ce importanță avea că redactorul le dădea cititorilor săi o știre care era adevărată, care era interesantă, dramatică și cu siguranță nu avea nimic vulgar ? Cînd ieși, primi cîteva felicitări ; Freitas îl numi São Vicente de Paula. Și prietenul nostru surîdea, mulțumea, se scuza, spunea că nu făcuse nimic...

— Nimic ? zise cineva. I-auzi, nimic ! Să salvezi un copil cu riscul propriei vieți...

Rubião încuviința, asculta, surîdea ; povestea scena cîtorva curioși care doriseră să o audă chiar din gura protagonistului. Unii dintre auditori veneau cu alte isprăvi

de-ale lor, unul că odată salvase viaţa unui bărbat, altul că salvase o fată care era gata să se înece în rîul din parcul Passeio, pe cînd se scălda. Apăreau şi sinuciderile ratate din cauza intervenţiei unuia dintre ascultători, care i-a smuls pistolul nefericitului şi l-a pus să jure... Fiecare mică glorie neştiută ciocănea coaja oului, scotea capul afară, cu ochii deschişi, fără pene, lîngă gloria superioară a lui Rubião. Au fost şi invidioşi, unii pe care nici nu-i cunoştea, numai pentru că auzeau cum era elogiat în gura mare. Rubião se duse să-i mulţumească pentru ştire lui Camacho, nu fără un oarecare reproş pentru abuzul de încredere, dar era un reproş slab, de ochii lumii. De acolo se duse să cumpere cîteva exemplare pentru prietenii săi din Barbacena. Nici un alt ziar nu a transcris ştirea ; el, sfătuit de Freitas, puse să se retipărească, scoasă în relief, la *solicitările* din *Ziarul Comerţului*.

CAPITOLUL LXVIII

Maria Benedita consimţi în cele din urmă să înveţe franceza şi pianul. Timp de patru zile verişoara insistă, în continuu, în aşa fel şi cu atîta artă, că mama hotărî să grăbească întoarcerea la fermă, ca să evite hotărîrea fetei de a accepta pînă la urmă. Fiica rezistă mult ; răspundea că erau lucruri de prisos, că unei fete de la ţară nu-i trebuiau veşminte de oraş. Într-o seară, totuşi, cînd era acolo Carlos Maria, acesta o rugă să-i cînte ceva ; Maria Benedita se roşi. Sofia o salvă cu o minciună :

— Nu-i cere aşa ceva ; de cînd a venit nu a cîntat deloc. Spune că acum cîntă numai pentru cei de la ţară.

— Păi să ne socotească de la ţară, insistă tînărul.

Dar trecu imediat la altceva, la petrecerea dansantă de la baroana de Piaui (aceeaşi pe care prietenul nostru

Rubião o întîlnise la biroul lui Camacho), o petrecere splendidă, o, splendidă ! Baroana era mîndră de ea, spuse el. A doua zi, Maria Benedita îi declară verișoarei că era dispusă să învețe pianul și franceza, vioara și chiar rusa, dacă ea voia. Dificultatea era să învingă împotrivirea mamei. Aceasta, cînd auzi hotărîrea fiicei sale, își puse mîinile în cap. Ce franceză ? Ce pian ? Țipă că nu, sau, în caz contrar, înceta să mai fie fiica ei ; atunci putea să rămînă, să cînte la pian, din gură, să vorbească limba cabinda [1] sau limba diavolului care să-i ia pe toți. Palha însă o convinse pînă la urmă ; îi spuse că, oricît i s-ar părea aceste lucruri de prisos, reprezentau cel mai neînsemnat dintre accesoriile unei educații de salon.

— Dar eu mi-am crescut fata la țară și pentru la țară, întrerupse mătușa.

— Pentru la țară ? Cine poate ști cu certitudine pentru ce își crește copiii ? Tatăl meu voia să mă facă preot ; de aceea silabisesc puțină latină. Dumneata n-o să trăiești veșnic ; afacerile dumitale sînt încurcate. Se poate întîmpla ca Maria Benedita să rămînă fără sprijin... Fără sprijin, nu spun ; atît timp cît trăim, noi sîntem cu toții o singură ființă. Dar nu e mai bine să preîntîmpini așa ceva ? Ar putea ca, în cazul în care i-ar lipsi sprijinul tuturor, să trăiască în huzur doar predînd franceza și pianul. E suficient să le cunoască, pentru a avea o situație mai bună. E drăguță, cum ai fost și dumneata în tinerețe ; și are calități morale deosebite. Poate să întîlnească un soț bogat. Știi că deja am în vedere pe cineva, o persoană serioasă ?

— Da ? Atunci o să învețe franceza, pianul și dragostea ?

— Ce dragoste ? Mă refer la un gînd intim, la un plan care mi se pare potrivit pentru fericirea ei și a mamei ei... Căci eu aveam... Hai, mătușă Augusta !

---

[1] Limbă africană din teritoriul omonim (n.t.).

Palha se arătă atît de ofensat, încît mătuşa abandonă tonul aspru pentru un ton sec. Încă rezista ; dar noaptea a fost sfetnic bun. Starea afacerilor sale şi posibilitatea unui ginere înstărit au fost mai puternice decît alte argumente. Cei mai buni pretendenţi de la ţară se uneau cu alte proprietăţi, cu familii cu renume şi avere sigură. După două zile găsiră un *modus vivendi*. Maria Benedita să rămînă cu verişoara ; ar merge din cînd în cînd la ţară, şi mătuşa ar veni şi ea în capitală ca să le vadă. Palha spuse chiar că, atunci cînd situaţia bursei o să-i permită, va găsi mijloace ca să-i lichideze afacerile şi să o aducă în capitală. Dar la această variantă, sărmana doamnă clătină din cap.

Să nu credeţi că totul a fost atît de uşor cum e scris aici. În practică apărură obstacole, îngrijorări, întristări, proteste din partea Mariei Benedita. La optsprezece zile după întoarcerea mamei sale la ţară, vru să se ducă să o vadă, şi verişoara o însoţi ; rămaseră acolo o săptămînă. Mama, după două luni, veni să stea cîteva zile aici. Sofia o ajuta cu abilitate pe verişoară să se deprindă cu distracţiile oraşului : teatre, vizite, plimbări, petreceri, rochii noi, pălării frumoase, bijuterii. Maria Benedita era femeie, deşi o femeie ciudată ; îi plăceau aceste lucruri, dar în adîncul inimii ştia că, de-ar fi avut chef, ar fi putut să rupă toate acele legături şi să se întoarcă la ţară. Satul natal îi apărea uneori în vis sau în simple închipuiri. După primele serate dansante, cînd se întorcea acasă, nu senzaţiile serii îi umpleau sufletul, ci nostalgia după Iguaçu. Nostalgie care creştea în anumite ore ale zilei, cînd liniştea casei şi a străzii erau depline. Atunci aripile fîlfîiau spre veranda casei vechi, unde-şi bea cafeaua cu mama ei ; se gîndea la sclavi, la mobilele vechi, la papucii frumoşi pe care i-i trimisese naşul, un fermier bogat din São João d'El Rei, şi care rămăseseră acolo, acasă. Sofia nu-i dăduse voie să-i aducă cu ea.

Profesorii de franceză şi pian erau oameni care îşi cunoşteau meseria. Sofia găsi ocazia să le spună, în parti-

cular, că verişoarei sale îi era ruşine să înveţe atît de tîrziu şi le ceru să nu vorbească niciodată despre eleva lor. Aşa au promis ; cel de pian povesti totul unor colegi, care găsiră lucrul acesta amuzant şi povestiră şi ei alte anecdote despre clientele lor. Cert e că Maria Benedita învăţa cu o uşurinţă deosebită, studia cu zel, aproape tot timpul, încît pînă şi verişoara ei socotea nimerit s-o mai potolească :

— Odihneşte-te, pentru Dumnezeu !

— Lasă-mă să recuperez timpul pierdut, răspundea ea rîzînd.

Atunci Sofia născocea plimbări, la întîmplare, numai ca să o facă să se odihnească. Azi într-un cartier, mîine într-altul. Pe anumite străzi, Maria Benedita nu pierdea timpul : citea reclamele franţuzeşti şi întreba cuvintele noi pe care verişoara, uneori, nu le ştia, atît de limitat era vocabularul ei la lucrurile de îmbrăcăminte, de salon şi etichetă.

Dar nu numai la aceste discipline Maria Benedita făcea progrese rapide. Se adaptase la mediu mai repede decît ar fi făcut să se creadă înclinaţiile naturale şi viaţa de la ţară care contrastau cu noul fel de viaţă, deşi îi dădeau o dezinvoltură, o expresie specială, care, ca să spunem aşa, îi înfrumuseţa trăsăturie şi gesturile. Cu toată această nepotrivire, adevărul e că farmecul rezultat din acest contrast era remarcat, aşa încît Sofia, care începuse prin a o lăuda peste tot, nu o ponegrea acum, dar asculta în tăcere admiraţia pe care o trezea. Vorbea frumos ; dar rămînea tăcută cînd se încăpăţîna ; spunea că erau „pandaliile" ei. Dansa fără viaţă, ceea ce reprezintă desăvîrşirea pentru acest gen de distracţie ; o încînta să privească cum se dansează polca şi valsul. Sofia, crezînd că de frică verişoara sa nu dansează nici vals nici polcă, vru să-i dea lecţii acasă, cînd erau numai ele singure, cu soţul ei la pian ; dar verişoara sa refuza întotdeauna.

— Asta mai e un rost din coaja de la ţară, îi spuse odată Sofiei.

Maria Benedita surîse într-un fel atît de ciudat, încît cealaltă nu insistă. Surîsul ei nu exprima nici ruşine, nici ciudă, nici dispreţ. Dispreţ pentru ce ? Totuşi, e clar că surîsul părea să vină de sus. Nu mai puţin clar e că Sofia dansa aceste dansuri cu pasiune, şi nimeni nu se agăţa mai bine ca ea de umărul partenerului ; Carlos Maria, care nu dansa întotdeauna, valsa numai cu Sofia, două sau trei ture, după cum spunea el ; Maria Benedita calculă într-o seară cincisprezece minute.

CAPITOLUL LXIX

Cele cincisprezece minute fură calculate după ceasul lui Rubião, care stătea lîngă Maria Benedita şi pe care ea îl întrebă de două ori cît e ceasul, la începutul şi la sfîrşitul valsului. Chiar fata se înclină ca să vadă bine arătătorul minutelor.

— Vă e somn ? întrebă Rubião.

Maria Benedita îl privi chiorîş. Îi văzu faţa blajină, fără urmă de ironie.

— Nu, răspunse ; chiar aş spune că mi-e teamă ca verişoara mea Sofia să nu-şi aducă aminte că trebuie să mergem devreme acasă.

— N-o să plece devreme. Nu mai are scuza că trebuie să meargă pînă în Santa Teresa. Casa e aproape de aici.

Într-adevăr, locuiau acum în Praia do Flamengo, şi petrecerea era în Rua dos Arcos.

E bine să se ştie că trecuseră opt luni de la începutul capitolului anterior, şi multe lucruri se schimbaseră. Rubião este acum asociat cu soţul Sofiei, la o casă de import, din strada da Alfândega, şi numele firmei este „Palha et Comp." Aceasta era afacerea pe care Palha voia să i-o propună în seara aceea, cînd l-a întîlnit pe avocatul Camacho

în casa din Botafogo. În ciuda faptului că era o treabă ușoară, Rubião rezistă o vreme. I se cerea o sumă frumușică de *contos*, el nu se pricepea la comerț, nici nu avea înclinație. Și apoi, cheltuielile personale erau acum mari; capitalul avea nevoie de un regim de investiții bune și ceva economii; rămînea de văzut dacă recupera sănătoasele culori inițiale. Regimul pe care i-l propunea nu era clar; Rubião nu putea înțelege cifrele lui Palha, calcule de cîștiguri, liste de prețuri, drepturi de vamă, nimic; dar limbajul vorbit suplinea pe cel scris. Palha spunea lucruri extraordinare; își sfătuia prietenul să folosească ocazia ca să pună banii în mișcare, ca să-i înmulțească. Dacă îi era frică, era altceva; el, Palha, va face afacerea cu John Roberts, care fusese asociatul casei Wilkinson, fundată în 1844, al cărei șef se întorsese în Anglia și era acum membru al parlamentului.

Rubião nu cedă imediat, ceru un răgaz de cinci zile. Cu sine însuși nu era atît de exigent; dar de data asta libertatea nu făcea decît să-l zăpăcească. Socoti banii cheltuiți, calculă golurile făcute în averea pe care i-o lăsase filosoful. Quincas Borba, care era cu el în birou, culcat, ridică din întîmplare capul și îl privi. Rubião se cutremură; bănuiala că acel Quincas Borba putea fi sufletul celuilalt niciodată nu-i ieșise cu totul din cap. De data asta descoperi o nuanță de dezaprobare în ochii lui; rîse, erau prostii; un cîine nu putea fi om. Fără să-și dea seama, totuși, lăsă mîna în jos și scărpină cîinele după urechi, ca să-l aibă de partea sa.

După motivele de refuz, urmară cele contrarii lor. Și dacă afacerea renta? Dacă într-adevăr îi sporea ceea ce avea? La toate acestea se adăuga și faptul că poziția era respectabilă și putea să-i aducă avantaje în alegeri, cînd se vor face propuneri pentru parlament, cum se întîmplase cu fostul șef al casei Wilkinson. Alt motiv, chiar mai puternic, era teama de a nu-l supăra pe Palha, de a nu-i face cumva impresia că se temea să-i încredințeze bani, cînd

adevărul era că el, cu cîteva zile înainte, primise o parte din vechea datorie, și cealaltă parte restantă trebuia să-i fie restituită peste două luni.

Nici unul din aceste motive nu era pretext pentru altul ; toate erau de sine stătătoare. Sofia apăru abia la sfîrșit, fără să fi încetat să existe în sufletul lui, de la început, ca idee latentă, inconștientă, una din cauzele ultime ale deciziei, și singura ascunsă. Rubião își scutură capul ca s-o îndepărteze și se ridică. Sofia (femeie vicleană !) se retrase în fața inconștienței bărbatului, respectînd libertatea morală, și îl lăsă să-și rezolve singur intrarea în afacere ca asociat al soțului ei, prin anumite clauze de securitate. Așa s-a concretizat societatea comercială ; așa se face că Rubião legaliză vizitele sale insistente.

— Domnule Rubião, spuse Maria Benedita după cîteva secunde de tăcere, nu vi se pare că verișoara mea este foarte frumoasă ?

— Fără a vă subaprecia, cred că da.

— Frumoasă și bine făcută.

Rubião aprobă complimentul. Amîndoi urmăriră perechea de dansatori care aluneca de-a lungul salonului. Sofia era magnifică. Era îmbrăcată în albastru închis, foarte decoltată din motivele arătate în capitolul XXXV ; brațele goale, rotunde, cu nuanțe de auriu deschis, se potriveau bine cu spatele și sînii, atît de obișnuiți cu lumina saloanelor. Strălucea diadema de perle artificiale, atît de bine imitate, că nu distonau cu perlele naturale care îi împodobeau urechile și care îi fuseseră dăruite de Rubião.

Lîngă ea, Carlos Maria nu se prezenta rău. Era un tînăr bine făcut, așa cum știm, și avea aceiași ochi apatici ca la prînzul de la Rubião. Nu recurgea la manierele supuse, nici la reverențele la care recurgeau ceilalți tineri ; se purta cu eleganța unui rege binevoitor. Totuși, dacă la prima vedere părea că se poartă doar elegant cu această doamnă, nu e mai puțin adevărat că era mîndru că are lîngă el pe femeia cu cea mai zveltă talie a serii. Cele două

atitudini nu se contraziceau ; amîndouă se amestecau în adorația pe care acest tînăr o avea pentru sine însuși. Astfel, atingerea Sofiei era pentru el ca prosternarea unei evlavioase. Nu se mira de nimic. Dacă într-o bună zi s-ar fi trezit împărat, s-ar fi minunat numai de întîrzierea miniștrilor săi, care trebuiau să vină să-l salute.

— O să mă odihnesc puțin, spuse Sofia.

— Sînteți obosită sau... plictisită ? o întrebă însoțitorul ei.

— O ! Doar obosită !

Carlos Maria, căindu-se că pomenise și cealaltă ipoteză, se grăbi să o înlăture.

— Da, vă cred ; de ce ați fi plictisită ? Dar sînt convins că sînteți în stare să faceți sacrificiul de a vă mai plimba puțin. Puteți să-mi acordați cinci minute ?

— Bine. Cinci minute.

— Nici unul în plus ? Din partea mea, aș sta o veșnicie.

Sofia lăsă capul în jos.

— Numai cu dumneavoastră, să fiți convinsă.

Sofia continuă să meargă cu ochii în jos, fără să răspundă, fără să aprobe, nici măcar să mulțumească. Putea să nu fie decît o galanterie, și de obicei se mulțumește pentru galanterii. Îl ascultase și pînă acum spunînd astfel de cuvinte și dîndu-i întîietate în fața tuturor femeilor de pe lume. Nu le mai auzise timp de șase luni — patru pe care el le-a petrecut la Petrópolis și două în care nu mai apăruse. În ultima vreme începuse iar să frecventeze casa, să-i spună galanterii de felul acesta, fie între patru ochi, fie de față cu toți. Continuă să meargă ; și amîndoi rămaseră așa, tăcuți, tăcuți, tăcuți, pînă cînd el sparse tăcerea, spunînd că noaptea trecută, în fața casei ei, marea se zbătea foarte puternic.

— Ați trecut pe acolo ? întrebă Sofia.

— Am fost pe acolo ; mergeam spre Catete, era tîrziu, și mi s-a întîmplat să cobor pe Praia do Flamengo. Noaptea

era senină ; am stat aproape o oră între mare și casa dumneavoastră. Pun rămășag că dumneavoastră nici nu mă visați pe mine. Pe cînd eu aproape că vă auzeam respirația.

Sofia încercă să zîmbească ; el continuă :

— Marea se zbătea puternic, e drept ; dar nici inima mea nu se zbătea cu mai puțină forță ; cu deosebirea că marea e proastă, se zbate fără să știe pentru ce, pe cînd inima mea știe că se zbate pentru dumneavoastră.

— O ! îngînă Sofia.

Cu uimire ? Cu indignare ? Cu frică ? Prea multe întrebări deodată. Cred că nici ea însăși nu ar putea să răspundă exact, așa de violent a fost șocul pe care i l-a produs declarația tînărului. În orice caz, nu a fost cu suspiciune. Nu pot să spun mai mult decît că exclamația fu atît de slabă, atît de înăbușită, încît el abia putu să o audă. În ceea ce-l privește, Carlos Maria reuși să se prefacă foarte bine, în fața ochilor întregii săli ; nici înainte, nici în timpul, nici din spusele sale, nu i se citi pe față vreo urmă de emoție ; ba chiar avea o umbră de rîs caustic, rîsul cu care lua de obicei în zeflemea pe cineva ; parcă ar fi spus o epigramă. Totuși, mai mulți ochi de femei spionau sufletul Sofiei, studiau mișcările tinerei femei, oarecum stingherite, și pleoapele plecate cu îndărătnicie.

— Sînteți tulburată, spuse el ; ascundeți-vă cu evantaiul.

Sofia începu mașinal să-și facă vînt cu evantaiul și ridică ochii. Văzu că o priveau mulți și păli. Minutele treceau de parc-ar fi fost ani ; primele cinci și următoarele cinci se aflau acum departe ; erau în cel de al treisprezecelea, după care se arătau aripile altuia, și apoi ale altuia. Sofia îi spuse partenerului ei că vrea să stea jos.

— Vă las, mă retrag.

— Nu, spuse ea repede.

Apoi se corectă.

— Dansul e foarte frumos.

— Da, dar vreau să duc cu mine cea mai frumoasă amintire a serii. Orice cuvînt aş auzi acum ar fi ca orăcăitul broaştelor după cîntecul unei păsări frumoase, una din acele păsări din casa dumneavoastră. Unde vreţi să vă conduc ?

— Lîngă verişoara mea.

CAPITOLUL LXX

Rubião cedă scaunul şi-l însoţi pe Carlos Maria, care traversă salonul şi se duse în holul de la intrare, unde erau hainele şi vreo zece bărbaţi care discutau. Înainte ca tînărul să intre în hol, Rubião îl luă de braţ, familiar, ca să-l întrebe ceva — orice — dar, de fapt, voia să-l reţină şi să încerce să tatoneze terenul. Începea să creadă posibilă sau reală o idee care-l frămînta de mai multe zile. Iar acum se adăuga conversaţia prelungită şi felul în care se purtase ea...

Carlos Maria nici n-avea habar de pasiunea adîncă a acestui *mineiro,* ascunsă, chinuitoare, pe care n-o putea mărturisi nimănui, aşteptînd să profite de hazard, mulţumindu-se cu puţin, zărindu-şi doar iubita, dormind prost nopţile, dînd bani pentru acţiunile mercantile... Nu era gelos pe soţul ei. Niciodată intimitatea cuplului nu-i trezise ură contra stăpînului legitim. Şi aşa treceau luni după luni, fără să se altereze sentimentele, nici să moară speranţele. Dar posibilitatea unui rival din afară îi în-

tunecă mintea ; acum gelozia îl mușcă crunt pe prietenul nostru.

— Ce este ? spuse Carlos Maria întorcîndu-se spre el.

În același timp intră în holul unde cei zece bărbați vorbeau despre politică, pentru că petrecerea — am uitat să vă spun — era oferită de Camacho, cu ocazia zilei de naștere a soției sale. Cînd cei doi intrară, conversația era generală, subiectul același, și toți vorbeau adresîndu-se tuturor, era un vîrtej de vorbe, de păreri, de tot felul de afirmații... Unul, care era doctrinar, reuși să-i domine pe ceilalți, care tăcură un moment, fumînd.

— Pot să facă orice, spuse doctrinarul, dar pedeapsa morală este inevitabilă. Datoriile partidelor se plătesc cu dobîndă pînă la ultimul *real* și pînă la ultima generație. Principiile nu vor muri ; partidele care uită acest lucru vor sfîrși în noroi și josnicie.

Altul, pe jumătate chel, nu credea în pedeapsa morală și explica de ce ; dar un al treilea făcu aluzie la expulzarea unor perceptori, și spiritele, pe jumătate zăpăcite de doctrină, luară poziție. Perceptorii nu aveau altă vină decît aceea de a sluji o idee, și nici măcar nu se putea susține cauza cu meritele apărătorilor. Unul din ei purta pe umeri o delapidare ; altul era cumnatul unui oarecare Marquez care trăsese cu pistolul în intendent, în São José dos Campos... Și noii locotenenți-colonei ? Adevărați criminali, care ar trebui băgați la închisoare.

— Plecați așa de repede ? îl întrebă Rubião pe tînăr, cînd îl văzu că-și scoate pardesiul dintre celelalte.

— Da ; mi-e somn. Ajutați-mă la mînecă. Mi-e somn.

— Dar e încă devreme ; mai rămîneți. Camacho nu vrea să plece tinerii ; cine o să mai danseze cu tinerele ?

Carlos Maria răspunse surîzînd că nu prea se dădea în vînt după dans. Dansase vals cu *dona* Sofia, doar pentru că ea era o adevărată maestră ; altfel, nici măcar atît n-ar fi dansat. Îi era somn ; orchestrei, prefera patul. Și

îi întinse mîna cu sinceritate ; Rubião i-o strînse cu îndoială.

Nu ştia ce să creadă. Faptul că pleca şi că o lăsa la petrecere, în loc să aştepte pentru a o conduce pînă la trăsură, ca în alte dăţi... Putea să se înşele... Şi reflectă, îşi amintea noaptea din Santa Teresa, cînd el îndrăznise să-i mărturisească tinerei femei ceea ce simţea, luîndu-i frumoasa mînă delicată... Maiorul îi întrerupsese, dar de ce nu insistase el mai tîrziu ? Nici ea nu se purtase aspru cu el, nici soţul ei nu-şi dăduse seama de nimic... Ajungînd cu gîndul aici, revenea la ideea rivalului posibil ; e drept că se retrăsese pentru că îi era somn, dar purtarea ei... Rubião se duse pînă la uşa salonului ca s-o vadă pe Sofia, apoi se îndreptă spre un colţ, se apropie de o masă de joc, neliniştit, nemulţumit.

CAPITOLUL LXXI

Acasă, lăsîndu-şi părul liber, Sofia vorbi despre acea serată ca despre ceva dezagreabil. Căsca, o dureau picioarele. Palha nu era de acord ; era o proastă dispoziţie din partea ei. Dacă o dureau picioarele, era pentru că dansase mult. La care soţia lui răspunse că, dacă n-ar fi dansat, ar fi murit de plictiseală. Şi începu să-şi scoată acele de păr, punîndu-le într-un vas de cristal ; părul îi cădea pînă aproape de umerii abia acoperiţi de cămaşa din batist. Palha, în spatele ei, îi spuse că Carlos Maria dansa foarte bine vals. Sofia se înfioră ; îl privi în oglindă ; faţa lui era liniştită. Fu de acord cu el că nu dansa rău.

— Nu, doamnă, dansează foarte bine.

— Îi elogiezi pe alţii pentru că ştii că nimeni nu e în stare să-ţi ia locul. Haide, vanitosule, te cunosc eu.

Palha, întinzînd mîna și apucînd-o de bărbie, o obligă să-l privească. Vanitos de ce ? De ce ar fi fost vanitos ?

— Ah, gemu Sofia ; mă doare.

Palha o sărută pe spate ; ea surîse, fără să se arate plictisită, fără durere de cap, spre deosebire de noaptea aceea cînd se aflau în casa de pe colină, în Santa Teresa, și cînd îi povestise soțului îndrăzneala lui Rubião. Poate colinele să fi fost nocive și binefăcătoare plajele.

A doua zi, Sofia se trezi devreme, odată cu cîntecul păsărilor din curte, care parcă îi trimiteau mesajul cuiva. Rămase mai departe în pat și închise ochii ca să vadă mai bine.

Să vadă mai bine ce ? De bună seamă, nu colinele nocive. Plaja era altceva. Așezată la fereastră, după o jumătate de oră, Sofia contempla valurile care se liniștеau la mal și, în depărtare, pe cele care se înălțau și se spărgeau cînd ajungeau la bancul de nisip. Tînăra doamnă, care avea putere de imaginație, se întreba dacă acela era valsul apelor și se lăsa în voia valurilor, fără pînze și fără vîsle. Se surprinse privind spre faleză, ca și cum ar fi căutat urmele bărbatului care stătuse acolo, cu o seară mai înainte, în toiul nopții... Nu pot să jur, dar cred că a găsit urmele. Cel puțin, cert e că a făcut o confruntare a ceea ce a găsit cu textul conversației :

„Noaptea era senină ; am stat aproape o oră între mare și casa dumneavoastră. Pun rămășag că dumneavoastră nici nu mă visați pe mine. Pe cînd eu aproape că vă auzeam respirația. Marea se zbătea puternic, e drept ; dar nici inima mea nu se zbătea cu mai puțină forță ; cu deosebirea că marea e proastă, se zbate fără să știe pentru ce, pe cînd inima mea știe că se zbate pentru dumneavoastră."

Sofia simți că o trece un fior, încercă să uite textul, dar textul se repeta mereu : „Noaptea era senină...".

CAPITOLUL LXXII

Între două propoziţii simţi că cineva îi pune mîna pe umăr ; era soţul ei, care tocmai îşi terminase micul dejun şi se ducea în centru. Se despărţiră cu tandreţe ; Cristiano o sfătui să se ocupe de Maria Benedita, care se sculase foarte rău dispusă.

— E deja în picioare ! exclamă Sofia.

— Cînd am coborît am găsit-o în sufragerie. S-a sculat cu ideea fixă să plece la ţară ; a avut un vis... nu ştiu ce...

— Pandalii ! conchise Sofia.

Şi cu degete abile şi uşoare aranjă cravata soţului ei, îi trase în faţă gulerul fracului şi îşi luară rămas bun încă o dată. Palha coborî şi ieşi ; Sofia rămase la fereastră. Înainte de a da colţul, el întoarse capul şi, ca de obicei, îşi făcură la revedere cu mîna.

CAPITOLUL LXXIII

„Noaptea era senină ; am stat aproape o oră între mare şi casa dumneavoastră. Pun rămăşag că dumneavoastră..."

Cînd Sofia putu să se smulgă de la fereastră, ceasul de jos bătea ora nouă. Enervată, cuprinsă de căinţă, îşi jură, pe sufletul mamei ei, să nu se mai gîndească la acel episod. Consideră că nu merita ; greşeala fusese că-i permisese tînărului să ajungă pînă acolo cu îndrăzneala. E drept că, procedînd în felul acesta, evitase un mare scandal, pentru că el ar fi fost în stare să o însoţească pînă la scaun şi să-i spună totul de faţă cu celelalte persoane. Şi propoziţia îi revenea încă o dată în minte,

ca o bucată muzicală obsedantă, cu aceleași cuvinte și aceeași voce : „Noaptea era senină ; am stat aproape o oră...“.

CAPITOLUL LXXIV

În timp ce ea își repeta declarația din ajun, Carlos Maria făcea ochi, își întindea încheieturile și, înainte de a face o baie, de a se îmbrăca și de a face o plimbare călare, reconstitui seara. Avea acest obicei ; întotdeauna găsea în evenimentele zilei anterioare vreun fapt, vreo frază, vreun amănunt care-i făcea plăcere. Acolo mintea lui se oprea ; erau popasurile drumului, unde își lăsa calul să bea încet puțină apă rece. Dacă nu exista nici un eveniment de acest fel, sau dacă, dimpotrivă, evenimentele erau contrarii, senzațiile nu erau din această cauză, dezagreabile ; îi ajungea savoarea vreunui cuvînt pe care să-l fi spus el, a vreunui gest care să fi fost bine făcut, contemplarea subiectivă, plăcerea de a se fi simțit trăind, pentru ca ziua care trecuse să nu fi fost o zi pierdută.

În seara din ajun figura Sofia. Se pare chiar că ea a însemnat punctul principal în reconstrucție, fațada clădirii, vastă și magnifică. Carlos Maria savură din memorie toată conversația din timpul serii, dar, cînd își aminti declarația de dragoste, se simți și bine, și rău. Era un compromis, o piedică, o obligație ; și deși partea avantajoasă era că risipea plictiseala, tînărul oscilă între cele două senzații, fără să-și facă planuri de viitor. Amintindu-și că-i spusese că fusese cu o noapte mai înainte în Praia do Flamengo, nu putu să-și stăpînească rîsul, pentru că nu era adevărat. Ideea îi venise în timpul conversației ; dar nu fusese și nici nu se gîndise la așa ceva. În sfîrșit, se opri din rîs și chiar se căi că rîsese ; faptul că mințise îi

produse o senzaţie de inferioritate, care îl mîhni. Ba chiar se gîndi să rectifice cele spuse îndată ce o va intîlni pe Sofia, dar recunoscu că dezminţirea era mai rea decît sonetul şi că există frumoase sonete mincinoase.

Imediat se umflă în pene. Văzu cu ochii minţii salonul, bărbaţii, femeile, evantaiele nerăbdătoare, mustăţile înciudate şi se lăfăi după pofta inimii într-o bătaie de invidie şi admiraţie. De invidie a altora, să fie clar ; lui îi lipsea acest sentiment josnic. Invidia şi admiraţia celorlalţi îi produceau acum o desfătare intimă. Regina balului i se preda. Aşa definea superioritatea Sofiei, deşi îi recunoştea un defect capital, educaţia. Îşi dădea seama că manierele elegante ale tinerei femei se datorau imitării la vîrsta adultă, după căsătorie sau puţin mai înainte, şi nici nu depăşeau mult mediul în care trăia.

CAPITOLUL LXXV

Alte femei apărură : cele care îl preferau celorlalţi bărbaţi ca prieten şi îl sorbeau din ochi. Dacă le curta sau le curtase pe toate ? Nu se ştie. Pe unele, tot ce se poate ; sigur e că se distra pe seama tuturor. Unele erau de o onestitate verificată şi se bucurau să-l invite să se apropie de ele pentru a simţi plăcerea legăturii cu un bărbat frumos, fără existenţa sau pericolul vinei, precum spectatorul care se desfată cu pasiunea lui Othello şi iese de la teatru cu mîinile curate de moartea Desdemonei.

Veneau toate să înconjoare patul lui Carlos Maria, împletindu-i aceeaşi ghirlandă. Nu toate erau în floarea vîrstei ; dar distincţia suplinea tinereţea. Carlos Maria le primea cum probabil le primea un zeu din antichitate, nemişcat pe tronul de marmură, pe frumoasele evlavioase şi ofrandele lor. În murmurul general distingea vocea

fiecăreia, nu toate odată, ci cîte trei sau patru la un loc.

Ultima dintre ele era o cunoştinţă recentă, Sofia ; o ascultă încă înamorat, dar fără entuziasmul de la început, pentru că amintirea celorlalte femei, persoane de marcă, micşora acum importanţa ei. Totuşi, nu putea să nege că era foarte atrăgătoare şi că dansa vals perfect. Avea s-o iubească cu pasiune ? Ajuns aici, îşi aminti din nou minciuna cu plaja. Se ridică din pat dezgustat.

„Cine dracu m-a pus să-i spun aşa ceva ?“

Simţi din nou dorinţa să restabilească adevărul ; de data asta mai serios decît înainte. Să minţi, se gîndea, era un lucru bun pentru lachei şi pentru cei de teapa lor.

O jumătate de oră mai tîrziu încăleca şi părăsea casa, care era în Rua dos Inválidos. Cînd ajunse în Cetate, îşi aminti că locuinţa Sofiei era în Praia do Flamengo ; nimic mai firesc decît să tragă frîul, să coboare pe una din străzile perpendiculare pe mare şi să treacă pe la poarta dansatoarei de vals. Poate o găsea la fereastră ; ar vedea-o roşind, ar saluta-o. Toate acestea trecură prin capul tînărului în cîteva secunde ; trase de frîu, dar sufletul, nu calul, sufletul se revoltă ; însemna să meargă prea devreme după ea. Smuci din nou frîul şi-şi continuă plimbarea.

CAPITOLUL LXXVI

Călărea bine. Toată lumea care trecea sau era la poartă nu se sătura să privească înfăţişarea plăcută a tînărului, farmecul lui, calmul superb cu care trecea. Carlos Maria — şi aceasta era punctul în care ceda în faţa mulţimii — culegea toate admiraţiile, oricît de infime ar fi fost. Ca să-l adore, toţi oamenii făceau parte din omenire.

— Te-ai şi sculat ! repetă Sofia, cînd o văzu pe verişoara ei citind ziarele.

Maria Benedita tresări, dar imediat îşi reveni ; dormise rău şi se trezise devreme. Nu-i ardea de nebunii pînă la ore atît de înaintate, spuse ea ; dar verişoara îi răspunse că trebuia să se obişnuiască, viaţa din Rio de Janeiro nu era la fel cu cea de la ţară, să te culci odată cu găinile şi să te trezeşti odată cu cocoşii. Apoi o întrebă ce impresie îi făcuse balul ; Maria Benedita, ridică din umeri cu indiferenţă, dar răspunse că bună. Cuvintele îi ieşeau din gură rar şi moale. Sofia, totuşi, o elogie că dansase mult, exceptînd polcile şi valsul. De ce nu voia să danseze şi polci şi valsuri ? Verişoara îi aruncă o privire severă.

— Nu-mi place.

— Ce nu-ţi place ! Ţi-e frică.

— Frică ?

— Nu eşti obişnuită, explică Sofia.

— Nu-mi place ca un bărbat să mă strîngă în braţe şi să meargă cu mine aşa, în văzul tuturor. Mi-e ruşine.

Sofia deveni serioasă ; nu se apără, nici nu continuă, vorbi despre lucruri de la ţară, întrebă dacă era adevărat ce-i spusese Cristiano, că ea voia să se întoarcă acasă. Atunci verişoara, care răsfoia ziarele distrată, răspunse cu însufleţire că da ; că nu putea să trăiască fără mama ei.

— Dar de ce ? Nu eşti mulţumită cu noi ?

Maria Benedita nu spuse nimic ; îşi plimba privirea pe unul din ziare, ca şi cum ar fi căutat o ştire, strîngînd buzele, tremurînd, neliniştită. Sofia insistă că vrea să ştie cauza acestei schimbări subite ; îi apucă mîinile, erau reci.

— Trebuie să te măriţi, spuse în cele din urmă. Am un logodnic pentru tine.

Era Rubião ; Palha voia să dea această întorsătură lucrurilor, căsătorindu-şi asociatul cu verişoara ; totul ar rămîne în casă, îi spunea el soţiei sale. Ea se angajase să conducă afacerea. Acum îşi amintea de promisiune : avea un logodnic gata pregătit.

— Cine ? întreba Maria Benedita.

— Cineva.

Credeţi, voi, oameni de mîine ? Sofia nu putu să rostească numele lui Rubião. Odată îi şi spusese soţului ei că îi propusese fetei, şi era minciună. Acum, cînd voia să-l propună de-adevăratelea, numele nu-i ieşi din gură. Gelozie ? Ar fi ciudat ca această femeie, care nu-l iubea pe acel bărbat, să nu vrea să i-l dea ca logodnic verişoarei sale, dar natura e capabilă de orice, prietene şi stimate domn. A inventat gelozia lui Othello şi a cavalerului Desgrieux, şi se prea poate să fi inventat alta, gelozia unei persoane care nu vrea să cedeze ceea ce nu vrea să posede.

— Dar cine e ? repeta Maria Benedita.

— O să-ţi spun mai tîrziu ; lasă-mă să aranjez lucrurile, răspunse Sofia şi schimbă subiectul.

Chipul Mariei Benedita se transfigură : obrajii i se umflară de rîs, un rîs de bucurie şi de speranţă. Ochii mulţumiră promisiunii şi rostiră cuvinte pe care nimeni nu putea să le audă, nici să le înţeleagă, cuvinte confuze :

— Îi place să danseze vals ; asta trebuie să fie.

Îi place să danseze vals, cui ? Probabil verişoarei. Dansase atît de mult în ajun, cu acelaşi Carlos Maria, că ar fi putut foarte bine să găsească în dans un pretext ; Maria Benedita conchise acum că ea era singurul motiv adevărat. Conversaseră mult în pauze, e drept, dar, desigur, despre ea vorbeau, dat fiind că verişoara ei îşi propusese să o mărite şi îi cerea numai să o lase să aranjeze lucrurile. Poate că el o găsea urîtă sau fără graţie. Dar de vreme ce verişoara ei voia să aranjeze lucrurile... Asta spuneau ochii veseli ai fetei.

CAPITOLUL LXXVIII

Rubião nu scăpă de îndoieli atît de ușor. Se gîndi să vorbească cu Carlos Maria, să-l întrebe, și chiar se duse pînă la Rua dos Inválidos, a doua zi, de trei ori ; negăsindu-l, își schimbă gîndul. Se închise în casă cîteva zile ; maiorul Siqueira îl smulse din singurătate. Venea să-i comunice că se mutase în strada 2 Decembrie. Îi plăcu mult casa prietenului nostru, ornamentele, luxul, toate detaliile, aurul și ceaprăzăria. Discută îndelung despre toate, dîndu-și părerea asupra mobilelor vechi. Se opri deodată ca să-i spună că îl găsea cam fără viață ; era normal, îi lipsea ceva.

— Dumneavoastră sînteți fericit, dar vă lipsește un lucru ; vă lipsește o soție. Trebuie să vă căsătoriți. Căsătoriți-vă, și să-mi spuneți pe urmă dacă n-am avut dreptate.

Rubião își aminti de Santa Teresa, de acea faimoasă noapte cînd vorbise cu Sofia, și simți că-i trece un fior rece prin șira spinării ; dar vocea maiorului nu avea nici o urmă ironie. Nici nu-l mîna vreun interes. Fiica lui era tot așa cum am lăsat-o la capitolul XLIII, cu deosebirea că împlinise acum patruzeci de ani. Patruzeci de ani, fată bătrînă. Și-i plînse singură începînd chiar din dimineața zilei cînd i-a împlinit ; nu și-a pus nici o panglică, nici un trandafir în păr. Nu a fost nici o sărbătoare ; doar un discurs al tatălui, la prînz, amintindu-i perioada cînd era copilă, întîmplări amuzante cu mama și bunica, un costum de bal mascat, un botez în 1848, poștalionul colonelului Clodomiro, tot felul de lucruri amestecate ca să treacă timpul. *Dona* Tonica abia reușea să-l audă ; cufundată în gînduri, rodea pîinea singurătății morale, părîndu-i rău în același timp de ultimele eforturi folosite pentru căutarea unui soț. Patruzeci de ani ; era timpul să renunțe.

Nimic din toate acestea nu-şi amintea acum maiorul. Era sincer ; i se păru că locuinţei lui Rubião îi lipsea un suflet. Şi repetă, la plecare :

— Căsătoriţi-vă, şi să-mi spuneţi pe urmă dacă n-am avut dreptate.

CAPITOLUL LXXIX

— Şi de ce nu ? întrebă o voce, după ce plecă maiorul.

Rubião, înspăimîntat, privi în jur ; văzu doar cîinele, care stătea şi-l privea. Era atît de absurd să crezi că întrebarea venea de la Quincas Borba, sau mai bine zis de la celălalt Quincas Borba, al cărui spirit ar fi în corpul cîinelui, încît prietenul nostru surîse cu dispreţ ; dar, în acelaşi timp, făcînd gestul din capitolul XLIX, întinse mîna şi scărpină drăgăstos urechile şi ceafa cîinelui, act destinat să dea satisfacţie posibilului spirit al răposatului.

Era ca şi cum prietenul nostru se dedubla, fără public, în faţa lui însuşi.

CAPITOLUL LXXX

Dar vocea repetă : Şi de ce nu ? Da, de ce nu s-ar fi căsătorit, continuă să argumenteze. Ar ucide astfel pasiunea care îl consuma puţin cîte puţin, fără speranţă, fără mîngîiere. Şi apoi, era o poartă deschisă spre mister. Să se căsătorească, da, să se căsătorească repede şi bine.

Era la poarta mare a casei, cînd această idee începu să se consolideze : intră înăuntru, urcă scările de piatră,

deschise uşa, fără să fie conştient de nimic. Cînd închise uşa, un salt al lui Quincas Borba, care îl însoţea, îl făcu să-şi vină în fire. Unde rămăsese maiorul ? Vru să coboare ca să-l vadă, dar îşi dădu seama la timp că tocmai îl condusese pînă în stradă. Picioarele făcuseră totul ; ele îl duseseră prin voinţa lor, drepte, lucide, fără să se împiedice, pentru ca să-i rămînă capului numai sarcina de a se gîndi. De treabă picioare ! Picioare prietene ! Cîrje naturale ale spiritului !

Sfinte picioare ! Ele îl duseră pînă la sofa, se întinseră odată cu el, încetinel, în timp ce spiritul analiza ideea căsătoriei. Era un mod de a fugi de Sofia ; putea fi chiar ceva mai mult.

Da, putea fi şi un mod de a restitui vieţii unitatea pe care o pierduse odată cu schimbarea mediului şi a soartei ; dar acest considerent nu era chiar rezultatul minţii, nici al picioarelor, ci al unei alte cauze, pe care el n-o distingea defel, ca păianjenul. Ce ştie păianjenul despre Mozart ? Nimic ; totuşi, ascultă cu plăcere o sonată a maestrului. Pisica, deşi niciodată nu l-a citit pe Kant, este poate un animal metafizic. În realitate, căsătoria putea fi laţul unităţii pierdute. Rubião se simţea buimăcit ; chiar prietenii de ocazie, la care el ţinea atît de mult, care îl răsfăţau atîta, dădeau vieţii sale aspectul unei călătorii în care limba se schimba odată cu oraşele, cînd era spaniola, cînd turca. Sofia contribuia la această stare de lucruri : era atît de diferită, cînd într-un fel, cînd în altul, încît zilele treceau unele după altele fără nimic sigur, nici acord precis, nici deziluzie continuă.

Rubião nu ştia ce să facă ; pentru a omorî zilele lungi şi pestriţe se ducea la sesiunile de la tribunal, la Camera Deputaţilor, la defilarea batalioanelor, făcea plimbări lungi, vizite fără rost seara, sau mergea la teatru, fără chef. Casa continua să fie un bun loc de odihnă pentru spirit, cu luxul ei strălucitor şi visele care rătăceau prin aer.

În ultima vreme, dedica mult timp lecturii ; citea romane, dar numai pe cele istorice ale lui Dumas-tatăl, sau cele contemporane ale lui Feuillet, pe acestea din urmă cu greutate, căci nu cunoştea bine limba originalului. Din primul autor existau multe traduceri. Se mai aventura spre alte cărţi, dacă întîlnea în ele ceea ce el considera principal : o societate de hidalgi şi regi. Scenele acelea de la curtea Franţei inventate de minunatul Dumas, şi nobilii lui spadasini şi aventurirei, contesele şi ducii lui Feuillet, aşezaţi în sere bogate şi toţi folosind cuvinte foarte căutate, bine şlefuite, trufaşe sau spirituale, făceau să-i treacă timpul în goana mare. Aproape întotdeauna îi cădea cartea din mînă şi rămînea cu ochii pierduţi, visînd. Poate vreun bătrîn marchiz răposat să-i fi spus anecdote din alte vremuri.

CAPITOLUL LXXXI

Înainte de a se îngriji de logodnică, se îngriji de căsătorie. În ziua aceea precum şi în cele care urmară puse la punct în minte ceremonia matrimonială, trăsurile, care trebuiau să fie din cele vechi şi luxoase, ca acelea pe care le vedea desenate în cărţile cu obiceiuri vechi. O, trăsuri mari şi superbe ! Cît de mult îl încînta să se ducă să-l aştepte pe Împărat, în zilele de mare gală, în piaţa mare a oraşului, ca să vadă venirea suitei imperiale, în special trăsura majestăţii-sale, de proporţii vaste, cu arcuri tari, fine, şi picturi vechi şi patru sau cinci perechi de cai mînaţi de un vizitiu grav şi demn ! Urmau altele, mai mici în măreţie, dar destul de impunătoare, că-ţi luau ochii.

Una din acele trăsuri, sau poate chiar ceva mai mică, ar putea să-i servească la nuntă, dacă tot restul societății nu ar fi nivelat de vulgarul *coupé*. Dar, în sfîrșit, va merge în *coupé ;* și-l imagina tapițat magnific, cu ce? Cu un material care să nu fie ceva comun, pe care nici el nu și-l preciza bine deocamdată ; dar care ar da vehiculului un aspect deosebit de cel pe care-l avea în mod obișnuit. Cai de rasă. Vizitiu cu livrea de aur. O, însă de un aur ce nu s-a mai văzut ! Invitați de prima mînă, generali, diplomați, senatori, unul sau doi miniștri, multe personalități din lumea comerțului ; și doamnele, doamnele din lumea bună ? Rubião le socotea în minte ; le vedea venind, el era sus, în capul scărilor unui palat, cu privirea pierdută în acel covor care acoperea treptele, ele străbăteau peronul și urcau apoi scările cu pantofiorii lor de atlaz, mici și ușori, la început puține, apoi mai multe, și din ce în ce mai multe. Trăsură după trăsură... Iată-i sosind pe conții Cutare, un bărbat frumos și o doamnă neasemuită... „Dragă prietene, am venit", îi spunea contele în capul scărilor și, mai tîrziu, contesa : „Domnule Rubião, banchetul este splendid..."

Deodată apare nunțiul papal... Da, uitase că nunțiul trebuia să-i căsătorească ; iată-l cu ciorapii săi violeți de monsenior și ochii mari napolitani, conversînd cu preotul rus. Candelabrele de cristal și aur iluminau cele mai frumoase decolteuri din oraș, uniforme drepte sau aplecate spre evantaiele care se deschideau și se închideau, epoleți și diademe, orchestra dădea semnalul pentru un vals. Atunci, brațele negre, în unghi, caută brațele goale, înmînușate pînă la cot, și perechile se avîntă învîrtindu-se prin salon, cinci, șapte, zece, douăsprezece, douăzeci de perechi. Cina — splendidă. Cristale de Boemia, porțelanuri din Ungaria, vase de Sèvres, servitori spilcuiți și cu livrea, cu inițialele lui Rubião pe rever.

Astfel de visuri îl împresurau. Ce Prospero misterios transforma astfel o insulă banală într-un sublim spectacol ? „Du-te, Ariel, şi adu-ţi prietenii, căci vreau să le arăt acestor tineri cîteva vrăjitorii din repertoriul meu". Cuvintele ar fi aceleaşi din comedie ; insula era alta, insula şi spectacolul. Insula era chiar capul prietenului nostru ; spectacolul nu se compunea din zei, nici din versuri, ci din oameni şi proză de salon. Era mai bogat. Să nu uităm că Prospero al lui Shakespeare era duce de Milano ; şi iată, poate, de ce ajunse în insula prietenului nostru.

De fapt, miresele care apăreau alături de Rubião în acele visuri de nuntă întotdeauna aveau un titlu. Numele erau cele mai sonore şi mai uşor de ţinut minte din nobilimea noastră. Iată explicaţia : nu de mult, Rubião găsise un almanah de Laemmert şi, începînd să-l răsfoiască, dădu peste capitolul cu titlurile nobiliare. Deşi ştia cîteva, era departe de a le cunoaşte pe toate. Cumpără almanahul şi îl citi de mai multe ori, lăsîndu-şi ochii să alunece de la marchizi la baroni, se întorcea înapoi, repeta numele frumoase, ştia multe pe dinafară. Uneori, lua tocul şi o foaie de hîrtie, alegea un titlu modern sau vechi şi îl scria de multe ori, ca şi cum ar fi fost chiar el posesorul şi ar fi semnat ceva :

Marchiz de Barbacena
Marchiz de Barbacena

Marchiz de Barbacena
Marchiz de Barbacena
Marchiz de Barbacena

Şi continua aşa, pînă la sfîrşitul paginii, schimbînd literele, cînd groase, cînd subţiri, întoarse înapoi, drepte,

de toate formele posibile. Cînd termina foaia, o lua şi compara semnăturile ; lăsa hîrtia şi se pierdea în visare. De aici trecea la ierarhia logodnicelor. Cel mai rău este că toate aveau chipul Sofiei ; puteau să semene în primele momente cu vreo vecină, sau cu vreo fată pe care o salutase, după-amiază, pe stradă ; puteau la început să fie foarte subţiri sau pline ; dar nu întîrziau să-şi schimbe înfăţişarea, să-şi împlinească sau să-şi subţieze corpul, iar deasupra trona strălucitor chipul frumoasei Sofia, cu ochii ei răzvrătiţi sau liniştiţi. Nu va avea scăpare, nici dacă se căsătoreşte ? Rubião începu să se gîndească la moartea lui Palha ; asta se întîmplă într-o zi, cînd ieşea din casa prietenului, după ce ascultase de la ea o mulţime de lucruri drăguţe şi confuze. Senzaţia de fericire a fost foarte puternică, deşi îndepărtă apoi imediat ideea, ca fiind de rău augur. După cîteva zile, cînd purtarea ei se schimbase iar, se întoarse hotărît la planurile sale. De mai multe ori, chiar Palha îl trezea din acele vise conjugale.

— Ai unde să mergi în seara asta ?

— Nu.

— Ia un bilet la Teatrul Liric ; loja numărul opt, prima pe stînga.

Rubião ajungea mai devreme, îi aştepta şi-i da braţul Sofiei. Dacă ea era bine dispusă, seara era dintre cele mai frumoase din lume. Dacă nu, era un martiriu, ca să repetăm propriile lui cuvinte, pe care i le spuse într-o zi cîinelui :

— M-am întors ieri de la un martiriu, dragul meu prieten.

— Căsătoriţi-vă şi să-mi spuneţi pe urmă dacă n-am avut dreptate, îi lătră Quincas Borba.

— Da, dragul meu prieten, răspunse el luîndu-i labele dinainte şi punîndu-le pe genunchii lui. Ai dreptate ; ai nevoie de o prietenă bună, care să-ţi acorde îngrijirea pe care eu nu pot sau nu ştiu să ţi-o dau. Quincas

Borba, îți mai amintești de Quincas Borba al nostru? Bunul meu prieten, mare prieten, și eu i-am fost prieten, doi mari prieteni. Dacă ar mai trăi, ar fi nașul meu, ar ține toasturile, cel puțin pe cel de onoare, în cinstea mirilor; și asta cu o cupă de aur și diamante, pe care eu aș comanda-o special pentru el... Marele Quincas Borba!

Și mintea lui Rubião plutea deasupra prăpastiei.

CAPITOLUL LXXXIII

Într-o zi, cum ieșise mai devreme de acasă și nu știa ce să facă să treacă mai repede timpul, se îndreptă spre Casa de comerț. De o săptămînă nu mai mergea în Praia do Flamengo, pentru că Sofia intrase într-una din acele pase proaste. Îl găsi pe Palha în doliu; murise mătușa soției sale, *dona* Maria Augusta, la țară; vestea îi venise cu o zi înainte, după-amiază.

— Mama tinerei aceleia?

— Exact.

Palha vorbi despre defunctă cu multe elogii, apoi povesti durerea Mariei Benedita; îți făcea rău starea în care era. Îl întrebă dacă nu voia să vină la Flamengo în seara aceea, ca să-i ajute să o distragă. Rubião promise să vină.

— Vino, este un serviciu pe care ni-l faci; sărmana mititică merită totul. Nici nu-ți imaginezi ce desăvîrșită e. Educație bună, foarte severă; și în ceea ce privește calitățile ce se cer în societate, dacă nu le-a avut de mică, a recuperat timpul pierdut cu o repeziciune extraordinară. Sofia e acum profesoara. Și ca gospodină? În această privință, dragă prietene, nu știu dacă la vîrsta asta se poate găsi o persoană atît de pricepută. De acum rămîne cu noi. Are o soră, Maria José, căsătorită cu un judecător în Ceará; are și un naș, în São João d'El Rei.

Răposata îl elogia mult ; nu cred că el o să trimită după ea, dar şi dacă trimite, nu o dau. De acum e a noastră. Şi ceea ce naşul vrea să-i lase prin testament n-o să ne facă să renunţăm la ea. Aici o să rămînă, încheie scuturînd cu degetul un fir de praf de pe gulerul lui Rubião.

Rubião îi mulţumi. Apoi, pentru că erau în birou, la capăt, privi printre zăbrele şi văzu că se aduceau nişte baloturi la depozit. Întrebă ce conţineau.

— Sînt nişte ţesături englezeşti de bumbac.

— Ţesături englezeşti de bumbac, repetă Rubião cu indiferenţă.

— Apropo, casa „Morais & Cuhna" plăteşte toţi creditorii integral, ştiai ?

Rubião nu ştia nimic, nici dacă acea casă exista, nici dacă ei erau creditorii ei ; ascultă vestea, răspunse că se bucura şi se pregăti să plece. Dar asociatul îl mai reţinu cîteva minute. Acum era vesel ; parcă nu i-ar fi murit nimeni. Vorbi din nou despre Maria Benedita. Avea intenţia să o căsătorească bine ; nici ea nu era o fată pe care s-o încredinţezi unor ţărănoi, nici nu se lăsa dusă de fantezii prosteşti ; era înţeleaptă, merita un soţ bun, persoană serioasă.

— Da, domnule, aproba Rubião.

— Uite, murmură deodată asociatul, să nu te miri de ceea ce o să-ţi spun. Cred că tu eşti cel care se va căsători cu ea.

— Eu ? exclamă Rubião, mirat. Nu, domnule. Şi imediat, ca să atenueze efectul refuzului : Nu neg că e o fată demnă şi perfectă ; dar... deocamdată... nu mă gîndesc să mă căsătoresc...

— Nimeni nu spune că mîine sau poimîine ; căsătoria nu e un lucru de improvizaţie. Spun numai că am o presimţire. Sînt astfel de lucruri ; presimţiri. Sofia nu ţi-a spus niciodată nimic despre presimţirea mea ?

— Niciodată.

— E ciudat, mi-a spus că ţi-a vorbit o dată sau de două ori, nu-mi amintesc bine.

— Se poate, sînt foarte distrat. Că vreţi să mă căsătoriţi cu fata ?

— Nu, că eu aveam o presimţire. Dar să lăsăm asta. Să lăsăm timpul să hotărască.

— La revedere.

— La revedere ; vino devreme.

CAPITOLUL LXXXIV

Va să zică, Sofia voia să-l însoare ? reflecta Rubião cînd ieşi ; era, fireşte, calea cea mai potrivită de a se descotorosi de el. Să-l însoare, să-l facă verişorul ei. Rubião rătăci mult pe străzi înainte de a ajunge la altă ipoteză : poate Sofia nu uitase să-i spună, îl minţise pe soţul ei ca să nu dea curs proiectului. În acest caz, altele erau sentimentele ei. Această explicaţie i se păru logică : sufletul lui reveni la seninătatea dinainte.

CAPITOLUL LXXXV

Dar nu există seninătate morală care să taie nici măcar cît un lat de deget din aripile timpului, atunci cînd nu există mijloc de a-l face mai scurt. Dimpotrivă, dorinţa arzătoare de a merge în Flamengo, în seara aceea, făcea orele mai lungi. Era devreme, devreme pentru orice, ca să meargă în Rua do Ouvidor, ca să se întoarcă în Botafogo. Camacho era la Vassouras, ca să apere un acuzat într-un proces. Nu exista nici o distracţie publică, serbare sau predică. Nimic. Rubião, plictisit la culme,

își mișca picioarele, fără țintă, citind afișele sau oprindu-se la un simplu incident, cum ar fi o îmbulzeală de trăsuri. În Minas nu se plictisea atîta. De ce ? Nu găsi răspuns la această enigmă, dat fiind că Rio de Janeiro oferea mult mai multe distracții, și de multe ori se distra cu adevărat ; dar, în schimb, alteori se plictisea de moarte.

Din fericire, există un Dumnezeu pentru cei ce se plictisesc. Lui Rubião îi veni în minte că Freitas — acel Freitas atît de vesel — era grav bolnav ; Rubião chemă o trăsură pe două roți și se duse să-l viziteze în Praia Formosa, unde locuia. Stătu acolo aproape două ore, conversînd cu bolnavul ; acesta adormi, el se despărți de mama lui — o bătrînă ramolită — și din ușă, înainte de a ieși, i se adresă :

— Dumneavoastră trebuie să fi fost strîmtorată cu banii, și, văzînd-o cum își mușcă buzele și-și plecă privirea, adăugă : Nu vă rușinați ; nevoia mîhnește, dar nu-i rușinoasă. Voiam să acceptați ceva ce vreau să vă las ca să plătiți cheltuielile ; o să-mi înapoiați într-o zi, dacă puteți...

Deschisese portofelul, scoase șase hîrtii de douăzeci de mii de *reis*, făcu un ghemotoc și i-i puse în mînă. Deschise ușa și ieși. Bătrîna, mirată, nici nu apucă să mulțumească ; numai cînd porni trăsura, alergă la fereastră, dar nu mai putea să-l vadă pe binefăcător.

CAPITOLUL LXXXVI

Rubião făcu totul atît de spontan, încît nu avu timp să reflecteze decît după ce trăsura se puse în mișcare. Se pare că reuși totuși să ridice perdeaua de la portieră ; bătrîna tocmai se retrăgea de la fereastră ; îi văzu numai brațul infirm. Rubião simți tot avantajul de a nu fi suferind. Se așeză comod, își ușură pieptul scoțînd un lung

suspin şi privi spre plajă; puţin după aceea se aplecă. La venire, abia putuse să o vadă.

— Vă place, spuse birjarul, mulţumit de clientul bun pe care-l avea.

— E frumos locul.

— N-aţi mai fost pe aici niciodată ?

— Cred că am fost, mai de mult, cînd am venit la Rio de Janeiro pentru prima dată. Pentru că eu sînt din Minas... Opreşte, domnule.

Birjarul opri calul; Rubião coborî şi-i spuse că o ia încet pe jos.

Într-adevăr, locul era ciudat. Braţele acelea de copaci, răsărind din noroi şi aşezate acolo aproape de faţa lui Rubião, îi trezeau cheful să meargă pînă la ele. Atît de aproape de stradă ! Rubião nici nu simţea soarele. Uitase de bolnav şi de mama bolnavului. „Aşa da — îşi zicea — dacă marea ar fi astfel, acoperită cu pămînt şi plante, ar merita osteneala să navighezi". Mai încolo erau plajele Lázaros şi São Cristóvão. La cîţiva paşi.

— Praia Formosa [1], murmură; potrivit nume.

Între timp, plaja îşi schimba aspectul. Se făcea un cot spre Saco do Alferes şi apoi veneau casele construite lîngă mare. Din loc în loc nu erau case, ci canoe, împotmolite în noroi sau pe pămînt, cu chila în sus. Lîngă una din aceste canoe văzu nişte copii jucîndu-se în cămaşă, desculţi, în jurul unui bărbat care sta întins pe burtă. Toţi rîdeau; unul rîdea mai tare decît ceilalţi pentru că nu reuşea să imobilizeze piciorul bărbatului. Era un micuţ de trei ani; se încăpăţîna să împingă piciorul ca să-l întindă pe pămînt, dar bărbatul făcea o mişcare şi ridica în sus piciorul, cu copil cu tot.

Rubião se opri cîteva minute în faţa lor. Bărbatul, văzînd că e obiect de atenţie, îşi dublă eforturile; pierdu din naturaleţe. Ceilalţi copii mai mari se opriră să privească miraţi. Dar Rubião nu distingea nimic; vedea

---

[1] Plaja Frumoasă.

totul vag. Mai merse mult timp ; trecu de Saco do Alferes, trecu de Gamboa, se opri în fața cimitirului englezesc, cu mormintele sale vechi cățărate pe deal, și, în sfîrșit, ajunse în Rua da Saúde. Văzu străzi înguste, altele în pantă, case înghesuite în depărtare și, în vîrful dealurilor, ulicioare, multe case vechi, unele de pe vremea regelui, mîncate de timp, crăpate, distruse, cu zugrăveala cojită, și înăuntru exista viață. Toate acestea îi produceau o senzație de nostalgie... Nostalgia zdrențelor, a vieții strîmtorate, nesigure și impudice. Dar ținu puțin ; vrăjitorul din el transformă totul. Era atît de bine să nu fii sărac !

CAPITOLUL LXXXVII

Rubião ajunse la capătul străzii Saúde. Mergea fără țintă, cu ochii larg deschiși, pierduți. Pe lîngă el trecu o femeie, nu era drăguță, dar nici lipsită de eleganță, mai degrabă săracă decît modestă, dar cu trăsături proaspete ; să fi avut vreo douăzeci și cinci de ani și ducea un copil de mînă. Acesta se încurcă în picioarele lui Rubião.

— Ce-i cu tine ? spuse fata, trăgîndu-și copilul de braț.

Rubião se aplecase spre micuț, ca să-l protejeze.

— Mulțumesc, scuzați, spuse ea surîzînd ; și îl salută.

Rubião își scoase pălăria și surîse și el. Imaginea familiei puse din nou stăpînire pe el. „Căsătoriți-vă, și să-mi spuneți pe urmă dacă n-am avut dreptate !“ Se opri, privi înapoi, o văzu pe tînăra femeie cum se îndepărtează, *lipa-lipa,* și copilul lîngă ea, zorind piciorușele ca să se potrivească cu pasul maică-si. După aceea își continuă drumul încet, gîndindu-se la diferite femei pe care ar putea foarte bine să le aleagă pentru a cînta, la patru mîini, sonata conjugală, muzică serioasă, adecvată

și clasică. Se gîndi la fata maiorului, care știa doar niște vechi mazurci. Dar imediat auzi chitara păcatului, la care cîntau degetele Sofiei, care îl fermecau și-l năuceau în același timp ; și așa se ducea de rîpă toată castitatea planului anterior. Insista, făcea eforturi să schimbe compozițiile ; se gîndea la fata din Rua da Saúde, cu purtări atît de cuviincioase, cu un copil de mînă...

CAPITOLUL LXXXVIII

Cînd văzu trăsura cu două roți, își aminti de bolnavul din Praia Formosa.

— Sărmanul Freitas ! suspină.

Puțin mai tîrziu se gîndi la banii pe care îi lăsase mamei bolnavului și i se păru că făcuse bine. Poate că ideea că i-ar fi dat una sau două bancnote mai mult decît trebuia trecu cîteva secunde prin capul prietenului nostru ; o alungă imediat, nu fără să fie dezgustat de el însuși și, ca s-o uite de tot, exclamă cu voce tare :

— E atît de bună ! sărmana bătrînă !

CAPITOLUL LXXXIX

Dar cum ideea revenea, Rubião se aruncă repede în trăsură și se așeză, începînd să vorbească cu birjarul, ca să fugă de el însuși.

— Am făcut o plimbare lungă ; da, domnule, aici e foarte frumos, e ciudat ; plajele, străzile, totul e diferit de alte cartiere. Îmi place. Voi mai veni pe aici.

Birjarul surîse ca pentru el, într-un mod atît de deosebit, încît Rubião al nostru rămase descumpănit.

Nu-şi dădea seama care să fi fost motivul surîsului ; poate îi scăpase vreun cuvînt care în Rio de Janeiro avea dublu sens ; dar repetă tot ce spusese şi nu descoperi nimic ; toate cuvintele erau uzuale şi obişnuite. Totuşi, birjarul surîdea mai departe, cu acelaşi aer de la început, ceva între slugarnic şi viclean. Rubião avea de gînd să-l ia la întrebări, dar dădu înapoi la timp. Birjarul reluă conversaţia.

— Vreţi să spuneţi că sînteţi foarte mirat de cartier ? îi spuse. Daţi-mi voie să nu vă cred, fără să vă supăraţi ; nu vreau să vă jignesc, nici nu sînt eu omul care să insulte un client serios ; dar nu cred că sînteţi mirat de cartier.

— De ce ? se aventură să întrebe Rubião.

Birjarul clătină capul dintr-o parte în alta şi insistă că nu credea, nu pentru că acel cartier nu era demn de preţuire, ci pentru că, negreşit, îl ştia bine dinainte. Rubião confirmă prima afirmaţie, pe care o făcuse la început ; fusese acolo cu mulţi ani înainte, cînd venise o dată în Rio de Janeiro, dar nu-şi amintea de nimic. Şi birjarul rîdea ; şi, pe măsură ce clientul se explica, el devenea mai familiar, nega cu nasul, cu buzele, cu mîna.

— Ştiu eu bine, încheie el. Nu-s tocmai eu ăla care să nu vadă în jur. Credeţi că nu am văzut cum v-aţi uitat la fata aceea care a trecut ? Asta ajunge ca să demonstreze că dumneavoastră aveţi miros şi vă place...

Rubião, măgulit, schiţă un surîs ; dar imediat se corectă :

— Ce fată ?

— Ce vă spuneam eu ? replică omul. Dumneavoastră sînteţi discret şi faceţi foarte bine ; dar eu sînt un om prudent, şi trăsura asta a servit la multe veniri şi plecări. Nu de mult am adus un tînăr frumos, foarte bine îmbrăcat, persoană fină, doar se ştie, treabă de fustă.

— Dar eu... întrerupse Rubião.

Abia se putea stăpîni ; bănuiala îi plăcea ; birjarul credea că el își ascunde vina.

— Uitați, știu eu ce spun, continuă el ; puteți să rămîneți tot așa de liniștit ca și tînărul din Rua dos Inválidos ; nu voi spune nimic ; rămîn aici pînă cînd doriți. Poate vreți să cred că o persoană cu trăsură la dispoziție vine pe jos numai de plăcere din Praia Formosa pînă aici ? Dumneavoastră ați venit la locul întîlnirii, persoana nu a venit...

— Ce persoană ? Am fost să văd un bolnav, un prieten care e pe moarte.

— La fel ca și băiatul din Rua dos Inválidos, repetă omul. Acela fusese să vadă o croitoreasă a soției sale, ca și cum ar fi fost căsătorit...

— Din Rua dos Inválidos ? întrebă Rubião, care abia acum dădea atenție numelui străzii.

— N-o să spun mai mult, răspunse birjarul. Era din Rua dos Inválidos, frumos flăcău, un băiat cu mustăți și ochi mari, foarte mari. O, și eu, dacă aș fi fost femeie, eram în stare să mă amorezez de el. Ea nu știu de unde era, nici nu v-aș spune chiar dacă aș știi, știu numai că era o femeie frumoasă.

Și văzînd că acum clientul îl asculta cu ochii mari :

— O, nici nu vă puteți închipui ! Era de înălțime potrivită, corp frumos, fața pe jumătate acoperită de un voal, lucru foarte fin. Dacă ești sărac, nu trebuie să disprețuiești ce e bun.

— Dar... cum a fost ? îngînă Rubião.

— Ei, cum a fost ! El a venit ca și dumneavoastră, în trăsura mea, s-a dat jos și a intrat într-o casă cu oblon ; a spus că se ducea să o vadă pe croitoreasa soției sale. Pentru că eu nu l-am întrebat nimic și el tăcuse tot drumul, foarte concentrat, imediat am înțeles stratagema. Totuși, putea să fie adevărat ; pentru că într-adevăr o croitoreasă care locuiește în casa din Rua da Harmonia...

— Harmonia ? repetă Rubião.

— Rău ! Dumneavoastră îmi smulgeţi secretul ; să schimbăm subiectul ; nu spun nimic mai mult.

Rubião privea uluit omul, care într-adevăr tăcu două sau trei minute, dar puţin mai tîrziu continuă :

— Nici nu mai e mult. Tînărul a intrat ; eu am rămas să-l aştept ; la o jumătate de oră am văzut silueta unei femei, în depărtare, şi imediat am bănuit că se ducea acolo. Zis şi făcut ; a venit, s-a apropiat încet, privind pe furiş în toate părţile ; ajungînd în faţa casei, nici nu vă mai spun că n-a fost nevoie să bată ; a fost ceva ca o vrăjitorie, oblonul s-a ridicat singur şi ea a intrat. Ce să vă mai spun că eu prevăzusem tot ! Cum credeţi că se cîştigă un bacşiş ? Tariful fix aduce prea puţin ca să poţi trăi ; e nevoie să cîştigi aceste bacşişuri.

CAPITOLUL XC

„Nu, nu putea să fie ea", se gîndi Rubião, acasă, îmbrăcîndu-se în negru.

De cînd ajunsese nu se mai gîndise la altceva decît la episodul pe care-l povestise birjarul. Încercă să-l uite aranjîndu-şi hîrtiile, sau citind, sau pocnind din degete ca să-l vadă pe Quincas Borba cum sare ; dar imaginea îl urmărea. Raţiunea îi spunea că există multe doamne de marcă, şi nimic nu dovedea că în Rua da Harmonia fusese ea ; dar uşurarea nu ţinea mult. La puţin timp se desena la distanţă, cu capul plecat, încet, o persoană, care era nici mai mult nici mai puţin decît chiar Sofia, şi mergea, şi intra repede pe uşa unei case care se închidea imediat... O dată viziunea a fost astfel, încît prietenul nostru rămase privind peretele ca şi cum acolo era oblo-

nul din Rua de Harmonia. În gînd făcu o serie de acte : bătu la ușă, intră, o luă de gît pe croitoreasă și-i ceru adevărul sau viața. Biata femeie, amenințată cu moartea, mărturisi totul ; îl duse să vadă persoana, care era alta, nu era Sofia. Cînd Rubião își reveni, se simți rușinat.

— Nu, nu putea să fie ea.

Își puse vesta și se duse să-și încheie nasturii în fața unei ferestre, care dădea spre curte, în momentul în care o caravană de furnici trecea pe balustradă. Cite nu văzuse trecînd pînă atunci ! Dar de data asta, niciodată nu și-a dat seama cum, luă un prosop, lovi de două ori, izbi bietele furnici, omorînd o grămadă. Poate vreuna să i se fi părut „de înălțime potrivită și corp frumos". Puțin după aceea se căi de ce făcuse ; și, într-adevăr, ce aveau furnicile cu bănuielile lui ? Din fericire, începu să cînte un greiere, cu atîta dibăcie și la momentul oportun, că prietenul nostru se opri la al patrulea nasture de la vestă. Sôôôô... fia, fia, fia, fia, fia, fia... Sôôôô... fia, fia, fia, fia... fia...

O, sublimă și miloasă precauție a naturii, care pune un greiere viu lîngă douăzeci de furnici moarte, pentru a le compensa ! Reflecția aceasta este a cititorului. A lui Rubião nu poate fi. Nu era în stare să facă legătură între fapte și să tragă concluzii, nici acum n-ar face-o, cînd trebuia să ajungă la ultimul nasture al vestei, nemaiexistînd altceva pentru el decît urechile și greierul... Biete furnici moarte ! Duceți-vă acum la Homerul vostru gal, să vă plătească faima ; greierele rîde, corectînd textul :

Vous marchiez ? J'en suis fort aise.
Eh bien ! mourez maintenant. [1]

[1] Ați plecat ? Mă bucur foarte. / Ei, bine ! acum muriți (fr.). Adaptare a versurilor finale din fabula lui La Fontaine *La cigale et la fourmie : „Vous chantiez ? J'en suis fort aise. / Eh bien ! dansez maintenant"*. (n.t.).

CAPITOLUL XCI

Bătu ora cinci ; Rubião își compuse o asemenea mină, încît invitații săi obișnuiți (avea întotdeauna patru sau cinci) să nu-și dea seama de nimic. Îi găsi în salonul de oaspeți, conversînd, în așteptare ; se ridicară toți și se duseră să-i strîngă mîna cu entuziasm. Rubião simți atunci un impuls inexplicabil : să le dea să-i sărute mîna. Se opri la timp, speriat de el însuși.

CAPITOLUL XCII

Seara alergă pînă la Praia do Flamengo. Nu putu să vorbească cu Maria Benedita, care era sus, în camera ei, cu două fete vecine, prietene de-ale ei. Sofia veni să-l primească la ușă și îl duse în birou, unde două croitorese făceau rochiile de doliu. Soțul ei tocmai sosise ; încă nu coborîse.

— Luați loc aici, spuse ea.

Se ocupă de el ; era divină. Cuvintele îi ieșeau afectuoase și grave, întretăiate de surîsuri prietenești și sincere. Îi vorbi despre mătușă, despre verișoară, despre timp, despre servitori, despre spectacole, despre lipsa de apă, despre o mulțime de lucruri diverse, comune sau nu, dar care trecînd prin gura tinerei femei își schimbau conținutul și aspectul. Rubião asculta fascinat. Ea, ca să nu stea fără să facă nimic, cosea niște volane ; și, cînd făcea o pauză în conversație, lui Rubião îi venea să-i mănînce mîinile sprintene, care parcă se jucau cu acul.

— Știți că organizez un comitet de doamne ? întrebă ea.

— Nu știam, pentru ce ?

— N-aţi citit ştirea despre epidemia aceea dintr-un oraş din Alagoas [1] ?

Îi povesti că ştirea o întristase atît de tare, încît imediat s-a hotărît să organizeze un comitet de doamne, ca să ceară ajutor. Moartea mătuşii o întrerupsese din primii paşi ; dar va continua după liturghia din ziua a şaptea. Şi îl întrebă ce părere are.

— Cred că e bine. Nu sînt bărbaţi în comitet ?

— Sînt numai doamne. Bărbaţii dau numai banii, încheie rîzînd.

Rubião, în minte, subscrise imediat o sumă frumoasă, pentru a-i obliga pe cei care vor veni după el. Era purul adevăr. Tot adevăr era că acest comitet o s-o scoată în evidenţă pe Sofia şi o s-o împingă în sus. Doamnele alese nu erau din cercul de prietene al doamnei noastre şi doar cu una se saluta ; din prin intermediul unei văduve, care strălucise între 1840 şi 1850 şi păstra din vremea aceea nostalgia şi gătelile, a reuşit ca toate să intre în această operă de caritate. De cîteva zile nu se mai gîndea la altceva. Uneori, seara, înainte de ceai, părea că doarme în balansoar ; nu dormea, închidea ochii ca să se vadă pe ea însăşi, în mijlocul prietenelor, persoane de calitate. Se înţelege că acesta a fost subiectul principal al conversaţiei ; dar Sofia revenea din cînd în cînd la prietenul care era de faţă. De ce atît de prelungite absenţe, de opt, zece, cincisprezece zile şi mai mult ? Rubião răspunse că nu avea nimic — dar atît de emoţionat, că una din croitorese o lovi cu piciorul pe cealaltă. De acum înainte, deşi liniştea era mare, întreruptă doar de zgomotul acelor care intrau în lînă, al foarfecelor care tăiau, amîndouă nu-l pierdeau din vedere pe prietenul nostru, cu ochii pironiţi pe stăpîna casei.

Veni o vizită de condoleanţe, un bărbat, director de bancă. Îl chemară imediat pe Palha, care cobori să-l pri-

[1] Stat din nord-estul Braziliei (n.t.).

nească. Sofia îi ceru permisiunea lui Rubião să plece pentru cîteva secunde ; se ducea s-o vadă pe Maria Benedita.

CAPITOLUL XCIII

Rubião, rămînînd singur cu cele două femei, începu să se plimbe dintr-o parte în alta, călcînd uşor ca să nu deranjeze pe nimeni. Din salon ajungea cîte un cuvînt de-al lui Palha : „Oricum, vă rog să credeţi că...". „Nici administrarea unei bănci nu e lucru de glumă...". „Cu siguranţă...". Directorul vorbea puţin, sec şi cu voce joasă.

Una din croitorese îndoi cusătura, adună grăbită peticile, foarfecele, mosoarele de aţă, de mătase. Era tîrziu ; pleca.

— Dondon, aşteaptă-mă puţin, că merg şi eu.

— Nu, nu pot. Sînteţi atît de bun să-mi spuneţi cît e ceasul ?

— E opt şi jumătate, răspunse Rubião.

— Isuse ! E foarte tîrziu.

Rubião, ca să zică şi el ceva, o întrebă de ce nu aştepta, aşa cum o ruga cealaltă.

— O aştept numai pe *dona* Sofia, răspunse Dondon cu respect ; dumneavoastră ştiţi unde locuieşte ea ? Locuieşte în Rua do Passeio. Şi eu trebuie să mă car pînă în Rua da Harmonia. Gîndiţi-vă, de aici pînă în Rua da Harmonia e o bucată bună de drum.

CAPITOLUL XCIV

Sofia coborî repede, îl găsi pe Rubião tulburat, ascunzîndu-şi privirea. Îl întrebă ce e cu el ; el răspunse că nimic, o durere de cap. Dondon plecă, directorul de bancă

își lua rămas bun ; Palha îl mulțumea pentru gest, îi dorea multă sănătate. Unde era pălăria ? O găsi ; îi dădu și pardesiul ; și, avînd impresia că mai căuta ceva, îl întrebă dacă era vorba de baston.

— Nu domnule, umbrela. Cred că e aceasta ; da, aceasta e. La revedere.

— Încă o dată, mulțumesc, mulțumesc mult, spuse Palha. Puneți-vă pălăria, e umed, și lăsați deoparte orice etichetă. Mulțumesc, mulțumesc mult, încheie strîngîndu-i mîna între ale sale și îndoit din mijloc.

Întorcîndu-se în birou, dădu peste asociatul său, care insista că trebuie să plece. La rîndul lui, insistă să mai rămînă ; îi spuse că o să bea o ceașcă de ceai, că o să-i treacă imediat ; Rubião refuză totul.

— Aveți mîna rece, i se adresă tînăra femeie lui Rubião, strîngîndu-i-o ; de ce nu așteptați ? Ceaiul de roiniță e foarte bun. Mă duc să-l aduc.

Rubião o opri ; nu era nevoie ; își știa beteșugul, somnul îl va vindeca. Palha vru să trimită după o trăsură ; dar Rubião îl opri spunîndu-i că aerul nopții o să-i facă bine, și că în Cetate va găsi o trăsură.

CAPITOLUL XCV

— O să ajung înainte de a intra în Catete, își spuse Rubião urcînd pe Rua do Principe.

Își făcu socoteala că pesemne croitoreasa o luase pe acolo. În depărtare, descoperi cîteva siluete nedeslușite de o parte și de alta ; una din ele i se păru de femeie. Trebuie să fie ea, se gîndi ; și grăbi pasul. Desigur, se înțelege că mergea ca amețit ; Rua da Harmonia, croitoreasa, o doamnă, și toate obloanele deschise. Nu e de mirare că, ieșit din minți și mergînd repede, se ciocni

de un bărbat care mergea încet, cu capul plecat. Nu-i ceru scuze ; grăbi pasul, văzînd că și femeia făcea același lucru.

CAPITOLUL XCVI

Și bărbatul îmbrîncit abia simți îmbrînceala. Mergea absorbit, dar mulțumit, relaxîndu-și sufletul, eliberat de griji și necazuri. Era directorul de bancă, cel care tocmai îi făcuse vizita de condoleanțe lui Palha. Simți izbitura și nu se supără ; își aranjă pardesiul și sufletul și o porni iar, mergînd încet.

E necesar să spunem, ca să explicăm indiferența bărbatului, că el avusese, în cursul unei ore, emoții contrarii. Mai întîi fusese acasă la un ministru, ca să trateze în legătură cu cererea unui frate al său. Ministrul, care își terminase cina, fuma tăcut și liniștit. Directorul expuse stîngaci problema, cînd întorcîndu-se înapoi, cînd sărind înainte, tot potrivind și învîrtind cuvintele. Așezat incomod, ca să nu arate lipsă de respect, menținea un surîs permanent și de venerație ; și se înclina, își cerea scuze. Ministrul îi puse cîteva întrebări ; el, înviorat, dădu răspunsuri cuprinzătoare, extrem de cuprinzătoare, și termină înmînîndu-i un memoriu. Apoi se ridică în picioare, mulțumi, strînse mîna ministrului, care îl însoți pînă în verandă. Acolo, directorul făcu două plecăciuni, una înainte de a coborî scara, alta inutil, cînd ajunse jos, în grădină ; în locul ministrului văzu doar ușa de sticlă opacă și, în verandă, atîrnînd de tavan, lampa de petrol. Își înfundă pălăria pe cap și plecă. Plecă umilit, rușinat de sine însuși. Nu problema pentru care se dusese îl supăra, ci plecăciunile pe care le făcuse, scuzele pe care

le ceruse, atitudinea servilă, un şirag de acţiuni inutile. Aceasta era starea lui cînd ajunse acasă la Palha.

Zece minute după aceea avea sufletul curat şi refăcut, de aşa natură fură plecăciunile stăpînului casei, gesturile de aprobare şi o rază de surîs permanent, fără să mai punem la socoteală cum îl îmbia cu ceai şi trabuc. Directorul deveni atunci sever, superior, rece, scotea puţine cuvinte ; chiar strîmbă din nas apropo de o idee a lui Palha, care imediat o retrase, fiind de acord că era absurdă. Copie de la ministru gesturile domoale. Cînd plecă, nu el folosi formulele de politeţe, ci stăpînul casei.

Se simţea altul cînd ieşi în stradă ; şi din această cauză mergea încet şi satisfăcut, îşi relaxa sufletul recuperat şi primi cu indiferenţă izbitura lui Rubião. Nu-şi mai amintea deloc de propriile lui genoflexiuni ; acum rumega şi savura genoflexiunile lui Cristiano Palha.

CAPITOLUL XCVII

Cînd Rubião ajunse la colţul care dădea spre Catete, croitoreasa stătea de vorbă cu un bărbat care o aşteptase şi care o luă de braţ ; îi văzu cum se duc, familiar, spre Rua da Glória. Or fi fost căsătoriţi ? Prieteni ? Se pierdură după primul colţ, în timp ce Rubião rămase în loc, amintindu-şi cuvintele birjarului, oblonul, tînărul cu mustăţi, doamna cu corp frumos, Rua da Harmonia... Rua da Harmonia ; ea spusese Rua da Harmonia...

Se culcă tîrziu. Multă vreme stătu la fereastră, frămîntîndu-şi creierii, cu trabucul aprins, fără să-şi poată explica problema. Dondon, silită de împrejurări, era codoaşă în chestiuni de amor ; trebuia să fie, avea ochi de proastă, se gîndea Rubião.

„Mîine o să mă duc acolo, ies mai devreme, o s-o aştept la colţ ; îi dau o sută de mii de *reis*, două sute, cinci sute : îmi va mărturisi tot.“

Cînd obosi, privi spre cer ; acolo sus era Crucea Sudului... ...O !, dacă ea ar fi acceptat să se uite la Crucea Sudului ! Alta ar fi fost viaţa lor. Constelaţia păru să confirme această convingere, licărind intens ; şi Rubião rămase cu ochii la ea, imaginîndu-şi o mie de scene frumoase de dragoste, trăind din ceea ce ar fi putut să fie. Cînd sufletul se sătură de atîta dragoste care niciodată nu ajungea să se împlinească, prietenului nostru îi trecu prin minte că de fapt Crucea Sudului nu era numai o constelaţie, era şi un ordin onorific. Şi aşa trecu la altă serie de gînduri. I se păru genială ideea să se facă din Crucea Sudului o distincţie naţională şi privilegiată. Văzuse decoraţia pe pieptul unor funcţionari publici. Era frumoasă, dar mai ales deosebită.

— Cu atît mai bine ! îşi spuse cu voce tare.

Era aproape două cînd plecă de la fereastră ; o închise şi se vîrî în pat, adormi imediat ; se trezi la glasul servitorului spaniol, care-i aducea un bilet.

CAPITOLUL XCVIII

Rubião se sculă în capul oaselor, încă adormit, nu se uită la scrisul de pe plic ; deschise biletul şi citi :

„Aseară am fost neliniştiţi, după ce aţi plecat. Cristiano nu se duce acum la birou, pentru că s-a sculat tîrziu şi trebuie să meargă să-l vadă pe inspectorul de vamă. Trimiteţi-ne vorbă dacă vă simţiţi mai bine. Complimente de la Maria Benedicta şi de la

Prietena dumneavoastră recunoscătoare *Sofia*.“

— Spune-i persoanei care a adus biletul să aştepte.

După douăzeci de minute răspunsul era în mîinile negrişorului care adusese biletul ; Rubião însuşi i-l dete, întrebîndu-l cum se simţeau doamnele. Află că se simţeau bine ; îi dădu cîteva monede, sfătuindu-l ca, atunci cînd va avea nevoie de ceva bani, să vină să-l caute. Băiatul, uimit, făcu ochii mari şi promise că aşa va face.

La revedere ! îi spuse cu bunăvoinţă Rubião.

Şi rămase pe loc, în timp ce mesagerul cobora cele cîteva trepte. Cînd era pe la mijlocul grădinii, acesta se auzi strigat :

— Stai !

Se întoarse ascultînd chemarea ; Rubião coborîse în grabă scările ; merseră unul spre celălalt şi se opriră, tăcuţi. Trecură două minute fără ca Rubião să deschidă gura. În sfîrşit, îl întrebă ceva, dacă doamnele se simţeau bine. Era aceeaşi întrebare pe care i-o pusese acum o clipă : servitorul confirmă răspunsul de mai înainte. Apoi Rubião îşi plimbă ochii prin grădină. Margaretele şi trandafirii erau frumoşi şi proaspeţi, cîteva garoafe înfloreau, alte flori, begonii şi plante agăţătoare, toată această mică lume părea că-şi îndreaptă ochii invizibili spre Rubião şi-i strigă :

— Suflet fără curaj, realiză-ţi odată dorinţa ; culege-ne, trimite-ne...

— Bine, zise în cele din urmă Rubião, transmite salutări doamnelor. Să nu uiţi ce ţi-am spus ; dacă ai nevoie de mine, vino. Ai scrisoarea ?

— E aici, domnule.

— E mai bine să o pui în buzunar, dar ai grijă să n-o mototoleşti.

— Nu o mototolesc, domnule, răspunse servitorul aranjînd scrisoarea.

CAPITOLUL XCIX

Negrişorul plecă ; Rubião rămase să se plimbe prin grădină, cu mîinile în buzunarele halatului şi cu ochii la flori. Ce era dacă trimitea cîteva ? Era un dar natural şi chiar obligatoriu pentru a răspunde în acelaşi fel la un gest de politeţe. Făcuse rău ; alergă pînă la poartă, dar negrişorul era departe ; Rubião îşi spuse că doliul excludea salutările vesele şi rămase liniştit.

Pînă ce, reluîndu-şi plimbarea, văzu o scrisoare căzută lîngă un strat de flori. Se aplecă, o luă şi citi ce scria pe plic... Scrisul era al ei, sigur al ei ; îl compară cu cel de pe biletul pe care îl primise ; era acelaşi. Numele era al diavolului : Carlos María.

„Da, asta a fost, se gîndi după cîteva minute ; aducătorul scrisorii mele a avut-o şi pe asta, şi i-a căzut".

Şi, privind scrisoarea, şi pe o parte şi pe alta, se întreba care era conţinutul. O, conţinutul ! Ce o fi scris acolo, pe această hîrtie ucigătoare ? Perversitate, desfrîu, întregul limbaj al răului şi al demenţei, rezumat în două sau trei rînduri. O duse la înălţimea ochilor, să vadă dacă ar putea citi vreun cuvînt ; hîrtia era groasă ; nu se putea citi nimic. Amintindu-şi că mesagerul, observînd lipsa scrisorii, se va întoarce s-o caute, o puse brusc în buzunar şi alergă înăuntru.

În casă, o scoase şi o mai privi o dată ; mîinile şovăiau trădînd starea conştiinţei. Dacă ar fi deschis scrisoarea, ar fi ştiut totul. Citită şi arsă, nimeni n-ar mai cunoaşte textul, în timp ce el ar fi terminat repede cu această teribilă fascinaţie care îl făcea să sufere lîngă acest abis de chinuri... Nu eu spun aşa, ci el ; el adună aceste cuvinte perverse, el se opreşte în mijlocul salonului, cu ochii în covor, pe care se vede figura unui turc indolent, cu pipă în gură, privind Bosforul... Trebuia să fie Bosforul...

— Infernală scrisoare! bombăni, repetînd o replică auzită la teatru, cu cîteva săptămîni înainte; replică uitată, care acum venea să exprime analogia morală dintre spectacol și spectator.

Simți îndemnul s-o deschidă; era vorba doar de un gest, o mișcare; nimeni nu-l vedea, tablourile de pe pereți stăteau liniștite, indiferente, turcul de pe covor fuma mai departe și privea Bosforul. Totuși, avea scrupule; scrisoarea, deși găsită în grădină, nu-i aparținea lui, ci altuia. Era ca și cum ar fi găsit un pachet cu bani; nu ar fi înapoiat banii stăpînului? Înciudat, o puse din nou în buzunar. Între a trimite scrisoarea destinatarului și a i-o înmîna Sofiei, alese pînă la urmă a doua variantă; avea avantajul că putea să citească adevărul chiar pe fața autoarei.

„Îi spun că am găsit o scrisoare, așa și așa, se gîndi Rubião, și înainte de a i-o da, o să văd bine pe fața ei dacă e îngrozită sau nu. Poate pălește; atunci o ameninț, îi vorbesc de Rua da Harmonia; îi jur că sînt dispus să cheltui trei sute, opt sute, o mie de *contos*, două mii, treizeci de mii de *contos*, dacă e necesar atîta pentru a-l sugruma pe infam..."

CAPITOLUL C

Nici unul dintre vizitatorii obișnuiți ai casei nu apăru la prînz. Rubião mai așteptă vreo zece minute, trimise chiar un servitor la poartă, să vadă dacă venea cineva. Nimeni; trebui să prînzească singur.

În general, nu putea suporta mesele solitare; era atît de pasionat de conversație cu prietenii, de discuții, de glume, ca și de respectul și considerația ce i se arătau, încît a mînca singur era același lucru cu a nu mînca.

Acum, totuși, era ca un Saul care avea nevoie de David, pentru a alunga spiritul rău care intrase în el. Detesta mesagerul, pentru că lăsase să-i cadă scrisoarea ; ar fi preferat să nu știe nimic. Și apoi, conștiința ezita, ba hotăra să dea scrisoarea, ba să n-o dea și s-o păstreze pînă cine știe cînd. Lui Rubião îi era frică să știe ; cînd voia, cînd nu voia să descopere ceva pe fața Sofiei. Dorința de a ști totul era, în rezumat, speranța de a descoperi că nu era nimic.

David apăru pînă la urmă, între brînză și cafea, în persoana lui Camacho, care se întorsese din Vassouras, în ajun, seara. Ca și David din *Scriptură,* aducea un măgar încărcat cu pîini, un ulcior de vin și un ied. Lăsase grav bolnav pe un deputat din Minas, care era în Vassouras și pregătea candidatura lui Rubião, scriind persoanelor influente din Minas. Acest lucru i l-a spus odată cu primele înghițituri de cafea.

— Candidat eu ?

— Păi atunci cine ?

Camacho îi demonstră că nu putea fi altul mai bun. Nu ați făcut servicii în Minas ?

— Puține.

— Aici le faceți, și încă remarcabile. Susținînd cu mine ziarul de principii, ați primit solidar loviturile care mi se dau, în afară de sacrificiile pe care toți le facem din punct de vedere pecuniar. Despre asta, să nu-mi spuneți nimic. Vă spun că trebuie să fac tot ceea ce pot. Pe de altă parte, dumneavoastră sînteți cea mai bună soluție pentru a face față divergenței.

— Divergență ?

— Da, domnul Hermenegildo, din Catas-Atlas, și colonelul Romualdo ; spun că amîndoi, în cazul că ar fi un loc vacant, vor să se prezinte ; asta înseamnă să se împartă voturile...

— Sigur ; dar insistă ?

— Cred că nu vor insista cînd de aici o să le trimit confirmarea şefilor, pentru că a fost unul din lucrurile pe care mi le-au aruncat în faţă, că eu nu aveam puteri depline : mărturisi că, pentru acel caz neprevăzut, nu avea ; dar că se bucura de încrederea şefilor, care îl vor aproba. Să fiţi convins că e ca şi făcut. Dar ce credeţi dumneavoastră ? Credeţi că muncesc aici, sacrificînd timp şi bani şi ceva talent, ca să nu ajut un prieten, care a dat atitea dovezi de fidelitate faţă de principii ? O, asta nu ! Trebuie să mă asculte şi să adopte ce le propun.

Rubião, mişcat, îi mai puse şi alte întrebări despre luptă şi victorie, dacă avea cheltuieli de înfruntat sau scrisori de recomandare şi cerere, şi cum vor avea veşti de la bolnav etc. Camacho răspundea la toate ; dar îi recomanda prudenţă. În politică, îi spuse, un lucru lipsit de însemnătate schimbă mersul campaniei şi aduce victoria adversarului. Totuşi, chiar dacă nu va ieşi învingător, Rubião avea avantajul de a fi fost votat ; şi precedentul creat se socotea ca un serviciu.

— Fermitate şi răbdare, încheie.

Şi imediat adăugă :

— Şi eu ce sînt, dacă nu un exemplu de răbdare şi fermitate ? Provincia mea e pe mîna unui grup de bandiţi ; nu există alt nume pentru oamenii din Pinheiros ; şi în afară de asta (v-o spun cu durere şi între patru ochi), am prieteni care uneltesc împotriva mea, nişte profitori, care abia aşteaptă să vadă dacă nu cumva partidul mă respinge, ca să-mi ocupe locul... Nişte canalii ! Ah, dragul meu Rubião !, tot ce e în legătură cu politica se poate compara cu patimile Domnului nostru Isus Christos ; nu lipseşte nimic, nici ucenicul care neagă, nici ucenicul care vinde. Coroana de spini, loviturile, crucea de lemn şi, în final, se moare pe crucea ideilor, ţintuit de cuiele invidiei, calomniei şi ingratitudinii...

Această frază, izvorîtă în febra conversației, i se păru demnă de un articol ; o reținu în memorie ; înainte de a se culca, o scrise pe o bucată de hîrtie. Dar, în momentul conversației, în timp ce și-o repeta pentru el ca să și-o întipărească în minte, Rubião îi spunea să-și facă curaj, că el era un om pentru campanii mari. Și să nu se sperie de prefăcuți.

— De prefăcuți ? Bineînțeles că nu. Nici de monștrii adevărați, dacă există. Aici îi aștept ! Să se păzească în ziua în care vom ajunge sus ! Le voi plăti tot. Ține minte acest sfat : în politică nu se iartă, nici nu se uită nimic. Cine face plătește ; crede-mă că răzbunarea e o plăcere, continuă el surîzînd ; există multe delicii... În sfîrșit, socotind părțile rele și părțile bune ale politicii, cele bune sînt superioare. Există ingrați, dar ingrații se distrug, se înhață, se urmăresc...

Rubião asculta subjugat. Camacho impunea ; îi sclipeau ochii. Anatemele îi țîșneau ca din gura lui Isaia ; ținea în mînă frunzele verzi de palmier ale triumfului. Fiecare gest părea o sentință. Cînd întindea brațele, lovind aerul, era ca și cum desfășura un program întreg. Se îmbăta cu speranțe și era vesel. Deodată se opri în fața lui Rubião :

— Să mergem, domnule deputat ; încercați să țineți un discurs, în care să cereți închiderea dezbaterii : *Domnule președinte...* Haideți, spuneți cu mine : *Domnule președinte, solicit excelenței-voastre...*

Rubião îl întrerupse, ridicîndu-se în picioare ; simți un fel de amețeală. Se vedea în Cameră, intrînd ca să depună jurămîntul, toți deputații în picioare ; și fu străbătut de un fior. Momentul era greu. Totuși, traversă sala, urcă pe estrada președinției și depuse jurămîntul după obicei... Poate o să-i tremure vocea atunci...

CAPITOLUL CI

În această stare îl surprinse vestea morții lui Freitas. Îi curse o lacrimă pe furiș ; își asumă cheltuielile înmormîntării și îl însoți pe defunct, a doua zi după-amiază, la cimitir. Bătrîna mamă a răposatului, cînd îl văzu intrînd în cameră, vru să îngenuncheze la picioarele lui ; Rubião o prinse în brațe la timp ca s-o împiedice. Acest gest al prietenului nostru făcu mare impresie celor de față. Unul din ei se apropie să-i strîngă mîna ; apoi, într-un colț și cu voce joasă, îi povesti nedreptatea care i se făcuse, din care pricină fusese obligat să-și dea demisia, cu cîteva zile în urmă ; demisie premeditată, din cauza intrigilor...

— Imaginați-vă, stimate domn, este (să-mi fie iertat cuvîntul) un bîrlog de haimanale...

Veni ora plecării cortegiului funebru ; despărțirea mamei a fost dureroasă ; sărutări, hohote de plîns, exclamații, toate amestecate și împletite. Femeile nu reușiră să o smulgă de acolo ; a fost nevoie de doi bărbați care să folosească forța ; ea striga și insista să se întoarcă lîngă cadavru : fiul meu !, sărmanul meu fiu !

— Un scandal ! insista demisionarul. Se spune că nici ministrului nu i-a plăcut ce au făcut ; dar dumneavoastră, stimate domn, știți de ce, ca să nu termine rău directorul...

— Boc... boc... boc... băteau ciocanele surd, înfigînd cuie în sicriu.

Rubião acceptă propunerea pe care i-au făcut-o să țină de sicriu și se depărtă de demisionar. Afară era lume oprită ; vecinii, la ferestre, se îmbulzeau privind cu acea curiozitate pe care moartea o inspiră celor vii. În plus, mai era și *coupé*-ul lui Rubião, care se deosebea între trăsurile vechi. Se vorbea mult despre acest prieten al răposatului, și prezența lui confirma zvonurile. Defunctul era acum apreciat cu o anumită considerație.

La cimitir, Rubião nu se mulțumi numai să arunce o lopată de pămînt, gest pe care el îl făcu primul, la cererea tuturor ; așteptă ca groparii să umple groapa cu lopețile lor. Avea ochii umezi ; cînd totul fu gata, plecă, încadrat de ceilalți, și la poartă, făcînd un gest unic cu pălăria spre dreapta și spre stînga, salută toate capetele descoperite și plecate. Cînd se sui în *coupé*, îi ajunseră la urechi aceste cuvinte, șoptite :

— Parcă ar fi un senator sau procuror de la Cameră, sau așa ceva...

CAPITOLUL CII

Se lăsase seara. Rubião cobora în *coupé*, gîndindu-se la bietul om care fusese înmormîntat, cînd, în strada São Cristóvão, se întîlni cu un alt *coupé*, care avea doi slujitori în spate. Era un ministru care mergea la Cabinet. Rubião scoase capul, și-l trase din nou înăuntru și rămase ascultînd caii ordonanțelor, tropăind atît de egal, atît de deosebit, în ciuda zgomotului făcut de ceilalți cai. Așa de mare era tensiunea psihică a prietenului nostru, că încă îi auzea și atunci cînd distanța nu mai permitea să-i auzi. Tropa... tropa... tropa...

CAPITOLUL CIII

În ziua a șaptea de la moartea *donei* Maria Augusta se ținu liturghia de rigoare, în biserica São Francisco da Paula ; Rubião se duse și îl văzu acolo pe Carlos Maria. Acest lucru a fost de ajuns ca să grăbească restituirea

scrisorii ; după trei zile, și-o puse în buzunar și dădu fuga în Flamengo. Era ora două după amiază. Maria Benedita se dusese să-și viziteze prietenele din vecini, care fuseseră alături de ea în primele zile de durere ; Sofia era singură, îmbrăcată de plecare.

— Nu face nimic, spuse ea invitîndu-l să ia loc ; rămîn sau ies mai tîrziu.

Rubião răspunse că întîrzierea va fi scurtă ; venea să-i aducă o hîrtie.

— Oricum, stați jos ; și așezat se poate da o hîrtie.

Era atît de frumoasă, încă ezită să-i spună cuvintele dure pe care le pregătise și le știa pe dinafară. Doliul îi stătea foarte bine, și rochia se mula pe corp ca o mănușă. Fiind așezată, i se vedea jumătate din picior, pantofi de atlaz, ciorapi de mătase, toate lucruri care implorau milă și iertare. Cît privește spada din teacă — așa numește sufletul un autor vechi —, părea că nu are nici tăiș, nici experiență ; era un cuțit ingenuu de fildeș. Rubião era cît pe ce să dea înapoi ; primul cuvînt trase după el pe celelalte.

— Ce hîrtie ? întrebă Sofía.

— O hîrtie, care presupun că e importantă, răspunse el stăpînindu-se ; nu vă amintiți sau nu știți că ați pierdut o scrisoare ?

— Nu.

— Scrieți des scrisori ?

— Am scris cîteva ; dar nu-mi amintesc dacă erau importante. Lăsați-mă să văd.

Rubião avea ochi de nebun. Nu spuse, nici nu făcu nimic. Se ridică să plece, nu plecă. După cîteva momente de tăcere și tulburare, continuă fără mînie :

— Nu e un secret pentru dumneavoastră că vă iubesc mult. O știți, și nici nu mă îndepărtați, nici nu mă acceptați, îmi dați speranțe cu felul dumneavoastră frumos de a vă purta. N-am uitat seara din Santa Teresa, nici călătoria noastră cu trenul, cînd mergeam amîndoi, cu

soțul dumneavoastră la mijloc. Vă amintiți ? Călătoria aceea a fost nenorocirea mea ; din ziua aceea m-ați subjugat. Sînteți rea, aveți suflet de șarpe ; ce rău v-am făcut eu ? Înțeleg că nu vă place de mine ; dar ați fi putut să mă opriți de la început...

— Tăceți, vine cineva, îl întrerupse Sofia ridicîndu-se și ea și privind spre ușă.

Nu venea nimeni ; totuși, ar fi putut să-l audă cineva, pentru că vocea lui Rubião spumega și creștea. Crescu și mai mult. Nu mai cerea speranțe ; își deschidea și risipea sufletul.

— Nu mă interesează dacă se aude, vociferă ; pot să mă audă ; acum voi spune tot, dumneavoastră mă dați afară, și totul se termină. Nu, nu se poate să faci un om să sufere așa...

— Tăceți, pentru Dumnezeu !

— Ce Dumnezeu, nici un Dumnezeu ! Ascultați tot, pentru că sînt dispus să nu mai păstrez nimic...

Înnebunită, temîndu-se într-adevăr că vreun servitor ar putea să audă, Sofia ridică mîna și-i astupă gura. La atingerea cu pielea aceea adorată, Rubião își pierdu graiul. Sofia își trase mîna și vru să părăsească salonul ; dar, ajungînd la ușă, se opri. Rubião se dusese pînă la fereastră, ca să-și revină după acea izbucnire.

CAPITOLUL CIV

Sofia, după ce rămase cîteva secunde nehotărîtă, se întoarse în cameră și se așeză, foșnindu-și fustele, pe divanul albastru din imitație de nuc, cumpărat acum cîteva zile. Rubião se întoarse și se ciocni de ea, care clătina cu dezaprobare din cap. Mai înainte ca el să deschidă

gura, Sofia își duse degetul la buze, cerîndu-i tăcere ; apoi îi făcu semn cu mîna să vină ; Rubião ascultă.

— Luați loc pe scaunul acesta, îi spuse ; și continuă, după ce-l văzu așezat : Am toate motivele să mă supăr pe dumneavoastră ; nu o fac pentru că știu că sînteți bun și cred că sînteți sincer ; spuneți-mi că regretați ce ați făcut, și totul va fi iertat.

Sofia lovi cu evantaiul partea dreaptă a rochiei ca s-o lase în jos și s-o aranjeze ; apoi își ridică brațele scuturînd brățările de sticlă neagră ; în sfîrșit, își puse mîinile pe genunchi și, deschizînd și închizînd evantaiul, așteptă răspunsul. Contrar așteptărilor sale, Rubião clătină negativ din cap.

— Nu am ce să regret, spuse ; și prefer să nu mă iertați. Dumneavoastră veți rămîne aici, vrînd-nevrînd ; aș putea să mint, dar la ce servește minciuna ? Dumneavoastră nu ați fost sinceră cu mine, pentru că m-ați înșelat...

Sofia își îndreptă bustul.

— ...Nu vă supărați ; nu vreau să vă jignesc ; dar, dați-mi voie să vă spun că dumneavoastră m-ați înșelat, și încă mult, și fără milă. Că-l iubiți pe soțul dumneavoastră, înțeleg ; acest lucru îl iertam ; dar să...

— Dar ce ? repetă ea uluită.

Rubião vîrî mîna în buzunar, scoase scrisoarea și i-o dădu. Sofia, citind numele lui Carlos Maria, se făcu albă ca hîrtia ; el băgă de seamă schimbarea. Stăpînindu-se imediat, o întrebă ce se întîmpla, ce însemna acea scrisoare.

— Scrisul este al dumneavoastră.

— E al meu. Dar ce spuneam în ea ? continuă liniștită. Cine v-a dat-o ?

Rubião vru să povestească cum o găsise ; dar se gîndi că obținuse suficient ; se înclină ca să plece.

— Vă rog, zise ea, deschideți chiar dumneavoastră scrisoarea.

— Nu mai am nimic de făcut aici.

— Rămîneţi, deschideţi scrisoarea, poftim; citiţi-o, îi spunea tînăra femeie trăgîndu-l de mînecă, dar Rubião îşi trase violent braţul, îşi căută pălăria şi plecă. Sofia, de frica servitorilor, rămase în salon.

CAPITOLUL CV

Fu atît de nervoasă în primele clipe, încît nici nu se îngriji de scrisoare. În cele din urmă, se uită la ea şi dintr-o parte şi din alta, fără să ghicească ce cuprindea; dar, încet-încet, acum stăpînă pe ea, îşi aminti că trebuia să fie circulara comisiei din Alagoas. Rupse plicul; era circulara. Cum se întîmplase că această hîrtie ajunsese în mîinile lui? Şi de unde venea bănuiala? De la el sau din afară? Oare umbla vreun zvon? Se duse la servitorul care trebuia să ducă circulara lui Carlos Maria şi-l întrebă dacă i-o dusese. Află că nu. Cînd servitorul ajunsese în Rua dos Inválidos, nu mai găsise scrisoarea în buzunar şi, de frică, nu-i spusese nimic stăpînei sale.

Sofia se întoarse în salon, nemaiavînd chef să plece. Luă scrisoarea şi plicul, ca să i le arate lui Rubião, să vadă bine că nu era nimic; dar probabil ar bănui că substituise hîrtia. Blestemat om!, murmură. Şi începu să umble încoace şi încolo.

O mulţime de amintiri asaltară sufletul Sofiei. Imaginea lui Carlos Maria veni să se posteze în faţa ei, cu ochii lui mari de spectru care îi trezeau dragoste şi ură. Sofia vru să-l alunge, dar nu putu; el o însoţea dintr-o parte într-alta, fără să-şi piardă înfăţişarea zveltă şi bărbătească, nici surîsul sublim. Uneori îl vedea aplecîndu-se, rostind aceleaşi cuvinte din noaptea aceea cu dans, care o costaseră pe ea ore întregi de insomnie, zile de speranţă, pînă ce se pierduseră în imaginar. Niciodată

Sofia nu înţelesese eşecul acelei aventuri. Bărbatul părea că o iubeşte cu adevărat, şi nimeni nu-l obliga să declare acest lucru cu atîta îndrăzneală, nici să treacă prin faţa ferestrelor ei la miezul nopţii, după cum îl auzise spunînd. Îşi mai aminti şi alte întîlniri, cuvinte spuse în taină, priviri calde şi prelungite şi nu putea să înţeleagă cum toată acea pasiune putea să se termine fără nimic. Probabil, nu existase nici o pasiune ; o simplă curte ; cel mult, un mod de a-şi măsura puterea de atracţie... Fire de ambiţios, de cinic, om mărunt.

Ce o interesa misterul ? Era un om mărunt. Îi crescu dezgustul şi dispreţul. Chiar rîse de el ; putea să-l înfrunte fără remuşcări. Şi începu să umble, răzbunîndu-se pe nătîng — îi zicea nătîng —, privind fix cu ochii ei de imaculată. De fapt, nu trebuia să piardă timpul cu astfel de probleme ; începu să-l blesteme pe Rubião, care scosese pe acest bărbat din negura uitării, din cauza acelei nenorocite de circulare... Apoi reveni la primele amintiri, la cuvintele lui Carlos Maria. Dacă toţi o găseau frumoasă, de ce n-ar fi găsit-o şi el, cum i-a şi spus ? Poate l-ar fi avut la picioarele ei, dacă nu s-ar fi arătat atît de recunoscătoare, atît de docilă...

Deodată, servitoarea, care era în camera alăturată, auzind un zgomot de ceva ce se spărgea, dădu fuga în salonul de primire şi văzu că stăpîna era singură, în picioare.

— Nu e nimic, îi spuse ea.

— Mi s-a părut că am auzit...

— Bibeloul acela a căzut ; strînge cioburile.

— Chinezul ! exclamă servitoarea.

Într-adevăr, era un mandarin de porţelan, un biet om care stătea foarte liniştit pe un bufet. Sofia se pomeni cu el în mîini, fără să ştie cum, nici de cînd ; amintindu-şi de umilirea ei de bunăvoie, avu o pornire — se pare că de furie contra ei însăşi — şi dădu cu bibeloul de pămînt. Sărmanul mandarin ! Nu i-a folo-

sit la nimic că era de porțelan, nici că era un cadou de la Palha.

— Dar, stăpînă, cum se face că...

— Du-te !

Sofia își aminti întregul comportament față de Carlos Maria, acceptările facile, iertările anticipate, ochii cu care îl căuta, strîngerile de mînă, atît de puternice... Asta era ; îi căzuse la picioare. Pe urmă, starea sufletească se schimbă. În ciuda a tot ce s-a întîmplat, era natural ca lui să-i placă de ea, și doar conformismul moral al ambilor nu putea aduce după sine abandonarea unuia dintre ei. Poate vina să fi fost alta. Cercetă rațiuni posibile, vreun gest dur și rece, vreo greșeală de atenție față de el ; își aminti că, odată, de frică să nu-l primească singură, poruncise să i se spună că nu era acasă. Da, s-ar putea să fie asta cauza. Carlos Maria era orgolios ; cea mai mică indelicatețe îl supăra. Și-a dat seama că a fost mințit... Asta era vina.

CAPITOLUL CVI

...Sau mai exact, capitol în care cititorul, dezorientat, nu poate face nici o legătură între tristețile Sofiei și povestea birjarului. Și se întreabă, încurcat : „Atunci întrevederea din Rua da Harmonia, Sofia, Carlos Maria, acel cîntecel cu rime sonore și vinovate au fost numai calomnie ?" Calomnie din partea cititorului și a lui Rubião, nu a bietului birjar, care nu a pronunțat nume, nici măcar nu a istorisit o poveste adevărată. De asta ți-ai fi dat seama dacă ai fi citit cu calm. Da, nefericit prieten, e lucru vădit că era neverosimil ca un bărbat, du-

cîndu-se la o aventură de genul ăsta, să oprească trăsura chiar în fața casei cu pricina. Era ca și cum și-ar fi pus un martor la crimă. Între cer și pămînt există mult mai multe străzi decît cele la care visează filosofia ta, străzi lăturalnice, unde trăsura putea să aștepte.

Bine ; birjarul n-a știut să compună rimele. Dar ce interes avea să inventeze povestea ?

Îl condusese pe Rubião la o casă unde prietenul nostru rămăsese aproape două ore, fără să-i dea drumul ; îl văzuse ieșind, suindu-se în trăsură, coborînd imediat și mergînd pe jos, poruncindu-i să-l urmeze. A tras concluzia că era un client excelent ; dar, cu toate astea, nu putu să inventeze nimic. Trecu, totuși, o doamnă cu un copil — cea din Rua da Saúde — și Rubião se uitase lung după ea cu ochi plini de dragoste și melancolie. În momentul acela birjarul îl clasă drept afemeiat, în afară de faptul că era și risipitor, și-i debită invențiile lui. Dacă alese Rua da Harmonia a fost pentru că i-o sugerase cartierul de unde venea ; și dacă spuse că adusese un tînăr din Rua dos Inválidos este pentru că într-adevăr dusese pe cineva de acolo, în ajun, poate chiar pe Carlos Maria, fie pentru că locuia acolo, fie pentru că acolo găsise birjă, fie pentru orice alt motiv care l-a ajutat să inventeze, așa cum reminiscențele zilei servesc drept material pentru visurile nopții. Nu toți birjarii au putere de imaginație. E și greu să pui cap la cap frînturi din realitate.

Rămîne numa coincidența că locuia în Rua da Harmonia una din croitoresele de doliu. Asta da, pare un renghi al hazardului. Dar vina este a croitoresei ; nu i-ar strica o casă mai spre centrul orașului, dacă ar vrea să lase acul și soțul. Dar ea, dimpotrivă, ține la aceste lucruri mai mult ca la orice pe lumea asta. Nu exista, așadar, nici un motiv ca eu să fi tăiat episodul sau să fi întrerupt cartea.

CAPITOLUL CVII

În legătură cu reflecţiile Sofiei, în schimb, nu e nimic de explicat. Toate îşi trăgeau seva din adevăr. Era în afară de orice îndoială că Carlos Maria nu-i îndreptătise primele speranţe — nici a doua şi nici a treia oară —, speranţe pe care ea le înnoise în mai multe rînduri, deşi erau speranţe vagi şi îndoielnice. În ceea ce priveşte cauza acestui lucru, am văzut că Sofia, în lipsa uneia singure, se oprise succesiv la trei. Nu s-a gîndit la vreo dragoste pe care el s-ar fi putut s-o aibă demult şi care i-ar fi făcut searbădă oricare alta. Ar fi o a patra cauză, şi poate cea adevărată.

CAPITOLUL CVIII

Timp de cîteva luni, Rubião nu se ma dusc în Flamengo. Nu i-a fost uşor să ia o astfel de hotărîre. A şovăit mult, s-a căit mult ; nu o dată a plecat de acasă cu gîndul să facă o vizită Sofiei şi să-i ceară iertare. Pentru ce ? Nu ştia ; dar voia să fie iertat. Dar, de cîte ori încerca, amintindu-şi de Carlos Maria, dădea înapoi. De la un punct, chiar timpul scurs•l-a împiedicat : era de-a dreptul ciudat să apară într-o zi acolo ca un jalnic fiu risipitor, doar pentru a implora căldura frumoşilor ochi ai stăpînei casei. Se ducea să-l viziteze pe Palha la birou ; acesta, după cinci săptămîni, îi reproşă absenţa ; şi, după ce trecură două luni, îl întrebă dacă era vorba de un motiv serios.

— Am avut multe de făcut, răspunse Rubião : chestiunile politice îţi ocupă tot timpul. Voi veni duminică.

Sofia se pregăti să-l primească. Căuta ocazia să-i spună ce conţinea scrisoarea, jurîndu-se pe toţi sfinţii, ca el să vadă că dreptatea era de partea ei. Planuri făcute în van ; Rubião nu apăru. Veni altă duminică, trecură alte duminici... Totuşi, Sofia îi trimise într-o zi subscripţia pentru Alagoas ; el se înscrise cu cinci *contos*.

— E mult, îi spuse asociatul său în afaceri, cînd se duse să-i ducă hîrtia.

— Nu dau mai puţin.

— Însă, uite, poţi să dai mult, fără să dai atîta. Crezi că această subscripţie e făcută doar de cîteva persoane ? Trece prin mîinile multor doamne şi chiar ale unor bărbaţi ; va fi pe tejghelele comercianţilor, în Praça do Comércio etc. Pune mai puţin.

— Cum, dacă am scris deja ?

— Din acest cinci se poate face foarte bine un trei. Trei *contos* e o subscripţie frumuşică. Există şi mai mari, dar sînt ale unor persoane cu obligaţii datorită funcţiei sau milioanelor ; Bonfim, de exemplu, a subscris zece *contos*.

Rubião nu-şi putu ascunde un rîs uşor ironic ; clătină din cap şi nu-şi retrase nimic din cei cinci *contos*. Ar corecta numai scriind cifra unu în faţă — cincisprezece *contos* —, mai mult decît Bonfim...

— Bineînţeles că poţi să dai cinci, zece sau cincisprezece *contos*, răspunse Palha, dar trebuie să ai grijă de capitalul tău, risipeşti cam mult. Ţine seama că profitul a început să se micşoreze.

Palha avea acum grijă de bunurile lui Rubião (acţiuni, poliţe, contracte), care erau păstrate în solida casă de bani de la biroul lor. Încasa dobînzile, dividendele şi chiriile de la trei case, pe care îl pusese să le cumpere cu cîtva timp mai înainte, la un preţ derizoriu, şi care îi aduceau mult. Păstra mai multe monezi de aur, pentru că Rubião avea mania să le colecţioneze, ca să le admire. Cunoştea mai bine decît stăpînul suma totală a averii şi asista la

spărturile făcute în caravelă, fără să fie furtună, pe o mare liniştită. Trei *contos* era de ajuns, insistă el ; şi ca dovadă a sincerităţii sale aducea argumentul că el era chiar soţul fondatoarei comisiei. Dar Rubião nu renunţă la nimic din cei cinci *contos ;* folosi ocazia ca să-i mai ceară zece ; avea nevoie de zece *contos*. Palha se scărpină în cap.

— Scuză-mă, îi spuse după cîteva clipe, dar pentru ce îi vrei ? Să nu cumva să-i pierzi sau să rişti...

Rubião rîse la această obiecţie.

— Dacă aş fi fost sigur că-i pierd, nu veneam să-i cer. S-ar putea să risc, dar, dacă nu rişti, nu cîştigi. Am nevoie de ei pentru o afacere, trei afaceri, vreau să spun. Două sînt împrumuturi sigure, şi nu depăşesc un *conto* şi cinci sute. Cei opt *contos* şi cinci sute sînt pentru o acţiune importantă. De ce dai din cap, dacă nu ştii despre ce e vorba ?

— Tocmai de aceea. Dacă m-ai fi consultat, dacă mi-ai fi spus despre ce acţiune şi ce persoane e vorba, imediat aş fi văzut dacă poţi să rişti sau nu ; şi tare mă tem că n-o să iasă nimic, să nu fie bani pierduţi. Îţi aminteşti de acţiunile acelei „Companhia União dos Capitais Honestos“ ? Imediat ţi-am spus că acest titlu era emfatic, un mijloc de a înşela lumea şi de a li se da o slujbă unor indivizi nenorociţi. N-ai vrut să crezi şi ai pierdut. Acţiunile sînt foarte scăzute, şi în semestrul acesta nu mai sînt dividende.

— Păi vinde atunci acţiunile acelea ; mă mulţumesc cu ceea ce e sigur. Sau, dacă nu, dă-mi din casa de bani... O să trec peste puţin timp pe aici, sau, dacă vrei, trimite-mi-i la Botafogo. Păstrează nişte poliţe, dacă ţi se pare mai bine...

— Nu, n-o să fac nimic din toate astea ; nu-ţi dau cei zece *contos,* i-o scurtă aprig Palha. Ajunge, nu mai cedez la nimic ; datoria mea este să rezist. Împrumuturi

sigure ? Ce împrumuturi sînt astea ? Nu vezi că-ți iau banii și nu-ți plătesc datoriile ? Indivizi care ajung pînă acolo, încît iau cina zilnic cu propriul lor creditor, ca acel Carneiro pe care l-am văzut la tine. Despre ceilalți nu știu dacă și ei îți datorează ceva ; probabil că da. E prea mult. Îți vorbesc așa pentru că îți sînt prieten ; să nu spui într-o zi că n-ai fost avertizat la timp. Din ce o să trăiești dacă cheltui așa tot ce ai ? Casa noastră poate să dea faliment.

— Nu va da faliment, replică Rubião.

— Ar putea să dea ; orice poate să se dărîme. Eu l-am văzut cum a căzut pe bancherul Souto, în o mie opt sute șaizeci și patru.

Rubião cîntărea sfaturile asociatului său, nu pentru că ar fi fost bune sau realizabile, ci pentru că întrezărea în ele o preocupare afectuoasă, ascunsă sub veșminte primitive. Îi mulțumi din inimă pentru aceste sfaturi, dar le refuză ; avea nevoie de cei zece *contos*. Va avea mai mult tact de acum înainte și îl asigura că va fi o pradă mai puțin ușoară. Pentru rest, avea de prisos, avea bani ca să dea și să vîndă...

— Numai ca să vinzi, îl corectă Palha.

Și, după un moment, adăugă :

— Bine, acum e tîrziu, mîine îți aduc cei zece *contos*. Și adică de ce să nu vii să-i iei de la noi de acasă, din Flamengo ? Ce rău ți-am făcut ? Ce ți-au făcut ele ?, pentru că se pare că ele sînt cauza, de vreme ce ai venit aici și nu acasă. Ce s-a întîmplat, de le pedepsești așa ? încheie rîzînd.

Rubião își întoarse privirea de la asociat, ale cărui vorbe i se păreau pătrunse de ironie ascuțită, ca venind de la o persoană care ar ști totul și ar rîde de el. Cînd îl privi din nou, văzu aceeași față întrebătoare și răspunse :

— Nu mi-au făcut nimic ; voi veni acolo mîine seară.

— Vino la cină.

— Să cinez nu pot, am nişte prieteni la mine ; vin mai spre seară. Încercă să rîdă. Să nu le pedepseşti, că nu mi-au făcut nimic.

„Cineva îl conduce, reflectă Palha cînd el plecă ; cineva invidios pe relaţiile noastre... Se poate ca şi Sofia să-i fi făcut ceva ca să-l îndepărteze de casă..."

Rubião apăru din nou la uşă ; nu avusese timp să ajungă la colţ. Se întorcea ca să-i spună că, deoarece avea nevoie de bani devreme, va veni să-i ia de la birou ; seara va veni doar să-i viziteze. Avea nevoie de bani înainte de ora două după-amiază.

CAPITOLUL CIX

În noaptea aceea, Rubião le visă pe Sofia şi pe Maria Benedita. Le văzu într-o curte mare, îmbrăcate doar cu nişte fuste, cu spatele complet gol ; soţul Sofiei, înarmat cu un bici de piele împletit, cu cinci şfichiuri, cu ţinte de fier la vîrf, le biciuia fără milă. Ele ţipau, cereau îndurare, se zvîrcoleau, scăldate în sînge, cu carnea sfîşiată. Acum, de ce se făcea că Sofia era împărăteasa Eugênia, şi Maria Benedita guvernanta ei, asta n-aş putea să vă spun cu precizie. „Sînt visuri, visuri, Penseroso !" exclamă un personaj al lui Álvares de Azevedo [1] al nostru. Dar eu prefer reflecţia bătrînului Polonius, după ce a ascultat un monolog trăsnit al lui Hamlet : „Deşi este curată nebunie, parc-ar avea un fir..." [2]. Şi aici există un fir, în acest amestec de Sofia şi Eugênia ; şi există un fir şi în ceea ce a urmat, şi care pare şi mai extravagant.

---

[1] Poet important al romantismului brazilian (1821—1852). Citatul este din *Macário*, operă de inspiraţie byroniană (n.t.).

[2] Shakespeare, E.P.L. „B.P.T.", 1962 — *Hamlet*, în româneşte de Ştefan Runcu, p. 229 (n.t.).

Da, Rubião, indignat, porunci să înceteze imediat pedeapsa, să fie spînzurat Palha şi să se dea drumul victimelor. Una din ele, Sofia, acceptă un loc în trăsura deschisă care îl aştepta pe Rubião, şi s-au tot dus în galop, ea elegantă şi teafără, el triumfător şi dominator. Caii, doi la plecare, erau, după scurt timp, opt, patru perechi frumoase. Străzi şi ferestre pline de lume, flori plouau peste ei, aclamaţii. Rubião simţi că era împăratul Louis Napoleon ; cîinele era în trăsură, la picioarele Sofiei...

Totul se termină fără final, fără eşec. Rubião deschise ochii ; poate îl pişcase vreun purice sau o fi fost altceva : „Visuri, visuri, Penseroso !“ Dar şi de data asta prefer spusele lui Polonius : „Deşi este curată nebunie, parc-ar avea un fir...“

CAPITOLUL CX

Rubião făcu cele două împrumuturi şi încheie afacerea. Afacerea era o Întreprindere de Ameliorare a Îmbarcărilor şi Debarcărilor în portul Rio de Janeiro. Unul din împrumuturi avea ca scop să plătească o anumită notă de plată pentru hîrtie, întîrziată, a ziarului *Atalaia*, datorie urgentă. Ziarul era ameninţat cu desfiinţarea.

— Perfect, spuse Camacho, cînd Rubião se duse să ducă banii la sediu. Mulţumesc mult. Ca să vezi cum, din cauza unei mizerii de genul ăsta, putea să amuţească ziarul nostru. Sînt spinii acestei meserii. Poporul nu este educat ; nu-i recunoaşte, nu-i sprijină pe cei care lucrează pentru el, pe cei care coboară în arenă în fiecare zi ca să apere libertăţile constituţionale. Imaginează-ţi că nu am dispune de aceşti bani atît de repede ; totul ar fi pierdut, fiecare s-ar dedica afacerilor sale, şi principiile ar rămîne fără susţinătorul lor loial.

— Niciodată ! protestă Rubião.

— Ai dreptate ; ne vom dubla eforturile. *Atalaia* va fi ca şi Anteu din fabulă. De cîte ori o să cadă, o să se ridice cu mai multă forţă.

Şi spunînd aceste cuvinte, Camacho privi teancul de bancnote. „Un *conto* şi două sute, nu ?“, întrebă el ; şi îl puse în buzunarul fracului. Continuă spunînd că acum erau siguri, ziarul va merge cu vîntul la pupă. Se gîndea la anumite reforme materiale ; merse chiar mai departe.

— Trebuie să dezvoltăm programul, să dăm un ghiont coreligionarilor, să-i atacăm, dacă va fi nevoie...

— Cum ?

— Cum ? Atacînd. A ataca este un fel de a spune ; să îndreptăm lucrurile. Este evident că organul partidului slăbeşte pe zi ce trece. Îl numesc organul partidului pentru că ziarul nostru este purtătorul ideilor partidului ; înţelegi diferenţa ?

— Înţeleg.

— Slăbeşte mereu, continuă Camacho răsucind un trabuc între degete, înainte de a-l aprinde ; trebuie să punem accentul pe principii, dar deschis, nobil, spunînd adevărul pe faţă. Crede-mă că şefii au nevoie să audă acest lucru chiar de la propriii lor prieteni şi aderenţi. Niciodată nu am respins concilierea partidelor, am luptat pentru ea ; dar concilierea nu e joc de făgăduieli amăgitoare. Ca să plec de la un exemplu, în provincia mea oamenii din Pinheiros se bucură de sprijinul guvernului doar pentru a mă da la o parte ; şi coreligionarii mei din capitală, în loc să-i combată, pentru ca guvernul să-i ajute să se întărească, ce crezi că fac ? Şi ei îi sprijină pe cei din Pinheiros.

— Cel puţin au o oarecare influenţă cei din Pinheiros ?

— Nici una, răspunse Camacho închizînd violent cutia de chibrituri pe care tocmai voia s-o deschidă. Există pînă şi delincvenţi printre ei, şi mai e unul care a fost chiar ucenic de bărbier. S-a înscris, e adevărat, la Fa-

cultatea din Recife, cred că în 1855, după moartea nașului, care i-a lăsat ceva, dar e de asemenea proporții scandalul iscat de cariera acestui om, încît nici n-a primit bine diploma de avocat că a și intrat în adunarea provinciei. E un nătărău ; e avocat cum sînt eu papa de la Roma.

Au căzut de acord asupra modificărilor politice din ziar. Camacho îi aminti lui Rubião, în legătură cu candidatura lui, că eșuase tocmai din cauza opunerii șefilor. A unora, se corectă imediat. Rubião fu de aceeași părere cu el ; asta i-o spusese prietenul la timp, și amintirea acelei clipe îi reînvie resentimentul dezastrului. Putea, trebuia să fie în Cameră. Indivizii aceia nu au vrut ; dar o să vadă ei, se gîndea Rubião ; trebuia să le plătească răul pe care i-l făcuseră. Deputat, senator, ministru, o să vadă ei, cu ochii crucis și uimiți. Capul prietenului nostru — atît i-l umpluse de scîntei celălalt — ardea acum pe spezele proprii, și nu din ură sau invidie, ci dintr-o ambiție naivă, certitudine tonică, viziune anticipată și orbitoare a măreției. Lui Camacho i se păru potrivit să cadă la învoială.

— Oamenii noștri sînt de aceeași părere, spuse el. Cred că n-ar fi rău să-i amenințăm puțin pe prieteni.

Chiar în seara aceea îi citi un articol în care atrăgea atenția partidului asupra profitului pe care l-ar avea dacă nu ar ceda fățărniciilor puterii, sprijinind în unele provincii pe anumiți oameni corupți și lipsiți de valoare. Iată concluzia :

„Partidele trebuie să fie unite și disciplinate. Sînt unii care pretind (*mirabile dictu !*) că disciplina și unirea nu pot fi împinse pînă acolo încît să se respingă beneficiile care cad din mîinile adversarilor. *Risum teneatis !* Cine poate să profereze asemenea blasfemie fără să-i tremure carnea pe el ? Dar să presupunem că ar fi așa, că opinia publică ar putea, cînd și cînd, să închidă ochii la absurditățile guvernului, la nesocotirea legilor, la exce-

sele autorității, la perversitate și la sofisme. *Quid inde?* Astfel de cazuri — pe de altă parte, rare — ar putea să fie admise numai cind ar favoriza elementele bune, nu pe cele rele. Fiecare partid își are pisălogii și calomniatorii săi. Pe adversarii noștri îi interesează să ne vadă cedind, ca urmare a impulsului dat părții corupte a partidului. Acesta e adevărul; să negăm ar însemna să ne îndreptăm spre războiul intern, adică spre sfîșierea sufletului național... Dar nu, ideile nu mor; sînt un stindard al dreptății. Vînzătorii vor fi expulzați din templu; vor rămîne cei credincioși și puri, cei care pun, deasupra intereselor meschine, locale și trecătoare, victoria infailibilă a principiilor. Tot ce nu va fi așa ne va avea împotrivă. *Alea jacta est.*"

CAPITOLUL CXI

Rubião aplaudă articolul; i se părea excelent. Poate prea puțin energic. *Vînzători*, de exemplu, era bine spus; dar ar fi fost mai bine *nevrednici vînzători.*

— Nevrednici vînzători? Există un singur inconvenient, cîntări într-o clipă Camacho. Este repetarea sunetelor vv. Nev vînz... Nevrednici vînzători; nu simțiți că sună neplăcut?

— Dar mai sus e *ve vis*...

— *Vae victis.* Dar e un dicton latin. Putem să punem altceva; nevrednici negustori.

— Nevrednici negustori e bine.

— Totuși, *negustori* nu are forța lui *vînzători.*

— Atunci, de ce nu lăsați nevrednici vînzători? Nevrednici vînzători e tare; nimeni nu e atent la sunet. Uite, pe mine nu mă preocupă niciodată acest lucru. Îmi place vigoarea. Nevrednici vînzători.

— Nevrednici vînzători, nevrednici vînzători, repetă Camacho, încet. Acum mi se pare că sună mai bine. Nevrednici vînzători. Sînt de acord, încheie corectînd textul. Şi reciti : „Nevrednicii vînzători vor fi expulzaţi din templu ; vor rămîne cei credincioşi şi puri, cei care pun, deasupra intereselor meschine, locale şi trecătoare, victoria infailibilă a principiilor. Tot ce nu va fi aşa ne va avea împotrivă. *Alea jacta est.*"

— Foarte bine ! spuse Rubião, simţindu-se puţin autor al articolului.

— Vi se pare bine ? întrebă Camacho surîzînd. Sînt persoane care mai găsesc încă în stilul meu prospeţimea anilor de studenţie. Nu ştiu, nu spun nimic ; starea sufletească, da, este aceeaşi. Trebuie să-i pedepsesc ; va trebui să-i pedepsim.

CAPITOLUL CXII

Ajungînd aici, aş fi vrut să folosesc în această carte metoda pe care au folosit-o atîţia alţii — vechi toţi —, în cărţile în care conţinutul capitolului era descris în titlu : „Despre cum s-a întîmplat aşa şi aşa". Aşa e Bernardim Ribeiro ; aşa sînt alte cărţi celebre. Din limbile străine, fără să mă înalţ pînă la Cervantes sau Rabelais, mi-ar ajunge Fielding şi Smollet, din care multe capitole se citesc numai din cauza rezumatului. Luaţi *Tom Jones*, cartea a patra, capitolul I, citiţi titlul acesta : „Cuprinzînd cinci pagini de hîrtie". E clar, e simplu, nu înşeală pe nimeni ; sînt cinci pagini, nimic mai mult, cine nu vrea să citească nu citeşte şi cine vrea citeşte, pentru aceştia din urmă autorul încheie cu amabilitate ; „Şi acum, fără alte pregătiri, să trecem la capitolul următor."

CAPITOLUL CXIII

Dacă asta ar fi metoda acestei cărţi, iată un titlu care ar explica tot : „Despre cum Rubião, mulţumit de corectarea făcută în articol, atîtea fraze compuse şi îmbină, încît rescrise toate cărţile pe care le citise."

Se va găsi vreun cititor căruia să nu-i ajungă doar atît. Fireşte, ar vrea toată analiza operaţiei mintale a omului nostru, fără să-şi dea seama că, pentru aşa ceva, nu ar ajunge cele cinci pagini de hîrtie ale lui Fielding. Este o prăpastie între prima frază la care Rubião era coautor şi recompunerea tuturor operelor citite de el ; e adevărat că mai greu a fost să treacă de la acea frază la prima carte ; de la aceasta înainte, drumul s-a făcut rapid. N-are importanţă ; chiar şi aşa analiza ar fi lungă şi obositoare. Cel mai bine e să lăsăm doar atît ; timp de cîteva minute, Rubião se simţi autorul multor opere străine.

CAPITOLUL CXIV

Dimpotrivă, nu ştiu dacă şi capitolul care urmează ar putea fi descris în titlu.

CAPITOLUL CXV

Rubião îşi menţinu hotărîrea de a nu o mai vedea pe Sofia ; cel puţin nu mai mergea la Flamengo. O văzu într-o zi trecînd în trăsură, cu una din doamnele din comisia pentru Alagoas ; ea se înclină surîzătoare, făcîndu-i un semn cu mîna. El onoră gestul scoţîndu-şi pălăria, cu

oarecare entuziasm, dar nu mai rămase în loc cum i s-ar fi întîmplat înainte ; aruncă doar o privire spre trăsura care se îndepărta. Se îndepărtă și el, cu gîndul la scrisoarea aceea, fără să înțeleagă acel gest cu mîna, care nu părea să însemne nici ură, nici rușine, ca și cum nimic nu ar fi fost între ei. S-ar putea ca treburile comisiei și colega ce o însoțea să explice bunăvoința grațioasei Sofia ; dar Rubião nu se gîndi la această ipoteză.

„Să aibă atît de puțină rușine ? se întreba el. Oare nu-și amintește de scrisoarea pe care am găsit-o, trimisă de ea acelui fante din Rua dos Inválidos ? E mult ; e prea mult. Pare o sfidare, un fel de a spune că nu-i pasă, că o să scrie toate scrisorile pe care vrea să le scrie. N-are decît să le scrie, dar să cheltuiască ceva bani ca să le trimită prin poștă ; e ieftin..."

Găsi o anumită maliție în cele ce gîndea și rîse. Faptul acesta, precum și un om care trecu făcîndu-i o plecăciune îi șterseră amărăciunea, și uită de problema lui ca să urmărească o alta, care îl ducea acum la Banca Braziliei.

Intrînd la Bancă se întîlni cu asociatul său, care tocmai ieșea.

— Cred că am văzut-o adineauri pe *dona* Sofia, îi spuse Rubião.

— Unde ?

— În Rua dos Ourives ; era în trăsură, cu o altă doamnă pe care nu o cunosc. Ce mai faci ?

— Ai văzut-o, și nu ți-ai amintit de nimic, zise Palha, fără să răspundă la întrebare. Nu ți-ai amintit că e ziua ei de naștere, miercuri, poimîine. Nu-ți cer să vii să cinezi cu noi, nu îndrăznesc atît de mult, ar însemna să te invit ca să te plictisești ; dar o ceașcă de ceai se bea repede. Îmi faci această cinste ?

Rubião nu răspunse imediat.

— Voi veni la cină, spuse în cele din urmă. Miercuri ? Poți conta pe mine. Uitasem, mărturisesc ; asta pentru

că am atîtea în cap... Aşteaptă-mă peste o jumătate de oră, la birou.

Înainte de a se împlini o jumătate de oră, era acolo, cerîndu-i doi *contos*. Palha nu mai reuşea să împiedice năruirea capitalului ; şi dacă, altădată, mai spunea din cînd în cînd vreun cuvinţel moale, acum îi dădu banii cu indiferenţă. Rubião nu se întoarse acasă fără să cumpere un briliant superb, pe care, miercuri, îl trimise Sofiei, împreună cu o carte de vizită şi două cuvinte de felicitare.

Sofia era singură, se îmbrăca în cameră, tocmai îşi punea pantofii, cînd servitoarea îi aduse pachetul. Era al treilea cadou din ziua aceea ; servitoarea aşteptă să-l deschidă ca să vadă şi ea ce era. Sofia rămase orbită de surpriză cînd deschise cutia şi dădu cu ochii de bijuteria scumpă, o piatră frumoasă, în mijlocul unui colier. Se aştepta să fie un cadou frumos ; dar, după ultimele evenimente, cu greu mai putea să creadă că ar fi atît de generos. Inima bătea să-i spargă pieptul.

— Mesagerul e aici ?

— A plecat. Ce frumos e, stăpînă !

Sofia închise cutia şi termină cu încălţatul. Se opri un moment, stînd jos, singură, amintindu-şi lucruri trecute, şi se ridică gîndindu-se :

„Bărbatul ăsta mă adoră".

Încercă să se îmbrace ; dar trecînd prin faţa oglinzii, se opri cîteva clipe. Îi plăcea să-şi contemple trupul, formele rotunde, braţele goale de sus pînă jos, propriii ei ochi cufundaţi în visare. Împlinea douăzeci şi nouă de ani, i se părea că era aceeaşi de la douăzeci şi cinci, şi nu se înşela. După ce strînse şi îşi potrivi corsetul, în faţa oglinzii, îşi aranjă sînii cu gingăşie, lăsîndu-şi pieptul să apară în toată splendoarea lui. Îşi aminti atunci să încerce cum îi venea briliantul ; scoase colierul şi îl puse la gît. Perfect. Se întoarse de la stînga la dreapta şi invers ; se apropie de oglindă, făcu o strîmbătură, mai aprinse o lumină în budoar ; perfect. Închise cutia cu briliantul şi o puse la loc cu grijă.

— Bărbatul ăsta mă adoră, repetă ea.

„Probabil că el e acolo, se gîndea Rubião în timp ce se îndrepta spre Flamengo ; mă îndoiesc să-i fi dat ceva mai de preţ decît mine."

Carlos Maria era acolo, într-adevăr, conversînd, între una din doamnele din comisia pentru Alagoas şi Maria Benedita. Puţini erau invitaţii. S-a avut în vedere alegerea unui număr limitat. Nu era acolo maiorul Siqueira, nici fiica sa, nici doamnele şi bărbaţii pe care Rubião îi cunoscuse la cealaltă cină din Santa Teresa. Din comisia pentru Alagoas se vedeau cîteva doamne ; era şi directorul de bancă — cel cu vizita la ministru — cu soţia şi fiicele, o altă personalitate din lumea bancară, un comerciant englez, un deputat, un membru al Camerei, un consilier, cîţiva capitalişti şi încă vreo cîţiva.

Deşi era evident că se găsea în culmea gloriei, Sofia uită pentru un moment de ceilalţi cînd îl văzu pe Rubião intrînd în salon şi îndreptîndu-se spre ea. Fie că se schimbase, fie pentru că nu-l mai văzuse de mult, îl găsi altfel, mersul hotărît, capul sus, într-un cuvînt — opus vechii înfăţişări de om măruntel şi timid. Sofia îi strînse mîna tare şi îi mulţumi în şoaptă. La masă, îl aşeză lîngă ea, avînd în partea cealaltă pe preşedintele comisiei. Rubião privea totul cu un aer superior. Calitatea invitaţilor nu-l impresionă, nici atmosfera ceremonioasă, nici luxul mesei ; nimic din toate astea nu-l intimidă. Chiar şi atenţia specială pe care i-o acorda Sofia, deşi era plăcută, nu-l mai ameţea ca altădată. Şi din partea ei atenţia era tot mai insistentă şi ochii extraordinari de tandri şi îndatoritori. Rubião îl căută din ochi pe Carlos Maria ; era acolo, lîngă tinerele din salon, Maria Benedita şi preşedinta comisiei. Văzu că se ocupa numai de ele, nu o privea pe Sofia, nici ea pe el.

— Poate că se prefac, se gîndi.

I se păru, cînd se ridicară de la masă, că schimbă o privire, dar mişcarea generală a invitaţilor putea să-l înşele, şi Rubião nu mai putu să-i urmărească. Sofia se grăbi să-l ia de braţ. Mergînd alături de el, îi spuse :

— V-am aşteptat mereu din ziua aceea, şi n-aţi mai venit deloc pe aici. Era dreptul meu să vă cer să veniţi, ca să mă explic. Vom vorbi mai tîrziu.

Rubião se duse după puţin timp în salonul unde se fuma. Ascultă tăcut, cu ochii absenţi. Cînd ceilalţi ieşiră, Rubião rămase singur, rezemat de o canapea de piele, fără să se gîndească la nimic. Imaginaţia îşi făcea datoria, puţin mai leneşă acum, poate pentru că mîncase mult. Dincolo îşi făceau pe rînd apariţia invitaţii serii ; se umplea casa, creştea murmurul conversaţiei, fără ca prietenul nostru să coboare din frumoasele lui visuri. Nici chiar sunetul pianului, care făcu să înceteze toate zgomotele, nu-l aduse pe pămînt. Dar un foşnet de mătăsuri, intrînd în salon, îl determină să se înalţe imediat, complet treaz.

— Aici eraţi, spuse Sofia, vă retrageţi ca să fugiţi de plictiseală ; nici măcar nu vreţi să ascultaţi muzică bună. Am crezut că aţi plecat. Am venit să stau cu dumneavoastră.

Şi fără să mai întîrzie, pentru că nu putea să piardă nici un minut, îi povesti ceea ce noi ştim despre scrisoarea găsită în grădina din Botafogo ; îi aminti că, înainte de a o deschide, îi ceruse ca el însuşi s-o deschidă şi s-o citească. Ce dovadă mai bună de inocenţă ar fi vrut ? Cuvintele îi ieşeau grăbite, serioase, demne şi emoţionante. Avu un moment în care ochii i se umeziră ; şi-i şterse şi rămaseră înroşiţi. Rubião îi luă mîna şi văzu încă o lacrimă, o mică lacrimă, alunecînd pînă la colţul gurii. Jură atunci că da, credea totul. Cum de-i venise să plîngă ?

Sofia își șterse încă o dată ochii și îi întinse mîna recunoscătoare.

— Pe curînd, îi spuse.

Pianul se auzea mai departe ; Rubião îi zise că atîta timp cît se cînta la pian nimeni nu va veni să-i deranjeze.

— Dar nu pot să lipsesc așa de mult, răspunse Sofia. Și apoi, trebuie să mai dau niște porunci. Pe curînd.

— Stați puțin, ascultați, insistă Rubião.

Sofia se opri.

— Ascultați ; lăsați-mă să vă spun, și nu știu dacă nu va fi pentru ultima oară...

— Pentru ultima oară ?

— Cine știe ? Poate fi ultima. Puțin mă interesează dacă acest bărbat trăiește sau nu, dar se poate să-l întîlnesc aici vreodată și nu sînt dispus să mă bat.

— Îl veți întîlni în fiecare zi. Cristiano încă nu v-a spus ce se întîmplă ? Se va căsători cu Maria Benedita.

Rubião făcu un pas înapoi.

— Se căsătoresc, continuă ea. A fost o surpriză, pentru că s-a întîmplat exact cînd ne așteptam mai puțin ; sau au știut să se ascundă foarte bine, sau a fost dragoste la prima vedere. Se căsătoresc. Maria Benedita mi-a relatat o poveste care mi-a fost confirmată de o altă persoană ; dar, la urma urmelor, povestea este întotdeauna aceeași. Se plac unul pe altul, și gata. Se căsătoresc repede. Cînd el a vorbit cu Cristiano, Cristiano i-a răspuns că depindea de mine... Ca și cum eu aș fi fost mama ei ! Imediat am consimțit și doresc să fie fericiți. El pare băiat bun ; ea e o ființă extraordinară ; trebuie să fie fericiți, altfel nu se poate. Și e o partidă bună, știți ? El are toată averea tatălui și a mamei. Maria Benedita nu are nimic, în bani ; dar are educația pe care i-am dat-o. Vă amintiți că, atunci cînd a venit să locuiască cu mine,

era o sălbăticiune ; nu știa aproape nimic ; eu am educat-o. Mătușa mea merita orice, și ea la fel. Așa că, e adevărat, se căsătoresc peste puțin timp. Nu i-ați văzut astăzi mereu împreună ? Încă nu e anunțat oficial ; dar intimii familiei pot să știe.

Pentru cît zor avea, discursul a fost cam lung. Sofia își dădu seama nițel cam tîrziu ; îi repetă lui Rubião : pe curînd și insistă să meargă în salon. Pianul încetase ; se auzea un freamăt discret de aplauze și conversații.

CAPITOLUL CXVI

Se vor căsători ? Dar cum se face atunci că... ? Maria Benedita. Deci Maria Benedita se căsătorea cu Carlos Maria ; dar atunci Carlos Maria... Acum înțelegea ; se înșelase, totul fusese o confuzie ; ceea ce părea că se petrece cu cineva se petrecea cu altcineva, și uite așa pot ajunge oamenii la calomnie și la crimă.

Așa reflecta Rubião, mergînd spre sufragerie, unde servitorii pregăteau masa. Și continuă, în timp ce străbătea salonul : „Ca să vedeți ! Și Palha tocmai voia să mă însoare cu verișoara lui, fără să știe că destinul îi pregătea alt mire. Nu e urît băiatul ; e mult mai frumos decît ea. Pe lîngă Sofia, Maria Benedita nu face nici doi bani ; dar cînd îți place de cineva așa e... Se căsătoresc, și încă repede. Va fi cu pompă căsătoria ? Trebuie să fie : Palha trăiește acum ceva mai bine...", și Rubião arunca priviri spre mobile, porțelanuri, cristaluri, perdele. Va fi cu pompă. Și apoi mirele e bogat... Rubião se gîndi la trăsură și la caii pe care-i va avea ; văzuse un echipaj falnic, în Engenho Velho [1], cu cîteva zile mai înainte, care nu era

[1] Cartier în Rio de Janeiro (n.t.).

încă vopsit. O să comande altul la fel, oricare ar fi fost prețul ; trebuia să-i facă și un cadou miresei. Tocmai cînd se gîndea la ea, o văzu intrînd în salon.

— Unde e verișoara mea Sofia ? îl întrebă ea pe Rubião.

— Nu știu ; a fost aici acum o clipă.

Și, cum o văzu că se pregătea să plece, o rugă să mai rămînă puțin să-i spună două vorbe, și să nu se supere. Maria Benedita așteptă ; el, fără nici o ezitare, o felicită. Știa că o să se căsătoreasecă... Maria Benedita se roși foarte tare și murmură rugămintea de a nu divulga nimic. Nu era nici un servitor în preajmă ; Rubião îi luă mîna și i-o strînse.

— Eu sînt de-al casei, spuse ; dumneavoastră meritați să fiți fericită și sper că o să fiți.

Puțin speriată, Maria Benedita își eliberă mîna ; dar, ca să nu-l supere, zîmbi. Nici nu era nevoie de atîta ; el era încîntat. Știm că fata nu era frumoasă. Dar acum era frumoasă, grație miracolului pe care-l face fericirea. Natura părea să fi pus în ea tot ce crezuse că e mai fin. Surîzînd și el, Rubião continuă :

— Verișoara dumneavoastră mi-a spus ; mi-a recomandat să țin secret. Nu voi spune nimic înainte de a fi timpul. Dar ce trebuie să vi se spună dumneavoastră ? Sînteți bună și meritați totul. Nu trebuie să lăsați ochii în jos ; să te căsătorești nu e rușine. Haideți, haideți ; ridicați capul și rîdeți.

Maria Benedita se uită la el cu ochi radioși de bucurie.

— Așa ! aplauză Rubião. Ce e rău dacă faceți confesiuni unui prieten ? Lăsați-mă să vă spun adevărul ; cred că veți fi fericită, dar admit că el va fi și mai fericit. Nu ? Veți vedea dacă nu e acesta adevărul ; el însuși o să vă spună ce simte și, dacă e sincer, dumneavoastră veți recunoaște că eu nu fac altceva acum decît să proorocesc.

Știu bine că nu există balanță care să măsoare sentimentele ; în sfîrșit, ceea ce vreau să vă spun e că sînteți frumoasă și bună... Hai, duceți-vă ; dacă nu, voi continua să spun lucruri adevărate, și dumneavoastră vă veți face roșie de tot...

Într-adevăr, Maria Benedita se făcuse roșie de plăcere, auzindu-l pe Rubião cum vorbea. Acasă i se dăduse consimțămîntul și nimic mai mult. Nici chiar Carlos Maria nu era atît de tandru ; o iubea cu circumspecție. Îi vorbea despre fericirea conjugală ca despre un tribut pe care trebuie să-l primească de la destin, plată obligatorie, integrală și sigură. Nici nu era necesar ca el să trateze problema altfel, pentru ca ea să-l adore mai mult decît orice pe lume. Rubião mai repetă o dată cuvintele de despărțire și rămase privind-o ca pe o fiică. O văzu cum se depărta, străbătînd salonul, însuflețită și mulțumită, atît de diferită de cea pe care o cunoscuse altădată, și dispărînd pe una din uși. Nu putu să nu spună aceste cuvinte :

— Frumoasă și bună copilă !

CAPITOLUL CXVII

Povestea căsătoriei Mariei Benedita e scurtă ; și, deși Sofia o găsește obișnuită, merită osteneala s-o povestim. Rămîne lucru sigur că, dacă n-ar fi fost epidemia din Alagoas, poate n-ar fi fost nici o căsătorie ; de unde se poate trage concluzia că sînt folositoare castastrofele și chiar necesare. Exemple sînt destule ; dar ajunge o istorioară pe care am auzit-o cînd eram copil și pe care o să v-o povestesc acum în două rînduri. A fost odată o fermă care ardea la marginea drumului ; stăpîna — o sărmană

femeie în zdrențe — își plîngea nenorocirea la cîțiva pași, stînd pe pămînt. Pînă cînd trecu pe acolo un om beat, văzu incendiul, văzu femeia și o întrebă dacă era a ei casa.

— Da, domnule, e a mea ; e tot ce aveam și eu pe lumea asta.

— Îmi dați voie atunci să-mi aprind și eu trabucul de acolo ?

Preotul care mi-a povestit această istorioară cu siguranță că a corectat textul original ; nu e neapărat nevoie să fii beat ca să-ți aprinzi trabucul de la nenorocirile altora. Bunul părinte Chagas ! Se numea Chagas. Un preot mai mult decît bun, care mi-a băgat în cap timp de mulți ani ideea consolatoare că nimeni, în deplinătatea facultăților lui mintale, nu se folosește de răul altuia ; fără să mai pun la socoteală și respectul pe care bețivul acela îl simțea pentru ideea de proprietate, încît nu-și aprindea trabucul fără să ceară voie stăpînei ruinelor. Toate erau idei consolatoare. Bunul părinte Chagas !

CAPITOLUL CXVIII

Rămîi cu bine, părinte Chagas ! Mă întorc acum la povestea căsătoriei. Că Mariei Benedita îi plăcea de Carlos Maria s-a văzut sau s-a subînțeles de la acea petrecere din Rua dos Arcos, la care el și Sofia au dansat atît de mult. Am văzut-o a doua zi dimineață, gata să se întoarcă la țară ; verișoara a liniștit-o cu promisiunea că era pe cale să-i găsească un logodnic. Maria Benedita crezu că era dansatorul din ajun, și rămase să aștepte. Nu i mărturisi nimic, la început de rușine, și apoi ca să guste din plin momentul cînd Sofia va descoperi numele

persoanei iubite. Dacă i-ar fi mărturisit chiar atunci, s-ar fi putut întîmpla ca cealaltă să nu mai pună atîta zel, şi astfel cauza ar fi fost pierdută. Să nu facem caz de asta ; sînt mici calcule de fată.

Surveni epidemia din Alagoas. Sofia organiză comisia, ceea ce aduse noi relaţii familiei Palha. Inclusă printre doamnele care formau una din subcomisii, Maria Benedita lucră alături de ele, dar cîştigă în special stima uneia din ele, *dona* Fernanda, soţia unui deputat. *Dona* Fernanda avea mai puţin de treizeci de ani, era jovială, expansivă, luxoasă şi robustă ; se născuse în Pôrto Alegre, se căsătorise cu un avocat din Alagoas, acum deputatul altei provincii, şi, după cum se spunea, pe punctul de a fi numit ministru. Originea soţului ei a fost pretextul pentru a o include în comisie ; şi s-a nimerit bine, pentru că ea ştia să ceară — ca o persoană obişnuită să poruncească — nu era timidă şi nu admitea refuzuri. Carlos Maria, care era vărul ei, se duse să-i facă o vizită îndată ce ea veni la Rio de Janeiro. O găsi şi mai frumoasă decît în 1865, ultimul an cînd o văzuse, şi poate să fi fost adevărat ; încheie spunînd că aerul din sud era bun ca să fortifice oamenii, să le sporească farmecele, şi promise că acolo va veni să-şi sfîrşească zilele.

— Acolo să mergem, ca să-ţi aranjez să te căsătoreşti, spuse ea. Cunosc o fată din Pelotas care e un *bijou* şi se va căsători numai cu un băiat din capitală.

— Cu mine, bineînţeles ?

— Din capitală şi cu ochi mari. Fii atent că nu glumesc. Este o guasca [1] de prima clasă. Am şi portretul ei.

Dona Fernanda deschise albumul şi-i arătă portretul.

— Nu-i urîtă, aprobă el.

— Doar atît ?

---

[1] Nume care se dă celor născuţi în statul Rio Grande do Sul (n.t.).

— Da, e frumoasă.

— Pe ce-ai pus ochii, vere ?

Carlos Maria surîse fără să răspundă ; nu-i plăcu expresia. Vru să treacă la alt subiect, dar *dona* Fernanda reveni la căsătoria prietenei din Pelotas. Privea portretul, îl lăuda, descriind cum erau ochii, părul, faţa ; şi apoi făcu o mică biografie a fetei, Sonora. Purta acest frumos nume. Preotul care o botezase a ezitat să i-l dea, cu tot respectul şi influenţa de care se bucura tatăl fetei, fermier bogat ; dar pînă la sfîrşit cedă, considerînd că virtuţile persoanei puteau să treacă acest nume pe lista sfinţilor.

— Şi crezi că ea va mări lista sfinţilor ? întrebă Carlos Maria.

— Dacă se căsătoreşte cu tine, cred că da.

— Asta nu mă lămureşte deloc ; căsătorindu-se cu diavolul i s-ar întîmpla acelaşi lucru, şi mult mai sigur, din cauza martiriului. Sfînta Sonora, nu este un nume urît, completează bine sensul. Sfînta Sonora... Oricum, verişoară...

— Parc-ai fi neam de evreu ; taci, îl întrerupse. O respingi atunci pe guasca mea ? continuă în timp ce punea albumul la locul lui.

— Nu o resping ; lasă-mă celibatar mai departe, căci aşa drumul la cer e ca şi făcut pe jumătate.

Dona Fernanda izbucni într-un hohot de rîs.

— Doamne, milostive ! Crezi într-adevăr că o s-ajungi în cer ?

— Chiar şi sînt de douăzeci de minute. Păi ce altceva este camera asta liniştită, răcoroasă, atît de departe de lumea de afară ? Vorbim aici amîndoi, fără să ascultăm vorbe de ocară, fără să fim obligaţi să suportăm oameni schilozi, ftizici, scrofuloşi, insuportabili, într-un cuvînt, adevăratul infern. Aici e tot cerul, sau o bucată de cer ;

deoarece noi sîntem cuprinşi în el, echivalează cu infinitul. Vorbim despre Sfînta Sonora, despre Sfîntul Carlos Maria şi despre Sfînta Fernanda care, pentru a fi în contrast cu Sfîntul Gonçalo, s-a transformat în peţitoare pentru tinerele fete. Unde mai e un cer ca ăsta ?

— În Pelotas.

— Pelotas e atît de departe ! suspină el întinzîndu-şi picioarele şi fixîndu-şi ochii pe candelabrul din salon.

— Bine, e doar prima ofensivă ; voi continua pînă cînd o să cedezi.

Carlos Maria zîmbi şi privi ciucurii căzuţi de la cordonul de mătase cu care ea îşi încinsese talia, înnodîndu-l uşor ; fie ca să vadă ciucurii, fie ca să observe linia graţioasă a corpului. Văzu bine, o dată în plus, că verişoara era o persoană frumoasă. Estetica îi atrăgea ochii, respectul îi îndepărta ; dar nu numai prietenia l-a făcut să mai întîrzie acolo şi l-a mai adus în acea casă. Lui Carlos Maria îi plăcea conversaţia cu femeile, aşa cum, în general, îl plictisea conversaţia cu bărbaţii. Îi găsea emfatici pe bărbaţi, grosolani, obositori, greoi, uşuratici, ordinari, triviali. Femeile, dimpotrivă, nu erau grosolane, nici emfatice, nici greoaie. Vanitatea le stătea bine şi cîteva defecte nu le cădea rău ; aveau, pe de altă parte, graţia şi gingăşia sexului lor. De la cele mai insignifiante, se gîndea, tot ai ceva de ales. Cînd le găsea insipide sau stupide, în adîncul fiinţei îşi spunea că erau bărbaţi croiţi greşit.

Între timp, relaţiile dintre *dona* Fernanda şi Maria Benedita deveneau tot mai strînse. Aceasta din urmă, în afară de faptul că era timidă, era şi tristă în perioada aceea ; tocmai această deosebire de caracter şi de situaţie le-a legat pe una de cealaltă. *Dona* Fernanda avea, pe scară mare, calitatea de a lega prietenii ; îi plăceau cei slabi şi trişti, datorită nevoii pe care o aveau de a deveni

veseli și curajoși. Despre ea se povesteau multe acte de bunătate și dăruire.

— Ce e cu tine ? o întrebă într-o zi pe prietena ei mai mică. Aproape niciodată nu rîzi, mergi întotdeauna cu ochii în jos, gînditoare...

Maria Benedita răspunse că nu avea nimic, că așa era felul ei de a fi ; și spunînd acestea surîdea, din simplă condescendență. Făcu aluzie la pierderea mamei sale, ca una din cauzele melancoliei. *Dona* Fernanda începu să o ia în toate părțile, să o tîrască la cină, să o invite în loja ei dacă mergea la teatru ; și, datorită acestui lucru și firii ei glumețe, scoase din sufletul fetei corbii plictisitori care-i dădeau tîrcoale. Obișnuința și o afecțiune reciprocă le făcură repede prietene intime. Totuși, Maria Benedita continua să-și țină secretul.

„Oricare ar fi misterul, se gîndi într-o zi *dona* Fernanda, cred că cel mai bine ar fi să o mărit cu Carlos Maria : Sonora să mai aștepte."

— Trebuie să te căsătorești, Maria Benedita, îi spuse după cîteva zile, dimineața, la mica fermă din Mata-Cavalos ; Maria Benedita fusese la teatru cu ea și rămase peste noapte acolo. Nu vreau să te zbuciumi ; trebuie să te căsătorești și te vei căsători... De alaltăieri tot vreau să-ți spun asta, dar astfel de lucruri discutate în salon sau pe stradă nu au destulă forță. Aici la fermă e altceva. Și dacă ai curaj să te cațări cu mine pe deal, atunci da, aș zice și eu că ne-am simți bine. Mergem ?

— E așa cald...

— E mai poetic, copilă. Ah, cariocă [1] fără sînge ! Voi aveți numai apă în vene. Să stăm atunci pe banca asta. Ia loc ; așa, eu stau aici, lîngă tine, pregătită pentru orice. Căsătorește-te sau mori. Să nu-mi răspunzi nimic. Nu ești

[1] Locuitor din Rio de Janeiro (n.t.).

fericită, continuă schimbînd tonul ; orice aş face, văd că nu ai poftă de viaţă. Vino lîngă mine, spune-mi sincer, simţi atracţie pentru cineva ? Dacă e aşa, mărturiseşte-mi, şi voi porunci să se caute persoana.

— Nu simt nici o atracţie.

— Nu ? Păi asta ne avantajează de minune. Nu e nevoie să punem anunţuri pe inimă ; cunosc un chiriaş bun...

Maria Benedita se întoarse cu totul spre ea, cu buzele întredeschise şi ochii foarte mari. Părea că se teme de propunere sau că o doreşte foarte mult. *Dona* Fernanda, fără să înţeleagă adevărata stare a prietenei sale, îi luă mîna şi-i ceru să-i povestească tot. Cu siguranţă, trebuia să iubească pe cineva, e clar, se vedea în ochi, trebuia să mărturisească, insista, se ruga, o soma, în ultimă instanţă. Mîna Mariei Benedita se răcise, ochii se pironiseră în pămînt şi, cîteva clipe, nici una nu spuse nimic.

— Hai, spune, repetă *dona* Fernanda.

— Nu am ce să spun.

Dona Fernanda făcea semne că nu crede ; şi-o apropia tot mai mult, îi trecu mîna peste mijloc şi o trase lîngă ea ; îi spuse încet, la ureche, că era ca şi mama ei. Şi o sărută pe obraz, pe ureche, pe ceafă, îi rezemă capul pe umăr şi o mîngîie cu mîna cealaltă. Tot, tot, voia să ştie tot. Dacă iubitul era în lună, o să poruncească să fie căutat în lună, oriunde ar fi fost, cu excepţia cimitirului ; dar, dacă era la cimitir, îi va găsi altul mai bun, care o va face să-l uite pe primul în cîteva zile. Maria Benedita asculta agitată, tulburată, fără să ştie cum să scape, gata ba să vorbească, ba să tacă la timp, parcă şi-ar fi apărat pudoarea. Nici nu nega, nici nu mărturisea, dar, cum nici nu zîmbea şi tremura de emoţie, era uşor să ghiceşti măcar jumătate din adevăr.

— Păi atunci, înseamnă că nu-ţi sînt prietenă ? Nu ai încredere în mine ? Închipuie-ţi că sînt mama ta.

Maria Benedita mai rezistă puţin ; îşi recîştigase forţele şi simţea nevoia să destăinuiască ceva. *Dona* Fernanda o ascultă emoţionată. Soarele ajunsese acum la marginea băncii, nu peste mult timp le inundă pantofii, poalele rochiilor şi genunchii ; dar nici una nu-şi dădu seama. Povestea de dragoste le absorbise, mărturisirea uneia avea pentru cealaltă un farmec deosebit. Era o pasiune neştiută, neîmpărtăşită, nebănuită ; pasiune care-şi pierdea caracterul şi natura, ca să se transforme în pură adoraţie. La început, cînd vedea persoana iubită, trecea prin două stări foarte diferite, una pe care nu o putea defini, entuziasm, zăpăceală, bătăi de inimă, aproape de leşin : alta era de contemplare. Acum rămăsese aproape numai la această stare. Plînsese mult, singură singurică, pierduse multe nopţi de tristeţe ; a plătit scump ambiţia speranţelor sale. Dar nu va pierde niciodată certitudinea că el era superior tuturor celorlalţi bărbaţi, o fiinţă divină care, chiar dacă nu-i dădea atenţie, va merita întotdeauna să fie adorat.

— Bine, spuse *dona* Fernanda, cînd prietena sa tăcu. Să ne oprim la ce e esenţial, că nu ai de ce să suferi aşa. Nu, drăguţo, să adori un bărbat care nu-ţi dă atenţie e poezie. Lasă-te de poezii. Fii atentă, că tu eşti cea care pierde, pentru că el se căsătoreşte cu alta, anii trec, pasiunea li se urcă la cap şi într-o bună zi, cînd nici nu gîndeşti, te trezeşti fără dragoste şi fără bărbat. Şi cine este acest bărbat ?

— Asta nu spun, răspunse Maria Benedita, sculîndu-se de pe bancă.

— Atunci să nu spui, replică *dona* Fernanda, apucînd-o de încheieturile mîinilor şi silind-o să stea pe genunchii ei.

Chestiunea primordială este să te căsătorești ; dacă nu se poate cu el, va fi cu altul.

— Nu, nu mă căsătoresc.

— Numai cu el ?

— Nici măcar nu știu dacă cu el, răspunse Maria Benedita, după cîteva momente. Îl ador, cum îl ador pe Dumnezeu din cer.

— Sfîntă Fecioară ! Ce blasfemie ! Două blasfemii, copilă ; prima este că nu trebuie să iubești pe nimeni ca pe Dumnezeu, a doua este că un soț, chiar dacă e rău, întotdeauna e mai bun decît cel mai frumos vis.

CAPITOLUL CXIX

„Un soț, chiar dacă e rău, întotdeauna e mai bun decît cel mai frumos vis". Maxima nu era idealistă ; Maria Benedita fu împotriva ei. Nu era mai bine să visezi decît să plîngi ? Visurile trec sau se schimbă, pe cînd un soț rău poate să trăiască mult. „Dumneavoastră spuneți așa, încheie Maria Benedita, pentru că Dumnezeu v-a hărăzit un înger... Uite că vine".

— Nu-ți face griji, că și tu vei avea un înger ; cunosc unul minunat pentru tine ; toți îngerii mă caută pe mine.

Teófilo, soțul *donei* Fernanda, care le văzuse de departe, veni spre ele ; avea în mînă un ziar mototolit. Nu salută musafira ; se duse drept spre soția sa.

— Vrei să știi ce mi-au făcut, Nana ? îi spuse printre dinți. Astăzi a ieșit discursul meu din ziua de cinci. Uită-te la fraza asta ; eu spusesem : *Abține-te cînd ai îndoieli, e e sfatul înțeleptului*. Și ei au pus : *Abține-te cînd ai datorii* [1]. E insuportabil ! Fii atentă că era vorba tocmai de

[1] În portugheză e vorba de o greșeală de tipar (poate fi intenționată sau nu), care s-a făcut doar prin schimbarea unei litere : *dúvida* = îndoială, și *divida* — datorie, obligație de plată (n.t.)

un credit al Ministerului de Marină, invocîndu-se în dezbatere faptul că se făceau multe cheltuieli. Astfel încît poate să pară o mojicie din partea mea ; e ca şi cum aş recomanda neplata datoriei. Oricum, e o nerozie.

— Dar n-ai citit corecturile ?

— Le-am citit, dar autorul e cel mai puţin indicat să le citească bine. *Abţine-te cînd ai datorii*... continuă, uitîndu-se fix la ziar. Şi gîfîind : Asta numai cu...

Era consternat. Era un om talentat, serios şi muncitor ; dar, în acel moment, toate marile opere, cele mai grave probleme, bătăliile cele mai decisive, revoluţiile cele mai profunde, soarele şi luna şi toate constelaţiile şi toate lighioanele şi toate generaţiile umane valorau mai puţin decît înlocuirea unui „u" cu un „i". Maria Benedita îl privea fără să înţeleagă. Ea credea că suferă de tristeţea cea mai mare, dar acolo era alta tot atît de mare ca şi a ei şi mult mai chinuitoare. Astfel, distrugătoarea melancolie a unei biete fiinţe era la fel cu o greşeală tipografică. Teófilo, care abia atunci îi observă prezenţa, îi întinse mîna ; era rece. Nimeni nu poate să-şi facă la comandă mîinile reci ; trebuia să sufere cu adevărat. După cîteva clipe, aruncă ziarul pe jos cu un gest violent şi plecă.

— Dar, Teófilo, se corectează mîine, îi spuse *dona* Fernanda ridicîndu-se.

Teófilo, fără să se întoarcă, ridică din umeri, deznădăjduit. Soţia alergă pînă la el ; prietena sa o urmă speriată. Rămase numai banca, acum fără ele, primind din plin razele soarelui, care nici nu iubeşte, nici nu face discursuri. *Dona* Fernanda îşi duse soţul într-un salonaş şi, sărutîndu-l, îl consolă de lovitura aceea. La prînz el încerca să surîdă, deşi cu un surîs palid ; soţia, ca să-l sustragă de la preocuparea lui, puse în discuţie planul de a o căsători pe Maria Benedita, şi trebuia să fie cu un

deputat, dacă ar exista în Cameră vreun celibatar, oricare i-ar fi fost opiniile. Putea să fie de partea guvernului opozant, sau amîndouă în același timp, sau nimic, de vreme ce va fi soț. Pe această temă brodă cîteva reflecții, însuflețite, spumoase, care făcură să treacă timpul și aveau ca scop să șteargă amintirea schimbării unei litere. Ce ființă bună ! Teófilo, ascultîndu-și soția, se înveselea tot mai mult și era de acord cu înțelegerea de a o căsători pe Maria Benedita.

— Rău e, spuse soția privindu-și soțul, că ea iubește pe cineva al cărui nume nu vrea să-l spună.

— Nici nu-i nevoie, o întrerupse soțul ștergîndu-și buzele ; se vede bine că îi place de vărul tău.

CAPITOLUL CXX

Duminica următoare, *dona* Fernanda se duse la biserica Santo Antônio dos Pobres. După ce se termină liturghia, îl văzu ieșind din mulțimea de credincioși, care se salutau sau făceau o plecăciune în fața altarului, nici mai mult nici mai puțin decît pe verișor, drept, surîzător, îmbrăcat sobru, cu mîna întinsă.

— Ai venit și tu la liturghie ? întrebă mirată.

— Am venit.

— Întotdeauna vii ?

— Nu întotdeauna, dar de multe ori.

— Sincer să-ți spun, nu mă așteptam la atîta devoțiune din partea ta. Bărbații sînt, în general, niște păgîni. Teófilo nici nu calcă prin biserică, decît ca să-și boteze copiii. Ești deci religios ?

— Nu pot să răspund cu certitudine ; dar simt oroare să aud vorbindu-se rău despre religie. Şi cu asta, basta ; am venit la liturghie, nu am venit să mă spovedesc ; acum o să te conduc acasă şi, dacă mă inviţi la dejun, o să dejunez cu voi. Numai dacă nu aţi vrea să veniţi voi să dejunaţi cu mine ; stau chiar pe strada asta, după cum ştii.

— Aş veni eu singură, dacă s-ar putea, ca să-ţi dau o veste pentru care îmi trebuie mult timp.

— Să mergem atunci încet, spuse Carlos Maria în uşa bisericii, oferindu-i braţul. Şi după ce făcură doi paşi : O veste importantă ?

— Importantă şi plăcută.

— Să nu-mi spui că Dumnezeu, milostiv întotdeauna, o să-l ia la el pe scumpul nostru Teófilo, lăsînd aici fără ocrotire pe cea mai frumoasă dintre toate văduvele... Nu e nevoie să-ţi iei mina asta, verişoară ; lasă braţul liniştit. Să trecem la veste. A venit fata din Pelotas, nu e aşa ?

— N-am să-ţi spun despre ce e vorba, dacă nu juri că asculţi serios.

— Serios.

Dona Fernanda îi mărturisi că ezita să-l căsătorească cu patriciana din Pelotas ; nu voia să aibă remuşcări ; descoperise aici pe cineva care simţea pentru verişor o dragoste imensă. Carlos Maria surîse, începu să glumească, dar vestea îl împunse în inimă. Dragoste imensă ? Dragoste imensă, pasiune violentă, îi confirmă verişoara, adăugînd că poate definiţia nu ar mai corespunde perfect sentimentului actual al persoanei. Acum devenise o adoraţie calmă şi discretă. Plînsese pentru el multe nopţi în şir, cît timp a dăinuit speranţa... Şi *dona* Fernanda repetă de-a fir a păr confidenţele Mariei Benedita. Lipsea numai numele ; Carlos Maria vru să-l ştie, ea nu-l dezvălui. Nu putea să-l divulge. De ce să-i satisfacă plăcerea de a şti cine era cea care îl adora, dacă nu va alerga în întîmpinarea acelei

ființe ? Mai bine era să o lase învăluită în mister. Acum nu mai plîngea ; modestă și fără ambiții, își pierduse speranța de a fi iubită și cu timpul nu devenise altceva decît o evlavioasă, dar o evlavioasă fără pereche, care nici măcar nu spera să fie ascultată sau ca scumpul ei zeu s-o învrednicească într-o zi cu o privire binevoitoare...

— Verișoară, tu...

— Eu ce ?

Carlos Maria încheie spunînd că avocata era demnă de cauză. Într-adevăr, dacă fata aceea îl adora în așa măsură, era drept și firesc ca verișoara să se intereseze de ea cu atîta ardoare. Dar de ce să nu spună numele ?

— Acum nu ți-l spun ; poate într-o zi... Dar cred că înțelegi că n-aș putea stărui să te căsătoresc cu provinciala mea, cînd știu că o altă persoană te iubește atît de mult. Și chiar atunci s-ar prea putea ca astălaltă de aici să nu sufere mult, dacă te vede căsătorit. Da, domnule, pare absurd, dar trebuie să o cunoști ; îți spun că, dacă ai fi fericit, ea e în stare să o binecuvînteze pe frumoasa rivală.

— Asta nu mai e romantism, e misticism, replică Carlos Maria, după ce făcu cîțiva pași, cu ochii în pămînt. Nu e în ton cu timpul nostru. Ai vreo dovadă a unei asemenea stări sufletești ?

— Am... Aceea e casa ta, nu ? întrebă *dona* Fernanda oprindu-se.

— Da.

— Frumoasă clădire, și solidă.

— Foarte solidă.

— Una, două, trei, patru... Șapte ferestre. Salonul e de la un capăt la altul ? Excelent pentru dans.

Și continuă mergînd :

— Eu, dacă aș avea aici o casă mai mare decît e a mea, aș da o petrecere grozavă înainte de a mă întoarce la Rio

Grande. Îmi plac petrecerile. Cei doi copii ai mei nu-mi dau mult de lucru. Apropo, m-am gîndit să-l dau pe Lopo la colegiu ; unde aş găsi un colegiu bun ?

Carlos Maria se gîndea la cuvioasa necunoscută. Era departe, foarte departe de învăţămînt şi instituţiile sale. Ce bine era să te simţi un zeu adorat, şi încă adorat ca la *Evanghelie*, cuvioasa stînd în cameră, cu uşa închisă, neştiută de nimeni, nu în templu, în văzul tuturor. „Şi Dumnezeu, care vede tot ce se întîmplă, te va răsplăti". O !, el ar răsplăti-o, dacă ar şti cine era. O fi căsătorită ? Nu, nu putea să fie, nu ar fi mărturisit asta nimănui ; văduvă sau necăsătorită, mai degrabă necăsătorită. Îi mirosea lui că e necăsătorită. Unde se închidea oare ca să se roage, evocîndu-l, plîngîndu-l şi binecuvîntîndu-l ? Nu mai insista cu numele ; dar cel puţin locul.

— Unde s-o găsi un colegiu bun ? repetă *dona* Fernanda.

— Colegiu ? Nu ştiu ; acum mă gîndesc la necunoscută. Cred că înţelegi că o persoană care mă adoră, în tăcere, fără speranţă, merită să fie obiect de oarecare atenţie. Înaltă sau scundă ?

— Maria Benedita.

Carlos Maria se opri.

— Fata aceea... ? Nu se poate. I-am vorbit de multe ori şi niciodată n-am descoperit nimic. Mi sa părut întotdeauna rece. Trebuie să fie o neînţelegere : Ai auzit-o spunînd numele meu ?

— Nu, cu toate că i l-am cerut atît de mult. A mărturisit miracolul fără să-l numească pe sfînt, dar ce miracol ! Poţi să te făleşti că eşti adorat cum n-a mai fost nimeni... A cui e casa aceea ?

— Tu de obicei exagerezi, verişoară ; poate că nu e chiar aşa. Adorat cum n-a mai fost nimeni ? Şi cum ai aflat că eram eu acela ?

— Teófilo a fost primul care a descoperit ; ea, cînd i s-a spus, s-a făut roşie ca ardeiul. Apoi, fiind singură cu mine, a negat ; şi din ziua aceea nu a mai venit la noi.

Aşa a început dragostea. Carlos Maria s-a bucurat văzîndu-se iubit aşa, în tăcere, şi toată prudenţa s-a transformat în simpatie. Începu să o vadă, gustă încurcătura fetei, temerile, bucuria, modestia, atitudinile aproape rugătoare, un complex de gesturi şi sentimente care reprezentau apoteoza omului iubit. Aşa a fost începutul, aşa deznodămîntul. Aşa i-am văzut, în seara aceea cînd îşi sărbătorea ziua de naştere Sofia, căreia el îi spusese mai înainte cuvinte atît de dulci. Aşa sînt bărbaţii ; aidoma cu apa care curge şi vîntul care vuieşte.

CAPITOLUL CXXI

— Bun, o să se căsătorească, cu atît mai bine ! se gîndi Rubião.

În intervalul dintre seara aceea şi ziua căsătoriei, Rubião surprinse cîteva priviri ale Sofiei, care ar fi putut fi bănuite de tentaţie ; dacă şi Carlos Maria le răspunse, a fost mai degrabă din politeţe decît de altceva. Rubião deduse că era ceva întîmplător ; îşi mai amintea şi acum de lacrima Sofiei de la sărbătorirea zilei de naştere, cînd i-a explicat povestea cu scrisoarea.

O ! binevenită lacrimă neaşteptată ! Tu, care ai fost de ajuns ca să convingi un om, poţi să nu fii justificabilă pentru alţii, şi aşa merge lumea mai departe. Ce importanţă avea că ochii nu erau obişnuiţi cu plînsul, sau că seara s-ar părea că exaltă stări afective foarte evidente de

melancolie ? Rubião a văzut lacrima căzînd ; chiar şi acum şi-o aminteşte. Dar încrederea lui Rubião nu venea numai de la lacrimă, venea şi de la actuala Sofie, care niciodată nu fusese atît de prevenitoare, nici atît de preocupată de el. Părea că regretă tot răul pe care-l făcuse, că e gata să-l repare, fie datorită unei afecţiuni tîrzii, fie datorită propriului eşec al primei aventuri. Există delicte virtuale în stare latentă. Există opere muzicale care întîrzie în capul unui maestru şi care aşteaptă numai să bată primele măsuri ale inspiraţiei.

CAPITOLUL CXXII

„Prin urmare, se căsătoreşte !" — repetă Rubião.

Nu a întîrziat prea mult căsătoria ; doar trei săptămîni. În dimineaţa acelei zile, Carlos Maria deschise ochii cu o oarecare uimire. Chiar el se căsătorea ? Nu încăpea nici o îndoială ; se privi în oglindă, era el. Îşi aminti ultimele zile, mersul rapid al evenimentelor, sinceritatea afecţiunii pe care o simţea pentru logodnică şi, în sfîrşit, fericirea adevărată pe care i-o dădea. Această din urmă idee îl umplea de o rară şi mare satisfacţie. O rumega acum, călare, în plimbarea obişnuită de dimineaţă ; de data asta alesese cartierul Engenho Velho.

Deşi se obişnuise cu privirile admirative, vedea acum în toată lumea un aspect în acord cu vestea căsătoriei lui. Cazuarii [1] de la o mică fermă, nemişcaţi înainte de a trece el prin faţa lor, îi spuseră lucruri foarte deosebite, pe care

[1] Pasăre din Oceania, asemănătoare cu struţul, ale cărei pene se întrebuinţează ca podoabă (n.t.).

cei frivoli le-ar atribui brizei, care şi ea adia atunci, dar cei înţelepţi ar recunoaşte că nu era nimic altceva decît limbajul nupţial al cazuarilor. Păsările săreau dintr-o parte în alta, cîntînd un madrigal. O pereche de fluturi — pe care japonezii îi consideră simbolul fidelităţii, pentru că au observat că în ciuda faptului că trec din floare în floare sînt aproape întotdeauna cîte doi —, o pereche de fluturi însoţi un timp destul de lung mersul calului, venind în cerc de la o mică fermă care mărginea drumul, zburînd rotit ici şi colo, uşori şi galbeni. Şi pe lîngă toate astea un aer proaspăt, cer albastru, chipuri vesele de oameni călare pe măgar, gîturi întinse pe ferestrele diligenţelor ca să-l vadă pe el şi graţia lui de mire. Sigur, era greu să crezi că toate acele gesturi şi atitudini ale oamenilor, ale animalelor şi copacilor ar fi exprimat alt sentiment care să nu fie omagiul nupţial al naturii.

Fluturii se pierdură într-unul din tufişurile cele mai dese din apropiere. Veni apoi altă fermă, fără copaci, cu poarta mare deschisă şi, în fund, în dreptul porţii, o casă veche care-şi închidea ochii sub forma a cinci ferestre cu parmaclîc, obosiţi de pierderea locatarilor. Şi ele văzuseră nunţi şi ospeţe ; secolul le găsise încă receptive la noutate şi speranţă.

Să nu credeţi că acel aspect întristă sufletul cavalerului. Dimpotrivă, avea acel dar deosebit de a întineri ruinele şi de a trăi din viaţa primitivă a lucrurilor. Chiar îi plăcu să vadă casa veche, cu zugrăveala ştearsă, în contrast cu fluturii atît de vii de acum o clipă. Opri calul ; evocă femeile care intraseră pe acolo, alte haine, alte chipuri, alte maniere. Poate chiar umbrele persoanelor fericite şi moarte veneau acum să-l salute, şoptindu-i toate lucrurile sublime pe care le gîndeau despre el. Ajunse chiar să le audă şi să surîdă. Dar o voce stridentă

veni să se amestece cu concertul ; un papagal, într-o colivie agăţată pe peretele exterior al casei : „Papagal regesc, pentru Portugalia ; cine trece ? Currupá, papá, Grrr... Grrr..". Umbrele fugiră, calul îşi continuă drumul. Carlos Maria ura papagalii, tot aşa cum ura şi maimuţele, două falsificări ale fiinţei umane, îşi zicea.

„Oare fericirea pe care eu *i-o voi aduce* va fi tot aşa întreruptă ?" — reflectînd mergînd.

Păsările *cambaxirras*[1] zburară dintr-o parte în alta a străzii şi se aşezară cîntînd în limba lor ; a fost o rectificare. Limba aceea fără cuvinte era uşor de înţeles, spunea o mulţime de lucruri clare şi frumoase. Carlos Maria văzu în acest lucru un simbol al lui însuşi. Atunci cînd femeia, ameţită de papagalii din lume, s-ar cufunda în plictiseală, el ar face-o să se înalţe pînă la vraja trilurilor divinului stol de păsări, care ducea în el idei de aur spuse cu o voce de aur. Oh !, cît de fericită o *va face !* O şi vedea îngenuncheată, cu braţele aşezate pe genunchii lui, cu capul în mîini şi ochii la el, recunoscători, evlavioşi, drăgăstoşi, toată numai implorare, toată redusă la nimic.

CAPITOLUL CXXIII

Ei bine, acel tablou, la aceeaşi oră în care apărea în ochii imaginaţiei mirelui, se reproducea în mintea miresei, aşa cum Maria Benedita, aşezată la fereastră şi privind valurile care se spărgeau în larg şi pe plajă, se vedea pe ea însăşi, îngenuncheată la picioarele soţului ei, liniştită, pocăită, ca înaintea mesei de împărtăşanie, ca să primească

[1] Pasăre braziliană din familia împărătuşilor (n.t.).

jertfa fericirii. Şi îşi spunea : „Oh !, ce fericită *mă* va face *el !*“ Formularea şi ideea erau diferite, dar atitudinea şi ora erau aceleaşi.

CAPITOLUL CXXIV

S-au căsătorit ; după trei luni plecau în Europa. Cînd s-a despărţit de ei, *dona* Fernanda era atît de veselă de parcă venise să-i primească la reîntoarcere ; nu plîngea. Plăcerea de a-i vedea fericiţi era mai mare decît neplăcerea despărţirii.

— Te duci mulţumită ? o întrebă pe Maria Benedita, pentru ultima dată, lîngă parapetul vaporului.

— Oh, foarte !

Sufletul *donei* Fernanda i se citi în ochi, curat, ingenuu, cîntînd o bucată italiană — pentru că mîndra guasca prefera muzica italiană —, poate aria aceasta din *Lucia : O bell' alma innamorata* [1]. Sau bucata aceasta din *Bărbierul :*

Ecco ridente in cielo
Spunta la bella aurora. [2]

CAPITOLUL CXXV

Sofia nu se duse la bord, era bolnavă şi-l trimise pe soţul ei. Să nu credeţi că era ciudă sau durere ; cu ocazia căsătoriei se purtă foarte înţelept, pregăti zestrea miresei

[1] O, frumos suflet îndrăgostit (it.).
[2] Iată, surîzînd pe cer, / Apare mîndra auroră (it.).

și se despărți de ea cu multe sărutări înlăcrimate. Dar să meargă la vapor socoti că e rău. Se îmbolnăvi ; și ca să nu dezmintă pretextul, rămase în cameră. Luă un roman recent apărut ; i-l dăduse Rubião. Și alte lucruri de acolo i-l aminteau pe același bărbat, tot felul de obiecte, fără să mai numărăm bijuteriile. În sfîrșit, un singur cuvînt pe care-l auzise de la el în noaptea căsătoriei verișoarei, chiar și acel cuvînt se prezentă la inventarul recomandărilor prietenului nostru.

— Dumneavoastră sînteți regina tuturor, îi spuse încet, sper că totuși vă voi face împărăteasă.

Sofia nu putu să înțeleagă această frază enigmatică. Înclină să presupună că era un mijloc de a o ademeni, acordîndu-i un rang de noblețe ca s-o transforme în amanta lui ; dar excluse o asemenea intenție, fiindcă la urma urmei putea fi rodul vanității ei și nimic altceva. Rubião, deși nu mai era acum același bărbat sfios și timid de altădată, nu se arăta atît de sigur de el pentru a i se putea atribui o atît de îndrăzneață intenție. Dar ce însemna atunci fraza aceea ? Poate un mod figurat de a spune că o iubea și mai mult. Sofia credea posibil totul. I se făcea adesea curte ; auzise acea declarație a lui Carlos Maria, probabil mai auzise și altele, cărora le-a acordat atenție numai din vanitate. Și toate s-au dus ; Rubião era singurul care persevera. Existau pauze, consecințe ale îndoielii ; dar îndoielile treceau așa cum veniseră.

„El merită să fie iubit", citi Sofia pe pagina unde deschisese romanul, cînd continuă lectura ; închise cartea, închise ochii și se cufundă în gînduri. Servitoarea care intră puțin după aceea, aducîndu-i o supă, bănui că doamna dormea și se retrase încetișor.

CAPITOLUL CXXVI

Între timp, Rubião şi Palha coborau de pe vapor pe şalupă şi se întorceau pe cheiul Pharoux. Mergeau gînditori şi tăcuţi. Palha deschise primul gura.

— De mai mult timp tot vreau să-ţi spun un lucru important, Rubião.

CAPITOLUL CXXVII

Rubião se trezi. Era pentru prima oară cînd se urca pe puntea unui vapor. Se întorcea cu sufletul plin de zgomotele de pe bord, forfota lumii care venea şi pleca, compatrioţi, străini de obîrşii diferite, francezi, englezi, germani, argentinieni, italieni, o amestecătură de limbi, o mulţime de pălării de toate culorile, valize, frînghii, sofale, binocluri pe umăr, oameni care coborau sau urcau scări ca să intre în vapor, femei care plîngeau, altele curioase, altele care rîdeau şi multe care aduceau de pe uscat flori sau fructe, toate aspecte noi. În depărtare se vedea bara pe unde trebuia să meargă vaporul. Dincolo de bară, marea nesfîrşită, cerul înnorat şi singurătatea. Rubião reînnoi visele despre lumea antică, creă o Atlantidă fără să ştie nimic despre tradiţia existentă. Cum nu avea noţiuni de geografie, îşi făcea o idee confuză despre celelalte ţări, şi imaginaţia le înconjura cu un nimb misterios. Cum nu-l costa nimic să călătorească în felul acesta, navigă în gînd o bună bucată de vreme, în acel vapor înalt şi lung, fără rău de mare, fără valuri, fără vînt, fără nori.

— Mie ? întrebă Rubião după cîteva secunde.

— Ție, confirmă Palha. Trebuia să-ți fi spus de cîtva timp, dar poveștile astea cu căsătoria, cu comisia pentru Alagoas și celelalte mi-au luat mult timp și nu am avut ocazia ; totuși, acum, înainte de dejun... Dejunezi cu mine.

— Da, dar despre ce e vorba ?

— Un lucru important.

Spunînd acestea scoase o țigaretă, o desfăcu, netezi tutunul cu degetele, răsuci încă o dată hîrtia și aprinse un chibrit, dar vîntul i-l stinse. Atunci îl rugă pe Rubião să fie bun și să-i țină pălăria ca să poată aprinde altul. Rubião îl ascultă nerăbdător. S-ar fi putut prea bine ca asociatul lui, făcîndu-l să aștepte, să fi vrut să-l facă să creadă că era vorba de un cutremur ; așa, realitatea ar fi suportabilă. După două rotocoale de fum, îi spuse :

— Am intenția să lichidez afacerea ; mi s-a oferit într-o instituție bancară funcția de director, și cred că voi accepta.

Rubião respiră adînc.

— Bine ; o lichidezi acum ?

— Nu, cam pînă la sfîrșitul anului viitor.

— Și e necesar s-o lichidezi ?

— Cred că da. Dacă afacerea cu banca n-ar fi sigură, nu m-aș încumeta să pierd un lucru sigur pe ceva îndoielnic ; dar e foarte sigur.

— Atunci, la sfîrșitul anului viitor rupem legăturile care ne unesc...

Palha tuși...

— Nu, mai înainte, la sfîrșitul acestui an.

Rubião nu înțelese ; dar asociatul îi explică de ce era util să desfacă acum societatea, pentru ca el singur să

lichideze firma cînd va voi. Banca putea să se organizeze mai devreme sau mai tîrziu ; şi de ce să-l facă pe el să suporte exigenţele momentului ? În plus, Camacho afirma că foarte curînd Rubião va fi în cameră, şi căderea ministerului era sigură.

— Fie ce-o fi, încheie, întotdeauna e mai bine să desfacem societatea la timp. Tu nu trăieşti din comerţ ; ai intrat cu capitalul necesar pentru afacere, cum tot aşa ai fi putut să-l fi dat altuia sau să-l păstrezi.

— Aşa e, n-am nici o îndoială în privinţa asta, aprobă Rubião.

Şi după cîteva momente :

— Dar spune-mi un lucru, propunerea are şi vreun motiv ascuns ? Înseamnă ruptură între persoane, între prieteni... Fii sincer, spune-mi tot...

— Ce glumă e asta ? replică Palha. Despărţire de prieteni, de persoane... Dar eşti nebun. Asta e din cauza valurilor. Prin urmare, eu care am muncit atîta pentru tine, eu care te consider prietenul prietenilor mei, care te tratez ca pe o rudă, ca pe un frate, n-ar trebui să-mi dau palme dacă ar fi aşa ? Chiar căsătoria Mariei Benedita, nu cu Carlos Maria, cu tine trebuia să fie, ştii bine, dacă tu n-ai fi refuzat. Poate cineva foarte bine să rupă o legătură fără să le rupă pe celelalte. Altfel ar fi o nebunie. Oare toţi prietenii unui grup social sau ai familiei sînt asociaţi comerciali ? Şi cei care nu sînt comercianţi ?

Lui Rubião i se păru excelent argumentul şi simţi pornirea să-l îmbrăţişeze pe Palha. Acesta îi strînse mîna foarte satisfăcut ; se vedea eliberat în curînd de un asociat a cărui risipă crescîndă putea să-l expună vreunui pericol. Firma era solidă ; era uşor să-i predea lui Rubião partea care-i aparţinea, minus datoriile personale şi anterioare. Mai rămîneau cîteva din cele pe care Palha le mărturisise soţiei sale, în noaptea din Santa Teresa, capitolul L. Ceea ce plătise era puţin ; în general Rubião se

eschiva de la aşa ceva. Într-o zi Palha, vrînd să-i dea cu forţa ceva bani, repetă vechiul proverb : „Plăteşte ceea ce datorezi, vezi ce-ţi mai rămîne“. Dar Rubião glumi :

— Păi nu plăti, şi vezi dacă nu-ţi rămîne mai mult.

— E bună ! replică Palha rîzînd şi păstrîndu-şi banii în buzunar.

CAPITOLUL CXXIX

Nu era vorba de nici o bancă, nici de funcţia de director, nici de lichidare ; dar cum să justifice Palha propunerea de separare spunîndu-i purul adevăr ? Aşa că trebui să inventeze, şi nu-i fu greu deloc, pentru că Palha avea pasiune pentru bănci şi era mort după una. Cariera acestui om era tot mai prosperă şi strălucitoare. Comerţul mergea bine ; unul din motivele separării era tocmai faptul de a nu mai trebui să împartă cu altul cîştigurile viitoare. Palha, în afară de aceasta, avea acţiuni din toate părţile, titluri în aur din împrumutul Itaboraí, şi făcuse două aprovizionări pentru război, în asociere cu o persoană influentă şi cu care cîştigase mult. Se înţelesese cu un arhitect să-i construiască o casă, un mic palat. Se gîndea vag la o baronie.

CAPITOLUL CXXX

— Cine ar fi zis că oameni ca Palha ne vor trata în felul acesta ? Nu mai valorăm nimic. Nu e nevoie să-i aperi...

— Nu îi apăr, explic ; trebuie să fi fost o neînţelegere.

— Să fie ziua ei de naștere, să-și căsătorească verișoara, și nici măcar o nenorocită de invitație maiorului, marelui maior, neprețuitului maior, vechiului prieten maiorul. Așa îmi spuneau ; eu eram de neprețuit, vechi prieten, mare și încă multe altele. Acum, nimic, nici o nenorocită de invitație, un mesaj verbal, cel puțin, trimis printr-un negrișor : „Stăpîna mea își sărbătorește ziua de naștere, sau se căsătorește verișoara ei, spune că are casa la dispoziția dumneavoastră și să veniți foarte gătiți". Nu am fi mers ; luxul nu e pentru noi. Dar era ceva, un mesaj, un negrișor, pentru neprețuitul maior...

— Tată !

Rubião, văzînd intervenția *donei* Tonica, prinse curaj ca să apere îndelung familia Palha. Era în casa maiorului, nu în strada 2 Decembrie, ci în cea din Barbonos, o casă modestă. Rubião trecuse pe acolo, el era la fereastră și îl strigase. *Dona* Tonica nu avu timp să iasă din cameră ca să-și arunce, cel puțin, o privire în oglindă ; de-abia putu să-și treacă mîna prin păr, să-și aranjeze funda de la gît și să-și lase rochia mai jos ca să-și acopere pantofii, care nu erau noi.

— Vă spun că se poate să fi fost o neînțelegere, insistă Rubião ; pe acolo totul e foarte încurcat de cînd cu comisia aceea din Alagoas.

— Fiindcă veni vorba, îl întrerupse maiorul Siqueira, de ce nu au pus-o pe fiica mea în comisia pentru Alagoas ? Lasă ! De mult am observat acest lucru ; mai înainte nu făceau o petrecere fără noi. Eram întotdeauna sufletul. De un timp încoace s-a produs schimbarea ; au început să ne primească rece, și soțul ei, dacă se poate eschiva, nu mă salută. Asta a început de un timp ; dar înainte fără noi nu se făcea nimic. De ce vorbiți de o neînțelegere ? În ajunul zilei ei de naștere, bănuind că nu o să ne invite, am fost să-l văd la birou. A scos cîteva cuvinte ; se prefăcea. La sfîrșit i-am spus așa : „Ieri, acasă, eu și Tonica discutam

despre ziua de naştere a *donei* Sofia ; ea zicea că trecuse, eu că nu, că era azi sau mîine". Nu mi-a răspuns, s-a prefăcut că era absorbit într-o socoteală, chemă contabilul şi-i ceru explicaţii. Am înţeles jocul şi am repetat povestea ; a făcut la fel. Am plecat. Şi, mă rog, cine-i Palha ? Un oarecare ! Acum îl fac de rîs. Mai înainte zicea : „Domnule maior, un toast". Eu ţineam multe toasturi, aveam o anumită dezinvoltură. Jucam cărţi. Acum s-a ajuns ; umblă numai cu oameni fini. Ah, vanităţi ale acestei lumi ! Păi n-am văzut-o deunăzi pe soţia lui, într-un *coupé,* cu o altă doamnă ? Sofia în *coupé !* S-a prefăcut că nu mă vede, dar se uita în aşa fel ca să poată să-şi dea seama dacă eu o vedeam, dacă o admiram. Vanităţi ale acestei vieţi ! Cine n-a mîncat niciodată untdelemn, atunci cînd mănîncă se mînjeşte.

— Iertaţi-mă, dar treburile comisiei cer o anumită pompă.

— Da, răspunse Siqueira, de aceea fiica mea n-a intrat în comisie ; ca să nu strice trăsurile...

— Şi apoi, *coupé*-ul putea să fie al celeilalte doamne, care era cu ea.

Maiorul făcu doi paşi, cu mîinile la spate, şi se opri în faţa lui Rubião.

— Al celeilalte... sau al părintelui Mendes. Ce mai face părintele ? Frumoasă viaţă, fireşte.

— Dar, tată, se poate să nu fie nimic, îl întrerupse *dona* Tonica. Ea întotdeauna se poartă bine cu mine, şi cînd am fost bolnavă luna trecută a trimis de două ori negrişorul ca să afle ce fac...

— Negrişorul ! vociferă tatăl. Negrişorul ! Mare favoare ! „Negrişorule, du-te pînă la militarul acela în retragere şi întreabă-l dacă fiica lui e mai bine ; eu nu mă duc pentru că îmi lustruiesc unghiile !". Mare favoare ! Tu nu-ţi lustruieşti unghiile ! munceşti ! eşti fiica mea demnă ! săracă, dar cinstită !

Aici maiorul lăcrimă, dar se stăpîni imediat. Fiica, mișcată, se simți și ea umilită. E sigur, casa vorbea de sărăcia familiei, cîteva scaune, o masă rotundă veche, o canapea uzată ; pe pereți două litografii cu rame din pin vopsit în negru, una era portretul maiorului din 1857, cealaltă reprezenta pe ***Veronese în Veneția***, cumpărat din strada Senhor dos Passos. Dar munca fiicei se observa peste tot ; mobilele luceau de curățenie, masa avea o față de masă brodată, făcută de ea, și canapeaua o pernă. Și nu era adevărat că *dona* Tonica nu-și lustruia unghiile ; nu avea pudră, nici piele de căprioară, dar și le freca în fiecare dimineață cu un petic de postav.

CAPITOLUL CXXXI

Rubião se purtă cu ei cu simpatie. Nu îi mai apără pe soții Palha, ca să nu-l aducă la disperare pe maior. După puțin timp se despărți de ei promițînd, fără să fie invitat, că o să vină la cină „într-una din zilele astea".

— Mîncare de om sărac, răspunse maiorul ; dacă poți să ne anunți, anunță-ne.

— Nu vreau banchet ; o să vin cînd voi putea.

Își luă rămas bun. *Dona* Tonica, după ce se duse pînă la palier, fără să ajungă în față din cauza pantofilor, se apropie de fereastră ca să-l vadă plecînd.

CAPITOLUL CXXXII

Nici nu dădu bine Rubião colțul pe Rua Das Mangueiras, că *dona Tonica* intră și se apropie de tatăl ei, care se lungise pe canapea, ca să recitească vechiul ***Saint-Clair***

din insule sau exilații din insula Barra. Era primul roman pe care-l citise ; exemplarul avea mai mult de douăzeci de ani ; era toată biblioteca tatălui și a fiicei. Siqueira deschise primul volum și alese începutul capitolului II, pe care-l știa pe dinafară. Acum îi găsea o savoare deosebită, datorită recentelor sale necazuri : „Umpleți-vă bine cupele, exclamă Saint-Clair, și să le bem dintr-o dată pînă la fund ; iată toastul pe care vi-l propun. Întru sănătatea vrednicilor și bravilor asupriți, și pedepsirea asupritorilor. Toți îl urmară pe Saint-Clair ridicînd cupele".

— Știi ceva, tată ? Cumpără mîine cutii de conserve, mazăre, pește etc., și să le păstrăm. În ziua în care el o să apară la masă le punem pe foc ; trebuie numai să le încălzim și vom putea oferi o mîncărică mai bună.

— Dar nu am decît banii pentru rochia ta.

— Rochia mea ? O s-o cumpărăm luna viitoare, sau cealaltă. Aștept.

— Dar nu ți-au oprit-o ?

— O să-i anunț eu ; o să aștept.

— Și dacă n-o să mai fie alta la același preț ?

— O să fie ; o să aștept, tată.

CAPITOLUL CXXXIII

Încă nu am spus — deoarece capitolele s-au îmbulzit sub vîrful peniței, dar am aici unul special ca să spun acest lucru — și anume că, în vremea aceea, relațiile lui Rubião crescuseră în număr. Camacho îl pusese în legătură cu mulți oameni politici, comisia pentru Alagoas cu multe doamne, băncile și companiile cu persoane din comerț

şi care se ocupau cu piaţa, teatrele cu cîţiva din cei care le frecventau, şi Rua do Ouvidor cu toată lumea. Încă de pe atunci numele lui se repeta des. Era cunoscut. Cînd apăreau barba şi mustăţile lungi, o redingotă bine croită, un piept lat, baston din corn de rinocer şi un mers hotărît şi distins, imediat se spunea că era Rubião, un bogătaş din Minas.

Îi făcuseră o legendă. Îl numeau discipolul unui mare filosof, care îi lăsase prin testament o avere imensă, una, trei, cinci mii de *contos*. Unora li se părea ciudat că el nu vorbea niciodată despre filosofie, dar legenda explica această tăcere prin chiar metoda filosofică a maestrului, care consta în a-i învăţa numai pe oamenii care dovedeau bunăvoinţă. Unde erau acei discipoli ? Veneau la el acasă în fiecare zi, unii de două ori, dimineaţa şi seara ; şi aşa erau numiţi comesenii. Nu or fi fost discipoli, dar aveau bunăvoinţă. Îşi înşelau foamea, aşteptîndu-l, şi ascultau tăcuţi şi surîzători discursurile amfitrionului. Între cei vechi şi cei noi a existat o oarecare rivalitate, pe care primii au accentuat-o şi mai mult arătînd o mai mare intimitate, dînd ordine servitorilor, cerînd trabucuri, intrînd prin casă, fluierînd etc. Dar obişnuinţa îi făcu să se tolereze unii pe alţii, şi cu toţi terminară cu dulcea şi generala recunoaştere a calităţilor stăpînului casei. După un timp, şi cei noi îi datorau bani, în numerar, sau garanţie la croitor, sau ca gir la poliţe, pe care el le plătea în ascuns, ca să nu-i umilească pe datornici.

Quincas Borba era răsfăţat de toţi. Plescăiau ca să-l vadă cum sare ; cîţiva chiar îl sărutau pe frunte ; unul dintre ei, mai abil, găsi mijlocul de a-l ţine la masă, la cină sau la dejun, pe picioare, ca să-i dea firimituri de pîine.

— A, asta nu ! protestă Rubião prima dată.

— Ce are? replică comeseanul. Nu sînt persoane străine.

Rubião reflectă un moment.

— E adevărat că acolo, în lăuntrul lui, este un mare om, spuse.

— Filosoful, celălalt Quincas Borba, continuă invitatul, trecîndu-şi privirea peste cei mai noi pentru a demonstra intimitatea relaţiilor dintre el şi Rubião; dar nu izbuti să aibă numai el acest avantaj, pentru că ceilalţi prieteni din aceeaşi epocă repetară în cor:

— E adevărat, filosoful.

Şi Rubião explică novicilor aluzia la filosof, şi motivul pentru care cîinele purta acest nume, pe care toţi i-l atribuiau lui. Quincas Borba (defunctul) fu descris şi prezentat ca unul din cei mai mari oameni ai timpului său, superior compatrioţilor săi. Mare filosof, suflet mare, mare prieten. Şi în final, după un moment de tăcere, lovind cu degetele marginea mesei, Rubião exclamă:

— Eu l-aş fi făcut ministru!

Unul din invitaţi exclamă, fără convingere, din simplă politeţe:

— Oh, fără îndoială!

Nici unul din acei oameni nu ştia, totuşi, sacrificiul pe care îl făcea pentru ei Rubião. Refuza invitaţii la masă, plimbări, întrerupea conversaţii plăcute, numai ca să alerge acasă şi să cineze cu ei. Într-o zi găsi mijlocul ca să le împace pe toate. Dacă el nu era acasă la şase fix, servitorii trebuiau să servească masa prietenilor. Se auziră proteste; nu, domnule, vor aştepta pînă la şapte sau la opt. O cină fără el nu avea farmec.

— Dar s-ar putea să nu pot să vin, explică Rubião.

Aşa se făcu. Invitaţii îşi potriviră bine ceasurile după cele din casa din Botafogo. Era ora şase, toţi la masă.

În primele două zile existā o oarecare ezitare ; dar servitorii aveau ordine severe. Uneori, Rubião ajungea la scurt timp după ce se așezau la masă. Incepeau atunci rîsetele, glumele, intrigile vesele. Unul voise să aştepte, dar ceilalţi... Ceilalţi îl desminţeau pe primul ; dimpotrivă, chiar el îi tîrîse, atît îi era de foame, încît, dacă mai rămînea ceva, erau farfuriile. Și Rubião rîdea împreună cu ei.

CAPITOLUL CXXXIV

Să scrii un capitol numai pentru a spune că, la început, invitații, în lipsa lui Rubião, își fumau propriile lor trabucuri după masă, ar părea frivol frivolilor ; dar cei chibzuiţi vor spune că o exista vreun interes în acest fapt, în aparenţă neînsemnat.

Într-adevăr, într-o seară, unul din cei mai vechi își aminti să meargă în biroul lui Rubião ; fuseseră acolo de cîteva ori, acolo se păstrau cutiile cu trabucuri, nu patru sau cinci, ci douăzeci sau treizeci, de la mai multe fabrici și de mărimi diferite, și erau deschise. Un servitor (spaniolul) aprinse gazul. Ceilalţi invitaţi îl urmară pe primul, aleseră trabucuri, și cei care nu cunoscuseră încă biroul admirară mobilele, excelente și frumos aranjate. Masa captă admirația generală ; era din abanos, sculptată cu măiestrie, lucrare serioasă și solidă. O noutate îi aștepta : două busturi de marmură, așezate pe ea, cei doi Napoleoni, primul și al treilea.

— Cînd au fost aduse ?

— Astăzi la prînz, răspunse servitorul.

Două busturi magnifice. Lîngă privirea acvilină a unchiului se pierdea în spaţiu privirea afectată a nepotului.

Servitorul povesti că stăpînul, imediat după ce fuseseră primite și instalate busturile, rămăsese mult timp în admirație, atît de străin de tot ce era în jur, încît și el a putut să le privească, fără să găsească însă nici un motiv de admirație. „*No me dicen nada estos dos pícaros*" [1], încheie servitorul cu un gest larg și nobil.

CAPITOLUL CXXXV

Rubião proteja cu generozitate literele. Cărți care îi erau dedicate intrau în tipografie cu garanția de două sute și trei sute de exemplare. Avea diplome peste diplome de la societăți literare, coregrafice, de binefacere și era asociat, în același timp, al unei Congregații Catolice și al unei Corporații Protestante, pentru că nu-și amintise de prima atunci cînd îi vorbiseră despre cealaltă ; el însă nu făcea altceva decît să achite cu regularitate plățile lunare la ambele. Se abona la ziare fără să le citească. Într-o zi, făcînd plata pe un semestru la unul din ziarele care îi fuseseră trimise, află de la încasator că era al partidului de guvernămînt ; îl trimise la dracu pe încasator.

CAPITOLUL CXXXVI

Încasatorul nu se duse la dracu ; primi suma pe semestru și, cum avea calitatea înnăscută de a observa pe care o au încasatorii, în stradă protestă :

---

[1] Nu-mi spun nimic acești doi hoțomani (sp.).

— Iată un om care detestă ziarul şi îl plăteşte ! Cîţi îl adoră şi nu-l plătsec !

CAPITOLUL CXXXVII

Dar — o, noroc !, o, natură echitabilă ! — dacă risipitorii prietenului nostru nu aveau leac, aveau în schimb compensaţie. Acum nu-i mai trecea timpul ca unui leneş fără idei. Rubião, ducînd lipsă de aşa ceva, avea în schimb imaginaţie. Odinioară trăia mai degrabă prin ceilalţi decît prin el însuşi, nu-şi găsea un echilibru interior, şi lenea făcea şi mai lungi orele nesfîrşite. Totul se schimba pe zi ce trecea ; acum imaginaţia tindea să se statornicească puţin. Aşezat în magazinul lui Bernardo, îşi petrecea toată dimineaţa fără ca timpul să-l obosească sau îngustimea străzii do Ouvidor să-i acopere orizontul. Se repetau viziunile delicioase, cum au fost cele cu nunta (capitolul LXXXI), astfel plăsmuite încît măreţia nu răpea nimic din farmec. Au existat persoane care l-au văzut, şi nu o dată, sărind de pe scaun şi mergînd pînă la uşă ca să vadă bine din spate o anumită persoană care trecea. O fi cunoscut-o ? Sau o fi fost cineva care, din întîmplare, avea trăsăturile fiinţei imaginare pe care el tocmai o văzuse cu ochii minţii ? Sînt prea multe întrebări pentru un singur capitol ; ajunge să spunem că într-una din aceste dăţi nu a trecut nimeni, el însuşi recunoscu iluzia, se întoarse în magazin, cumpără un obiect de decorcaţie din bronz ca să-l dăruiască fiicei lui Camacho, care îşi serba ziua de naştere şi era pe cale de a se căsători în curînd, şi apoi plecă.

CAPITOLUL CXXXVIII

Şi Sofia ?, întreabă nerăbdătoare cititoarea, aşa cum întreba şi Orgon : *Et Tartuffe ?* Vai, draga mea prietenă, răspunsul este, fireşte, acelaşi, şi ea mînca bine, dormea după plac, ceea ce, pe de altă parte, nu împiedică pe nimeni să iubească, atunci cînd vrea acest lucru. Dacă această ultimă reflecţie este motivul secret al întrebării voastre, daţi-mi voie să vă spun că sînteţi foarte indiscretă şi că eu nu mă adresez decît persoanelor discrete.

Repet, mînca bine, dormea după plac. Îşi dusese pînă la capăt sarcina cu comisia din Alagoas, cu elogii din partea presei ; *Atalaia* a numit-o „înger al consolării". Şi să nu credeţi că numele acesta a bucurat-o, cu toate că o flata ; dimpotrivă, faptul că i se atribuia Sofiei întreaga acţiune de caritate putea să le ofenseze pe noile prietene şi să o facă să piardă într-o zi o muncă de luni întregi. Aşa se explică articolul pe care acelaşi ziar îl publică în numărul următor, numind, individualizînd şi glorificînd pe celelalte membre ale comisiei — „stele de mărimea întîi".

Nu toate relaţiile se menţinură, dar pentru cea mai mare parte din ele primii paşi erau făcuţi, şi doamnei noastre nu-i lipsea talentul de a le face definitive. Soţul păcătuia prin aceea că era confuz, excesiv, exuberant, lăsînd să se vadă că îl copleşeau cu favoruri, că primea atenţii neaşteptate şi aproape nemeritate. Sofia, ca să-l corijeze, îl făcea să roşească prin critici şi sfaturi, rîzînd :

„Azi ai fost insuportabil ; păreai un servitor".

„Cristiano, stăpîneşte-te mai mult cînd avem vizite ; nu mai face ochii mari gata să iasă din orbite, plimbîn-

du-te dintr-o parte în alta cu aerul ăsta de copil care primește dulciuri".

El nega, explica sau se justifica ; în cele din urmă cădea de acord că trebuia să nu dea impresia că se simte peste măsură de copleșit ; politețe, amabilitate, desigur, dar nimic mai mult...

— Întocmai, dar să nu cazi acum în extrema opusă, răspunse Sofia, să nu fii nepoliticos...

Palha era atunci și într-un fel și în altul ; la început nu prea amabil, rece, aproape disprețuitor ; dar apoi rațiunea sau impulsul inconștient îi înapoiau omului nostru însuflețirea obișnuită și, odată cu ea, după caz, excesul și agitația. Sofia, de fapt, îndrepta totul. Observa, imita. Nevoia și vocația o făcuseră să dobîndească, puțin cîte puțin, ceea ce nu primise prin naștere sau de la soartă. De altminteri, era la vîrsta aceea de mijloc la care femeile inspiră încredere, în egală măsură, atît domnișoarelor de douăzeci de ani cît și doamnelor de patruzeci. Unele o adorau ; multe o copleșeau cu laude.

Așa se făcu că prietena noastră, puțin cîte puțin, limpezi atmosfera. Rupse relațiile vechi, familiare, unele atît de intime încît cu greu se puteau dizolva ; dar arta de a primi fără căldură, de a asculta fără interes și de a se despărți fără regret, nu era unul din talentele ei cele mai mici ; și una cîte una fură îndepărtate acele biete persoane modeste, fără maniere, nici haine elegante, prietenii de mică importanță, de distracții casnice, cu obiceiuri simple și fără distincție. Cu bărbații făcea exact ceea ce povestise maiorul, cînd ei o vedeau trecînd în trăsura care era, în paranteză fie spus, a ei. Singura deosebire era că nici măcar nu-i spiona ca să știe dacă o vedeau. Se terminase luna de miere cu orgoliul ; acum întorcea ochii,

cu asprime, în altă parte, înlăturînd, cu un gest definitiv, pericolul vreunei ezitări. Îi punea astfel pe vechii prieteni în situația de a nu-și scoate pălăria.

CAPITOLUL CXXXIX

Rubião vru totuși să intervină în favoarea maiorului, dar gestul de plictiseală cu care Sofia îl întrerupse fu atît de grăitor, încît prietenul nostru preferă s-o întrebe dacă, în cazul că nu va ploua a doua zi dimineața, vor mai face plimbarea la Tijuca.

— Am și vorbit cu Cristiano ; mi-a spus că are o afacere de rezolvat, să o lăsăm pe duminica viitoare.

Rubião adăugă după un moment :

— Să mergem noi doi. Ieșim devreme, ne plimbăm, dejunăm acolo ; la trei sau la patru sîntem înapoi...

Sofia îl privi atît de doritoare de a accepta invitația, încît Rubião nici nu mai așteptă răspuns verbal.

— Rămîne hotărît, mergem, spuse.

— Nu.

— Cum nu ?

Și repetă întrebarea, pentru că Sofia nu-i explicase de ce refuza, cînd pe de altă parte contrariul era vădit. Fiind obligată totuși să se explice, spuse că soțul ei i-ar invidia, că ar fi în stare să-și amîne afacerile, doar că să-i însoțească. Iar ea nu dorea ca el să-și neglijeze afacerile, puteau să mai aștepte opt zile. Privirea Sofiei însoțea explicația așa cum o trîmbiță ar însoți un *Tatăl Nostru.* Chef avea, o !, avea chef să meargă a doua zi dimineața

cu Rubião, pe drum în sus, bine așezată pe cal, fără să se adîncească în filosofări, nu poetică, ci curajoasă, foc în obraji, toată aparținînd acestei lumi, mergînd în galop sau la trap, oprindu-se. Sus ar descăleca puțin ; în jur singurătate, orașul departe și deasupra cerul. Rezemată de cal, pieptănîndu-i coama cu degetele, l-ar auzi pe Rubião cum îi laudă îndrăzneala și grația... Chiar simți o sărutare pe ceafă...

CAPITOLUL CXL

Pentru că vorbim despre cai, nu e rău să spunem că imaginația Sofiei era acum un armăsar curajos și zglobiu, în stare să escaladeze munți și să-și croiască drum prin pădure. Alta ar fi comparația, dacă ocazia ar fi diferită ; dar armăsar e cel mai bine. Sugerează ideea de avînt, sînge fierbinte, în timpul galopului, și totodată de seninătate cînd se întoarce la adevăratul drum și, în sfîrșit, la grajd.

CAPITOLUL CXLI

— Rămîne așa, mergem mîine, repetă Rubião, care spiona fața înflăcărată a Sofiei.

Dar armăsarul se întorsese obosit din cursă și rămase leneș în grajd. Sofia era acum alta ; trecuse amețeala, patima visată, gustul de a urca cu el drumul spre Tijuca.

Cînd Rubião îi spuse că o să-i ceară soțului ei să o lase să meargă la plimbare, replică fără viață :

— Sînteți nebun ! Rămîne pe duminica viitoare !

Şi-şi fixă ochii pe lucrul de mînă pe care-l făcea — *frivolité* se numea —, în timp ce Rubião şi-i fixa pe ai lui pe o bucățică de grădină rahitică, de lîngă camera de lucru unde erau. Sofia, aşezată în colțul de la fereastră, mişca întruna degetele. Rubião văzu în doi trandafiri banali o serbare imperială şi uită de cameră, de tînăra femeie şi de sine însuşi. Nu se poate spune cu siguranță cît timp au stat aşa tăcuți, străini şi departe unul de altul. O servitoare îi trezi, aducîndu-le cafea. După ce bău cafeaua, Rubião îşi aranjă barba, scoase ceasul şi îşi luă rămas bun. Sofia, care aştepta din clipă în clipă să plece, fu mulțumită, dar îşi ascunse plăcerea arătîndu-se uimită.

— Aşa de repede ?

— Trebuie să mă întîlnesc cu cineva înainte de ora patru, explică Rubião. Rămînem înțeleşi ; plimbarea de mîine e ratată. Voi porunci să nu mai pregătească pentru noi caii. Dar vom merge sigur duminica viitoare ?

— Sigur, sigur nu pot să spun ; dar dacă se hotărăşte Cristiano din timp, cred că da. Ştiți că soțul meu este omul surprizelor.

Sofia îl însoți pînă la uşă. Îi întinse mîna, indiferentă, răspunse zîmbind la ceva banal, se întoarse în camera în care stătuse, în acelaşi colț de la aceeaşi fereastră. Nu reîncepu imediat lucrul, îşi încrucişă picioarele trăgîndu-şi în jos, din obişnuință, fusta, şi aruncă o privire spre grădină, unde cei doi trandafiri îi treziseră prietenului nostru o viziune imperială. Sofia nu văzu decît două flori mute. Le privi, totuşi, un timp ; apoi luă *frivolité*-ul, lucră puțin, se opri din nou puțin, lăsîndu-şi mîinile în poală ;

şi din nou se întoarse la lucru, ca din nou să-l lase. Deodată, se ridică şi aruncă aţele şi *la navette* în coşuleţul de trestie, unde îşi păstra ustensilele de lucru. Coşul era tot un cadou de la Rubião !

— Ce om plictisitor !

Se duse să se rezeme de fereastra care dădea spre grădina rahitică, unde începeau să se ofilească cei doi trandafiri banali. Trandafirilor, cînd sînt înfloriţi, le pasă foarte puţin sau chiar deloc de furia celorlalţi ; dar, dacă se vestejesc, orice le serveşte ca să umilească sufletul omenesc. Presupun că acest obicei se datoreşte vieţii lor scurte. „Pentru trandafiri — a scris cineva — grădinarul este etern". Şi ce mijloc ar putea fi mai bun ca să răneşti ceva ce e etern decît să-i iei în zeflemea furia ? Eu trec, tu rămîi ; dar eu nu am făcut nimic mai mult decît să înfloresc şi să împrăştii parfum, am servit doamnele şi domnişoarele, am fost cuvînt de dragoste, am împodobit butoniera bărbaţilor sau rămîn pînă mor pe tulpină, şi toate mîinile şi toţi ochii m-au mîngîiat şi m-au privit cu admiraţie şi dragoste. Tu nu, o, eternule ; tu te necăjeşti, suferi, plîngi, te mîhneşti !, eterenitatea ta nu valorează nici cît unul singur din minutele mele.

Astfel că, atunci cînd Sofia se arătă la fereastra care dădea spre grădină, cei doi trandafiri rîseră cu un hohot de petale ce se desprind. Unul din ei spuse că aşa-i trebuia, sîc ! sîc !

— Ai dreptate să te superi, frumoasă copilă, adăugă, dar pe tine, nu pe el. Şi cine-i el ? Ia, un biet om lipsit de farmec ; s-ar putea să fie un bun prieten, şi poate că e generos, dar asta nu-l face mai puţin respingător, nu-i aşa ? Şi pe tine, care eşti iubită cu patimă de alţii, ce diavol te împinge să dai ascultare acestui intrus al vieţii ?

Smerește-te, o, copilă trufașă, pentru că tu însăți ești cauza răului tău. Tu juri să-l uiți și nu-l uiți. Și e nevoie să-l uiți ? Nu-ți ajunge să-l privești, să-l asculți, ca să-l disprețuiești ? Bărbatul acesta nu spune nimic, oh, ființă ciudată, și tu...

— Nu e chiar așa, întrerupse celălalt trandafir cu voce ironică și odihnită ; ceva spune, și spune de mult timp, fără să uite sau să schimbe ceva ; e ferm, uită durerea, speră. Toată viața lui sentimentală este la fel cu plimbarea la Tijuca, despre care ați vorbit puțin mai înainte : „Rămîne pe duminica viitoare !" „Hai, ai milă cel puțin ; fii milostivă, oh, generoasă Sofia ! Dacă tot e să iubești pe cineva în afară căsniciei, iubește-l pe el, care te iubește și e discret. Hai, regretă gestul pe care l-ai făcut acum cîteva clipe. Ce rău ți-a făcut și ce vină are el dacă ești frumoasă ? Și, dacă ar exista vreo vină, nu ar fi a coșului de lucru, numai pentru că el l-a cumpărat, și cu atît mai puțin ar fi vinovate ațele sau *la navette* pe care tu însăți ai dat porună unei servitoare să le cumpere. Ești rea, Sofia, ești nedreaptă...

CAPITOLUL CXLII

Sofia asculta, asculta... Întrebă celelalte plante, și ele nu-i spuseră altceva. Există coincidențe extraordinare. Cine cunoaște viața cu toate aspectele ei știe foarte bine că o bucată de zid, o bancă, un covor, o umbrelă sînt bogate în idei și sentimente atunci cînd și noi sîntem și că dialogurile acestea între oameni și lucruri reprezintă

unul din fenomenele cele mai interesante de pe pămînt. Expresia : „A sta de vorbă cu nasturii", deşi ar părea o simplă metaforă, este o expresie cu sens real şi direct. Nasturii acţionează sincronizat cu noi ; formează un fel de senat, comod şi ieftin, care votează întotdeauna propunerile noastre.

CAPITOLUL CXLIII

S-a făcut plimbarea la Tijuca, fără alt incident decît o cădere de pe cal, la întoarcere. Nu a căzut Rubião, nici Palha, ci soţia sa, care mergea gîndindu-se la nu ştiu ce şi biciui animalul cu furie ; acesta se sperie şi o trînti la pămînt. Sofia căzu cu graţie. Era deosebit de zveltă, îmbrăcată în costum de amazoană, pieptarul bine ajustat făcînd-o şi mai atrăgătoare. Othello ar fi exclamat, dacă ar fi văzut-o : „Oh, frumoasa mea războinică !" Rubião se limitase, la începutul plimbării, la atît : „Sînteţi un înger !"

CAPITOLUL CXLIV

— Tot mă mai doare genunchiul, zise ea cînd intră în casă încă şchiopătînd.

— Lasă-mă să văd.

În camera ei, Sofia puse piciorul pe o banchetă şi-i arătă soţului ei geneunchiul lovit ; i se umflase puţin,

foarte puţin, dar cînd îl atinse o făcu să scoată un geamăt. Palha, nevrînd ca ea să sufere, îşi apropie uşor buzele.

— Am fost dizgraţioasă cînd am căzut ?

— Nu. Cu o roche aşa de lungă... Abia de s-a văzut vîrful piciorului. Nu a fost nimic, crede-mă.

— Juri ?

— Ce neîncrezătoare eşti, Sofia ! Jur pe tot ce e mai sfînt, pe lumina care ne luminează, pe Domnul Dumnezeul nostru. Eşti satisfăcută ?

Sofia îşi acoperea încet geneunchiul.

— Lasă-mă să mai văd o dată. Cred că nu e nimic grav ; să pui ceva acolo. Trimite să întrebe la spiţerie.

— Bine, lasă-mă să mă dezbrac, spuse ea chinuindu-se să-şi scoată rochia.

Dar Palha îşi plimba ochii de la genunchi la restul piciorului, pînă la carîmbul cizmei. Fără îndoială era o frumoasă operă a naturii. Ciorapul de mătase arăta perfecţiunea conturului. Palha, în joacă, îşi întreba soţia dacă o doare aici sau aici, indicînd locurile cu mîna care tot cobora. Dacă s-ar fi văzut o bucăţică din această capodoperă, cerul şi copacii ar fi rămas uimiţi, încheie el în timp ce ea îşi lăsa rochia în jos şi-şi lua piciorul de pe bancă.

— O fi, dar nu erau numai cerul şi copacii, spuse ea, erau şi ochii lui Rubião.

— Lasă-l pe Rubião ! Aşa e ; niciodată n-a mai inisistat cu prostiile acelea din Santa Teresa ?

— Niciodată ; dar, în sfîrşit, nu mi-ar plăcea... Juri într-adevăr, Cristiano ?

— Tu vrei să urc de la un lucru sfînt la altul, pînă ajung la cel mai sfînt. Am jurat pe Dumnezeu ; nu ţi-a ajuns. Jur pe tine ; eşti mulţumită ?

Alintătri voluptuoase. Ieşi în sfîrşit din camera soţiei sale şi se duse în camera lui. Pudoarea aceea fricoasă şi neîncrezătoare a Sofiei îi făcea bine. Îi demonstra că ea era a lui ; dar, tocmai de aceea, pentru că era a lui, considera că era un gest de mare domn să nu se supere dacă întîmplător şi pe neaşteptate era văzută o bucată ascunsă din regatul său. Şi se necăjea că întîmplarea se oprise în vîrful cizmei. Era doar frontiera ; primele aşezări ale teritoriului, înaintea oraşului strivit prin cădere, ar da ideea unei civilizaţii sublime şi perfecte. Şi săpunindu-se, frecîndu-şi faţa, gîtul şi capul în lighianul mare de argint, periindu-se, ştergîndu-se, parfumîndu-se, Palha îşi imagina surpriza şi invidia unicului martor al dezastrului, dacă dezastrul ar fi fost mai puţin incomplet.

CAPITOLUL CXLV

Cam pe vremea aceea Rubião i-a uimit pe toţi prietenii săi. În marţea după duminica cu plimbarea (era atunci în ianuarie 1870), anunţă pe un bărbier şi frizer din Rua do Ouvidor să vină să-l bărbierească acasă, a doua zi, la nouă dimineaţa. Se duse la el un francez, pe nume Lucien, care intră în biroul lui Rubião după ordinele date servitorului.

— Hm !... — mîrîi Quincas Borba, pe genunchii lui Rubião.

Lucien salută pe stăpînul casei, dar acesta nu băgă de seamă politeţea, tot aşa cum nu auzise mîrîitul lui Quincas Borba. Stătea pe un divan larg, şi spiritul său

pustiu spărgea acoperişul şi se pierdea în aer. La cîte leghe ajungea ? Nici un condor sau vultur n-ar fi putut să spună. În drum spre Lună, nu vedea aici, jos, altceva decît fericirea eternă, care a căzut peste el din leagăn, unde îl legănaseră ursitoarele, pînă la plaja Botafogo, unde ele îl aduseseră pe un loc plin de trandafiri şi iasomie. Nici o lovitură a sorţii, nici un eşec, nici o sărăcie ; viaţa calmă, brodată cu bucurii, cu dantelă de plăceri inutile. În drum spre Lună !

Bărbierul îşi plimbă privirea prin cameră, unde mobila principală era masa, şi pe ea două busturi, al lui Napoleon şi al lui Louis Napoleon. În legătură cu acesta din urmă mai erau, agăţate de perete, o litografie reprezentînd *Bătălia de la Solferino* şi un portret al împărătesei Eugenia.

Rubião avea în picioare nişte papuci din damasc, brodaţi cu aur ; în cap o bonetă cu ciucure din mătase neagră. Pe buze, un surîs celest.

CAPITOLUL CXLVI

— Domnule...

— Hm ! făcu din nou Quincas Borba, de pe genunchii stăpînului.

Rubião îşi reveni şi se trezi faţă-n faţă cu bărbierul. Îl cunoştea pentru că îl văzuse în ultima vreme la frizereie ; se ridică de pe scaun. Quincas Borba lătra, ca şi cum l-ar fi apărat de intrus.

— Gata ! taci ! îi spuse Rubião, şi cîinele se duse, cu urechile pleoştite, să se ascundă după coşul cu hîrtii. Între timp, Lucien îşi despacheta instrumentele.

— O să pierdeţi o barbă frumoasă, îi spunea în franceză. Cunosc persoane care au făcut acelaşi lucru, dar ca să fie pe placul vreunei doamne. Am fost confidentul unor oameni respectabili...

— Întocmai ! întrerupse Rubião.

Nu înţelesese nimic ; deşi învăţase puţină franceză, abia o înţelegea cînd citea — după cum ştim — şi n-o înţelegea cînd o auzea vorbindu-se. Dar, lucru ciudat, nu răspunse din dorinţa de a înşela ; percepu cuvintele ca şi cum ar fi fost un compliment sau o aprobare ; şi, lucru şi mai ciudat, răspunzîndu-i în portugheză, credea că vorbeşte în franceză.

— Întocmai ! repetă. Vreau să redau feţei fizionomia dinainte ; este aceea.

Şi pentru că arătă bustul lui Napoleon al III-lea, bărbierul îi răspunse în limba noastră :

— A, împăratul ! Frumos bust, într-adevăr. Lucru fin. L-aţi cumpărat de aici sau aţi poruncit să vi se aducă de la Paris ? Sînt minunate. Aici e primul, cel mare ; era un geniu. Dacă n-ar fi fost trădarea, oh, trădătorii !, vedeţi, domnule ?, trădătorii sînt mai răi decît bombele lui Orsini.

— Orsini ! Un nefericit !

— A plătit scump.

— A plătit ceea ce trebuia. Dar nu există nici bombe; nici Orsini împotriva destinului unui mare om, continuă Rubião. Cînd soarta unei naţiuni pune pe capul unui mare om coroana imperială, nu încape nici o răutate... Orsini ! Un prost !

În cîteva minute bărbierul începu să arunce pe jos barba lui Rubião, ca să-i lase numai barbişonul şi mustăţile lui Napoleon al III-lea ; cîntărea munca ; afirma că

era greu să faci un lucru să semene întocmai cu altul. Şi pe măsură ce îi tăia barba, o tot elogia. Ce fir frumos ! Era un mare şi curat sacrificiu ceea ce făcea, într-adevăr...

— Domnule bărbier, sînteţi un pedant, îl întrerupse Rubião. V-am spus ce vreau ; să-mi faceţi faţa cum era înainte. Aveţi bustul ca model.

— Da, domnule, voi face cum aţi spus, şi veţi vedea ce asemănare va fi.

Şi ţac, ţac, făcu ulitmele tăieturi bărbii lui Rubião şi începu să-i radă obrajii şi maxilarele. Dură mult timp operaţia ; bărbierul bărbierea încet, comparînd, cu ochii cînd la bust, cînd la client. Uneori, ca să-i compare mai bine, făcea doi paşi înapoi, îi privea pe rînd, se apleca, îi cerea bărbatului să se întoarcă într-o parte sau alta, şi trecea să vadă partea corespunzătoare bustului.

— Merge bine ? întreba Rubião.

Lucien îi cerea cu un gest să tacă şi continua. Potrivi barbişonul, lăsă mustăţile şi bărbieri complet, încet, amical, plictisitor, ghicind cu degetele vreun firişor de păr în bărbie sau pe obraz. Uneori Rubião, obosit să tot privească în tavan în timp ce celălalt retuşa maxilarele, cerea să se odihnească. În timp ce se odihnea, îşi palpa faţa şi simţea schimbarea la pipăit.

— Mustăţile nu sînt destul de ascuţite, observa el.

— Trebuie să le potrivesc vîrfurile ; am fierul ca să le încreţesc bine deasupra buzei şi apoi le facem vîrfurile. Ah, prefer să execut zece lucrări originale decît o singură copie !

Trecură alte zece minute pînă cînd mustăţile şi barbişonul fură bine retuşate. În sfîrşit, era gata. Rubião făcu un salt, alergă la oglinda din camera de alături ; era altul, erau amîndoi, era acelaşi, pe scurt.

— Exact ! exclamă întorcîndu-se în birou, unde bărbierul, care începuse să-şi adune instrumentele, îl dezmierda pe Quincas Borba.

Şi, ducîndu-se la masă, deschise un sertar, scoase o hîrtie de douăzeci de mii de *reis* şi i-i dădu.

— Nu am restul, spuse celălalt.

— Nu trebuie să-mi daţi restul, răspunse Rubião cu un gest suveran ; plătiţi cît trebuie la casă, şi restul este al dumneavoastră.

CAPITOLUL CXLVII

Cînd rămase singur, Rubião se întinse într-un fotoliu şi văzu trecîndu-i prin faţa ochilor multe lucruri somptuoase. Era la Biarritz sau Compiègne, nu se ştie bine ; Compiègne, se pare. Guvernă un mare stat, ascultă miniştri şi ambasadori, dansă, cină şi făcu alte asemenea acţiuni povestite în corespondenţe din ziare, pe care le citise şi care îi rămăseseră întipărite în memorie. Nici chelălătiul lui Quincas Borba nu reuşi să-l trezească. Era departe şi foarte sus. Compiègne rămînea pe drumul către Lună. În drum spre Lună !

CAPITOLUL CXLVIII

Cînd coborî din Lună, auzi scheunatul cîinelui şi simţi o răcoare pe obraji. Alergă la oglindă şi văzu că diferenţa dintre faţa cu barbă şi faţa rasă era mare, dar

că, așa rasă cum era, nu-i stătea rău. Invitații ajunseră la aceeași concluzie.

— E perfect ! De mult trebuia să faceți asta. Nu că barba mare v-ar fi micșorat noblețea chipului ; dar, așa cum e acum, aveți ceea ce aveați înainte și în plus un aer modern...

— Modern, repetă amfitrionul.

Afară, aceeași uimire. Tuturor li se părea sincer că această înfățișare nouă îi venea mai bine decît cea dinainte. O singură persoană, avocatul Camacho, deși apreciase că mustățile și barbișonul îi stăteau foarte bine prietenului său, făcu observația că era bine să nu se schimbe aspectul feței, adevărată oglindă a sufletului, a cărui fermitate și constanță trebuia să o reproducă.

— Nu că aș vrea să vă vorbesc despre mine, încheie, dar niciodată nu-mi veți vedea fața altfel. Este o necesitate morală a persoanei mele. Viața mea, sacrificată pe altarul principiilor, pentru că niciodată n-am încercat să împac principii, ci oameni ; viața mea, spun, este o imagine fidelă a feței mele, și viceversa.

Rubião îl asculta cu seriozitate și încuviința cu capul : da, așa trebuia să fie, obligatoriu. Se simțea atunci împărat al francezilor, incognito, în trecere ; coborînd în stradă, redeveni ceea ce era. Dante, care a văzut atîtea lucruri extraordinare, afirmă că a asistat în Infern la pedepsirea unui spirit florentin, pe care un șarpe de șase picioare îl îmbrățișă atît de strîns și așa de înlănțuiți rămaseră, încît pînă la urmă nu se mai putea distinge bine dacă era o singură ființă sau două. Rubião era încă doi. Nu se amestecau în el propria sa persoană cu împăratul francezilor. Alternau ; uitau unul de altul. Cînd era doar Rubião, nu depășea omul dintotdeauna. Cînd urca la împărat, era numai împărat. Se echilibrau, unul fără celălalt, întregi amîndoi.

— Ce schimbare e asta ? întrebă Sofia cînd el apăru la sfîrşitul săptămînii.

— Am venit să vă întreb ce vă face genunchiul ; e bine ?

— Da, mulţumesc.

Era două după-amiază. Sofia tocmai se îmbrăcase ca să iasă, cînd servitoarea se duse să-i spună că venise Rubião, atît de schimbat la faţă încît părea altul. Coborî să-l vadă, curioasă ; îl găsi în salon, în picioare, citind cărţile de vizită.

— Dar ce schimbare e asta ? repetă ea.

Rubião, fără nici un sentiment imeprial, răspunse că presupunea că îi stă mai bine cu mustăţi şi barbişon.

— Sau sînt mai urît ? încheie.

— E mai bine, mult mai bine.

Şi Sofia îşi spuse că poate ea era cauza schimbării. Se aşeză în fotoliu şi începu să-şi pună mănuşile.

— Ieşiţi ?

— Da, însă trăsura nu a veneit încă.

Îi căzu o mănuşă. Rubião se aplecă s-o ridice, ea făcu acelaşi lucru, amîndoi apucară mănuşa şi vrînd să o ridice se întîmplă ca feţele să li se întîlnească, nasul ei să se lovească de al lui, şi gurile crau gata să rîdă, cum de altfel şi făcură.

— V-am lovit ?

— Nu !, eu trebuie să vă întreb...

Şi rîseră din nou. Sofia îşi puse mănuşa, Rubião îi privi un picior care se mişca enigmatic, pînă cînd servitorul veni să spună că trăsura sosise. Se ridicară şi mai rîseră o dată.

CAPITOLUL CL

Ţeapăn, cu capul descoperit, lacheul deschise portiera *coupé*-ului cînd Sofia apăru în uşă. Rubião îi oferi mîna ca s-o ajute să urce, ea acceptă galanteria şi urcă.

— Acum, la...

Nu putu să-şi termine vorba ; Rubião se urcase în urma ei şi se aşezase lîngă ea ; lacheul închise portiera, se căţără pe locul său şi trăsura porni.

CAPITOLUL CLI

Atît de repede se petrecu totul, încît Sofia îşi pierdu glasul şi nu mai putu să facă nici o mişcare ; dar, după cîteva secunde :

— Ce înseamnă asta ?... Domnule Rubião, porunceşte vizitiului să oprească.

— Să oprească ? Dar nu mi-aţi spus că o să ieşiţi şi că îl aşteptaţi ?

— Nu trebuia să ies cu dumneavoastră... Nu vedeţi că... Porunciţi să oprească...

Încurcată, vru să ordone vizitiului să oprească ; dar teama de un posibil scandal o făcu să se reţină la jumătatea drumului. *Coupé*-ul intrase în strada Bela da Princesa. Sofia îi ceru din nou lui Rubião să-şi dea seama cît de imprudent era să meaergă aşa, în văzul lui Dumnezeu şi al întregii lumi. Rubião îi respectă scrupulele şi propuse să lase în jos perdelele.

— Mi se pare că nu are nici o importanță că ne văd, explică Rubião, dar trăgînd perdelele nimeni nu ne vede. Vreți ?

Fără să aștepte răspuns, lăsă perdelele într-o parte și în alta, și rămaseră amîndoi singuri-singurei, pentru că, dacă dinăuntru puteau să vadă persoanele care treceau, de afară nimeni nu-i vedea. Singuri, complet singuri, ca în ziua aceea în care tot la două după-amiază, acasă la ea, Rubião i-a aruncat în față disperarea lui. Acolo, cel puțin, tînăra femeie era liberă ; aici, înăuntrul trăsurii închise, nu putea să aprecieze consecințele.

Rubião, între timp, își întinsese picioarele și nu spunea nimic.

CAPITOLUL CLII

Sofia se retrăsese cît mai departe într-un colț. Poate de uluială, din cauza situației în care se găsea, poate de frică ; dar mai ales simțea dezgust. Niciodată omul acesta nu o făcuse să simtă atîta aversiune, silă, sau ceva mai puțin dur, dacă vreți, dar care se reducea la incompatibilitate — cum să zic ca să nu ofensez urechile ? — la incompatibilitatea epidermei. Unde erau visurile de acum cîteva zile ? La simpla invitație la o plimbare, în doi, la Tijuca, a urcat cu el pe munte, la galop, a descălecat, a ascultat cuvinte de adorație, și a simțit un sărut pe ceafă. Unde erau acele fantezii ? Unde erau ochii mari și cu privirea fixă, mîinile prietene, întinse, picioarele neliniștite, cuvintele duioase și urechile pline de îngăduință ? Uitase totul, dispăruse totul, acum cînd amîndoi

se găseau într-adevăr singuri, izolați în trăsură, de unde ea nu putea ieși de teama unui scandal.

Și caii continuau să meargă, scuturînd picioarele, trăgînd încet trăsura, pe pietrele străzii Bela da Princesa. Ce o să facă ea cînd vor ajunge în Catete ? Va merge pînă în centru cu el ? Se gîndi să meargă pînă la casa vreunei prietene ; l-ar lăsa acolo, i-ar spune vizitiului să plece. I-ar povesti totul soțului ei. În mijlocul acelei agonii îi trecură prin minte cîteva amintiri banale sau fără nici o legătură cu situația în care se afla, ca bunăoară știrea despre un furt de bijuterii despre care citise în dimineața aceea în ziare, vijelia din ajun, o pălărie. În cele din urmă se concentră într-o singură preocupare. Ce o să-i spună Rubião ? Văzu că el continua să privească înainte, tăcut, cu mînerul bastonului în bărbie. Nu-i șătea rău atitudinea aceea, liniștită, serioasă, aproape indiferentă ; dar atunci de ce se urcase în trăsură ? Sofia vru să spargă tăcerea ; de două ori mișcă nervoasă mîinile ; aproape o irita liniștea bărbatului, al cărui act putea fi explicat numai prin pasiunea veche și violentă. Apoi, își imagină că el însuși se căia și i-o spuse în termeni politicoși.

— Nu văd de ce m-aș căi, răspunse el, întorcîndu-se spre ea. Cînd ați spus că e rău să continuăm așa, în văzul lumii, am lăsat perdelele. Nu am fost de acord, dar am ascultat.

— Ajungem în Catete, îl întrerupse ea ; vreți să vă duc acasă ? Nu putem să mergem împreună în centru.

— Putem să mergem fără țintă.

— Cum ?

— Fără țintă, caii merg înainte și noi conversăm, fără să ne audă cineva, nici să ghicească...

— Pentru Dumnezeu ! Să nu-mi vorbiți așa ; lăsați-mă, coborîți din trăsură sau cobor eu chiar aici, și

dumneavoastră mergeţi sănătos mai departe. Ce vreţi să-mi spuneţi ? Mai rămîn cîteva minute... Uitaţi, am dat colţul spre centru ; porunciţi să meargă în Botafogo, o să vă las la uşa casei.

— Dar eu de-abia am plecat de acasă, merg spre centru. Ce e rău dacă mă duceţi pînă acolo ? Dacă e vorba să nu ne vadă, mă dau jos oriunde, în Praia de Santa Luzia, de exemplu, înspe mare...

— Cel mai bine este să coborîţi aici.

— Dar de ce să nu merg pînă în centru ?

— Nu, nu se poate. Vă cer pe ce vă e mai sfînt ! Nu faceţi scandal, haideţi, spuneţi-mi ce trebuie să fac ca să obţin un lucru atît de simplu. Vreţi să cad în genunchi chiar aici ?

În ciuda spaţiului îngust, încercă să îndoaie genunchii ; dar Rubião se grăbi să o facă să se aşeze la loc.

— Nu trebuie să îngenunchiaţi, spuse el cu blîndeţe.

— Mulţumesc ; vă cer atunci pentru Dumnezeu, pentru mama dumneavoastră, care e în cer...

— Trebuie să fie în cer, confirmă Rubião. Era o femeie sfîntă ! Mamele sînt întotdeauna bune ; dar despre ea nimeni din cei care au cunoscut-o nu ar putea să spună altceva decît că era o sfîntă. Şi plină de calităţi, cum puţine sînt. Ce gospodină ! Oaspeţi, pentru ea, ori erau cinci ori cincizeci, era acelaşi lucru, se îngrijea de toate din timp şi era gata la timp, i se dusese vestea. Sclavii o numeau Sinhá Mãe pentru că era, cu adevărat, mamă pentru toţi. Trebuie să fie în cer !

— Bine, bine, îl întrerupse Sofia. Faceţi deci asta din dragoste pentru mama dumneavoastră, bine ?

— Adică ce ?

— Să coborîţi chiar aici.

— Şi să merg pe jos pînă-n centru ? Nu pot. Aveţi o idee fixă ; nimeni nu ne vede. Şi, apoi, caii aceştia ai dumneavoastră sînt magnifici. V-aţi dat seama cum îşi ridică picioarele, încet, tropa... tropa... tropa... ?

Obosită de atîtea rugăminţi, Sofia tăcu, îşi încrucişă braţele şi se lipi şi mai mult, dacă era posibil, de colţişorul trăsurii.

„Ştiu ce trebuie să fac, se gîndi ea, poruncesc să oprească la uşa biroului lui Cristiano ; îi spun cum s-a urcat acest bărbat în *coupé*, rugăminţile pe care i le-am făcut şi răspunsurile pe care mi le-a dat. Mai bine aşa decît să coboare misterios pe o stradă oarecare."

În acest timp, Rubião stătea liniştit. Din cînd în cînd îşi învîrtea pe deget inelul cu briliant, un diamant mare, spendid. Nu o privea, nici nu-i spunea, nici nu-i cerea nimic. Mergeau ca un cuplu plictisit. Sofia începuse să nu mai înţeleagă ce motiv îl făcuse să se urce în trăsură. Nevoia de transport nu putea fi. Vanitate, nici atît ; lăsase în jos perdelele la prima ei plîngere. Nici un cuvînt de dragoste, nici o aluzie cît de vagă, cît de timidă, plină de respect şi rugăminte. Era o fiinţă de neînţeles, un monstru.

CAPITOLUL CLIII

— Sofia..., spuse deodată Rubião, şi continuă alene : Sofia, zilele trec, dar nici un bărbat nu uită femeia căreia într-adevăr i-a plăcut de el sau, dacă nu e aşa, nu merită numele de bărbat. Dragostea noastră nu va fi niciodată uitată, de mine, bineînţeles, şi sînt sigur că nici de tine. Totul îmi spune asta, Sofia ; chiar viaţa ta a fost

în pericol. E adevărat că eu te-aş răzbuna, **frumoasa mea**. Dacă răzbunarea poate să-i bucure pe morţi, ai avea cea mai mare plăcere posibilă. Din fericire, destinul meu ne-a ocrotit, şi putem să ne iubim fără obstacole, nici vărsare de sînge.

Tînăra femeie îl privea neliniştită.

— Nu te speria, continuă el, n-o să ne despărţim ; nu, nu-ţi vorbesc de despărţire. Să nu-mi spui că o să mori ; ştiu că o să verşi multe lacrimi. Eu nu, pentru că nu am venit pe lume ca să plîng, dar durerea mea nu va fi mai mică din pricina asta ; dimpotrivă, durerile păstrate în inimă dor mai mult decît celelalte. Lacrimile sînt bune pentru că îţi uşurezi sufletul. Dragă prietenă, îţi vorbesc astfel pentru că trebuie să fim prudenţi ; pasiunea noastră nesăţioasă poate să ne facă să uităm această necesitate. Ne-am obişnuit mult unul cu altul, Sofia ; pentru că ne-am născut unul pentru celălalt, ni se pare că sîntem căsătoriţi. Ascultă, draga mea, ascultă, iubita sufletului meu... Viaţa e frumoasă !, viaţa e mare ! Viaţa e sublimă ! Cu tine, totuşi, ce nume va trebui să-i dau ? Îţi aminteşti prima noastră întîlnire ?

Rubião spuse acest din urmă cuvînt vrînd să-i ia mîna. Sofia se retrase la timp ; era dezorientată, nu înţelegea şi-i era frică. Vocea lui creştea, vizitiul putea să audă... Şi atunci o bănuială o cutremură : poate că intenţia lui Rubião era tocmai de a se face auzit, ca să o defăimeze ori s-o silească prin teroare să facă ce vrea el. Avu pornirea să se năpustească asupra lui, să strige ca să o ajute cineva şi să se salveze prin scandal.

El continuă în şoaptă, după o scurtă pauză :

— Îmi amintesc de parc-ar fi fost ieri. Tu ai venit cu trăsura, nu era asta ; era o trăsură de piaţă, o caleaşcă. Ai coborît timidă, cu voalul pe faţă ; tremurai ca o mlă-

diță verde... Dar brațele mele te-au ocrotit... Soarele în ziua aceea trebuia să se fi oprit, ca atunci cînd l-a ascultat pe Iosua... Și totuși, floarea mea, acele ceasuri au fost lungi ca diavolul, nu știu de ce ; de fapt trebuiau să fie scurte. Poate pentru că pasiunea noastră nu se mai sfîrșea, nu s-a sfîrșit, nici nu se va sfîrși vreodată. Drept compensație, n-am mai văzut soarele ; se lăsa de partea cealaltă a munților cînd Sofia mea, încă fricoasă, a ieșit în stradă și a luat altă caleașcă. Alta sau aceeași ? Cred că a fost aceeași. Nici nu-ți imaginezi cum am rămas ; păream prostit, am sărutat tot ce atinseseși ; am sărutat pînă și pragul ușii. Și era cît pe-aci să mă tîrăsc ca să sărut treptele scării... Nu am făcut-o, m-am stăpînit, m-am închis înăuntru ca să nu se piardă parfumul tău ; violete, dacă îmi amintesc bine...

Nu, nu era cu putință ca intenția lui Rubião să fie aceea de a-l face pe vizitiu să creadă că e vorba de o aventură. Vocea era atît de joasă, încît Sofia abia putea să-l audă ; dar, dacă cu greu înțelegea cuvintele, nu reușea să le înțeleagă și sensul. La ce-i servea povestea asta care nu avusese loc ? Oricine ar fi auzit-o ar fi crezut că era adevărată, atît de sincer era tonul, așa de mare era tandrețea cuvintelor și veridicitatea detaliilor. Și el continua să evoce suspinînd frumoasele reminiscențe...

— Dar ce glumă e asta ? îl întrerupse în cele din urmă Sofia.

Prietenul nostru nu-i răspunse : cufundat în imaginile sale, nu auzi întrebarea și merse înainte. Îi aminti un concert al lui Gottschalk. Divinul pianist cînta o melodie ; ei ascultau, dar demonul muzicii duse ochii unuia către celălalt, și amîndoi uitară restul. Cînd muzica a încetat, izbucniră aplauzele, și ei se treziră. Vai, sărmanii !, se treziră cu privirea lui Palha asupra lor, ochi de ghepard furios. În noaptea aceea s-a temut că el o s-o omoare.

— Domnule Rubião...

— Napoleon, nu ; spune-mi Luís. Sînt Luís al tău, nu e așa, copilă frumoasă ? Al tău, al tău... Spune-mi că sînt al tău ; Luís al tău, dragul tău Luís. Vai, dacă ai ști ce plăcere îmi faci cînd te aud spunînd aceste cuvinte : „Luís al meu !“ Tu ești Sofia mea, cea dulce, răsfățata Sofia a sufletului meu. Să nu pierdem aceste clipe ; să ne spunem cuvinte tandre ; dar încet, foarte încet, pentru ca ștrengarii care merg pe capra trăsurii să nu audă. De ce or fi birjari pe lumea asta ? Dacă trăsura ar merge singură, ai vorbi după plac și ai merge pînă la capătul lumii.

Ocoleau atunci grădina Paseio Público ; Sofia nu-și dădu seama. Îl privea fix pe Rubião ; nu putea fi perversitate calculată, nici bătaie de joc... Delir era ! ; se simțea sinceritatea cuvîntului, ca la un om care vede sau a văzut cu adevărat cele ce povestea.

„Trebuie să-l scot de aici“, se gîndi tînăra femeie. Și, înarmîndu-se cu curaj :

— Unde om fi ? îl întrebă. E momentul să ne despărțim. Fiți atent pe partea aceea ; unde sîntem ? Se pare că e mînăstirea ; sîntem în piața Ajuda. Spuneți-i vizitiului să oprească ; sau, dacă vreți, puteți să coborîți în piața Carioca. Soțul meu...

— O să-l numesc ambasador, spuse Rubião. Sau senator, dacă vreți. Senator e mai bine ; rămîneți amîndoi aici. Dacă ar fi ambasador, nu aș consimți ca tu să-l însoțești, și gurile rele... Tu știi opoziția pe care o am, calomniile... Ah, lume perversă ! Mînăstirea Ajuda, ai spus ? Ce ai tu cu ea ? Vrei să fii călugăriță ?

— Nu ; tocmai am trecut de mînăstirea Ajuda. O să vă las în piața Carioca. Sau mergem pînă la biroul soțului meu ?

Sofia stărui din nou către a doua opţiune ; nu ar mai fi suspectă în faţa vizitiului, şi-ar dovedi mai bine inocenţa în faţa lui Palha, povestindu-i totul de la urcarea neaşteptată în trăsură pînă la delir. Şi ce delir era acela ? Sofia se gîndi că motivul putea fi chiar ea, şi această ipoteză o făcu să zîmbească de milă.

— Pentru ce ? spuse Rubião. O să cobor chiar aici, e mai sigur. De ce trebuie ca el să nu aibă încredere în noi şi să te maltrateze ? Pot să-l pedepsesc, dar întotdeauna mi-ar rămîne remuşcarea pentru răul pe care el ţi l-ar face. Nu, frumaosă floare prietenă ; vîntul care ar îndrăzni să te atingă, fii convinsă că aş porunci să fie îndepărtat de pe faţa pămîntului, ca un vînt nedemn. Tu încă nu-mi cunoşti bine puterea, Sofia ; hai, mărturiseşte.

Cum Sofia nu mărturisea nimic, Rubião îi spuse că e frumoasă şi-i oferi marele diamant pe care-l avea pe deget ; ea, totuşi, deşi îi plăceau mult bijuteriile şi-şi dorea un diamant, respinse cu frică oferta.

— Îţi înţeleg scrupulele, spuse el, dar nu pierzi nimic din cauza asta, pentru că ai să primeşti altă piatră şi mai frumoasă, şi chiar din mîinile soţului tău. Te voi face ducesă. Ai auzit ? Titlul îi va fi conferit lui, dar cauza eşti tu. Duce... Duce de ce ? Voi căuta un titlu frumos ; sau, dacă nu, alege-l tu însăţi, pentru că e pentru tine, nu e pentru el, e pentru tine, răsfăţata mea. Nu trebuie să-l alegi acum, du-te acasă şi gîndeşte-te la el. Nu te ruşina ; porunceşte-mi să-l pun pe cel care ţi se pare mai frumos, şi voi dicta imediat decretul. Poţi să mai faci şi altceva : alege-l şi spune-mi-l la prima noastră întîlnire, la locul obişnuit. Vreau să fiu primul care să-ţi spună ducesă. Iubită ducesă... Decretul va veni după aceea. Ducesa sufletului meu !

— Da, da, spuse ea năucită, dar să anunţăm vizitiul să ne ducă pînă la biroul lui Cristiano.

— Nu, cobor aici... Oprește ! Oprește !

Rubião ridică perdelele, și lacheul veni să deschidă portiera. Sofia, ca să îndepărteze orice bănuială, îi ceru din nou lui Rubião să meargă cu ea pînă la Casa de comerț a soțului ei ; îi spuse că trebuia să-i vorbească urgent. Rubião se uită cu oarecare uimire la tînăra femeie, la lacheu, și spre stradă ; și răspunse că nu, că va merge mai tîrziu.

CAPITOLUL CLIV

Abia se despărțiră, și în amîndoi se produse un contrast evident.

Rubião, în stradă, întoarse capul în toate părțile, realitatea punea stăpînire pe el, și delirul se risipea. Mergea, se oprea în fața unui magazin, traversa strada, oprea un cunoscut, îi cerea noutăți și păreri ; efort inconștient ca să se lepede de personalitatea împrumutată.

Dimpotrivă, Sofia, odată ce-i trecură spaima și uimirea, se cufunda în visare ; toate referințele și poveștile mincinoase ale lui Rubião parcă îi treziră un fel de nostalgie — nostalgie de ce ? — „nostalgie de cer", căci așa spunea părintele Bernardes despre sentimentele unui bun creștin. Nume diverse licăreau pe albastrul acelei posibilități. Ce interesant detaliu ! Sofia reconstitui caleașca veche, în care se urcă repede, din care coborî temătoare, ca să alunece de-a lungul coridorului, să urce scara și să întîlnească un bărbat care îi spuse cuvintele tandre cele mai ispititoare din lume, și i le repeta acum, alături de

ea, în trăsură, dar nu era, nu putea fi Rubião. Cine să fie ? Nume diverse licăreau pe albastrul acelei posibilităţi.

CAPITOLUL CLV

Se răspîndi vestea nebuniei lui Rubião. Unii, pentru că nu-l întîlneau în ceasurile de delir, făceau experienţe, ca să vadă dacă zvonul era adevărat ; împingeau conversaţia spre problemele Franţei şi ale împăratului. Rubião aluneca în abis şi îi convingea.

CAPITOLUL CLVI

Trecură cîteva luni, veni războiul franco-prusac, şi crizele lui Rubião se făcură mai puternice şi mai dese. Cînd poşta din Europa sosea devreme, Rubião ieşea din Botafogo, înainte de prînz, şi alerga să aştepte ziarele ; cumpăra *Corespondenţa din Portugalia* şi începea să o citească în Carceler. Oricare ar fi fost ştirile, le considera victorii. Socotea din nou morţii şi răniţii şi întotdeauna găsea o diferenţă mare în favoarea sa. Căderea lui Napoleon al III-lea a fost pentru el capturarea regelui Wilhelm ; revoluţia din 4 septembrie, un ospăţ de bonapartişti.

Acasă, prietenii care mîncau cu el nu încercau să-l oprească. Nici nu-l încurajau, ruşinaţi unii de alţii ; surîdeau şi vorbeau de altceva. Toţi, între timp, aveau grade militare, mareşalul Tôrres, mareşalul Pio, mareşalul Ri-

beiro, şi răspundeau la titlu. Rubião îi vedea în uniforme ; ordona o recunoaştere, un atac, şi nu era nevoie ca ei să iasă să-i îndeplinească ordinele ; mintea amfitrionului cuprindea tot. Cînd Rubião lăsa cîmpul de bătaie ca să se întoarcă la masă, aceasta era alta. Fără argintărie, aproape fără porţelanuri, nici cristale, chiar aşa apărea în ochii lui Rubião strălucitor de somptuoasă. Biete găini slabe erau ridicate la rangul de fazani ; tocătură obişnuită, fripturi neînsemnate aveau savoarea celor mai fine mîncăruri de pe pămînt. Comesenii formulau cîte o critică, între ei — sau se adresau bucătarului —, dar Luculus cina întotdeauna cu Luculus. Tot restul casei, uzat de timp şi neglijenţă, covoare decolorate, mobile stricate şi în dezordine, perdele slinoase, nimic nu avea aspectul actual, ci altul, strălucitor şi magnific. Şi limbajul era diferit, sonor şi încărcat, şi tot aşa gîndurile, unele extraordinare, ca acelea ale răposatului prieten Quincas Borba, teorii pe care el nu le înţelesese, cînd le ascultase pe vremuri în Barbacena, şi pe care acum le repeta cu luciditate, punînd suflet, uneori folosind aceleaşi fraze ale filosofului. Cum se explica acea repetare a ceva de neînţeles, acea cunoaştere a ceva foarte încurcat, cînd gîndurile şi cuvintele păreau să se fi dus odată cu vîntul de atunci ? Şi de ce toate aceste reminiscenţe dispăreau odată cu revenirea judecăţii ?

CAPITOLUL CLVII

Compasiunea Sofiei — explicîndu-şi răul lui Rubião datorită dragostei pe care el i-o purta — era un sentiment amestecat, nici simpatie pură, nici egoism profund,

ci avea ceva din amîndouă în același timp. De cîte ori evita orice situație identică cu cea din *coupé*, totul mergea bine. În ceasurile în care Rubião era lucid, îl asculta și îi vorbea cu interes, cu atît mai necesar, cu cît boala, care îi dădea lui Rubião îndrăzneală în momentele de criză, îi dubla timiditatea în ceasurile normale. Nu surîdea, ca Palha, cînd Rubião urca pe tron sau comanda o armată. Socotindu-se autoarea răului, îl ierta ; ideea de a fi iubită pînă la nebunie îl sanctifica.

CAPITOLUL CLVIII

— De ce nu-l tratează ? întrebă într-o seară *dona* Fernanda, care îl cunoscuse acolo cu un an înainte ; s-ar putea să se vindece.

— Se pare că nu e ceva grav, replică Palha, are aceste accese, dar liniștite, cum ați văzut ; fumuri de măreție care-i trec imediat ; și, nu uitați că, în afară de aceste accese, conversează perfect. Totuși, s-ar putea... Ce părere aveți ?

Teófilo, soțul *donei* Fernanda, răspunse că da, că era posibil.

— Ce făcea el sau ce face acum ? continuă deputatul.

— Nimic, nici acum, nici înainte. Era bogat, dar cheltuitor. L-am cunoscut cînd a venit din Minas și am fost, ca să zicem așa, ghidul său în Rio de Janeiro, unde nu mai fusese de mulți ani. Om cumsecade. Întotdeauna elegant, vă amintiți ? Dar nu există bogăție inepuizabilă cînd se cheltuie capitalul ; exact asta a făcut el. Acum cred că are puțin...

— Ați putea să-i salvați puținul care i-a rămas, făcîndu-vă administratorul lui, în timp ce el se tratează. Nu sînt medic, dar se poate ca prietenul acesta al dumneavoastră să se vindece.

— Nu spun că nu. Realmente, e păcat... E amabil cu toți și-și oferă serviciile. Știți că a fost pe punctul de a fi rudă cu noi ? Nu știați ? A vrut să se căsătorească cu Maria Benedita.

— Fiindcă a venit vorba de Maria Benedita, întrerupse *dona* Fernanda, am uitat că am o scrisoare de la ea pe care voiam să i-o arăt doamnei ; am primit-o ieri. Știți că foarte curînd vor fi înapoi ? Poftim.

Dădu scrisoarea Sofiei, care o deschidea fără entuziasm și o citi cu plictiseală. Era ceva mai mult decît o banală scrisoare transatlantică, era un depozit spiritual, o confesiune intimă și completă de persoană fericită și mulțumită. Povestea cele mai recente episoade ale călătoriei, dezordonat, pentru că principalul erau călătorii, și cele mai frumoase opere ale omului sau ale naturii meritau mai puțin decît ochii care le priveau. Uneori, un incident la hotel sau pe stradă umplea mai multă hîrtie și prezenta mai mult interes decît alte lucruri, pentru că scotea în evidență calitățile soțului ei. Maria Benedita îl iubea tot atît sau chiar mai mult decît în prima zi. La sfîrșit, timid, la *post scriptum*, cerînd să nu spună nimănui, mărturisea că o să fie mamă.

Sofia îndoi hîrtia, acum nu cu plictiseală, ci cu ciudă, și asta din două motive care se contraziceau ; dar contradicția este legea acestei lumi. Comparată acea scrisoare cu cele pe care le primise ea de la Maria Benedita, s-ar zice că Sofia era doar o cunoștință, fără altă legătură de sînge sau de afecțiune ; și, totuși, nu voia să fie confidenta acelei fericiri susurată din cealaltă parte a

oceanului, plină de fleacuri, de adjective, de exclamații, de numele lui Carlos Maria, de ochii lui Carlos Maria, de cuvintele lui Carlos Maria și, la sfîrșit, de fiul lui Carlos Maria. Părea o provocare, și aproape că o făcea să se gîndească la complicitatea *donei* Fernanda.

Abilă, știind să se stăpînească la timp, Sofia își ascunse ciuda și înapoie surîzînd scrisoarea de la verișoară. Vru să spună că, după text, fericirea Mariei Benedita trebuia să fie la fel ca la început, dar vocea nu-i ieși din gît. *Donei* Fernanda îi reveni concluzia :

— Se vede bine că e fericită !

— Așa se pare.

CAPITOLUL CLIX

Dacă dimineața următoare n-ar fi fost ploioasă, alta ar fi fost dispoziția Sofiei. Soarele nu generează întotdeauna idei bune ; dar, cel puțin, poți ieși din casă, și schimbarea de decor modifică și senzațiile. Cînd Sofia se trezi, ploaia cădea deasă și fără întrerupere, iar cerul și marea erau totuna, atît de jos erau norii, atît de densă era negura.

Plictiseală pe dinăuntru și pe dinafară. Nimic în stare să înveselească vederea și să odihnească sufletul. Sofia își puse sufletul într-o casetă de cedru, o închise în caseta de plumb a zilei și rămase ca moartă. Nu știa că morții gîndesc, că o mulțime de noțiuni noi vin să le înlocuiască pe cele vechi și că ies la lumină criticînd lumea, așa cum spectatorii ies de la teatru criticînd piesa și actorii. Moarta simți că unele noțiuni și senzații continuau

să existe. Erau amestecate, dar aveau un punct de plecare comun : scrisoarea din ajun și amintirile pe care le aducea despre Carlos Maria.

Într-adevăr, credea că îndepărtase acel chip pe care îl ura, și iată-l că reapărea, că surîdea, că o privea fix, că îi șoptea la ureche aceleași cuvinte ale egoistului leneș și infatuat care a invitat-o într-o zi la valsul adulterului și a lăsat-o în mijlocul salonului. Lîngă acest chip veneau altele ; Maria Benedita, de exemplu, o persoană insignifiantă, pe care ea o luase de la țară ca să-i dea lustrul de la oraș și care uitase toate binefacerile, ca să-și amintească numai de ambițiile ei. Și, de asemenea, *dona* Fernanda, nașa dragostei sale, care adusese în ajun, fiindcă a venit vorba, scrisoarea Mariei Benedita cu acel *post scriptum* confidențial. Nu înțelese că bucuria prieteniei era de ajuns ca să explice nebăgarea de seamă în legătură cu partea intimă a scrisorii, pe care nu s-ar fi cuvenit să-i îngăduie s-o citească ; și mai puțin cercetă dacă profilul moral al *donei* Fernanda permitea această presupunere. Veniră tot așa alte cugetări și imagini, și se înapoiară primele și toate se contopeau și se depărtau. Între ele, apăru o amintire din ajun. Soțul *donei* Fernanda o învăluise pe Sofia într-o lungă privire de admirație. Ea, într-adevăr, era într-una din zilele ei cele mai bune ; rochia sublinia admirabil perfecțiunea bustului, subțirimea taliei și forma delicată a șoldurilor ; avea un *foulard*, culoarea *palha* [1].

— Culoarea *palha*, accentuă Sofia rîzînd, cînd *dona* Fernanda îi aduse elogii, imediat după ce intrase, culoarea *palha*, ca un suvenir de la acest domn.

---

[1] Pai, în portugheză. Joc de cuvinte între culoare și numele soțului Sofiei (n.t.).

Nu e ușor să ascunzi plăcerea de a fi flatat ; soțul surîse plin de vanitate, încercînd să citească în ochii celorlalți efectul acelei delicate dovezi de dragoste. Teófilo lăudă și el rochia, dar era greu să o privești fără să privești și corpul stăpînei ; așa se explică lungile priviri pe care le îndreptă spre ea, fără senzualitate, e drept, și aproape fără să revină. Deci această amintire din ajun, un gest fără invitație, o admirație fără dorință, veni să se strecoare acum, cînd Sofia se gîndea la cealaltă amintire care o supăra.

Carlos Maria, Teófilo... Alte nume licăriră pe cerul acelei posibilități, cum s-a expus în capitolul CLIV. Și toate veniră acum, pentru că ploaia continua să cadă, și cerul și marea erau încă unite de aceeași negură. Năvăliră toate acele nume, cu persoanele respective, și pînă și imagini fără nume, străine sau neștiute, care o singură dată trecuseră pe lîngă ea, intonară imnul admirației și primiră obolul bunăvoinței. De ce nu reținuse pe unul din atîtea, ca să-l audă cîntînd și să-l îmbogățească ? Nu pentru că obolul nu îmbogățește pe nimeni, dar există alte monede de valoare mai mare. De ce nu reținuse pe unul din atîtea nume elegante și chiar ilustre ? Acea întrebare mută îi alergă prin vene, prin nervi, prin creier, fără alt răspuns decît agitația și curiozitatea.

CAPITOLUL CLX

Între timp ploaia încetă puțin, și o rază de soare reuși să spargă negura, una din acele raze umede, care îți lasă impresia că vin din ochi care au plîns. Sofia se gîndi că

încă ar putea să iasă ; era nerăbdătoare să vadă, să umble, să scuture acea toropeală, şi aştepta ca soarele să alunge ploaia şi să pună stăpînire pe cer şi pe pămînt ; dar marele astru îşi dădu seama că intenţia ei era să-l transforme în lampa lui Diogene şi îi spuse razei umede : „Întoarce-te, întoarce-te la sînul meu, rază castă şi virtuoasă ; nu o s-o conduci tu acolo unde dorinţa ei vrea să o ducă. Să iubească, dacă aşa crede că-i bine ; să răspundă la biletele de amor, dacă le primeşte şi nu le arde ; nu îi servi tu de torţă, lumină din sînul meu, fiică a măruntaielor mele, rază, soră a razelor mele..."

Şi raza ascultă, retrăgîndu-se la focarul central, puţin mirată de teama soarelui, care a văzut atîtea lucruri obişnuite şi neobişnuite. Atunci vălul norilor se făcu din nou des, şi mai întunecat, şi începu din nou să plouă cu găleata.

CAPITOLUL CLXI

Sofia se resemnă să stea închisă în casă. Acum avea sufletul la fel de răvăşit şi risipit ca şi spectacolul de afară. Toate imaginile şi numele se pierdeau în aceeaşi dorinţă de a iubi. Trebuie să spunem că ea, cînd îşi revenea din aceste stări de conştiinţă vagi şi obscure, încerca să le alunge şi conducea spiritul spre o problemă oarecare ; dar i se întîmpla ca acelor cărora le e somn şi fac eforturi să rămînă treji : ochii se închid ori de cîte ori se înviorează, şi se deschid iar ca să se închidă din nou. În cele din urmă, nu mai privi ploaia şi negura ; era obosită şi, ca să se odihnească, se duse să răsfoiască ultimul număr din *Revue des Deux Mondes*. Într-o zi, în

toiul treburilor comisiei din Alagoas, una din elegantele tovarăşe în această misiune, căsătorită cu un senator, o întrebase :

— Citiţi romanul lui Feuillet, din *Revue des Deux Mondes* ?

— Da, replică Sofia, este foarte interesant.

Nu-l citea, nici nu cunoştea revista ; dar a doua zi îi ceru soţului ei să o aboneze ; citi romanul, citi pe cele care apărură după aceea şi vorbea despre toate pe care le citise sau le citea atunci. După ce deschise acel număr şi termină o nuvelă, Sofia se duse în camera ei şi se vîrî în pat. Petrecuse prost noaptea şi nu-i trebui mult să adoarmă — somn profund, lung şi fără vise —, cu excepţia ultimei părţi, în care avu un coşmar. Era în faţa aceluiaşi zid de negură din ziua aceea, dar pe mare, la prora unei şalupe, pe brînci, scriind cu degetul pe apă un nume, *Carlos Maria*. Şi literele rămîneau gravate, şi pentru o mai mare claritate, spuma umplea dîrele. Pînă aici nu era nimic care s-o zăpăcească, în afară de mister ; dar se ştie că misterele din visuri par lucruri naturale. Iată că zidul de negură se năruie, şi nici mai mult, nici mai puţin decît propriul stăpîn al numelui apare în faţa ochilor Sofiei, merge către ea, o ia în braţe şi-i spune multe cuvinte tandre, la fel cu cele pe care ea, cu cîteva luni mai înainte, le auzise de la Rubião. Şi nu o supărară, ca atunci ; dimpotrivă, le ascultă cu plăcere, pe jumătate aplecată pe spate, ca şi cum era gata să leşine. Acum nu mai era în şalupă, ci în trăsură, în care ea se plimba cu verişorul, mînă-n mînă, îndrăgostită de un glas de aur şi santal. Nici aici nu e nimic de care să te sperii. Spaima apăru cînd trăsura se opri, multe chipuri mascate îi înconjurară, îl omorîră pe vizitiu, smulseră portierele, îl înjunghiară pe Carlos Maria şi aruncară cadavrul pe pă-

mînt. Apoi, unul din ei, care părea să fie şeful, luă locul defunctului, îşi scoase masca şi-i spuse Sofiei să nu se sperie, că el o iubeşte de o sută de mii de ori mai mult decît celălalt. Imediat o apucă de încheieturile mîinilor şi o sărută, dar era un sărut umed de sînge, mirosind a sînge. Sofia scoase un ţipăt de groază şi se deşteptă. La picioarele patului era soţul ei.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

— Ah ! suspină Sofia. Am ţipat, nu e aşa ?

Palha nu răspunse nimic ; se uita fără să vadă nimic, se gîndea la afaceri. Atunci o teamă asaltă femeia, o fi vorbit tare, murmurînd vreun cuvînt, vreun nume, acelaşi pe care îl scrisese pe apă ? Şi imediat, căscînd şi întinzînd braţele în sus, le lăsă să cadă pe umărul soţului, trecu cu vîrful degetelor pe ceafă şi murmură jumătate veselă, jumătate tristă :

— Am visat că te omorau.

Palha se înduioşă. Faptul că o făcuse să sufere pentru el, chiar dacă numai în vis, îl umplu de pietate, dar de o pietate plăcută, un sentiment special, intim, profund, care îl făcea să mai dorească şi alte coşmaruri, ca să fie asasinat în faţa ochilor ei, şi ca ea să strige zbuciumată, convulsionată, plină de durere şi de groază.

CAPITOLUL CLXII

A doua zi, soarele apăru luminos şi cald, cerul era senin şi aerul proaspăt. Sofia se sui în trăsură şi ieşi să facă vizite şi să se plimbe, ca să părăsească închisoarea

în care stătuse. Ziua însăşi îi făcu bine. Se îmbrăcă fredonînd. Conversaţia cu doamnele care o primiră la ele şi cu care se întîlni în Rua do Ouvidor, agitaţia de afară, noutăţile mondene, înfăţişarea distinsă a atîtor oameni fini şi prietenoşi fură de ajuns ca să-i scoată din suflet gîndurile din ajun.

CAPITOLUL CLXIII

Astfel, deci, ceea ce părea voinţă imperioasă se reducea la o simplă veleitate şi, la un interval de cîteva ore, toate gîndurile rele se retraseră în încăperile lor. Dacă mă întrebaţi de vreo remuşcare din partea Sofiei, nu ştiu ce să vă spun. Există o scală de resentiment şi reprobare. Şi nu numai în timpul acţiunilor trece conştiinţa treptat de la noutate la obişnuinţă, şi de la teamă la indiferenţă. Păcatele nevinovate ale gîndirii sînt supuse la aceeaşi alterare, şi obiceiul de a te gîndi la ceva trezeşte atîta afecţiune pentru acel ceva, încît în final spiritul nu-l dezaprobă şi nu-l respinge. Şi în aceste cazuri există întotdeauna un refugiu moral în imparţialitatea exterioară, care este, în alţi termeni mai expliciţi, corpul fără pată.

CAPITOLUL CLXIV

Un singur incident o supără pe Sofia în acea zi pură şi strălucitoare ; o întîlnire cu Rubião. Intrase într-o librărie din Rua do Ouvidor, ca să cumpere un roman ; în

timp ce aştepta restul, îl văzu pe prieten intrînd. Repede întoarse capul şi îşi plimbă privirea pe cărţile din raft, nişte cărţi de anatomie şi de statistică ; primi banii, îi puse bine şi, cu capul în jos, repede ca o săgeată, o luă pe stradă în sus. Sîngele i se potoli numai cînd Rua do Ouvidor rămase mult în urmă.

După cîteva zile, intrînd la *dona* Fernanda, se întîlni cu el în vestibul. Crezu că el urca şi se pregăti şi ea să urce, deşi cu teamă ; dar Rubião cobora, îşi strînseră mîinile familiar şi se despărţiră.

— Vine des pe aici ? o întrebă Sofia pe *dona* Fernanda, după ce îi povesti întîlnirea din vestibul.

— Asta e a patra oară, a patra sau a cincea ; dar numai a doua oară a delirat. În celelalte dăţi a fost cum l-aţi văzut acum, liniştit şi chiar plăcut la vorbă. Există întotdeauna ceva în el care arată că nu e bine de tot. Nu i-aţi văzut ochii, uşor pierduţi ? Asta e ; altfel, are o conversaţie normală. Crede-mă, *dona* Sofia, omul acesta se poate vindeca. De ce nu-l convingeţi pe soţul dumneavoastră să se ocupe serios de treaba asta ?

— Cristiano are intenţia să-l ducă la control şi tratament ; să nu vă faceţi griji, căci eu am să-l grăbesc.

— Foarte bine. Pare foarte apropiat de dumneavoastră şi de domnul Palha.

„I-o fi spus vreo necuviinţă în legătură cu mine în timpul delirului ? — se gîndi Sofia. O fi bine să-i spun adevărul ?"

Hotărî să nu spună nimic ; chiar starea lui Rubião ar explica necuviinţele. Promise că o să vorbească neîntîrziat cu soţul ei şi chiar în seara aceea îi expuse problema

lui Palha. E un mare necaz, replică el. Şi întrebă ce interes avea *dona* Fernanda să se preocupe de acea problemă. Să se ocupe ea ! Era greu să trebuiască să-i porţi de grijă, să-i însoţeşti şi probabil să-i păstrezi şi să-i administrezi restul banilor care-i mai rămăseseră, transformîndu-te în administrator, cum îi spusese domnul Teófilo. Al dracului de neplăcut.

— Şi aşa am o mulţime de lucruri pe cap, Sofia. Şi, în afară de asta, cum o să fie ? Va trebui dus acasă ? Se pare că nu. Unde să-l ducem ? La vreun sanatoriu... Da, dar dacă nu vor putea să-l primească ? Doar n-o să-l trimit la Praia Vermelha.. Şi răspunderea pe care mi-o asum ? Ai promis că o să-mi vorbeşti ?

— Am promis şi am afirmat că tu te vei ocupa de asta, răspunse Sofia surîzînd. Poate nu va fi atît de greu cum pare.

Sofia mai insistă. Compasiunea *donei* Fernanda o impresionase mult ; i-a găsit un nu ştiu ce distins şi nobil şi îşi dădu seama că, dacă cealaltă, care nu avusese relaţii strînse, nici vechi, cu Rubião, se dovedea atît de preocupată, era de bonton ca nici ea să nu fie mai puţin generoasă.

CAPITOLUL CLXV

Totul s-a făcut în linişte. Palha închirie o căsuţă în Rua do Principe, aproape de mare, unde îl instală pe Rubião al nostru cu cîteva mobile şi cîinele prieten. Rubião acceptă mutarea fără să se supere şi, cînd îi reveni

delirul, chiar cu entuziasm. Era în palatele de la Saint-Cloud.

Nu s-a întîmplat tot așa cu prietenii casei, care primiră vestea mutării ca un decret de exil. Totul în vechea casă făcea parte din ei, grădina, grilajul, pietrele de construcție, treptele scării, golful. Știau totul pe dinafară. Nu trebuiau decît să intre, să-și atîrne pălăria și să meargă să aștepte în salon. Pierduseră noțiunea de casă străină și senzația că li se făcea o favoare că sînt primiți. Și apoi, cartierul. Fiecare din acei prieteni ai lui Rubião era obișnuit să vadă oamenii locului, chipurile de dimineață și cele de după-amiază, unii chiar îi salutau ca și cum ar fi fost propriii lor vecini. Răbdare ! Acum vor merge în Babilon, ca exilații din Sion. Oriunde va fi Eufratul, vor găsi sălcii unde să-și atîrne harpele nostalgice, sau, mai bine zis, cuiere unde să-și pună pălăriile. Diferența dintre ei și profeți era că, după o săptămînă, vor lua din nou instrumentele și vor cînta cu aceeași grație și forță ; vor cînta vechile imnuri, tot atît de noi ca în prima zi, și Babel va fi pînă la urmă același Sion, pierdut și răscumpărat.

— Prietenul nostru are nevoie un timp de odihnă, le spuse Palha în Botafogo, în ziua dinaintea mutării. Ați observat că nu se simte bine ; are momente de uitare, de neliniște sufletească, de tulburare, o să se trateze, deocamdată e nevoie să se odihnească. I-am găsit o casă mică, dar s-ar putea, chiar și așa, să meargă la un așezămînt de sănătate.

Îl ascultară prostiți. Unul din ei, Pio, reacționă mai repede decît ceilalți, răspunse că asta trebuia să se fi făcut de mult timp ; dar, ca să o facă, era nevoie să aibă o influență hotărîtoare asupra lui Rubião.

— De multe ori i-am spus, fără să-l jignesc, că era neapărat nevoie să consulte un medic, după părerea mea,

că avea ceva la stomac... Era un mod de a disimula problema, înțelegeți ? Dar el întotdeauna răspundea că nu are nimic, că digeră bine... „Dar mîncați puțin — îi spuneam eu —, sînt zile cînd nu mîncați aproape nimic ; sînteți mai slab, puțin cam palid..." Înțelegeți că nu puteam să-i spun adevărul. Chiar am consultat un medic, prieten de-al meu ; dar bunul nostru prieten Rubião n-a vrut să-l primească.

Ceilalți patru confirmau cu capul minciuna aceea născocită pe loc ; era tot ce li se putea cere și tot ce le permitea uimirea loviturii. În sfîrșit, întrebară numărul noii locuințe ca să se ducă să ceară vești. Biet prieten ! Cînd să plece și să se despartă unii de alții, se produse un fenomen la care nici ei nu se așteptau ; și anume că ei înșiși aproape că nu puteau să se despartă. Nu pentru că i-ar fi legat prietenia sau stima ; interesul egoist al fiecăruia dintre ei îi făcea să se antipatizeze. Dar obiceiul de a se vedea în fiecare zi, la prînz și la cină, așezați la aceeași masă, aproape că îi unise ; necesitatea îi făcuse să se suporte unii pe alții, timpul îi făcuse să devină reciproc necesari. Pe scurt, ei înșiși erau cei care sufereau din cauza absenței chipurilor obișnuite, a gesturilor, a favoriților, a mustăților, a cheliei, a stilurilor particulare, a felului de a mînca, de a vorbi și de a fi al amicilor. Mai mult decît o despărțire, era o dezmembrare.

CAPITOLUL CLXVI

Rubião observă că ei nu-l însoțiră la noua casă și porunci să fie chemați ; nici unul nu veni, și absența lor îl umplu de tristețe pe prietenul nostru în primele săp-

tămîni. Era ca și cum familia îl abandona. Rubião încercă să-și amintească dacă nu cumva îi jignise, cu vorba, sau cu fapta, și nu găsi nimic să-și reproșeze.

CAPITOLUL CLXVII

— Am stat de vorbă cu bolnavul ; am constatat că delirează. Deși nu sînt medic alienist, cred că se poate vindeca... Dar vreți să vă spun o descoperire interesantă ?

— Dumneavoastră credeți că se va însănătoși ? spuse *dona* Fernanda, fără să fie atentă la întrebarea doctorului Falcão.

Doctorul Falcão era deputat, deputat și medic, prietenul casei, om învățat, sceptic și rece. *Dona* Fernanda îi ceruse favoarea de a-l examina pe Rubião, puțin după ce acesta se mutase în casa din Rua do Príncipe.

— Da, cred că se va însănătoși, cu condiția să fie tratat corespunzător. Se poate ca boala să nu aibă antecedente în familie. Să aduceți un specialist să-l vadă. Dar nu vreți să știți interesanta mea descoperire ?

— Care este ?

— S-ar putea să aibă legătură cu boala o persoană cunoscută de-a dumneavoastră, răspunse el zîmbind.

— Cine ?

— *Dona* Sofia.

— Cum adică ?

— El mi-a vorbit despre ea cu entuziasm, mi-a spus că e cea mai superbă femeie din lume și că a numit-o ducesă, neputînd s-o facă împărăteasă ; dar să nu glu-

nească nimeni cu el, căci era în stare să facă aşa cum a făcut unchiul lui, să divorţeze şi să se căsătorească cu ea. Am dedus că a avut o pasiune pentru tînără ; şi apoi intimitatea, Sofia în sus, Sofia în jos... Scuzaţi-mă, dar eu cred că cei doi s-au iubit...

— Oh, nu !

— *Dona* Fernanda, cred că s-au iubit. Ce vă surprinde ? Eu abia o cunosc ; dumneavoastră se pare că nu o cunoaşteţi de mult timp, nici nu aţi trăit în intimitatea ei. Se poate să se fi iubit, şi o pasiune violentă... Să presupunem că ea l-a dat afară din casă... E adevărat că are mania măreţiei ; dar totul se înlănţuie...

Dona Fernanda nu-l privea, ruşinată să audă acea presupunere ; evita să discute acest aspect, fiind atît de delicat. Bănuiala i se părea fără suport, absurdă, neverosimilă ; nu putea să creadă în acea dragoste nelegitimă, chiar dacă ar auzi-o de la însuşi Rubião. O aiurare, la urma urmei. Şi chiar dacă nu a fost aiurare, poate să nu-i acorde credit. Da, nu merită să fie crezut. Nu putea să creadă că Sofia l-ar fi iubit pe acel bărbat, nu pentru el, ci pentru ea, atît de corectă şi pură. Era imposibil. Vru să o apere ; dar în ciuda intimităţii doctorului Falcão, se abătu a doua oară de la problemă, şi repetă întrebarea de acum o clipă :

— Vi se pare, deci, că se poate vindeca ?

— Se poate, dar nu ajunge examenul meu. Ştiţi doar că, în aceste cazuri, este mai bun un specialist.

Puţin după aceea, cînd ieşi în stradă, Falcão zîmbea gîndindu-se la rezistenţa *donei* Fernanda de a-i accepta ipoteza. „Precis, a fost ceva, îşi spunea ; înfăţişare plăcută şi, chiar dacă nu e un bărbat frumos, e totuşi o prezenţa agreabilă şi are foc în ochi. Precis..." Şi îşi

amintea cîteva fraze ale lui Rubião, evoca gesturile şi modularea tandră a vocii, şi de fiecare dată bănuiala se întărea. „Precis..." Era imposibil să nu se fi iubit ; opoziţia *donei* Fernanda i se părea ingenuă, dacă nu o fi fost un mijloc de a schimba subiectul şi de a nu discuta problema. Asta trebuia să fie...

Cînd ajunse aici cu presupunerile, fără să vrea, deputatul se opri. O bănuială nouă îi asaltase mintea. După cîteva clipe, clătină din cap spontan, ca şi cum ar fi vrut să se dezmintă, ca şi cum ar fi găsit ceva absurd, şi-şi continuă drumul. Dar bănuiala e tenace şi, cînd pune stăpînire cu adevărat pe sufletul omului, nu ascultă de cap, nici de faptele sale. „Cine ştie dacă *dona* Fernanda nu a suspinat şi ea după el ? Felul acesta de a se interesa de el nu era o prelungire a dragostei etc. ?" Şi uite aşa se născură întrebări, care găseau în fiinţa intimă a doctorului Falcão un răspuns afirmativ. Totuşi se abţinu, era prietenul casei, o respecta pe *dona* Fernanda, o ştia onestă ; dar — se gîndea mai departe — se prea putea să fie un sentiment ascuns, disimulat, cine ştie dacă nu chiar provocat de aceeaşi pasiune a celeilalte ? Astfel de tentaţii există. Contagiunea leprei corupe sîngele cel mai curat ; un bacil nenorocit distruge cel mai robust organism.

Puţin cîte puţin, tentativele de rezistenţă cedară noţiunii de posibilitate, probabilitate şi certitudine. Lucru cert e că avea cunoştinţă de unele opere de caritate ale *donei* Fernanda ; dar acel caz era nou. Acel interes special pentru un om care nu era un vizitator asiduu, nici vechi prieten, nici rudă, coreligionar, coleg al soţului, sau orice altceva care să-l fi făcut să participe la viaţa familiei prin relaţii, legătură de sînge sau tradiţie, nu se putea explica fără vreun motiv secret. Dragoste, cu sigu-

rantă ; curiozitate de femeie cinstită, care poate da în viciu și remușcare. Acea pornire dăduse înapoi cu timpul ; îi rămăsese simpatia morbidă... Și apoi, cine știe ?

CAPITOLUL CLXVIII

Și apoi, cine știe ? repetă doctorul Falcão în dimineața următoare. Noaptea nu ștersese neîncrederea sa. Și apoi, cine știe ? Da, nu o fi fost numai simpatie morbidă. Fără să-l cunoască pe Shakespeare, îl corectă pe Hamlet : „Sînt în cer și pe pămînt, Horațio, mai multe lucruri decît visează deșarta ta *filantropie*." Aici și-a vîrît dracul coada... Și nici nu-și bătea joc, nici nu critica nimic. Am spus mai înainte că era sceptic ; dar, cum era și discret, nu transmise nimănui concluzia sa.

CAPITOLUL CLXIX

Întoarcerea lui Carlos Maria și a soției sale întrerupse preocupările *donei* Fernanda în legătură cu Rubião. Se duse la bord să-i primească, îi conduse la Tijuca, unde un vechi prieten al familiei lui Carlos Maria închiriase și mobilase o casă, din porunca lui. Sofia nu se duse la bord ; trimise *coupé*-ul să-i aștepte la cheiul Pharoux, dar *dona* Fernanda avea deja o caleașcă acolo, care îi luă, împreună cu ea și cu Palha. După-amiază, Sofia se duse să-i viziteze pe proaspeții sosiți.

Dona Fernanda nu-și încăpea în piele de mulțumire. Scrisorile Mariei Benedita dovedeau că erau fericiți ; ea

nu putu să citească, de la bun început, în ochii şi în purtările cuplului confirmarea celor scrise. Păreau satisfăcuţi. Maria Benedita nu-şi putu opri lacrimile cînd îşi îmbrăţişă prietena, şi nici aceasta pe ale sale, şi amîndouă se îmbrăţişară ca două surori bune. A doua zi, *dona* Fernanda o întrebă pe Maria Benedita dacă ea şi soţul ei erau fericiţi şi, aflînd că da, îi apucă mîinile şi o privi lung negăsindu-şi cuvintele. Nu reuşi să spună mai mult decît să repete întrebarea :

— Sînteţi fericiţi ?

— Sîntem, răspunse Maria Benedita.

— Nu ştii ce bine îmi face răspunsul tău. Nu numai pentru că aş avea remuşcări, dacă nu aţi fi avut fericirea pe care eu mi-am imaginat că v-o dau, dar şi pentru că te simţi foarte bine să-i vezi fericiţi pe ceilalţi. El te iubeşte ca în prima zi ?

— Cred că mai mult, pentru că eu îl ador.

Dona Fernanda nu înţelese aceste cuvinte. *Cred că mai mult, pentru că eu îl ador !* Într-adevăr, concluzia nu părea să concorde cu premisa : dar era cazul să-l corecteze din nou pe Hamlet : „Sînt în cer şi pe pămînt, Horaţio, mai multe lucruri decît visează deşarta ta *dialectică*". Maria Benedita începu să-i povestească despre călătorie, să-şi depene impresiile şi amintirile ; şi cum soţul ei li se alăturase, puţin după aceea făcea apel la memoria lui ca să umple golurile.

— Cum a fost, Carlos Maria ?

Carlos Maria îşi amintea, explica sau rectifica, dar fără interes, aproape nerăbdător. Ghicise că Maria Benedita tocmai îi mărturisise celeilalte norocul ei şi cu greu putea să ascundă efectul dezagreabil pe care acest lucru i-l producea. De ce să spună că era fericită cu el, de vreme ce nu putea fi altfel ? Şi de ce să divulge dezmierdările şi cuvintele lui, milostivirea lui de zeu mare şi prieten ?

Întoarcerea la Rio de Janeiro s-a datorat condescendenței lui. Maria Benedita voia să aducă pe lume copilul acolo ; soțul ei cedă, fără plăcere, dar cedă. De ce fără plăcere ? E greu de explicat și nu mai puțin de înțeles. În ceea ce privește maternitatea, Carlos Maria avea idei personale și deosebite, tăinuite, nemărturisite nimănui. I se părea impudică natura cînd făcea din graviditatea umană un fenomen public, evident, crescînd pînă la a părea un defect fizic, sugestiv pînă la necuviință. De aici venea dorința de singurătate, de mister și de absență. Ar fi trăit bucuros ultima perioadă într-o casă singuratică, așezată în vîrful unui deal, interzisă lumii, de unde femeia să coboare într-o zi cu fiul în brațe și divinitatea în ochi.

Despre asta nu i-a făcut nici o propunere soției sale. Ar fi trebuit să discute și nu-i plăcea să discute ; preferă să cedeze. Maria Benedita avea, desigur, sentimentul opus ; se considera pe ea însăși un templu divin și ascuns cu grijă în care trăia un zeu, fiul altui zeu. Sarcina era plină de lucruri supărătoare, de dureri, de neplăceri, pe care ea le ascundea cît putea de mult soțului ; dar toate acestea îi dădeau și mai mare valoare viitoarei ființe. Accepta răul cu resemnare — ba chiar îl adăpostea cu bucurie — fiind condiția venirii fructului. Implinea cu plăcere menirea speciei. Și repeta fără cuvinte răspunsul Mariei din Nazareth : „Iat-o pe roaba Domnului ; facă-se voia lui."

CAPITOLUL CLXX

— Ce-i cu tine ? îl întrebă Maria Benedita pe soțul ei, cînd rămaseră singuri.

— Cu mine ? Nimic. De ce ?

— Pari nemulţumit.

— Nu, nu sînt nemulţumit.

— Ba da, eşti, insistă ea.

Carlos Maria surîse, fără să răspundă. Maria Benedita îi cunoştea surîsul acela special, inexpresiv, fără tandreţe, nici dezaprobare, superficial şi palid. Nu continuă să cercceteze, îşi muşcă buzele şi se retrase.

În cameră, un timp, nu se gîndi la altceva decît la acel surîs şters şi mut, semn al vreunei neplăceri, a cărui vină nu putea să o aibă decît ea. Şi refăcea toată conversaţia, toate gesturile pe care le făcuse, şi nu găsea nimic să explice răceala, sau ce era, a lui Carlos Maria. Poate se dovedise excesivă în cuvinte ; era obiceiul ei, dacă era mulţumită, să-şi pună inima pe palmă şi să o împartă prietenilor şi străinilor. Carlos Maria dezaproba acea generozitate, pentru că dădea stării ei morale şi domestice aerul că ar fi primit marele premiu şi pentru că asta i se părea banal şi inferior. Maria Benedita îşi amintea că, la Paris, în colonia braziliană, simţise mai mult decît o dată acel efect al stărilor ei de expansiune, şi atunci şi le înăbuşise. Dar şi asupra *donei* Fernanda produceau oare acelaşi efect ? Nu era ea autoarea fericirii lor ? Respinse această ipoteză şi încercă să găsească alta. Negăsind nimic, reveni la prima şi, aşa cum i se întîmpla de obicei, îi dădu dreptate soţului. Intr-adevăr oricît de intimă şi recunoscătoare ar fi fost, nu trebuia să-i povestească bunei sale prietene amănunte din viaţa lor ; era uşurinţă din partea ei...

Greţurile o întrerupseră în acest punct al reflecţiilor. Natura îi amintea o raţiune absolută — raţiunea speciei — mai presantă şi superioară nemulţumirilor soţului. Cedă necesităţii ; dar după cîteva minute era lîngă Carlos Maria, înconjurîndu-i gîtul cu braţul drept. E

şezat, citea o revistă englezească ; îi luă mîna, lăsată pe piept, şi termină pagina.

— Mă ierţi ? întrebă soţia lui, cînd îl văzu că închide revista. De acum înainte voi fi mai puţin guralivă.

Carlos Maria îi luă amîndouă mîinile, surîzînd, şi dădu din cap, afirmativ. Fu ca şi cum ar fi aruncat o undă de lumină asupra ei ; bucuria îi pătrunse în suflet. S-ar zice că în făt chiar se răsfrînse senzaţia aceea şi-l binecuvîntă pe tată.

CAPITOLUL CLXXI

— Perfect ! Aşa vreau să vă văd ! exclamă o voce dinspre verandă.

Maria Benedita se îndepărtă repede de soţ. Veranda, care comunica cu salonul prin trei uşi, avea una din acestea deschisă. De acolo venise vocea ; de acolo spiona şi rîdea capul lui Rubião. Era prima oară cînd îl vedeau. Carlos Maria, fără să se ridice, îl privea serios, aşteptînd. Şi capul rîdea, cu mustăţile lui stufoase cu vîrfurile ascuţite, privind cînd pe unul, cînd pe altul, şi repetînd :

— Perfect ! Aşa vreau să vă văd !

Rubião intră, le întinse mîna, pe care ei o primiră fără afecţiune, spuse multe cuvinte de admiraţie şi laudă Mariei Benedita, ea atît de delicată, el atît de falnic ; observă că amîndoi aveau numele Maria, un fel de predestinare, şi termină informîndu-i despre căderea guvernului.

— A căzut guvernul ? întrebă fără să vrea Carlos Maria.

— Nu se vorbeşte despre altceva în oraş. O să iau loc, fără să cer voie, dat fiind că nu mi se oferă un scaun, continuă el, aşezîndu-se, scoţîndu-şi bastonul pe care-l avea sub braţ şi sprijinindu-şi mîinile în el. Păi aşa e,

guvernul a demisionat. O să organizeze altul. O să intre Palha, Palha al nostru, vărul dumneavoastră Palha, şi dumneavoastră de asemenea, dacă doriţi, veţi fi ministru. Am nevoie de un cabinet bun, format din oameni prieteni şi fermi, în stare să-şi dea viaţa pentru mine. Îi voi numi pe Morny, pe Pio, pe Camacho, pe Rouher, pe maiorul Siqueira. Vă amintiţi de maior, doamnă ? Cred că va rămîne cu portofoliul de război ; nu cunosc un om mai potrivit pentru problemele militare.

Maria Benedita, jenată şi nerăbdătoare, se plimba prin salon, aşteptînd ca soţul ei să-i ceară ceva ; acesta îi spuse din ochi să se ducă ; ea nu aşteptă alt semn, ceru permisiunea oaspetelui şi se retrase. Nici nu ieşi ea bine, că Rubião o şi elogie din nou ; o floare, spuse ; şi se corectă, rîzînd : două flori, cred că sînt două flori. Dumnezeu să le binecuvînteze ! Carlos Maria îi întinse mîna în semn de despărţire.

— Dragul meu domn...

— Pot să vă includ în cabinet ? întrebă Rubião.

Neauzind răspunsul, înţelese că da şi-i promise un portofoliu bun. Maiorul va merge la Război, Camacho la Justiţie. Nu îi cunoştea oare ? „Doi oameni mari, Camacho chiar mai mare decît celălalt“. Şi urmîndu-l pe Carlos Maria, care se îndrepta spre uşă, Rubião se retrăgea fără să bage de seamă ; dar n-a mers totul atît de repede. Pe verandă, înainte de a coborî treptele, îi povesti diferite episoade din război. De exemplu, restituise Germania germanilor ; era o faptă frumoasă şi politică. Înapoiase deja Veneţia italienilor. Nu avea nevoie de teritoriu mai mare ; provinciile de la Rin, da, însă era destul timp să le alipească.

— Dragul meu domn... insista Carlos Maria întinzîndu-i mîna.

Se despărţi de el şi închise uşa ; Rubião mai spuse cîteva cuvinte şi coborî scările. Maria Benedita, care îi spiona din fundul salonului, se duse la soţul ei, îl prinse

de mînă şi rămase privind după Rubião, care traversa grădina. Nu mergea drept, nici grăbit, nici tăcut ; se oprea, gesticula, culegea o creangă uscată, văzînd o mie de lucruri prin aer, mai delicate decît stăpîna casei, mai falnice decît stăpînul. De la fereastră îl priveau pe prietenul nostru şi, la o anumită scenă grotescă, Maria Benedita nu-şi putu opri rîsul ; Carlos Maria, totuşi, privea apatic.

CAPITOLUL CLXXII

Dacă este adevărată căderea cabinetului, spuse ea, ştii cine va fi ministru ?

— Cine ? întrebă Carlos Maria din ochi.

— Vărul tău Teófilo. Nană mi-a povestit că nutrea unele speranţe şi de aceea a rămas anul acesta în capitală. Bănuia sau deja se vorbea despre căderea cabinetului ; poate că numai bănuia. Nu-mi amintesc bine ce a spus ea ; dar se pare că intră.

— Se poate.

— Uită-te la Rubião cum merge, s-a oprit, tot priveşte înainte, aşteaptă poate diligenţa sau trăsura. Avea o trăsură. Acolo se duce...

CAPITOLUL CLXXIII

— Deci Teófilo va fi ministru ! exclamă Carlos Maria. Şi, după o clipă : Cred că va un ministru bun. Ţi-ar place să mă vezi şi pe mine ministru ?

— Dacă ai vrea, ce ar mai fi de făcut ?

— Adică, dacă ar fi după tine, n-aş ajunge ? întrebă Carlos Maria.

„Ce trebuie să răspund ?“, se gîndi ea, scrutînd chipul soţului.

El rîzînd :

— Mărturiseşte că m-ai adora chiar dacă aş fi o simplă ordonanţă de ministru.

— Întocmai ! exclamă tînăra femeie, aruncîndu-şi braţele după gîtul lui.

Carlos Maria îi mîngîie părul şi murmură serios :

— Bernadotte a fost rege şi Bonaparte împărat. Ai vrea să fii regina-mamă a Suediei ?

Maria Benedita nu înţelese întrebarea, nici el nu i-o explică. Să o explice era nevoie să-i spună că probabil ea purta în pîntecul ei un Bernadotte ; dar această presupunere însemna o dorinţă, iar dorinţa o confesiune de inferioritate. Carlos Maria îşi puse din nou mîinile pe capul soţiei sale, cu un gest care părea că spune : „Maria, tu ai ales partea cea mai bună...“. Şi ea păru să înţeleagă sensul acelui gest.

— Da ! Da !

Soţul zîmbi şi se întoarse la revista englezească. Ea, rezemată de fotoliu, îi trecea degetele prin păr, foarte uşor şi tăcută, ca să nu-l tulbure. El citea, citea, citea înainte. Maria Benedita slăbi mîngîierile, retrăgîndu-şi degetele puţin cîte puţin, pînă cînd ieşi din salonul unde Carlos Maria continuă să citească un studiu de Sir Charles Little, M.P., despre vestita statuetă a lui Narcis, de la Muzeul din Neapole.

CAPITOLUL CLXXIV

Cînd Rubião se duse acasă la *dona* Fernanda, pe înserat, servitorul îi spuse că nu putea să urce. Doamna nu se simţea bine ; domnul era la ea ; se pare că aşteaptă medicul. Prietenul nostru nu insistă şi plecă.

Era invers : domnul era bolnav, şi doamna era lîngă el ; dar servitorul nu putea schimba mesajul pe care i-l dăduseră. Alt servitor se îndoi, ce-i drept, că bolnavă ar fi ea şi nu el, fiindcă îl văzuse intrînd abătut. Sus, în camera lor, se auzea un zgomot de voci, cînd tare, cînd încet, cu intervale de tăcere. O servitoare, care urcă în vîrful picioarelor, coborî spunînd că-l auzise pe stăpîn plîngîndu-se ; probabil doamna se simţea foarte rău. Jos, o pălăvrăgeală surdă, urechi atente, ipoteze ; se mirau că de sus nu cereau apă, vreun leac, o supă cel puţin. Masa pusă, servitorul în ţinută, bucătarul plin de el şi neliniştit... Tocmai astăzi, cînd pregătise una din cele mai bune mîncăruri !

Ce se întîmpla ? Teófilo avea încă aerul abătut cu care intrase ; stătea pe un divan, fără vestă, cu ochii privind fix. Lîngă el, tot aşezată, ţinîndu-i una din mîini, *dona* Fernanda îi cerea să se liniştească, pentru că nu merita. Şi se apleca să-i vadă faţa, îl trăgea spre ea, voia să-i sprijine capul de umărul ei...

— Lasă, lasă, murmura soţul.

— Nu merită, Teófilo ! Pentru un minister ?... Valorează aşa mult o însărcinare pentru puţin timp, plină de neplăceri, insulte, muncă, pentru ce ? Nu e mai bună o viaţă liniştită ? Admit că s-a făcut o nedreptate ; cred că da, tu ai adus servicii ; dar o fi atît de mare pierderea ? Hai, dragă, linişteşte-te ; hai la cină.

Teófilo îşi muşca buzele, smucindu-şi unul din favoriţi. Nu auzi nimic din ce-i spuse soţia, nici încurajări, nici consolări. Auzea discuţiile care avuseseră loc cu o seară mai înainte şi în dimineaţa aceea, combinaţiile politice, numele pronunţate, cele respinse şi cele acceptate. Nici o combinaţie nu-l inclusese, deşi el vorbise cu mulţi oameni despre aspectul real al situaţiei. Era ascultat cu atenţie de unii, cu nerăbdare de alţii. O dată, ochelarii organiza-

torului părură că se îndreaptă spre el întrebători ; dar gestul a fost rapid şi iluzoriu. Teófilo refăcea acum agitaţia atîtor ceasuri şi din atîtea locuri, şi-i amintea pe cei care îl priveau pieziş, pe cei care surîdeau, pe cei care aveau aceeaşi faţă ca a lui. Spre sfîrşit nu mai vorbea ; ultimele speranţe i se stingeau din ochi ca lămpile dimineaţa. Auzise numele miniştrilor, se văzuse obligat să le găsească bune ; dar cîtă putere nu i-a trebuit ca să articuleze un cuvînt ! Se temea că o să-i descopere descurajarea sau ciuda, şi toate eforturile lui sfîrşeau prin a le accentua şi mai mult. Pălea, îi tremurau degetele.

CAPITOLUL CLXXV

— Hai să mîncăm, repetă *dona* Fernanda.

Teófilo îşi lovi genunchiul cu toată mîna, şi se ridică în picioare spunînd cuvinte slobode şi mînioase, plimbîndu-se dintr-o parte în alta, lovind cu piciorul, ameninţînd. *Dona* Fernanda nu putu să oprească violenţa acelui nou acces de mînie, speră să fie scurt, şi fu scurt ; Teófilo se apropie de fotoliu, clătină din cap şi căzu din nou copleşit. *Dona* Fernanda trase un scaun şi se aşeză lîngă el.

— Ai dreptate, Teófilo ; dar trebuie să fii bărbat. Eşti tînăr şi puternic, ai un viitor înainte, şi poate un mare viitor. Cine ştie dacă intrînd acum în cabinet nu ai pierde mai tîrziu ? Vei intra în altul. Uneori, ceea ce pare o nenorocire este o fericire.

Teófilo îi strînse mîna, recunoscător.

— E o perfidie, o intrigă, murmură privind-o, le cunosc pe toate canaliile alea. Dacă ţi-aş povesti tot, tot...

Dar la ce bun ? Prefer să uit... Nu din cauza unui mizerabil de portofoliu sînt rău dispus, continuă după cîteva clipe. Portofoliile nu valorează nimic. Cine știe să muncească și are talent poate să-și bată joc de portofolii și să arate că le e superior. Cei mai mulți din oamenii aceștia, Nanã, nu-mi ajung nici la călcîie. De asta sînt foarte sigur, și ei la fel. Şleahtă de intriganți ! Unde or să găsească mai multă sinceritate, mai multă fidelitate, mai multă ardoare pentru luptă ? Cine a muncit mai mult în presă, în timpul persecuției ? Se scuză ; spun că deja cabinetele vin organizate de la São Cristóvão... Ah, aș vrea să vorbesc cu Împăratul !

— Teófilo !

— I-aș spune Împăratului : „Alteță, majestatea-voastră nu știe ce este aceea politică de coridoare, acele combinații de camarilă. Majestatea-voastră vrea să lucreze cei mai buni în consiliile voastre, dar primii care izbutesc să se aciuieze sînt mediocrii... Meritul nu contează". Asta îi voi spune într-o zi ; poate chiar mîine...

Tăcu. După o lungă pauză se ridică și se duse pînă în salonașul de lucru, care era alături ; soția îl urmă. Se întunecase ; aprinse gazul și se plimbă prin cameră cu ochii umbriți de melancolie. Se aflau acolo patru rafturi mari acoperite de cărți, de referate, de devize, de bilanțuri ale Tezaurului. Biroul era în ordine. Trei dulapuri înalte, fără uși, păstrau manuscrise, note, amintiri, calcule, însemnări, totul așezat în teancuri și etichetat metodic : *credite extraordinare, credite suplimentare, credite de război, credite de marină, împrumut în 1868, căi ferate, datorie internă, probă din 61—62, din 62—63, din 63—64 etc.* Acolo muncea zi și noapte, adunînd, calculînd, strîngînd datele discursurilor și opiniilor sale, pentru că era membru în trei comisii parlamentare și lucra în genere

pentru el şi pentru cei şase colegi ; aceştia ascultau şi semnau. Unul din ei, atunci cînd rapoartele erau lungi, le semna fără să le asculte.

— Lăsaţi, dumneavoastră ştiţi, şi e suficient, îi spunea ; daţi-mi tocul.

Totul răspîndea în jur ordine, grijă, muncă asiduă, meticuloasă şi utilă. De perete, de nişte agăţători, atîrnau ziarele din săptămîna respectivă, care erau scoase, păstrate şi în cele din urmă legate pe semestre, ca să poată fi consultate. Discursurile deputatului, tipărite şi legate cîte 4, se aliniau pe un raft. Nici un tablou, sau bust, sau podoabă, nimic să te recreezi, nimic să admiri ; totul era rece, exact, administrativ.

— La ce servesc toate astea ? întrebă Teófilo pe soţia sa, după cîteva momente de tristă contemplare. Ceasuri de oboseală, lungi ceasuri de seara pînă-n zori, uneori... Nu s-ar zice că biroul acesta e al unui om leneş ; aici se munceşte. Tu eşti martoră că muncesc. Şi la ce bun toate acestea ?

— Consolează-te muncind, murmură ea.

El, cu amărăciune :

— Slabă consolare ! Nu, nu, voi termina cu asta, n-o să mă mai intereseze. Uite, în Cameră, toţi mă consultă, pînă şi miniştrii, pentru că ştiu că eu mă consacru cu tot sufletul problemelor administraţiei. Care este răsplata ? Să vin aici, în mai, ca să-i aplaud pe noii aleşi ?

— N-ai decît să nu aplauzi nimic, îi spuse cu blîndeţe soţia sa. Vrei să-mi faci o plăcere ? Să plecăm în Europa, în martie sau aprilie, şi să ne întoarcem peste un an. Cere aprobare în Cameră, de oriunde am fi, din Varşovia, de exemplu ; aş vrea foarte mult să merg la Varşovia, continuă, surîzînd şi luîndu-i cu graţie faţa în mîini. Spu-

ne-mi că da ; răspunde, scriu chiar azi la Rio Grande, vaporul pleacă mîine. Rămîne aşa ; mergem la Varşovia ?

— Să nu glumeşti, Nană, asta nu e de glumă.

— Vorbesc serios. De mult timp vreau să-ţi propun să facem o călătorie, ca să mai uiţi de hîrţoagele astea infernale. E prea mult, Teófilo ! Abia dacă poţi să faci cîte o vizită. Plimbare, lucru rar. Aproape că nu stai de vorbă. Fiii noştri abia îşi văd tatăl, pentru că aici nu e voie să intri cînd tu lucrezi... Trebuie să te recreezi ; îţi cer un an de odihnă. Fii atent că e serios. Să mergem în Europa în martie.

— Nu se poate, bîigui el.

— De ce nu ?

Nu se putea. Era ca şi cum îl invita să-şi iasă din propria piele. Politica era totul. Că exista politică şi în afară ? Da, dar ce avea el comun cu ea ? Teófilo nu ştia nimic din ceea ce se întîmpla în afară, cu excepţia datoriei noastre la Londra, şi mai cunoştea vreo şase economişti. Totuşi, mulţumi soţiei sale pentru intenţia propunerii :

— Eşti foarte bună.

Şi un vag sentiment de speranţă restituia vocii deputatului umanitatea pierdută în acea gravă criză morală. Hîrtiile îl stimulau. Tot acel morman de studii îi apărea ca pămîntul îngrăşat şi semănat sub ochii plugarului. Nu va întîrzia să încolţească ; munca va fi recompensată ; ntr-o zi, mai devreme sau mai tîrziu, sămînţa va încolţi şi omul va da roade. Era exact ceea ce-i spusese soţia sa ntr-un alt stil, direct şi personal ; dar abia acum vedea osibilitatea recoltei. Îşi aminti exploziile de mînie, de dignare, de disperare, lamentările de acum o clipă şi simţi ruşinat. Vru să rîdă, şi o făcu strîmb. La cină şi cafea, se întreţinu cu copiii, care în seara aceea se cul-

cară mai tîrziu. Nuno, care mergea de-acum la colegiu, unde auzise vorbindu-se despre schimbarea cabinetului, îi spuse tatălui său că dorea să se facă ministru. Teófilo deveni serios.

— Fiul meu, spuse, alege-ţi altceva, numai ministru nu.

— Se spune că e frumos, tată ; se spune că miniştrii merg în trăsură cu un soldat în spate.

— Atunci îţi dau eu o trăsură.

— Tată, tu ai fost ministru ?

Teófilo încercă să zîmbească şi o privi pe soţia sa, care folosi ocazia ca să-i trimită pe copii să se culce.

— Da, am fost ministru, răspunse tatăl sărutîndu-l pe Nuno pe frunte, dar nu mai vreau să fiu, e foarte urît, îţi dă multă bătaie de cap. Tu vei fi capelan.

— Ce e acela capelan ?

— Capelan e patul, răspunse *dona* Fernanda ; du-te să te culci, Nuno.

CAPITOLUL CLXXVI

La prînz, a doua zi, Teófilo primi o scrisoare adusă printr-o ordonanţă.

— Ordonanţă ?

— Da, domnule, spune că vine din partea domnului Preşedinte al Consiliului.

Teófilo deschise scrisoarea cu mîna tremurîndă. Ce o fi ? Citise în ziare numirea noilor miniştri ; cabinetul era complet. Nu au fost divergenţe. Ce putea să fie ? *Dona* Fernanda, în faţa soţului ei, încerca să-i citească pe faţă

textul scrisorii. Vedea o lumină ; simţi că gura înăbuşea un surîs de satisfacţie sau cel puţin de speranţă.

— Spune-i să aştepte, ordonă Teófilo servitorului.

Se duse în birou şi se întoarse după cîteva minute cu răspunsul. Se aşeză la masă, tăcut, în timp ce servitorul se ducea să-i dea scrisoarea ordonanţei. De data asta, pentru că acum ştia, auzi tropotul calului şi puţin după aceea galopul, în josul străzii, şi se simţi fericit.

— Citeşte, spuse.

Dona Fernanda citi scrisoarea de la Preşedintele Consiliului ; îi cerea să se ducă să-i vorbească la ora două după-amiază.

— Dar, atunci, cabinetul... ?

— E complet, se grăbi să spună deputatul : miniştrii sînt numiţi.

Nu credea în tot ce spunea. Îşi închipuia un loc vacant de ultimă oră şi necesitatea urgentă de a fi ocupat.

— Trebuie să fie vreo conferinţă politică sau poate vrea să discutăm despre buget, sau să-mi dea să fac vreun studiu.

Spunînd acest lucru soţiei sale ca s-o înşele, simţi probabilitatea ipotezelor şi din nou se întristă ; dar, după trei minute, fluturii speranţei zburau în faţa ochilor lui, nu doi, nici patru, ci un vîrtej care îl orbea.

CAPITOLUL CLXXVII

Dona Fernanda aşteaptă, nerăbdătoare, ca şi cum ministerul ar fi fost al ei şi ar fi putut să-i facă o plăcere care să nu fie amară şi complicată. Totuşi, dacă era vorba

să-şi vadă soţul mulţumit, orice i se părea bine. Teófilo se întoarse la cinci şi jumătate. După înfăţişarea sa îşi dădu seama că venea satisfăcut. Alergă să-i strîngă miinile...

— Ce este ?

— Biată Nană ! Va trebui să ne luăm catrafusele în spinare. Marchizul mi-a cerut insistent să accept guvernarea unei provincii de prim rang. Neputînd să mă numească în cabinet, unde aveam un loc desemnat, doreşte, vrea şi mă roagă acum să împărţim responsabilitatea politică şi administrativă a guvernului, asumîndu-mi o guvernare. Nu poate în nici un caz să se lipsească de prestigiul meu (sînt cuvintele lui) şi speră ca în Cameră să cîştige locul de şef al majorităţii. Ce zici ?

— Să ne pregătim catrafusele, răspunse *dona* Fernanda.

— Crezi că puteam să refuz ?

— Nu.

— Nu puteam. Tu ştii, nu se poate refuza un astfel de ajutor unui guvern de prieteni ; numai dacă nu te retragi din politică. Marchizul m-a tratat foarte bine ; ştiam eu mai de mult că e un om superior ; dar ce prietenos şi afabil e ! nici nu-ţi închipui. Vrea de asemenea să particip la o reuniune ; miniştrii şi cîţiva prieteni, puţini, vreo şase. Mi-a destăinuit chiar programul cabinetului, în secret...

— Cînd plecăm ?

— Nu ştiu ; voi vedea mîine seară. Reuniunea este mîine la opt... Dar nu ţi se pare că am făcut bine că am acceptat ?

— Desigur.

— Da ; dacă aş fi refuzat, m-ar fi criticat, şi pe bună dreptate. În politică, primul lucru care se pierde e liber-

tatea. Tu, dacă vrei, ai putea să rămîi aici : peste cinci luni, sau patru, se deschid Camerele ; abia voi avea timp să ajung şi să arunc o privire.

CAPITOLUL CLXXVIII

Dona Fernanda acceptă propunerea ; nu întrerupea astfel educaţia fiului său ; era o despărţire de patru luni. Teófilo plecă peste cîteva zile. În dimineaţa plecării, foarte devreme, se duse să se despartă de birou. Aruncă ultima privire peste cărţi, referate, bugete, manuscrise, peste toată acea parte a familiei, care avea grai şi interes doar pentru el. Legase hîrtiile şi broşurile ca să nu se rătăcească şi îi făcu soţiei sale o mulţime de recomandări. Oprit în mijlocul camerei, îşi plimbă privirea peste rafturi şi-şi împărţi sufletul prin toate. Se despărţea astfel de sfinţii şi prietenii săi, cu reală nostalgie. *Dona* Fernanda, care era lîngă el, nu trăi decît cele zece minute de despărţire. Teófilo trăi mulţi ani.

— Să nu fii îngrijorat, voi avea eu grijă de ele, eu însămi voi şterge praful în fiecare zi.

Teófilo o sărută... Altă femeie s-ar fi întristat, văzînd că el iubea atît de mult cărţile, încît părea că i le preferă. Dar *dona* Fernanda se simţi norocoasă.

CAPITOLUL CLXXIX

Rubião, din ziua crizei ministeriale, nu se mai întoarse în casa *donei* Fernanda ; nu ştiu nimic, nici de guvernare, nici de călătoria lui Teófilo. Stătea cu cîinele şi un

servitor, fără crize mari, nici perioade de linişte prelungite. Servitorul îşi făcea munca dezordonat, îşi lua gratificaţiile şi primea, adesea, titlul de marchiz. În rest, se distra. Cînd stăpînul începea să vorbească cu pereţii, servitorul alerga să-l spioneze ; asista la dialog, pentru că Rubião le răspundea, ca şi cum îi puseseră vreo întrebare. Seara. stătea la taifas cu prietenii din vecini.

— Ce face ţicnitul ?

— Ţicnitul e bine. Astăzi a pus cîinele să cînte ; cîinele a lătrat mult, şi pe el asta l-a încîntat ca şi cum ar fi fost o mare personalitate. Cînd îl apucă, parcă el ar conduce lumea. Ieri, la prînz, mi-a spus : „Marchize Raimundo... vreau ca tu...", şi restul a fost atît de încîlcit, că nu am înţeles nimic. La sfîrşit mi-a dăruit cîteva monede.

— Pe care le-ai luat imediat.

— Bineînţeles !

Cînd Rubião îşi revenea din delirul său, toată acea vorbărie fantasmagorică se transforma într-o tăcere tristă. Conştiinţa, în care dăinuiau rămăşiţe din starea anterioară, făcea eforturi să-l smulgă din starea aceea. Era ca ascensiunea dureroasă a unui om aflat în fundul unei prăpăstii, care se caţără pe pereţi, rupîndu-şi pielea, smulgîndu-şi unghiile, ca să ajungă sus, să nu cadă din nou şi să nu mai poată ieşi niciodată. Se ducea atunci să-şi viziteze prietenii, unii noi, alţii vechi, ca familia maiorului sau cea a lui Camacho, de exmplu.

Acesta din urmă, de cîtva timp, aproape că nu-l băga în seamă. Nici politica nu-i mai procura subiect pentru discursurile de altădată. La birou, cînd îl vedea pe Rubião apărînd în uşă, făcea un gest de nerăbdare, pe care imediat şi-l înfrîna ; celălalt observa schimbarea şi se pierdea în presupuneri ; îi scăpase vreo ofensă, din neatenţie, sau începea să-l incomodeze ? Şi ca să îndepărteze plictiseala

sau resentimentul, vorbea încet, surîzător, făcind lungi pauze respectuoase, aşteptînd ca el să spună ceva. În zadar făcea apel la Marchizul de Paraná, al cărui tablou tot mai atîrna pe perete ; repeta atributele pe care le auzise : marele marchiz !, omul de stat desăvîrşit ! Camacho aproba cu capul şi scria mai departe fără să se oprească, consultînd dosarele şi maeştrii de drept, Lobão, Coelho da Rocha, citind, ştergînd, cerîndu-şi scuze. Trebuia să dea nişte concluzii scrise chiar în ziua aceea. Îl întrerupea ca să caute prin rafturi.

— Îmi daţi voie...

Rubião îşi trăgea picioarele ca să-i facă loc să treacă ; el scotea un volum din *Dispoziţiile Regatului* şi răsfoia, sărind peste pagini, întorcîndu-se înapoi, la voia întîmplării, fără să caute nimic, cu singurul scop de a-l face să plece pe inoportun ; dar inoportunul rămînea, tocmai de aceea, şi se priveau pe ascuns. Camacho revenea la concluziile lui. Ca să poată citi, de jos, se apleca mult spre stînga, de unde îi venea lumina, întorcîndu-i spatele lui Rubião.

— Aici e întuneric, se hazardă să zică Rubião într-o zi.

Şi nu auzi nici un răspuns, atît de adîncit părea avocatul în lectura dosarelor. „Realmente, s-ar putea să-l deranjez", se gîndi prietenul nostru. Îi cerceta pe ascuns expresia dură şi serioasă, gestul în care lua tocul ca să continue interminabilele concluzii. Încă douăzeci de minute de tăcere absolută. După acest interval, Rubião îl văzu că lasă tocul, îşi îndreaptă bustul, întinde braţele şi-şi trece mîinile peste ochi. Îi spuse cu interes :

— Obosit, nu-i aşa ?

Camacho făcu un gest afirmativ şi se pregăti să continue ; atunci omul nostru se sculă şi se folosi de acest răstimp ca să spună la revedere.

— Mă voi întoarce cînd veți fi mai puțin ocupat.

În întinsei mîna ; Camacho i-o strînse ușor și din nou se îngropă în hîrtii. Rubião coborî scara, buimăcit, rănit de răceala ilustrului său prieten. Ce i-o fi făcut ?

CAPITOLUL CLXXX

De data aceea avu norocul să-l întîlnească pe maiorul Siqueira.

— Chiar acum veneam la dumneavoastră, îi spuse. Mergeți acasă ?

— Da ; dar nu mai locuim în aceeași casă ; ne-am mutat în Cajueiros, Rua da Princesa...

— Unde o fi, haidem.

Rubião avea nevoie de o frînghie care să-l lege de realitate, pentru că mintea lui din nou se simțea cuprinsă de amețeală. Totuși, vorbi cu asemenea dibăcie și claritate, încît maiorul îl găsi în deplinătatea facultăților mintale și îi spuse :

— Știți că am să vă dau o veste mare ?

— Să auzim.

— O să vă spun cînd o să ajungem.

Ajunseră. Era o casă cu două caturi ; *dona* Tonica le deschise ușa de la stradă. Purta o rochie nouă și cercei.

— Uitați-vă bine la ea, îi spuse maiorul luînd fata de bărbie.

Dona Tonica se dădu înapoi rușinată.

— Mă uit, răspunse Rubião.

— Nu se observă imediat că este o persoană care o să se căsătorească ?

— A, felicitări !

— Aşa e, da, o să se căsătorească. A aşteptat mult, dar l-a găsit. A întîlnit un logodnic, care o adoră, ca toţi logodnicii ; eu, cînd eram logodit, am adorat-o pe răposata mea soţie într-un fel cum nu s-a mai văzut... O să se căsătorească. Şi-a găsit un logodnic. A aşteptat, dar l-a întîlnit. Persoană serioară, de vîrstă potrivită ; vine la noi în fiecare seară. Dimineaţa, cînd merge la birou, cred că bate în fereastră sau ea îl aşteaptă ; eu mă prefac că nu-mi dau seama...

Dona Tonica dădea din cap că nu, dar zîmbind într-un fel ce părea să spună că da. Era atît de veselă ! Nu-şi mai amintea acum că aspirase la Rubião, că el fusese una din ultimele şi, în cele din urmă, ultima din speranţele ei. Intrară în salon ; *dona* Tonica se duse la fereastră, se întoarse, cu capul ridicat, mergînd distrată, împăcată cu viaţa.

— Om de treabă, repetă maiorul, excelent... Tonica, du-te şi adu portretul... Hai, du-te şi adu-ţi logodnicul...

Dona Tonica se duse să caute portretul. Era o fotografie a unui om de vîrstă mijlocie, cu părul scurt şi rar, cu o privire de om mirat, faţa suptă, gîtul subţire şi vesta încheiată.

— Cum vi se pare ?

— Foarte bine.

Dona Tonica primi înapoi portretul şi-l privi o clipă ; dar imediat îşi luă ochii de pe el şi rămase pe scaun, în timp ce gîndul îi zbură în aşteptarea lui Rodrigues. Il chema Rodrigues. Era mai scund decît ea — ceea ce nu se vedea în fotografie — şi era funcţionar la un departament al Ministerului de Război. Văduv, cu doi copii, unul în rîndul celor mici, altul care era tuberculos — doisprezece ani —, condamnat la moarte. Ce importanţă avea ?

Era logodnicul ei ; în fiecare seară, cînd se culca, *dona* Tonica îngenunchea înaintea icoanei Maicii Domnului, naşa sa, îi mulţumea pentru binele făcut şi o ruga să o facă fericită. Visa deja la un fiu ; avea să-i pună numele Álvaro.

CAPITOLUL CLXXXI

Rubião ascultă tăcut un discurs al maiorului. Nunta se va celebra peste o lună şi jumătate ; logodnicul trebuia să facă nişte schimbări în casă, nu era rentier, trăia din salariu şi recursese la împrumuturi. Casa rămînea aceeaşi şi nu impunea mobile noi, nici somptuoase ; dar întotdeauna există anumite necesităţi... Pe scurt, peste o lună şi jumătate, sau circa cinci săptămîni, vor fi uniţi prin sfintele taine ale căsătoriei.

— Şi eu mă văd eliberat de această povară, conchise maiorul.

— O ! protestă Rubião.

Fiica rîdea ; era obişnuită cu glumele tatălui ei, şi atît de dispusă să fie veselă, încît nimic nu o supăra ; nici dacă tatăl s-ar fi referit la cei patruzeci de ani împliniţi. Toate logodnicele au cincisprezece ani.

— Veţi vedea cum o să vă caute pe urmă, plin de dor, îi spuse Rubião *donei* Tonica.

— Lasă ! Poate mă căsătoresc şi eu !

Rubião se ridică dintr-o dată şi făcu cîţiva paşi ; maiorul nu-i văzu expresia feţei, nici nu simţi că mintea omului era gata să o ia razna şi că el însuşi presimţea acest lucru. Îi ceru să se aşeze şi îi povesti întîmplări

de pe vremea cînd era căsătorit și militar, în campanie. Cînd ajunse la relatarea bătăliei de la Monte-Caseros, cu marșurile și contramarșurile obligatorii discursului său, îl avea în față pe Napoleon al III-lea. Tăcut la început, Rubião izbucni în cuvinte de laudă, pomeni de Solferino și de Magenta, îi promise la Siqueira o decorație. Tatăl și fiica schimbară priviri ; maiorul spuse că amenința o ploaie teribilă. Într-adevăr, se întunecase puțin. Era mai bine ca Rubião să plece înainte de a începe să plouă ; nu avea umbrelă cu el, maiorul nu avea decît una veche...

— Vine trăsura să mă ia, replică Rubião liniștit.

— Nu o să vină, că așteaptă în Campo. Nu vezi de aici trăsura, Tonica ?

Dona Tonica făcu un gest confuz și fără chef. Nu voia să mintă, dar îi era frică și dorea ca Rubião să plece. De la casa lor era imposibil să vezi Campo de Aclamação. Chiar atunci tatăl ei îl luase pe Rubião de braț și îl îndrepta spre ușă.

— Vă întoarceți mîine, pe urmă, cînd doriți.

— Dar de ce să nu aștept aici pînă o să vină trăsura ? întrebă Rubião. Împărăteasa nu se poate expune în ploaie...

— Împărăteasa a și plecat.

— A făcut rău. Eugenia a făcut foarte rău. Generale... De ce sînteți tot maior ? Generale, am văzut portretul ginerelui dumneavoastră ; vreau să vi-l dau pe al meu: Porunciți să vi-l aducă de la Tuileries. Unde este trăsura ?

— Este în Campo, așteaptă.

— Trimiteți după ea.

Dona Tonica, care era la fereastră, spuse întorcîndu-se spre cameră :

— Vine Rodrigues.

Şi se întoarse să privească spre stradă, aplecîndu-se, surîzînd, în timp ce în salon tatăl îl conducea pe Rubião spre uşă, fără să fie violent, dar tenace. Acesta se oprea, relua :

— Generale, eu sînt împăratul !

— Desigur, dar poftiţi cu mine, majestatea-voastră...

Ajunseră la uşă ; maiorul o deschise, exact cînd Rodrigues punea piciorul pe prag. *Dona* Tonica intră ca să-l primească pe logodnic, dar uşa era blocată de tată şi de Rubião. Rodrigues îşi scoase pălăria, arătîndu-şi părul, aspru şi cărunt ; avea pistrui pe obrajii supţi, dar zîmbetul era bun şi umil — mai mult umil decît bun — şi, cu toată banalitatea gestului şi a persoanei, era plăcut. Ochii nu aveau uimirea din fotografie ; acest efect provenea din emfaza pe care o imprimase întregului corp, cu scopul ca portretul *să iasă bine.*

— Vi-l prezint pe viitorul meu ginere, îi spuse maiorul lui Rubião. Nu-i aşa că aţi văzut în Campo o trăsură şi un escadron de cavalerie ? îl întrebă pe Rodrigues făcîndu-i cu ochiul.

— Mi se pare că da, domnule.

— Vedeţi, continuă Siqueira întorcîndu-se spre Rubião. Haideţi, haideţi, daţi colţul străzii São Lourenço, şi mergeţi drept spre Campo. La revedere, pe mîine.

Rubião coborî trei trepte — erau cinci — şi se opri în faţa noului-venit, îl privi cîteva clipe şi declară că era încîntat de cunoştinţă, că o să fie un soţ bun şi un ginere bun. Cum se numea ?

— João José Rodrigues.

— Rodrigues. O să vă trimit o decoraţie ca să o puneţi aici pe haină. Este cadoul meu de nuntă. Să-mi aduceţi aminte, Siqueira.

Siqueira îl luă de braț ca să-l ajute să coboare ultimele două trepte și să-l lase în stradă.

— În Campo, spui ?

— În Campo.

— La revedere.

Din stradă, Rubião mai privi o dată spre ferestre, cu degetele la pălărie, ca s-o salute pe *dona* Tonica, dar *dona* Tonica era în salon, unde Rodrigues tocmai intrase, proaspăt și fermecător, ca primul trandafir de vară.

CAPITOLUL CLXXXII

Rubião nu se mai gîndi la trăsură, nici la escadronul de cavalerie. O luă în jos, umblă pe străzi, pînă ce urcă pe strada São José. De la palatul imperial, venea gesticulînd și vorbind cuiva pe care presupunea că-l ține de braț și care era împărăteasa. Eugenia sau Sofia ? Amîndouă într-o singură persoană, sau mai degrabă a doua cu numele primei. Oamenii care treceau pe lîngă el se opreau, din magazine alerga lumea la uși. Unii rîdeau, alții erau indiferenți ; alții, după ce vedeau ce era, întorceau privirea pentru a evita întristarea pe care le-o provoca spectacolul delirului. O droaie de negrișori îl însoțeau pe Rubião, unii atît de aproape, încît îi auzeau cuvintele. Copii de toate categoriile îngroșau grupul. Cînd văzură curiozitatea generală, se hotărîră să strige și începură să-și bată joc :

— Ei, nebunul ! Nebunul.

Larma aceea atrase atenția altor persoane, multe ferestre de pe la case începură să se deschidă, apărură curioși de ambele sexe și toate vîrstele, un fotograf, un tapi-

ţer, trei şi chiar patru capete deodată, unele peste altele toate aplecate, pîndind, urmărindu-l pe omul care vorbea cu peretele, cu gesturile lui pline de măreţie şi condescendenţă.

— Ei, nebunul ! Nebunul ! strigau puştii.

Unul din ei, mult mai mic decît ceilalţi, se prindea de pantalonii altuia, mai înalt. Erau acum pe Rua da Ajuda. Rubião mergea înainte fără să audă nimic ; dar, cînd îi auzi, presupuse că erau aclamaţii şi făcu o reverenţă de mulţumire. Bătaia de joc crescu. În mijlocul tumultului, se dinstinse vocea unei femei la uşa unei plăpumării :

— Deolindo ! Vino acasă, Deolindo !

Deolindo, copilul care se agăţa de pantalonii altuia mai mare, nu ascultă ; poate că nici nu auzise, atît de asurzitoare era larma şi atît de mare era bucuria micuţului, care striga cu glăsciorul lui subţirel :

— Ei, nebunul ! Nebunul !

— Deolindo.

Deolindo încercă să se ascundă printre ceilalţi, ca să scape de privirile mamei sale, care îl chema ; aceasta, totuşi, fugi spre grup şi îl smulse de acolo. Într-adevăr, era prea mic ca să se amestece în tumultul străzii.

— Mami, lasă-mă să văd...

— Ce să vezi, nici un să văd ! Mişcă !

Îl băgă în casă şi rămase la poartă, privind spre stradă. Rubião se oprise ; ea putu să-l vadă bine, să-i urmărească gesturile şi să-i audă cuvintele, să-i vadă pieptul umflat şi salutul larg cu pălăria.

— Nebunii au graţie uneori, spuse ea zîmbind unei vecine.

Copiii strigau mai departe şi rîdeau, şi Rubião îşi urmă drumul, cu acelaşi cor în spate. Deolindo, în uşa prăvăliei, văzînd că se îndepărtează grupul, îi cerea smiorcăindu-se

mamei să-l lase şi pe el să meargă, sau să-l ducă ea. Cînd pierdu orice speranţă, îşi puse toate forţele într-un singur strigăt ascuţit :

— Nebunu' !

CAPITOLUL CLXXXIII

Vecina rîse. Mama rîse şi ea. Spuse că fiul ei era dracul gol, niciodată nu stătea liniştit ; nu trebuia să-l piardă din ochi. Cel mai mic motiv de distracţie, şi gata era în stradă. Şi asta de cînd era mic de tot ; avea numai doi anişori cînd era să moară sub roţile unei trăsuri, chiar aici în faţa casei ; a scăpat ca prin minune. Dacă nu ar fi fost un om care trecea pe stradă, un domn bine îmbrăcat, care s-a repezit riscîndu-şi viaţa, ar fi murit de-a binelea. Între timp, soţul ei, care venea pe partea cealaltă, traversă strada şi întrerupse discuţia. Era încruntat, abia o salută pe vecină şi intră în casă ; soţia se duse la el. Ce era ? Soţul îi povesti despre batjocorirea nebunului.

— A trecut pe aici, spuse ea.

— Nu l-ai recunoscut ?

— Nu.

Soţul încrucişă braţele şi rămase aşa privind-o fix, tăcut. Femeia îl întrebă cine era.

— E omul care ni l-a salvat de la moarte pe Deolindo.

Femeia se cutremură.

— L-ai văzut bine ? întrebă.

— Perfect. Eu îl mai întîlnisem de cîteva ori, dar atunci nu era aşa. Săracul ! Şi puştimea striga după el. Fir-ar să fie, nu există poliţie în ţara asta !

Ceea ce o durea mai mult pe femeie nu era atît nebunia omului, nici măcar bătaia de joc a celorlalți ; ci faptul că participase la batjocură și fiul ei, cel pe care omul îl salvase de la moarte. De fapt, cum ar fi putut copilul să-l recunoască sau să știe că îi datora viața ? O durea întîmplarea, coincidența. În cele din urmă, se mulțumi să ia asupra ei toată vina. Dacă ar fi avut mai multă grijă, micuțul nu ar fi ieșit și nu ar fi luat parte la batjocorire. Stătea ce stătea, și tremura ; era neliniștită. Bărbatul luă capul copilului în brațe și îl sărută de două ori.

— Ai văzut toată scena ? o întrebă pe nevastă.

— Da.

— Eu chiar am vrut să-i dau brațul și să-l aduc aici; dar mi-a fost rușine. Puștimea era în stare să mă huiduie. Am întors capul, pentru că putea să mă recunoască. Săracul ! Închipuie-ți că părea că nu aude nimic, și-și continua drumul satisfăcut, cred că și rîdea... Ce lucru trist e să-ți pierzi mințile !

Soția sa se gîndea la pozna pe care o făcuse copilul ; nu-i povesti soțului, o rugă pe vecină să nu spună nimic și, seara, numai într-un tîrziu închise ochii. Îi intrase în cap că, mai tîrziu, fiul ei își va pierde mințile, era pedeapsa pentru ceea ce făcuse, și că ea va scuipa înspre cer mînioasă, hulind.

CAPITOLUL CLXXXIV

Două ore după scena din Rua da Ajuda, Rubião ajunse la casa *donei* Fernanda. Copiii se împrăștiaseră, unul cîte unul, și nu mai veniră alții ; ultimii trei se despărțiră cu un urlet unic și formidabil. Rubião își continuă drumul

singur, abia remarcat de oamenii aflați în casele de pe strada aceea, pentru că nu mai făcea atîtea gesturi și se schimbase ca aspect. Nu se mai adresa peretelui, presupusei împărătese ; dar încă era împărat. Mergea, se oprea, murmura, fără să facă gesturi exagerate, visînd mereu, mereu, mereu, acoperit de vălul acela prin care toate lucrurile erau altfel, deosebite și mai bune ; fiecare felinar avea înfățișare de magistrat, fiecare colț de stradă părea o draperie. Rubião mergea drept spre sala tronului, ca să primească pe un ambasador oarecare, dar palatul era nesfîrșit, trebuia să treacă prin multe săli și coridoare, e drept că pășea pe covoare, și printre halebardieri, înalți și voinici.

Dintre oamenii care îl vedeau și se opreau în stradă, sau apăreau la ferestre, mulți își uitau pentru o clipă gîndurile triste sau sîcîitoare, grijile zilei, necazurile, supărările, unul uita de o datorie, altul de o boală, suferințe din dragoste, ticăloșii ale vreunui prieten. Orice mizerie a vieții era uitată, ceea ce era mai bine decît consolarea ; numai că uitarea dura cît o fulgerare. După ce trecea bolnavul, realitatea punea din nou stăpînire pe ei, străzile erau tot străzi, pentru că palatele somptuoase dispăreau odată cu Rubião. Și multora dintre ei le era milă de bietul om ; comparînd destinele, mulți dintre ei mulțumeau cerului pentru soarta pe care le-o hărăzise ; amară, dar măcar erau conștienți. Preferau cocioaba lor reală unui palat fantasmagoric.

CAPITOLUL CLXXXV

Rubião fu internat într-un sanatoriu. Palha uitase de obligația pe care i-o impusese Sofia, iar Sofia nu-și mai

aminti de promisiunea făcută doamnei din Rio Grande. Amîndoi se ocupau de altă casă, un mic palat, în Botafogo, a cărui restaurare era aproape gata și pe care voiau să-l inaugureze în iarna aceea, cînd Camerele se vor deschide, și toată lumea se va întoarce de la Petrópolis [1]. Dar acum promisiunea fu îndeplinită ; Rubião intră la stabiliment, unde ocupă o cameră mare și una mică în mod special, fiind recomandat de doctorul Falcão și de Palha. Nu opuse rezistență ; îi urmă cu satisfacție și intră în odăile sale, ca și cum le știa de mult timp. Cînd ei își luară rămas bun spunînd că se vor întoarce în curînd, Rubião îi invită la o paradă militară, sîmbătă.

— Da, bine, sîmbătă, consimți Falcão.

— Sîmbătă e zi mare, continuă Rubião. Să nu lipsești, duce de Palha.

— N-o să lipsesc, spuse Palha cînd ieși.

— Fii atent, îți voi trimite una din trăsurile mele cele noi ; soția ta trebuie să-și așeze frumosul ei corp acolo unde nimeni nu a îndrăznit încă să se așeze. Perne de damasc și catifea, harnașament de argint și roți de aur ; caii sînt descendenți din același cal pe care unchiul meu îl călărea la Marengo. La revedere, duce de Palha.

CAPITOLUL CLXXXVI

— Pentru mine e clar, ieși reflectînd doctorul Falcão, acest bărbat a fost amantul soției tipului.

[1] Stațiune estivală lîngă Rio de Janeiro (n.t.).

CAPITOLUL CLXXXVII

Acolo a rămas Rubião. Quincas Borba încercase să intre în trăsura care i-a luat prietenul, și se încăpățînă să-l urmeze, alergînd ; a fost nevoie de toată forța servitorului ca să-l prindă, să-l oprească și să-l închidă în casă. Era aceeași situație ca în Barbacena ; căci viața, iubitul meu domn, se compune riguros din patru sau cinci situații pe care împrejurările le deosebesc și multiplică în ochii noștri. Rubião ceru insistent să-i trimită cînele. *Dona* Fernanda, reușind să obțină consimțămîntul directorului, încercă să-i satisfacă dorința bolnavului. Vru să-i scrie Sofiei, dar pînă la urmă se duse ea personal în Flamengo.

CAPITOLUL CLXXXVIII

— Voi trimite pe cineva să-l caute, e aici aproape, propuse Sofia.

— Să mergem chiar noi. Ce are ? M-am și gîndit la un lucru. Merită oare să păstrăm casa aranjată și închiriată, dacă vindecarea se mai prelungește ? Mai bine e să o dăm, să vindem mobilele și să vedem ce o să rămînă.

Se duseră pe jos din Flamengo pînă în Rua do Príncipe, preț de trei sau patru minute. Raimundo era pe stradă, dar văzu că e cineva la poartă și se duse să o deschidă. Interiorul casei avea un aspect de abandon, fără soliditatea și armonia lucrurilor, care păstrează o urmă de viață întreruptă ; era abandonul datorat neglijenței. Dar, pe de altă parte, dezordinea mobilelor din cameră exprima perfect delirul stăpînului, ideile sale întortocheate și confuze.

— A fost foarte bogat ? o întrebă *dona* Fernanda pe Sofia.

— Avea ceva, răspunse ea, cînd a venit din Minas ; dar se pare că a risipit totul. Fiţi atentă, ridicaţi-vă fusta, căci podeaua parcă nu a fost măturată de un secol.

Nu era numai podeaua ; mobilele aveau deasupra crusta incuriei. Servitorul nu explica nimic ; privea, asculta şi, foarte încetişor, fluiera o polcă la modă. Sofia nu-l întrebă de curăţenie ; dorea să fugă „de această murdărie“, îşi spunea în sinea ei, şi voia să întrebe de cîine, care era principalul motiv al vizitei ; dar nu voia să arate că o interesează nici el, nici restul. Trivialitatea tuturor acelor lucruri nu spunea nimic nici spiritului, nici inimii ei ; amintirea alienatului nu o ajuta să treacă timpul mai repede. În sinea ei, însoţitoarea i se părea deosebit de romantică şi afectată. „Ce prostie !“, se gîndea, fără să părăsească surîsul aprobator cu care răspundea tuturor observaţiilor *donei* Fernanda.

— Deschideţi fereastra aceea, îi spuse *dona* Fernanda servitorului ; totul miroase a mucegai.

— Oh, e insuportabil ! răspunse Sofia, respirînd cu scîrbă.

Dar, cu toată această exclamaţie, *dona* Fernanda nu se hotărî să plece. Fără să fi izvorît vreo amintire personală din acea mizerabilă încăpere, se simţea cuprinsă de o emoţie aparte şi profundă, deosebită de cea pe care ţi-o dă de obicei ruina lucrurilor. Acel spectacol nu-i procura un subiect de reflecţii generale, nu-i demonstra fragilitatea timpului, nici tristeţea lumii ; îi vorbea doar de boala unui om, a unui om pe care ea abia îl cunoştea, căruia îi vorbise de puţine ori. Şi păşea privind şi oprindu-se, fără să se gîndească, fără să facă deducţii, cufundată în ea însăşi, mîhnită şi mută. Sofia nu îndrăznea să scoată un cuvînt, de teamă să nu fie dezagreabilă unei doamne atît de remarcabile. Amîndouă aveau rochiile ridicate, ca să nu le murdărească de praf ; dar Sofia adăugă la această precauţie mişcarea puternică, continuă şi nerăbdătoare a evan-

taiului, ca şi cum s-ar fi sufocat în mediul acela. Chiar tuşi de cîteva ori.

— Şi cîinele ? întrebă *dona* Fernanda pe servitor.

— E închis în cameră, acolo înăuntru.

— Aduceţi-l.

Quincas Borba apăru. Slab, abătut, se opri în uşa salonului, mirîndu-se de cele două doamne, dar fără să latre ; abia ridica ochii stinşi. Tocmai vroia să se întoarcă, dar *dona* Fernanda pocni din degete ; el se opri şi dădu din coadă.

— Cum îl cheamă ? întrebă *dona* Fernanda.

— Quincas Borba, răspunse servitorul, rîzînd, vorbind rar. Are nume de om. Ei ! Quincas Borba ! Du-te ! Doamna te cheamă.

— Quincas Borba ! Vino aici ! Quincas Borba ! repetă *dona* Fernanda.

Quincas Borba răspunse la chemare, fără să sară, nici să se bucure. *Dona* Fernanda se apleca, îl întrebă de prieten, dacă era departe, dacă voia să meargă să-l vadă. Aşa aplecată cum era, îl întreba pe servitor despre cum era îngrijit cîinele.

— Da, acum mănîncă, doamnă ; imediat după ce a plecat stăpînul meu nu voia să mănînce, nici să bea ; chiar începusem să cred că e pe moarte.

— Mănîncă bine ?

— Mănîncă puţin.

— Îşi caută stăpînul ?

— Cred că-l caută, răspunse Raimundo astupîndu-şi gura ca să nu rîdă ; dar eu l-am încuiat în cameră, ca să nu scape. Acum nu mai scheaună ; la început scheuna mult, chiar mă trezea din somn... Trebuia să bat cu un băţ în uşă şi să strig la el să se potolească...

Dona Fernanda mîngîie capul animalului. Era prima mîngîiere după zile încheiate de singurătate şi dispreţ. Cînd

dona Fernanda încetă să-l mai mîngîie și se ridică în picioare, el rămase uitîndu-se la ea și ea la el, cu priviri atît de fixe și de profunde, încît păreau să pătrundă pînă în adîncul ființei lor. Sufletul acestei doamne, care își revărsa afecțiunea asupra tuturor, uita tot respectul pentru ființa umană în fața acelei mizerii neștiute și prozaice, și îndrepta către animal o parte din ea însăși, care îl învăluia, care îl fascina, care îl lega de picioarele ei. Astfel, durerea pricinuită de delirul stăpînului părea să i-o producă acum chiar cîinele, ca și cum amîndoi aparțineau aceleiași specii. Și simțind că prezența sa îi făcea bine animalului, nu voia să-l lipsească de această binefacere.

— Vă umpleți de purici, observă Sofia.

Dona Fernanda nu o auzi. Privi mai departe ochii blînzi și triști ai animalului, pînă cînd el lăsă capul în jos și începu să adulmece prin cameră. Simțise mirosul stăpînului. Ușa de la stradă era deschisă ; ar fi putut să scape pe acolo, dar Raimundo dădu fuga să-l prindă. *Dona* Fernanda îi dădu niște bani servitorului ca să-l spele și să-l ducă la sanatoriu, recomandîndu-i cea mai mare grijă, să-l ducă în brațe sau legat cu un lanț. Aici interveni și Sofia, cerîndu-i ca mai întîi să treacă pe la ea pe-acasă.

CAPITOLUL CLXXXIX

Plecară. Sofia, înainte de a pune piciorul în stradă, privi într-o parte și în alta, spionînd dacă nu venea cineva. Din fericire, strada era pustie. Cînd se văzu afară din cocină, Sofia redobîndi meșteșugul folosirii cuvintelor frumoase, arta delicată și subtilă de a-i capta pe ceilalți, și îi dădu tandră brațul *donei* Fernanda. Îi vorbi de Rubião și

de marea nenorocire a nebuniei ; ca și despre micul palat din Botafogo. De ce nu mergea cu ea să vadă lucrările ? Ar lua numai o gustare și ar pleca imediat.

CAPITOLUL CXC

Interveni un eveniment care abătu atenția *donei* Fernanda de la Rubião ; nașterea unei fiice a Mariei Benedita. Alergă la Tijuca, le acoperi cu sărutări pe mamă și pe copilă, îi întinse mîna lui Carlos Maria să i-o sărute.

— Întotdeauna exuberantă ! exclamă tînărul tată, ascultător.

— Întotdeauna la fel de rece ! replică ea.

Cu toată rezistența vărului său, *dona* Fernanda fu alături de Maria Benedita în timpul convalescenței, atît de afectuoasă, atît de bună, atît de veselă, că era o încîntare să o aibă în casă. Fericirea de aici o făcu să uite nenorocirea de dincolo ; dar, odată restabilită proaspăta mamă, *dona* Fernanda se întoarse imediat la bolnav.

CAPITOLUL CXCI

„Sper să-i readuc judecata peste șase sau opt luni. Merge foarte bine".

Dona Fernanda îi trimise Sofiei acest răspuns al directorului sanatoriului și o invită să meargă împreună să-l vadă pe bolnav, dacă acest lucru nu i se părea nepotrivit. „Cum să fie nepotrivit ? răspunse Sofia într-un bilet. Numai că nu voi avea curajul să-l văd ; a fost atît de bun

prieten cu noi, încît nu știu dacă aș putea suporta să-l văd în starea în care se află bietul om. I-am arătat scrisoarea lui Cristiano, care mi-a declarat că a lichidat bunurile domnului Rubião; au rămas trei *contos* și două sute."

CAPITOLUL CXCII

— Șase luni, opt luni trec repede, se gîndi *dona* Fernanda.

Și începură să treacă unele după altele, încărcate de evenimente, căderea cabinetului, venirea altuia, în martie, întoarcerea soțului ei, discutarea „Legii noilor-născuți" [1], moartea logodnicului *donei* Tonica cu trei zile înainte de a se căsători. *Dona* Tonica vărsă ultimele lacrimi, unele de părere de rău pentru el ca om, altele de disperare, și rămase cu ochii atît de roșii că păreau bolnavi.

Teófilo, care se bucurase din partea noului cabinet de aceeași încredere ca din partea celui dinainte, luă parte activă la dezbaterile parlamentare. Camacho declară în ziarul său că Legea „noilor-născuți" absolvea sterilitatea și crimele. În octombrie, Sofia inaugură saloanele din Botafogo, cu o petrecere care a rămas cea mai vestită din perioada aceea. Era strălucitoare. Își etala fără trufie brațele și umerii. Bijuterii scumpe; colierul, unul din primele cadouri de la Rubião, rămînea mai departe pe primul loc, atît e de adevărat că în ceea ce privește această categorie de podoabe moda se menține mai mult. Toată lumea admira grația acelei femei de treizeci de ani, proaspătă și bine fă-

[1] Legea noilor-nsăcuți („*a lei dos ingênuos*"), numită și „libertatea din pintecele mamei", din 1871, stabilea că de la acea dată copiii născuți din mame sclave vor fi liberi. După cum se vede, era vorba de abolirea treptată a sclaviei (n.t.).

cută ; cîţiva bărbaţi vorbeau, cu părere de rău !, despre virtuţile ei conjugale şi despre adoraţia profundă pe care o simţea pentru soţul ei.

CAPITOLUL CXCIII

A doua zi după petrecere, *dona* Fernanda se trezi tîrziu. Se duse în biroul soţului ei, care şi devorase cinci sau şase ziare, scrisese zece scrisori şi schimbase poziţia unor cărţi din rafturi.

— Am primit această scrisoare adineauri, zise el.

Dona Fernanda o citi ; era de la directorul sanatoriului ; le aducea la cunoştinţă că Rubião dispăruse de trei zile şi nu putuse fi găsit, în ciuda eforturilor pe care le făcuse poliţia şi el personal. „Cu atît mai mult mă miră această fugă — se încheia scrisoarea — cu cît ameliorarea era mare şi se putea crede că, peste două luni, va fi complet vindecat.“

Dona Fernanda rămase consternată ; izbuti să-l determine pe soţul ei să scrie şefului poliţiei şi ministrului de Justiţie, rugîndu-i să ordone cele mai minuţioase investigaţii. Teófilo nu avea nici cel mai mic interes în găsirea sau în vindecarea lui Rubião ; dar vru să o servească pe soţia sa, a cărei bunătate o cunoştea şi, în treacăt fie spus, îi plăcea să corespondeze cu oamenii din cercurile înalte.

CAPITOLUL CXCIV

Cum să-i găsească, totuşi, pe Rubião al nostru şi cîinele lui, dacă amîndoi plecaseră la Barbacena ? Cu opt zile înainte, Rubião îi scrisese lui Palha să vină să-l vadă ;

acesta alergă la sanatoriu, văzu că el raţiona limpede, fără cea mai mică umbră de delir.

— Am avut o criză morală, îi spuse Rubião, acum mă simt bine, mă simt perfect. Vă rog să mă scoateţi de aici. Cred că directorul nu se va opune. Între timp, pentru că vreau să fac cîteva cadouri oamenilor care m-au îngrijit şi l-au îngrijit şi pe Quincas Borba, vedeţi dacă îmi puteţi avansa o sută de mii de *reis*.

Palha deschise servieta fără să ezite şi-i dădu banii.

— Voi încerca să obţin ieşirea, îi spuse, dar probabil mai e nevoie de cîteva zile (era în ajunul petrecerii) ; nu vă faceţi griji ; peste o săptămînă veţi fi liber.

Înainte de a pleca îl consultă pe director, care îi dădu veşti bune despre bolnav. „O săptămînă e puţin, îi spuse ; ca să fie bine, cu adevărat, îmi mai trebuie două luni". Palha mărturisi că îl găsea sănătos ; în orice caz, aici hotăra cine ştia starea pacientului, şi dacă ar fi nevoie de încă şase sau şapte luni, să nu se grăbească cu foaia de ieşire.

CAPITOLUL CXCV

Rubião, cînd ajunse în Barbacena şi începu să urce strada care acum se numeşte Tiradentes, exclamă oprindu-se :

— Învingătorului, cartofii !

Uitase totul, formula şi alegoria. Deodată, ca şi cum silabele rămăseseră în aer, intacte, aşteptînd pe cineva care să poată să le înţeleagă, le uni, recompuse formula şi o rosti cu aceeaşi emfază din ziua aceea în care o luase drept lege a vieţii şi a adevărului. Nu îşi amintea în întregime alegoria ; dar cuvintele îi dădură sentimentul vag al luptei şi a victoriei.

Urcă, urmat de cîine, și se opri în fața bisericii. Nimeni nu-i deschise ușa ; nu văzu nici urmă de paracliser. Quincas Borba, care nu mîncase de mult, i se lipea pe picioare, cu capul în jos, așteptînd. Rubião se întoarse și, din partea de sus a străzii, își aruncă privirea în jos și pînă departe. Era ea, era Barbacena ; bătrînul oraș natal îi apărea încet-încet din străfundurile memoriei. Era ea ; aici era biserica, acolo, închisoarea, mai încolo, farmacia, de unde veneau medicamentele pentru celălalt Quincas Borba. Știa că era ea, de cum ajunsese ; dar, pe măsură ce ochii se roteau de jur împrejur, reminiscențele năpădeau tot mai numeroase, în stoluri. Nu vedea pe nimeni ; o fereastră, la stînga, părea că ascunde pe cineva care spiona. În rest, pustiu.

„Poate nu știu că am venit“, se gîndi Rubião.

CAPITOLUL CXCVI

Deodată fulgeră ; norii se adunară cu repeziciune. Fulgeră și mai tare și răsună un tunet. Începu o burniță deasă, tot mai deasă, pînă cînd se dezlănțui furtuna. Rubião, care la primele picături se depărtase de biserică, o luă pe stradă în jos, urmat de cîinele flămînd și fidel, amîndoi dezorientați sub ploaia torențială, fără destinație, fără vreo speranță de adăpost sau de mîncare... Ploaia îi biciuia fără milă. Nu puteau să fugă, pentru că lui Rubião îi era teamă să nu alunece și să cadă, și cîinele nu voia să-l părăsească. La jumătatea străzii, lui Rubião îi veni în minte farmacia, se întoarse pe urmele pașilor săi, urcînd cu vîntul în față ; dar după douăzeci de pași i se șterse ideea din cap ; adio, farmacie !, adio, adăpost ! Acum nu-și mai amintea de motivul care-l făcuse să schimbe drumul

şi o luă iar în jos, cu cîinele după el, fără să înţeleagă, dar nici să fugă, amîndoi uzi leoarcă, strînşi unul în altul, în zgomotul tunetelor puternice şi neîntrerupte.

CAPITOLUL CXCVII

Rătăciră fără ţintă. Stomacul lui Rubião întreba, exclama, soma ; din fericire, delirul înşela foamea cu banchetele sale de la Tuileries. Quincas Borba însă nu avea un asemenea mijloc. Şi tot mergeau în sus şi în jos. Rubião, din cînd în cînd, se aşeza pe pavaj, şi cîinele i se urca pe picioare, ca să-şi înşele foamea ; dădea peste pantalonii uzi şi cobora ; dar repede se urca iar, atît de rece era aerul nopţii, se făcuse noapte adîncă, noapte neagră. Rubião îl mîngîia, murmurînd cîteva cuvinte abia auzite.

Dacă, totuşi, Quincas Borba reuşea să adoarmă, repede se trezea, pentru că Rubião se scula şi începea din nou să meargă în sus şi în jos. Sufla un vînt lugubru, care te tăia ca un cuţit şi îi făcea pe cei doi vagabonzi să tremure. Rubião mergea încet ; oboseala nu-i permitea să mai facă paşii mari de la început, cînd ploaia curgea în şiroaie. Acum se oprea mai des. Cînele, mort de foame şi de oboseală, nu înţelegea acea odisee, nu pricepea motivul, uitase locul, nu auzea nimic, doar cuvintele şoptite ale stăpînului. Nu putea să vadă stelele care chiar atunci începuseră să strălucească, eliberate de nori. Rubião le descoperi ; ajunsese la uşa bisericii, ca atunci cînd intrase în oraş ; tocmai se aşezase jos cînd le zări. Erau aşa de frumoase. Recunoscu candelabrele marelui salon şi porunci să le stingă. Nu putu să vadă îndeplinirea ordinului ; chiar acolo adormi, cu cîinele lîngă el. Cînd se deşteptară dimineaţa erau atît de strînşi unul în altul, încît păreau lipiţi.

CAPITOLUL CXCVIII

— Învingătorului, cartofii ! exclamă Rubião cînd văzu strada, fără noapte, fără apă, scăldată în soare.

CAPITOLUL CXCIX

Cumătra lui Rubião îi ajută, pe el şi mai ales pe cîine, cînd îi văzu trecînd prin faţa porţii. Rubião o recunoscu, primi găzduirea şi prînzul.

— Dar ce e asta, cumetre ? Cum se face că ai ajuns aşa ? Hainele îţi sînt ude leoarcă. O să-ţi dau nişte pantaloni de-ai nepotului meu.

Rubião avea febră. Mîncă puţin şi fără poftă. Cumătra îi ceru să-i povestească viaţa pe care o dusese în capitală, la care el îi răspunse că asta i-ar lua mult timp şi că numai posteritatea o va face. Nepoţii nepotului ei, conchise el magistral, vor preţui gloria la care am ajuns. Începu, totuşi, un rezumat. După zece minute, cumătra nu mai înţelegea nimic, atît de încîlcite erau faptele şi conceptele ; după încă cinci minute începu să-i fie frică. După douăzeci de minute, se scuză şi se duse să-i spună unei vecine că i se părea că Rubião îşi pierduse minţile. Se întoarse cu ea şi un frate de-al ei, care rămase puţin timp şi plecă să răspîndească vestea. Veniră alţii, cîte doi şi cîte patru, şi, în mai puţin de o oră, o mulţime de oameni spionau din stradă.

— Învingătorului, cartofii ! striga Rubião către curioşi. Aveţi în faţă împăratul ! Învingătorului, cartofii !

Aceste cuvinte cu sens ascuns şi incomplet erau repetate în stradă, analizate, fără să li se găsească sensul. Cîţiva vechi duşmani ai lui Rubião intrau pe rînd la el, fără reţineri, ca să se bucure mai mult ; şi îi spuneau cumetrei

că nu era bine să rămînă cu nebunul în casă, că era periculos ; trebuia să-l trimită la carceră, pînă cînd autoritățile o să-l trimită în altă parte. O persoană mai cu cap aminti că ar fi indicat să cheme doctorul.

— Doctor, pentru ce ? replică unul dintre cei dintii. Acest om e nebun.

— Poate să delireze din cauza febrei ; ați văzut ce fierbinte e ?

Angélica, prinzînd curaj cu atîtea persoane cîte erau de față, îi luă pulsul și găsi că era ridicat. Trimise după medic, același care îl tratase pe răposatul Quincas Borba. Rubião îl recunoscu și el și îi spuse că nu era nimic. Îl capturase pe regele Prusiei și încă nu știa dacă o să pună să-l împuște sau nu ; era sigur, cu toate acestea, că va pretinde o despăgubire bănească enormă, cinci miliarde de franci.

— Învingătorului, cartofii ! termină rîzînd.

CAPITOLUL CC

După cîteva zile, muri... Nu muri supus, nici învins. Înainte de a începe agonia, care a fost scurtă, își puse coroana pe cap, o coroană care nu era nici măcar o pălărie veche sau un lighenaș, prin care spectatorii ar fi recunoscut iluzia. Nu, domnule ; el luă nimic, ridică nimic și își puse pe cap nimic ; numai el vedea simbolul imperial, greu de aur, încărcat de briliante și alte pietre prețioase. Efortul pe care îl făcuse ca să-și ridice corpul pe jumătate nu durã mult ; corpul căzu din nou ; chipul păstră, din fericire, o expresie glorioasă.

— Păstrați-mi coroana, murmură. Învingătorului...

Fața îi rămase serioasă, pentru că moartea e serioasă ; două minute de agonie, o grimasă oribilă, și era semnată abdicarea.

CAPITOLUL CCI

Voiam să povestesc aici sfîrşitul lui Quincas Borba, care se îmbolnăvi şi el, gemu fără întrerupere, fugi înnebunit să-şi caute stăpînul, şi îl găsiră zorile mort în stradă, după trei zile. Dar, văzînd povestită moartea cîinelui într-un capitol special, s-ar putea să mă întrebi dacă el sau omonimul său defunct e cel care dă titlul cărţii, şi de ce unul, şi nu celălalt ? — întrebare atît de plină de întrebări, care ne-ar duce departe... Ei ! Plînge-i pe cei doi morţi nu de mult, dacă ai lacrimi. Dacă nu poţi decît să rîzi, rîzi ! E acelaşi lucru. Crucea Sudului, pe care frumoasa Sofia n-a vrut să o privească, aşa cum îi cerea Rubião, e destul de sus ca să nu deosebească zîmbetele şi lacrimile oamenilor.

Lector ELENA MURGU
Tehnoredactor VASILE CIUCĂ

Bun de tipar 09.06.86
Coli ed. 13,65 coli tipar 9,5

Tiparul executat sub comanda nr. 60041 la CPCS
Republica Socialistă România

joaquim maria machado de assis

„Un contemporan al lui Machado de Assis se întreba dacă Rubiao, personajul central al romanului *Quincas Borba*, nu întruchipează cumva Brazilia. O moștenire importantă îl aruncă brusc, la patruzeci de ani, într-o lume care nu-i aparține și pe care nu reușește s-o înțeleagă. Este o lume a banului și a intereselor, căreia lesne îi cade victimă. Înșelat de aparențe și frustrat în iubire, ajunge să substituie realitatea prin visuri compensatorii și dobîndește măreția eroului învins de fatalitate. O oarecare inconsistență a personajului este, desigur, rezultatul observației sociale și ilustrează caracterul nu tocmai organic al civilizației burgheze din Brazilia veacului trecut. Viziunea tragică a autorului, inaugurată în *Memoriile postume ale lui Bras Cubas*, domină și romanul *Quincas Borba*, în care se accentuează caracterul episodic, fragmentar, chiar aparent lipsit de logică al existenței umane, guvernată, în concepția scriitorului, de legea schimbării necontenite și imprevizibile. Noua formulă narativă se limpezește acum, atingînd o mare tensiune dramatică în exprimarea discontinuității și disparităților vieții braziliene și dobîndind o extraordinară modernitate prin surprinderea caracterului eterogen, incongruent și discontinuu al ființei umane, a sațietății și plictisului unei existențe sterile și lipsite de sensuri majore, care împinge personajele spre o volubilitate delirantă, în fond o mască a disperării".

ANDREI IONESCU

Lei 8

editura minerva